

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
Навчально-науковий інститут соціально-гуманітарних технологій
Інститут вищої освіти НАПН України
Петрошанський університет (Румунія)
Румунсько-німецький університет Сібіу (Румунія)
Міжнародний інститут менеджменту «IMI-NOVA» (Молдова)
Естонська бізнес-школа (Естонія)
Школа менеджменту університету Тампере (Фінляндія)
Школа освіти Університету Вірджинії (США)
Університет м. Ліон (Франція)
Гданський університет (Польща)
Університет Гейдельберга Славський інститут (Німеччина)

МАТЕРІАЛИ

MATERIALS

**II Міжнародної науково-
практичної конференції**

**of II International Scientific and
Practical Conference**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ
В СУСПІЛЬСТВІ ЗМІН**

**PRESSING PROBLEMS OF
SOCIAL DEVELOPMENT IN
SOCIETY OF CHANGES**

28-30 березня 2024 р.

28-30 of March, 2024

ХАРКІВ, 2024

KHARKIV, 2024

Рекомендовано до друку

Вченою радою Навчально-наукового інституту соціально-гуманітарних технологій Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (протокол від 19 березня 2024 р. № 2)

Редакційна комісія:

Голова:

Кіпенський А.В. Директор Навчально-наукового інституту соціально-гуманітарних технологій Національного технічного університету «ХПІ», доктор технічних наук, професор

Заступники голови редакційної комісії:

Підбуцька Н.В. Завідувач кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами ім. акад. І.А. Зязюна Національного технічного університету «ХПІ», доктор психологічних наук, професор

Грень Л.М. Професор кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами ім. акад. І.А. Зязюна Національного технічного університету «ХПІ», доктор наук з державного управління, професор

Вчений секретар:

Грибко О.В. Доцент кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами ім. акад. І.А. Зязюна Національного технічного університету «ХПІ», кандидат наук з державного управління

Актуальні проблеми соціального розвитку в суспільстві змін: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції 28-30 березня 2024 р., м. Харків. За заг. ред. Кіпенського А.В. Х. : НТУ «ХПІ», 2024. 187 с.

Автори несуть повну відповідальність за опубліковані матеріали. Редакційна комісія може не поділяти висловлену авторами позицію.

Містить матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції з актуальних проблем соціального розвитку в суспільстві змін.

Рекомендовано для науковців, докторантів, аспірантів, викладачів та всіх, хто цікавиться проблемами соціального розвитку.

Матеріали опубліковано в електронному репозиторії Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».

Дані репозиторію інтегровано до: OpenAire, Системи Bielefeld Academic Search Engine, системи пошуку у відкритих архівах України та індексуються в Google Scholar.

СЕКЦІЯ 1. ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

БЛЕЦЬКИЙ Ігор Павлович

к.філос.н., доц., Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна (Україна, м. Харків)

ВИКЛАДАННЯ ФІЛОСОФІЇ В УМОВАХ ПОСТМОДЕРНУ

Головна теза даної доповіді полягає в тому, що т.зв. ситуація постмодерну в філософії є проявом, наслідком та передумовою процесу емансипації гуманітарних наук з під авторитету наук природничих. Власне, останні як такі з'являються на межі XVII – XVIII ст. разом із «Началами натурфілософії» І. Ньютона (якого в цьому плані можна вважати фундатором не лише фізики в сучасному розумінні слова, але також і всіх природничих наук в сучасному розумінні як таких). До XIX ст. диференціація та спеціалізація природничих наук між собою та від наук гуманітарних залишаються досить розмитими, значною мірою й одні, й інші розвиваються в контексті тогочасної філософії, а сам термін філософія означає не лише філософію в нашому сучасному розумінні, але також виступає в ролі назви для науки в цілому [5]. Справжня спеціалізація та диференціація починається лише в XIX ст. внаслідок розвитку виробництва, по мірі того, як сама наука (природнича) стає частиною виробництва. В цей час природничі науки остаточно емансипуються від філософії, проявом чого серед іншого стає поява такого напрямку, як позитивістська філософія, фундатор якої Огюст Комт визнає, що філософи не повинні повчати науковців, як тим розвивати свої науки, а самі слідувати досягненням останніх. Критерієм науковості стає математична точність репрезентації емпіричного матеріалу. Гуманітарні ж науки іще протягом кількох десятиліть продовжують залишатися в контексті філософії і лише, починаючи десь із середини XIX ст. поступово перебудовуються в напрямку фарватеру, заданого науками природничими.

Термін «постмодернізм» вперше з'являється в сфері архітектури і лише пізніше переходить також у філософію, культурологію, художню літературу тощо. Так, наприкінці 70-х Жан-Франсуа Ліотар проголошує ситуацію постмодерну у філософії; ситуацію, яка характеризується відмовою від «гранд-нарративів» (які усі є метафізикою), визнанням умовності та контекстуальності всіх існуючих істин та, як наслідок, переходом від логічного аналізу до аналізу культурно-історичного [3]. Філософи починають говорити про філософію постмодернізму; назва, яка виступає в ролі загальної шапки для досить широкого спектру таких напрямків, як постпозитивізм, постструктуралізм, епістемологічний анархізм, феміністичні та постфеміністичні студії, археологія знання, деконструктивізм тощо; напрямки, які, відрізняючись між собою в

багатьох аспектах, поділяють тим не менш зазначені вище особливості. Заперечення «гранд-нарративів», якщо довести його до логічного завершення, означає також заперечення самої ідеї об'єктивної реальності, підпорядкованої регулярним законам природи, яка складає основу «гранд-нарративу» природничої картини світу. Власне, ще у 1962-му році виходить книга Т. Куна «Структура наукових революцій», яка репрезентувала нелінійну картину розвитку науки через революційну зміну різних наукових парадигм і сама явила собою революцію в філософії науки.

Вважається, що філософія, на відміну від інших наук, які розвиваються в рамках відповідних аксіом і постулатів, починає від самого початку. Тобто, на відміну від інших наук філософія є принципово поліпарадигмальною.

Насправді, філософія починається не з самого початку, а з тих речей, які сприймаються як само собою зрозумілі та самоочевидні в тих чи інших культурних реаліях. Необхідно розрізняти культуру і ментальність. Ментальність можна визначити як сукупність смислових кодів та мемів, свідомих та несвідомих. Культура в такому разі – це усвідомлена частина цієї сукупності, виражена в мистецтві, філософії, науці тощо. Те, що є, а що не є самоочевидним (і з чого починається філософія), є різним у рамках різних культур і ментальностей.

Якщо проаналізувати в такому контексті історію світової філософії, то можна виділити наступні парадигми філософування: індійську, китайську, античну, авраамічну, сучасну або сциєнтистську.

Індійська філософія відштовхується від уявлень про реінкарнацію, сансару та звільнення з тенет сансари [5]. Китайська – спирається на організмичне світобачення: весь світ сприймається як свого роду єдиний гігантський організм, кожна річ, кожна людина є чимось на кшталт органу всередині цього організму і так само, як орган всередині звичайного організму, мають свої місце і функцію (своє Дао) [2]. Антична (найбільш проблематична, оскільки все, що залишилося від неї на сьогодні, – це тексти, які інколи можуть інтерпретуватися діаметрально протилежним чином), можна припускати, виходить з пошуків щастя у ворожому людині світі [1]. Авраамічна виходить з ідей монотеїзму та креаціонізму.

Сучасна сциєнтистська виходить із загального визнання картини реальності, яку дають природничі науки. «Наука є символом віри сучасної людини». Тобто наука – це те, в що дійсно вірить сучасна людина, і що вона сприймає як само собою зрозуміле. Усі різноманітні напрямки сучасної філософії так чи інакше розвиваються в контексті світогляду, спертого на природничі науки.

Особливістю сциєнтистської парадигми стає те, що наука стає об'єктивним знанням про об'єктивну дійсність (безвідносно до людини та людського буття). Висхідними постулатами виступає метафізика суб'єкта й об'єкту. Тобто є об'єктивне (яке єдине дійсно існує) і суб'єктивне (якого ніби немає). Методологія – емпіризм (візуальні факти) та математика.

В авангарді науки в рамках сциєнтистської парадигми знаходяться природничі науки. Науки гуманітарні розвиваються у фарватері природничих,

слідом за ними, орієнтуючись на їх підходи та досягнення. Якщо природничі науки спираються на емпіричні факти, які одержуються зі спостережень та експериментів, то науки гуманітарні так само намагаються знайти факти відповідного типу. Прогрес цих останніх протягом ХІХ – ХХ сторіччя відкрив перед представниками західної культури (і відповідно сциєнтистської парадигми) «нові світи» традиційної індійської та китайської філософії, популярність яких стрімко зростає упродовж усього ХХ століття, пропонуючи альтернативу традиційним західним уявленням.

Список джерел інформації

1. Адо П'єр. Що таке антична філософія? Переклад з французької С. Йосипенко. Київ : Новий Акрополь, 2014. 428 с.
2. Fung Yu-lan. A Short History of Chinese Philosophy. New York, the Macmillan Company, 1958. 368 p.
3. Lyotard Jean-François. The Postmodern Condition: A Report on Knowledge. Translation from the French by Geoff Bennington and Brian Massumi. Manchester University Press, 1984. 135 p.
4. Paulsen Friedrich. Einleitung in die Philosophie. Berlin, Verlag von Wilhelm Heress, 1899. 444 s.
5. Radhakrishnan S. Indian Philosophy. New York, the Macmillan Company, 1923. V. 1 688 p., V. 2 822 p.

ГАВРИШКЕВИЧ Олександр Віталійович

КЗ «Дергачівський ліцей № 3» Дергачівської міської ради
Харківської області (Україна, с. Дергачі)

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Духовний розвиток українського суспільства має філософсько-педагогічні аспекти, які визначаються поглядами на цінності, мети освіти та шляхи досягнення гармонії та розвитку особистості в контексті культурних та історичних традицій України. Нижче розглянемо деякі з них.

Ціннісна орієнтація: українська філософія традиційно акцентує на цінностях, таких, як гідність, свобода, справедливість, толерантність та гуманізм. Вони стають основою для духовного розвитку суспільства через освіту та виховання.

Українська ідентичність: розвиток національної свідомості та самосвідомості важливий для українського суспільства. Педагогічні підходи повинні сприяти збереженню та розвитку української мови, культури, історії та ідентичності.

Гармонія з природою: українська філософія традиційно має глибоке розуміння взаємозв'язку між людиною та природою. Педагогічні програми

повинні сприяти розвитку екологічної свідомості та відповідального ставлення до природних ресурсів.

Критичне мислення та саморефлексія: важливим аспектом духовного розвитку є розвиток критичного мислення, здатності аналізувати та оцінювати інформацію, а також самоосвіта та саморефлексія.

Спадщина попередніх поколінь: філософсько-педагогічні підходи мають сприяти передачі та збереженню цінностей та духовної спадщини попередніх поколінь, що сприяє зміцненню культурного континууму та ідентичності.

Інтернаціоналізм та глобальне співробітництво: в умовах глобалізації важливим є розвиток міжкультурного розуміння та сприяння взаємодії між народами та культурами.

Загалом, філософсько-педагогічні аспекти духовного розвитку українського суспільства спрямовані на формування гармонійної, свідомої та відповідальної особистості, яка здатна до саморозвитку та співтворення кращого майбутнього для себе та своєї країни.

Філософська думка в Україні розквітала протягом X–XVII століть, що вважається ключовим періодом для багатьох дослідників. Упровадження християнства виявилось важливим чинником у поширенні європейських філософських ідей на території України.

Починаючи з X століття, в Україні з'являлися книгозбірні, а рівень освіченості швидко розширювався. Першими поширювачами вже відомих філософських поглядів Європи в Україні стали мандрівні вчені, які передавали свої знання з-за кордону.

У літературі того періоду філософський аспект переважно стосувався релігійно-богословських, морально-етичних та науково-природничих питань. Однак основні філософські проблеми залишалися поза увагою через неграмотність більшості населення та відсутність освітніх центрів західного та візантійського типу.

Початок XVI століття став поворотним моментом для поширення філософії в Україні. Полонізація та зростання впливу католицької церкви спонукали до захисту православної християнської традиції та розвитку власної інтелектуальної гнучкості. Це було досягнуто завдяки заснуванню власних освітніх інституцій, встановленню критеріїв освіченості, визначенню авторитетів у літературних джерелах та формуванню вітчизняної філософсько-освітньої стратегії.

Головну роль у цьому процесі відіграли братства, які організовували школи та друкарні. Вони сприяли поширенню освіти та розвитку філософської думки в Україні. Крім того, Католицька церква також сприяла поширенню своїх традицій через створення власних навчальних закладів.

Острозька академія, заснована у 1576 році, та Києво-Могилянська академія, заснована у 1632 році, стали важливими центрами освіти та філософської думки в Україні. Вони сприяли розвитку інтелектуального середовища та зробили значний внесок у поширення та розвиток філософських знань, об'єднуючи їх з українськими світоглядними орієнтирами.

Серед інших впливових діячів української філософії були Михайло Драгоманов та Василь Сухомлинський, чиї праці підкреслювали важливість освіти, моральних цінностей та цілісного розвитку особистості [1].

Список джерел інформації

1. Філософія освіти : навчальний посібник ; 2-ге видання, за наук. ред. академіка В.П. Андрущенко [та ін.]. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2021. 348 с. URL : <https://enpuir.npu.edu.ua>

KURBANOVA Malohat

Postgraduate student, National Technical University
“Kharkiv Polytechnic Institute” (Kharkiv, Ukraine)

FORMATION OF THE FUTURE TEACHER’S IMAGE IN INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION IN CONDITIONS OF DIGITALIZATION

The introduction of new digital technologies and related media is profoundly redesigning our living and learning. The portion of society that commonly first adapts to the “new” is the young, as they incline to be most open to new experiences [4, p. 656]. For the professional growth of specialists, the formation of digital skills and the development of the ability to use them in professional activities are relevant [2, p. 374].

According to the researchers, to the classical structure of the teacher’s professional competence, such positions can be added as: the ability of the individual to perform effective pedagogical activities both in the face-to-face form of education and in distance learning with the use of digital services; formed skills.

Ability personality Hard skills – professional; Soft skills are universal; digital skills – digital; success skills – professional activity based on project-type thinking in both real and digital space, in particular educational.

Within e-learning, the teacher needs to master digital skills. For example, learning how to create digital books (Book creator) using the “long read” technology. In addition, it is necessary to master the techniques of creating an educational Internet environment and to be able to use the technique of scaffolding (the use of various game techniques to maintain attention and create positive motivation of learners).

Digital competence allows you to perform complex tasks in a digital environment. Digital competence is an integral characteristic of an individual, which dynamically combines knowledge, abilities, skills and attitudes regarding the use of digital technologies for communication, personal development, learning, work, participation in social life, in accordance with the sphere of competences, appropriately (safely, creatively, critically , responsibly, ethically).

Mladen Milichevich states in his article: “We see youth becoming much more involved in exchanging information and knowledge over the web than ever before. Consequently, we are finding that students are learning much more in these informal environments because they are voluntarily engaging in information, which they find interesting” [4, p. 657].

The digital competence of a teacher is based on his cognitive, social and emotional components and takes into account his life in a digital environment [3].

The teacher, creating an interactive educational environment through the integration of ICT, in this way involves students in direct active interaction and thereby increases the productivity of their individual learning [1, p. 69].

The global digitization of education contributed to ensuring the effectiveness and efficiency of the professional growth of a specialist in general and a teacher in particular on the basis of Internet marketing of educational services [2, c. 372]. The formation and development of a teacher's digital skills involves the formation of the ability to learn how to create e-learning content and motivate students to master it by means of electronic communication. A teacher who motivates students to learn, goes from a translator of information to a facilitator who organizes, supports students and promotes the collective solution of educational tasks, provides advice on writing graduation papers, etc., has a positive image among students.

References

1. Мельник А.І. Проблеми використання елементів дистанційного навчання в умовах воєнного стану. Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія : Педагогіка та психологія. 2022. Вип. 37. С. 64-75. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknluc_Ptp_2022_37_9

2. Рябова З.В., Єльнікова Г.В. Професійне зростання педагогів в умовах цифрової освіти. Інформаційні технології і засоби навчання. 2020. Том 80. № 6. С. 369-382.

3. Теорія та практика змішаного навчання : монографія. [В.М. Кухаренко, С.М. Березенська, К.Л. Бугайчук, Н.Ю. Олійник, Т.О. Олійник, О.В. Рибалко, Н.Г. Сиротенко, А.Л. Столяревська; за ред. В.М. Кухаренка]. Харків : «Міськдрук», НТУ «ХП», 2016. 284 с.

4. Mladen Milicevic. Contemporary Education and Digital Technologies. International Journal of Social Science and Humanity. Vol. 5. № 7. 2015. P. 656-659.

МІЩЕНКО Віктор Іванович

Національний технічний університет «Харківський
політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ІСТОРИЧНИЙ ШАНС ВИЖИВАННЯ

Наприкінці XV століття розпочався період Великих географічних відкриттів, що ознаменувався бурхливим розвитком підприємництва, будівництвом мануфактур, початком формування класичної науки, потужним імпульсом у технічному розвитку. Почалася епоха техногенної цивілізації, спрямованої на підкорення природи та формування нового довкілля – техносфери. На зміну катарсичної духовності, сформованої понад 20 століть у надрах космогенної цивілізації стародавнього світу та середньовіччя, у процесі утвердження техногенної цивілізації сформувалася інноваційна духовність нового світу – світу духовних пошуків та винаходів, наукового

осмислення світу та економічного зростання, спрямована на всілякий розвиток людини. Такі величезні за довжиною етапи духовного розвитку Микола Бердяєв називав «трагедіями людського духу». Термін «трагедія» не випадковий. Якщо перша, катарсична форма духовності, народженням якої стала точка відліку «осьового часу» (на думку Карла Яспера, – середина першого тисячоліття до нашої ери) була спрямована на формування «людського в людині», але невтішним результатом її стало ведення світових воєн та створення зброї масового знищення, концтаборів і газових камер, то трагедією інноваційної духовності стало перетворення головного знаряддя саморозвитку – людської свободи на свавілля, анархію, розбещеність, всюдозволеність і безвідповідальність, що призвели Homo Humanus – людини, як ідеалу епохи Просвітництва до сучасного.

Перед цією, сучасною, приниженою у своєму людському званні – людиною масової культури («людиною маси» Ортеги-и Гассета), істотою, яка пишається своєю пересічністю («усередненої людини» Герберта Маркузе), випала дуже відповідальна історична місія. На думку американського вченого Міччіо Каку, сучасне покоління може виявитися найважливішим з усіх, що коли-небудь існували на поверхні Землі. Саме це покоління вирішує, чи зуміємо ми перейти до планетарно-космічної цивілізації.

По суті, в результаті процесів глобалізації, утворення транснаціональних корпорацій, швидкодійних систем зв'язку та Інтернету, міграції робочої сили і капіталу людство підійшло до формування планетарної цивілізації. Земна куля виявилася поділеною на сфери впливу, починається боротьба за останні ресурси нейтральної зони – Північного льодовитого океану та Арктики. У світі повсюдно формуються осередки напруженості, у низці регіонів планети ведуться війни, головною причиною яких є боротьба управління світовими ресурсами, джерелами енергозабезпечення. І хоча людство вже давно знайоме з висновками англійського священика і вченого, демографа й економіста Томаса Роберта Мальтуса, згідно з теорією якого, війни, стихійні лиха та епідемії є природними регуляторами глобального попиту та пропозиції, людство виявилось неготовим усвідомити, що саме в наші дні воно живе в епоху досить тривалого (на думку М. Каку – 150-200 років) перехідного періоду від планетарної до планетарно-космічної цивілізації. Чому важливий цей перехід, чому потрібно досягти цього рівня? Для усвідомлення особливостей сучасного моменту слід взяти до уваги наступні аспекти.

По-перше, причиною нинішньої кризової ситуації є не тільки зростання народонаселення, особливо в окремих регіонах планети, скільки потреби «золотого мільярда» в енергетичному забезпеченні існуючої техніки та інфосфери. Не зважаючи на актуальність енергозберігаючих технологій, ситуація залишається досить складною. На даний момент немає чіткого розуміння та глобальної програми вирішення цієї проблеми. На жаль, це повною мірою стосується й України, де, за даними 2007 року, енерговитрати на одиницю ВВП у 3,5 рази вищі, ніж у промислово-розвинених країнах Європи, у 2,5 рази вищі, ніж у країнах Східної Європи. При цьому слід врахувати й інший бік проблеми: режим тотальної економії є обмеженням не

тільки розвитку економіки, а й самої людини, її потреб у добрій та різноманітній їжі, теплі, пізнанні світу, пересуваннях та подорожах.

По-друге, планетарна цивілізація повинна зосередити свою увагу не тільки на вирішенні екологічних проблем, невирішеність яких неблаганно наближає людство до «точки неповернення» (так, за розрахунками вчених, ліси з території планети можуть зникнути вже в найближчі 40 років, тим самим негативно впливаючи на стан ключових сфер буття – повітря, ґрунтів, водних джерел), але вже сьогодні створювати техніку, за допомогою якої можливо здійснювати тераформацію планети, – перетворювати пустелі на придатні для життя райони (сьогодні, за даними вчених НАСА, стало відомо, що ще 5 тисяч років тому пустеля Сахара з басейном річок озера Мегачад являла собою квітучий регіон планети: «берегти природу» означає відроджувати її квітучий вигляд, одухотворити її). Очевидно, що Екотехнології, включаючи нанотехнології вирощування ґрунтів, не можуть бути реалізовані поза Космічною енергетикою та технологіями планетарного клімат-контролю цивілізації вищого рівня, але їх розробку необхідно розпочинати вже в наші дні.

По-третє, нам потрібно зрозуміти, чому потрібно прагнути в космос, до створення планетарно-космічної цивілізації. Якщо космічна цивілізація передбачає розселення земних колоній інших планет галактики, то планетарно-космічна – вирішення проблем Землі з урахуванням ресурсів і, переважно, – енергії зірок. На думку вітчизняного філософа В. А. Кудінова, людство не може витратити гроші на безглузді космічні проекти, доки на Землі не вирішено проблему голоду. Але й вирішити проблему голоду на Землі, очевидно, не вдасться без космічних технологій. Вочевидь, що це космічні технології повинні «зростати з життєвих потреб Землі», тобто Геотехнологій. Ще К.Е. Ціолковський замислювався про те, що у природі, де існує своя Логіка життя і найвища доцільність, зірки не можуть викидати величезні потоки енергії в безкінечні простори Всесвіту. Людина спробувала виправити це непорозуміння і почала створювати космічну енергетику на Землі, займаючи орні ґрунти та руйнуючи їх отруйними відходами сонячних батарей. Винесення енергетичних станцій на геостаціонарну орбіту дозволить не лише усунути ефект хмарності, а й приймати випромінювання, які не спрямовані на поверхню планети, уникнути ефекту іржі, яка в космосі фактично не діє. Але космічна енергетика – це лише частина Геокосмічних технологій, здатних не тільки поглинати енергію зірок, а й управляти нею, висвітлюючи полярні зони Землі, створювати на Землі зони низького і високого тиску, що буде викликати випадання опадів і зміну структури ґрунтів.

Але чи буде готова сучасна людина суспільства масового споживання до цих революційних для його світогляду проектів перебудови світу? Скоріш за все, ні. Отже, людської цивілізації судилося загинути саме на стадії трансформації до планетарно-космічної цивілізації. На думку авторитетних учених різних країн світу, більшість цивілізацій у Всесвіті гинуть саме на цій стадії. Саме тому ми й не спостерігаємо наших братів з розуму. Але людство має власний шанс. Дуже невеликий шанс, оскільки рідко в історії людства, навіть найпрекрасніша ідея – чи то ідея захисту культури Миколи Реріха, чи

ноосфери Володимира Вернадського – знаходять своє втілення. Але, якщо ідея буде прийнята з дитинства, якщо свій внесок у її усвідомлення та прийняття зробить шкільний вчитель, у нас є шанси сформувати нову духовність – духовність як ціннісний вимір свідомості та стратегію виживання.

Така нова, інтелектуально-моральна духовність, що спирається на силу морально орієнтованого розуму, повинна бути сформована на межі тисячоліть. Ця духовність повинна ґрунтуватися на концепції гносеологічного катарсису як сучасної формі духовного піднесення з використанням технічних засобів науки, які надають можливість отримати радість пізнання та відкриття, та концепції «Осягнення світу» як гуманістично орієнтованої парадигми вищої освіти, яка повинна органічно поєднувати когнітивні та ціннісні параметри знання, викликати почуття благоговіння та святості перед дивовижним світоустроєм, мають стати основою космічного виховання Homo spiritus – людини духовної. Використання системи освіти як міцної сили соціального управління має змінити характер духовного розвитку людства, сформувати нову духовність, яка дає людині надію і мрію, силу й енергію будувати нову планетарно-космічну цивілізацію на благо людства. Це наш історичний шанс.

MULLEN Carol A.

PhD, Professor in the School of Education, Virginia tech (USA, Blacksburg)

CREATIVITY IN HIGHER EDUCATION CURRICULUM FOR SUPPORTING STUDENT SUCCESS

Creativity in higher education curriculum has been known to support student success. However, a difficulty is, how can student creativity be released in the face of educational constraints, such as high-stakes testing demands? Mullen approached creativity theory and action in education by enacting the 4-C Creativity Model (Kaufman & Beghetto, 2009, 2013) in classrooms within China, Canada, and Australia. Her Creativity Under Duress program was established as a Fulbright Scholar and experienced in university classes. She first launched this program with students in China (2015), then Canada (2017) and Australia (2019).

In the discussion, Mullen will (a) introduce the topic of exploring dynamic creativity in accountability cultures; (b) creativity will be framed and defined; (c) creative pedagogic methods will then be covered; (d) the China case will be briefly presented along with key activities that revealed student creativity and 4-C responses. (e) the Canada and Australia cases will follow; (f) a synthesis of outcomes will focus attention on the emergence of Hidden-c and its contribution to the 4-C Model.

An enduring problem at hand is that systems can hinder creativity by focusing on testing, avoiding risk-taking, and stifling self-expression and problem-posing/solving activity (Kaufman & Beghetto, 2009, 2013). Revealing creativity, supporting cultural expression, and reducing educational inequity are purposes of Mullen's human-centered inquiry. She carried it out in education cultures burdened by high-stakes accountability, narrow performance measures, and low resource investment.

Research questions orienting this international project were: (1) How might creativity in learning environments be (re)discovered and fostered despite constraints? (2) Can diverse university students discover creativity when guided through intervention? (3) What ideas and practices might be added to humanistic explorations of creativity and culture? An unknown was whether theory-enriched creativity can be experienced in testing nations. But creativity was expressed through participants' personal, professional, and cultural contributions.

To discover if creativity can be found or elicited in educational worlds increasingly deprived of creativity, Mullen developed an intervention inspired by educational psychologists Kaufman and Beghetto (2009, 2013). Their well-known creativity model had not previously been applied in educational settings. Mullen's activities occurred with student groups in China (Southwest University), Canada (University of Toronto), and Australia (University of New South Wales). A visiting professor, Mullen geared her curriculum around the 4-Cs (Mini-c, Little-c, Pro/fessional-C, and Big-C) in the three countries. Creative learning occurred in the courses she taught, classes visited, and workshops given. After methodologically developing the 4-C typology, she launched her activity-based curriculum in undergraduate and graduate classes in education and the humanities. Participants were Chinese, Indigenous, and White, as well as Black, Middle Eastern, Indian, and Latinx, some of whom were immigrants.

At the three Fulbright host sites, dynamic creativity was revealed in an activity setting arranged by Mullen with basic materials and no electronics/ technology. Examples of students' 4-C artifacts were posters, activity sheets, essays, scripts, and assessments. Outcomes from the Creativity Under Duress program were that participants meaningfully interpreted the 4-C framework, regardless of not being familiar with it. Explored as an open-ended, guided process, creativity was expressed and culturally embedded. As such, dynamic creativity was enacted. Creative learning outcomes had not been defeated by schooling constraints (limited time for 4-C activities, test-centric curriculum, etc.). The personal power of creativity – coined Hidden-c by Mullen (2020) – was animated by her 4-C creativity activities. Meaning-making was represented by students involved in social movements (climate change, Indigenous rights, etc.).

In her 2017 and 2020 books, Mullen explored the recovery and fostering of creativity under educational constraint. This longitudinal global study of diverse education populations offers application of the 4-C Creativity Model through guided experiential classroom activities. Transnational in scope, Mullen described an original innovative method, process, and tool for addressing obstacles to creativity in educational environments and within the self that constitute a significant challenge to practice. Through an immersive encounter with a validated creativity model (Kaufman & Beghetto, 2009), Mullen guided groups of undergraduate and graduate students to interpret the 4-C classification system and uncover their latent potential as creators. She described her innovative method for addressing obstacles to creativity that are environmental and personal. Through an encounter with the 4-C Creativity Model, Mullen revealed ways to guide creative expression with different students.

In a rapidly changing world, unanticipated problems require that we think and respond creatively. Creativity deficiencies in humans, cultures, and systems – a critical problem of our time – are exacerbated by globalization forces (Mullen, 2020). Yet

creativity is widely recognized as an important 21st-century skill in the global economy – graduates are expected to be creative as employees (Kim & Chae, 2019). A goal is to reclaim creative programming internationally in public education’s increasingly test-centric culture. A unique contribution of Mullen’s Fulbright project is that it introduces an innovative creative method and translates it into a tool that releases creativity in cultural contexts. Given that more people worldwide are interested in fostering creativity and learning about this phenomenon, this line of inquiry comes at a good time. Operationalizing Kaufman and Beghetto’s 4-C creativity theory, Mullen’s creative intervention can be used in classrooms, even where a standardized testing ethos prevails. Academics can engage diverse college students to discover creativity under constraint with pedagogic guidance. To awaken creativity as a valued process, they can adopt Mullen’s theory-informed activities.

Across time and space, students expressed their views on creativity in relation to accountability in ways explicitly influenced by theory and shaped by cultural and political dynamics. Each transnational context is presented as a case anchored to concepts and enactments of dynamic creativity (Mullen, 2020). The outcomes based on student performances (writing and speaking) reveal creativity within different places and support creative humanistic cultures in education. New ideas are added to the social sciences canon, educational knowledge, and the creativity paradigm.

This optimistic program bridges theory and practice where creativity is suppressed and authentic engagement is infrequent. A key contribution of the applied research is its validation and promotion of theory-enriched creativity and creative intervention in education for anyone seeking to release creativity and transform education. Earnest about sustaining a vibrant global initiative that produces high-quality, high-impact scholarship and is widely beneficial, Mullen attempts to expand the knowledge and application of creative thinking, inspiring both expression and innovation. As evidence indicates, the program of activities was successful. Impact, significance, and sustainability of Mullen’s program are priorities as she looks to the future. Academics may choose to adapt the dynamic model to reveal creativity in their own settings and even within accountability-bound competitive cultures.

References

1. Kaufman, J. C., & Beghetto, R. A. (2009). Beyond big and little: The Four C Model of Creativity. *Review of General Psychology*, 13(1), 1–12.
2. Kaufman, J. C., & Beghetto, R. A. (2013). Do people recognize the Four Cs? Examining layperson conceptions of creativity. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 7, 229–236.
3. Kim, K. H., & Chae, N. (2019). Recapturing American innovation through education: The creativity challenge for schools. In C. A. Mullen (Ed.), *Creativity under duress in education? Resistive theories, practices, and actions* (pp. 215–233). Springer.
4. Mullen, C. A. (2017). *Creativity and education in China: Paradox and possibilities for an era of accountability*. Routledge.
5. Mullen, C. A. (2020). *Revealing creativity: Exploration in transnational education cultures*. Springer.

СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК В УМОВАХ ТУРБУЛЕНТНОСТІ

Поняття соціального розвитку охоплює сукупність істотних змін, що відбуваються у різних сферах суспільного буття. Ці зміни зумовлюють появу нових суспільних інститутів, цілей, норм та життєвих цінностей, здійснюють серйозний позитивний вплив на зміст і характер суспільних відносин. Вказані зміни, як свідчить аналіз історії суспільно-політичних, соціально-економічних і духовно-культурних процесів, можуть бути результатом або поступового накопичення провідних тенденцій, або раптових подій.

При цьому зміни, зумовлені будь-якими з вказаних чинників, далеко не завжди є розвитком. Адже зміни можуть мати циклічний характер чи взагалі виступати проявом деградації. Класичне трактування феномену розвитку передбачає наявність чотирьох таких обставин. По-перше, зміни повинні бути якісними. По-друге, вони повинні бути незворотними. По-третє, їм має бути притаманна чітка позитивна спрямованість. По-четверте, зміни повинні бути цілком закономірними.

Тільки наявність одночасно усіх цих особливостей означає справжній розвиток відповідного об'єкта, відсутність же хоча б однієї з них означає, що зміни, які відбуваються у ньому чи з ним, не є розвитком. Це особливо чітко проявляється у соціальних об'єктах. Їхня надзвичайна складність, відкритість та динамізм породжують у них синергетичну закономірність самоорганізації. Водночас соціальним системам притаманні наявність управлінських структур та несуперечливість їхніх керівних впливів властивості самоорганізації.

Умовою дієвості та ефективності управлінських впливів, а відтак й бажаного характеру суспільного розвитку виступає їхня несуперечливість закономірностям самоорганізації. Може виникнути запитання – а чому б не покладатися тільки на самоорганізацію і не формувати надбудову соціальних систем у вигляді управлінських структур? По-перше, процеси самоорганізації здійснюються занадто повільно, управління ж істотно прискорює бажаний характер суспільного розвитку. По-друге, соціальне управління звичайно пов'язане з владними повноваженнями людей, які здійснюють управлінські функції. Адже при цьому вони отримують можливість користуватися своїми повноваженнями у власних інтересах.

Крім самоорганізації та управління на характер змін, що відбуваються в соціальних системах, аж до суспільства у цілому, істотно впливають різні турбулентності. Ними прийнято вважати бурхливі, неупорядковані й хаотичні процеси і явища, які важко, а то й взагалі неможливо передбачити. До них слід відносити, по-перше, природні катаклізми типу землетрусів, посух, повеней тощо. По-друге, це техногенні та антропогенні аварії й катастрофи. По-третє, турбулентності у процеси соціального розвитку вносять війни, терористичні акти, міжнаціональні та міжконфесійні конфлікти.

Якщо зміни стану керованого об'єкта чи процесів його функціонування, які відбуваються під впливом управління, здебільшого є передбачуваними та носять позитивний, бажаний характер, то турбулентності вносять у ці процеси переважно небажаний, деструктивний характер. Більш того, саме з метою відновлення стану чи характеру функціонування об'єкта, порушених через дію чинників турбулентності, виявляється необхідним вироблення й використання адекватних управлінських дій і впливів. Ще однією ситуацією, яка вимагає управління, постає бажана зміна об'єкта. Але й тут алгоритм управління має враховувати можливі турбулентності й передбачати адекватні реакції на них.

Свого часу авторитетні світові вчені організували так званий Римський клуб, учасники якого розробили відому концепцію сталого розвитку. Вона за рахунок певного обмеження масштабів господарської діяльності передбачала скорочення проявів турбулентності та забезпечення соціального розвитку як гармонізацію взаємовідносин в системі «людина – суспільство – природа – техносфера». Ці взаємовідносини передбачають злагоду між компонентами не тільки у сфері матеріального виробництва, але й у духовно-культурній сфері.

Цілком справедливо Л. Губерський та його співавтори підкреслюють, що «концепція сталого людського розвитку спрямована на збалансування всіх показників життя – виробничих, соціальних, політичних, духовних, культурних, моральних. Людина в ній представлена як цілісна істота; суспільство – як система відносин, кожен вид з яких має гармонійно доповнювати одне одного» [1, с. 395]. На наше переконання, надзвичайно важливою передумовою успішної реалізації концепції постає якість освіти та її характер, який має бути чітко цілеспрямований на толерантність, духовність та відповідальність.

Сама місія освіти повинна розглядатися у двох аспектах: особистісному і соціальному. Особистісний аспект має передбачати, по-перше, максимальне задоволення освітніх потреб особистості учня чи студента, по-друге, сприяння його особистісному розвитку, по-третє, прищеплення йому гуманістичної системи життєвих цінностей. Чільне місце в загальній системі цих цінностей має посідати природозаощадження і ті ж наведені вище якості: толерантність, духовність та відповідальність. Відповідальність як за результати і наслідки своїх дій і рішень, так і за бездіяльність у складних проблемних ситуаціях.

Соціальний аспект місії освіти має передбачати формування здатності й готовності кожного випускника не просто належним чином виконувати свої виробничі завдання і функції, а й уміти своєчасно виявляти потенціальну загрозу появи турбулентностей, формувати та послідовно реалізовувати такі рішення й управлінські впливи, які б дозволяли звести до мінімуму, а ще краще взагалі запобігти їхньому негативному впливу на об'єкт.

Чітко розкриває сутність турбулентності (хоча й не використовує цей термін) та її прояви В. Табачковський. На його глибоке переконання, «людське співвідношення стає таким, що його суб'єкт вивільнює сили, з котрими не може упоратися. Такі сили – не тільки у довколишнім світі, а передусім – у самій людині. І тут ми опиняємося перед неоднозначністю духовної здатності людини. Демонічна сила, що з нею найчастіш не в змозі упоратися людина, – то

внутрішня, духовна, ейдетична передумова будь-яких зовнішніх виявів творчої активності суб'єкта» [2, с. 214]. Ця, за словами філософа, «демонічна сила» являє собою ще один різновид прояву турбулентності, внутрішньої, суб'єктивної за своєю природою і походженням.

У тому разі, коли суспільний розвиток може бути охарактеризований як соціальний прогрес, він зумовлює позитивні зміни у самому суспільстві, у характері взаємовідносин між людьми і народами, між спільнотами і країнами. Він поліпшує якість життя людей та їхнє соціально-психологічне самопочуття. Виступаючи результатами розвитку відповідних соціальних систем, наведені процеси зумовлюють перехід цих систем як об'єктів змін у якісно новий стан. Конкретизацією цього переходу може бути, по-перше, зміна структури самої системи чи її складу. Проявами зміни постають поява нових чи зникнення існуючих компонентів чи зв'язків між ними. По-друге, перехід системи до нового стану може полягати у трансформації властивостей та можливостей як самої системи, так і певних її підсистем чи елементів.

У будь-якому разі належне здійснення управління соціальною системою має враховувати її новий стан і характер функціонування. Необхідність цього урахування особливо необхідна, якщо турбулентність зумовила погіршення стану системи, якості її функціонування чи функціональних можливостей.

Список джерел інформації

1. Губерський Л., Андрущенко В., Михальченко М. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз. Київ : Знання України, 2002. 580 с.

2. Табачковський В. Особистісні виміри людського: духовність, свобода, творчість, моральність. Філософія: Світ людини. Курс лекцій : навч. посібник. Київ : Либідь, 2003. С. 199-224.

PRASOL Irina

postgraduate student, National Technical University
“Kharkiv Polytechnic Institute” (Kharkiv, Ukraine)

THE USE OF CASE METHOD IN DEVELOPING PROFESSIONAL ORIENTATION OF FUTURE SPECIALISTS IN EDUCATIONAL PEDAGOGY

In the context of digitalization and higher education reform, changes and updates in teaching approaches and methods are required. The primary task of higher education institutions remains the provision of quality educational services, the preparation of highly qualified, competitive professionals capable of making unconventional decisions in their professional activities, as well as the reorientation of future specialists who have formally chosen their profession. The result of such education should be the formation of professional orientation in the field of educational pedagogy for future specialists.

Thus, one of the key tasks for educators in higher education institutions is to instill positive motivation in educational and pedagogical science professionals

during each academic session, utilizing interactive teaching methods. One such teaching method is the case method. The case method was first applied to business disciplines by the dean of Harvard Business School, Dean Donham. It is important to note that this method requires careful preparation of education seekers and pedagogical staff. The use of the case method increases motivation for collaborative activities, shapes professional interest, and develops personal professional qualities.

With the aim of forming the professional orientation of future specialists in educational pedagogy, the use of the case method is directed towards enabling students to find the right solutions to complex situations that they will encounter in their future professional activities.

Therefore, we have every reason to believe that the use of the case method will contribute to positive motivation and the formation of the professional orientation of future specialists in educational pedagogy.

ХАРЧЕНКО Алла Олександрівна

к.е.н., доц., Національний технічний університет «Харківський
політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ДУХОВНО-ЦІННІСНІ ВЕКТОРИ ТЕЛЕОЛОГІЇ СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

У той час, коли наші славетні захисники й захисниці боронять країну й народ від рашиської навали, експертне середовище розробляє стратегію її повоєнного відновлення й розвитку. Якість і ефективність цієї стратегії та можливості її успішної реалізації визначальною мірою залежать від цілої низки чинників самої різної природи. Перш за все, серед них слід назвати рівень професіоналізму експертів та його прояви у процесі визначення ними системи цілей стратегії.

У системі категорій телеології як філософського вчення про цілі одне з ключових місць посідає саме цілепокладання. Існує навіть такий вислів, що правильно сформульована мета та кроки до її досягнення – це вже половина успіху. При цьому, правда, постає питання про те, що саме слід вважати успіхом. Тим більше, що відновлення країни та її подальший соціально-економічний, суспільно-політичний і духовно-культурний розвиток постають не тільки вкрай складною, а й надзвичайно відповідальною справою.

Країну і суспільство не задовольняє і не задовольнить відновлення як повернення до довоєнного стану. Нам потрібна нова, принципово інша Україна – розвинена, багата, сильна й добре озброєна. Для цього відновлення повинно бути таким, щоб воно ґрунтувалося на інноваційних технологіях післязавтрашнього дня у всіх сферах суспільного виробництва. Така Україна не тільки не проситиме фінансової чи якоїсь іншої допомоги, а й сама надаватиме допомогу тим, хто її потребує. Таку Україну поважатиме світ, визнаватимуть справжнім лідером наші друзі й побоюватимуться вороги.

Завдяки виробництву й широкому використанню зеленої енергетики, штучного інтелекту та інших досягнень науково-технічного і соціального прогресу можна забезпечити істотне зростання продуктивності праці при одночасному скороченні участі працівників у виробничому процесі. Це дасть можливість розвитку їхніх творчих здібностей та відповідного використання у подальшому поступальному соціально-економічному розвитку країни.

Разом з тим, прояви креативності зі всією необхідністю посилюватимуть потреби людей в духовно-культурній сфері діяльності. При цьому ціннісний сенс культури активно сприятиме активізації впливу соціокультурного простору на особистісний розвиток людини. Метою цього розвитку виступає формування її професійної компетентності, загальної і професійної культури в умовах постійного ускладнення характеру діяльності, змісту і суспільних вимог до рівня креативності виконуваних цією людиною завдань і функцій.

Належне задоволення цих вимог істотною мірою може бути забезпечене цілеспрямованою організацією освітнього процесу у вищій школі. Його організація передбачає, перш за все, високу якість освіти. Вона пов'язана з рівнем професійної компетентності, педагогічної майстерності й культури науково-педагогічного складу. Для нього важливими якостями виступають також активна науково-дослідницька діяльність, постійне самонавчання, самовиховання і саморозвиток. І всі ці якості мають бути спрямовані на плідний характер його інноваційної діяльності.

Компетентність, як пишуть Л. Грень та її співавтори, це є «динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка означає здатність особистості успішно здійснювати професійну й подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти [1, с. 29].

Це положення розвиває й доповнює твердження О. Пономарьова з його співавторами стосовно того, що «фахівцеві, який належним чином володіє професійною культурою, зазвичай притаманне прагнення виконувати свою діяльність найкращим чином. Для нього характерним є принцип «свою справу слід виконувати або відмінно, або взагалі не робити». Вчені підкреслюють, що «для цього йому вкрай необхідні не тільки глибокі професійні знання та вміння, але й чітка психологічна спрямованість на свідомо і самостійно обрану сферу діяльності» [2, с. 24].

Розробка та особливо реалізація стратегії повоєнного відновлення й розвитку нашої країни істотно ускладнюються через низку серйозних причин. Серед них, у першу чергу, необхідно зазначити гігантські масштаби руйнувань й дефіцит технічних, матеріальних та фінансових ресурсів. Це тим більш істотно, що інноваційний розвиток передбачає системне використання нових матеріалів, конструкцій і технологій. Вкрай серйозною проблемою постає також і очікувана динаміка демографічної ситуації. Про це чітко свідчить і розроблена Інститутом демографії та якості життя НАН України Стратегія демографічного розвитку нашої країни до 2040 року. Цілком можливо, що нам варто буде використати досвід США і Канади, які значною мірою забезпечили свій спішний розвиток за рахунок іммігрантів. При цьому вкрай важливо здійснювати ретельний їх відбір за освіченістю, віком, станом здоров'я тощо.

Серед чинників, здатних активно сприяти успішній модернізації країни та її успішному розвитку на інноваційних принципах, чільне місце посідають духовно-ціннісні аспекти суспільного буття та їх цільове використання в системі освіти. Однією з вищих громадянських цінностей має виступати любов до своєї країни, захист її територіальної цілісності й недоторканість кордонів. Ціннісне сприйняття цих принципів надихає наших захисників та захисниць у їхній боротьбі за свободу й незалежність України. Воно має також надихати наших громадян, що свого часу виїхали за кордон, повернутися з метою взяти активну участь у реалізації стратегії соціально-економічного і духовно-культурного відновлення нашої країни.

Історія надає нам багато прикладів успішної модернізації різних країн. Досить звернутися до досвіду зруйнованих і деморалізованих поразкою у Другій світовій війні Німеччини, Японії та Італії. Японія, до речі, ще й зазнала атомного бомбардування. Ще одна категорія включає такі країни, як Тайвань, Південна Корея та Сінгапур, які успішно подолали економічну й технологічну відсталість і вийшли на провідні позиції науково-технічного розвитку. Подібні ж досягнення переконливо демонструють Бразилія, Індонезія, Малайзія, В'єтнам, Лаос, Філіппіни та інші країни.

Використовуючи їхній практичний досвід успішної модернізації своїх країн, нам необхідно належною мірою спиратися на притаманні українському народові культурно-історичні традиції, на духовність, ментальність та систему життєвих цінностей і її гуманістичний характер. Формувати й розвивати ці риси, прищеплювати їх кожній людині необхідно з раннього дитинства. Для цього слід забезпечити єдність виховних впливів з боку сім'ї, освіти, влади, релігійних організацій і засобів масової інформації.

Українці важливо прищепити кожному громадянину і кожній громадянці палку віру в нашу непереможність, в реальну можливість здолати агресора та забезпечити бажаний характер розвитку нашої прекрасної країни. Ця віра має бути одним з наріжних каменів духовно-ціннісних аспектів самого процесу цілепокладання і досягнення цілей як успішної реалізації відповідної стратегії соціального розвитку. Успішною ж її реалізація може бути тільки у тому разі, коли ця стратегія сприйматиметься буквально кожною людиною як програма її діяльності, як своєрідна конституція відновлення.

Список джерел інформації

1. Грень Л.М., Панфілов Ю.І., Єрмоєнко Т.П. Технологія формування професійної компетентності педагогічних робітників в умовах підвищення кваліфікації. Теорія і практика управління соціальними системами. 2021. № 1. С. 25-35.

2. Пономарьов О.С., Мигущенко Р.П., Панфілов Ю.І., Харченко А.О. Культура ділового спілкування : навчальний посібник. Харків : НТУ «ХП», 2018. 144 с.

СЛОВЕЦЬ Олександр Андрійович

учень 11 класу ХНВК № 45 «Академічна гімназія» (Україна, м. Харків);

ПАНФІЛОВ Юрій Іванович

к.психол.н, доц., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТІ

За останні роки з'явилося багато інструментів, які змінюють життя як викладачів, так і учнів, забезпечуючи зручність під час отримання знань.

Одним з таких інструментів є штучний інтелект. Існує багато визначень штучного інтелекту. Ми будемо користуватись визначенням ЮНЕСКО 2021 р. – «...це технології опрацювання інформації, котрі об'єднують моделі та алгоритми, які забезпечують здатність навчатися та виконувати когнітивні завдання, що призводить до таких результатів, як прогнозування та прийняття рішень у матеріальному та віртуальному середовищах. Системи штучного інтелекту розроблені для роботи з різним ступенем автономності за допомогою моделювання і представлення знань, використання даних, обчислення кореляцій».

Сьогодні інструменти штучного інтелекту можна використовувати не лише через персональні комп'ютери, а й через смартфони та планшети. Хоча дані інструменти використовують переважно для розваг, більшість з них мають потенціал для використання в освітніх цілях.

Штучний інтелект – це галузь інформатики, яка займається розробкою інтелектуальних комп'ютерних систем, тобто систем, які мають можливості, які ми традиційно пов'язуємо з людським розумом, – розуміння мови, навчання, здатність міркувати, вирішувати проблеми тощо. Він дозволяє не лише обробляти дані, а може використовувати їх для аналізу ситуації, здоров'я і стану особистості, прогнозування розвитку подій та давати пропозиції можливого вирішення ситуації, пропонувати заходи покращення здоров'я та стану людини.

Штучний інтелект відрізняється від інтелекту людини тим, що він заснований на алгоритмах та заздалегідь заданому програмуванні в той час як інтелект людини заснований на когнітивних процесах, включаючи навчання, розуміння, вирішення проблем, сприйняття. Штучний інтелект не вміє відчувати емоції, розуміти зміст тексту та зображень, усвідомлювати себе. Поки що штучний інтелект – це просто математичні алгоритми, набір методик вирішення певних завдань. Хоча й дуже перспективних методик.

Визначення «штучний інтелект» вигадав доцент математики Дартмутського коледжу Джон Маккарті у 1955 році. Він хотів відмежувати цю сферу досліджень від уже добре відомої кібернетики. Власне, ця тема і стала ключовою під час семінару, що відбувся влітку 1956 року. Захід організував сам Маккарті разом із трьома колегами.

На семінарі було представлено 17-сторінковий документ під назвою «Дартмутська пропозиція», в якому вперше використано визначення штучний інтелект. У документі описано теми, які вчені вважали фундаментальними для цієї галузі досліджень: нейронні мережі, теорія обчислюваності, творчість, обробка природної мови. На думку авторів достатньо було б докладно описати будь-яку особливість розуму людини, а потім передати цю інформацію машині, створеній для її імітації.

Уже існують багато прикладів використання програм штучного інтелекту: Google Translate дозволяє перекладати текст понад 100 мовами; Siri й Google Assistant – дають можливість людям ставити запитання та отримувати швидкі відповіді; ChatGPT – надає допомогу в наукових дослідженнях, підсумовуючи джерела чи скеровуючи до корисних публікацій, а також миттєві відповіді на будь-які запитання, пояснення, наведення прикладів; Stable Diffusion та Imagen – дозволяють вводити текст для створення реалістичних зображень; Caktus – надає персоналізовані рекомендації студенту щодо контролю його освіти; Gradescope – допомагає викладачам швидше та ефективніше оцінювати завдання студентів, зменшуючи при цьому їхню упередженість; Alta by Knewton – дозволяє адаптовуватися до унікального стилю навчання кожного студента вищої освіти; Querium – імітує досвід викладача для орієнтації студента до розв’язання проблеми завдяки використанню унікальної технології StepWise; Educationcopilot – пропонує зекономити час і енергію викладачів завдяки швидкому генеруванню індивідуальних шаблонів, а також надає можливість співпраці між викладачами та ін.

Штучний інтелект може радикально змінити методи викладання, пропонуючи персоналізований підхід до навчання. За допомогою адаптивного навчання та аналізу даних, штучний інтелект здатний налаштовувати навчальні програми під індивідуальні потреби кожного учня, покращуючи залученість та розуміння матеріалу.

Штучний інтелект може створити навчальне середовище, яке пристосовуватиметься до потреб людини у навчанні та зробить його навчання більш ефективним. Він здатний прискорювати навчальні процеси та скорочувати ручну роботу, пов’язану з освітою, може бути репетитором, може також проаналізувати виконані роботи, визначити проблемні галузі, а також створити індивідуальні уроки.

Дослідники штучного інтелекту до основних переваг застосування технологій штучного інтелекту в освіті відносять:

1. Системи штучного інтелекту вміють адаптовуватися до навчальних потреб кожного здобувача та цілей відповідно до їх сильних і слабких сторін, успішності й поведінки, продукуючи тим самим персоналізоване навчання на варіативній основі.

2. Технології штучного інтелекту можуть аналізувати та спостерігати за поточним стилем навчання і наявними здібностями студента, а також надавати налаштований шаблон вмісту їх підтримки.

3. Великою перевагою штучного інтелекту є його ефективність та швидкість тобто зменшення часу, необхідного для обробки великих об’ємів інформації. Він може обробляти великі обсяги даних, виявляти закономірності, ідентифікувати інформацію та відповідати на запити.

4. Системи штучного інтелекту дозволяють оцінювати не лише закриті відповіді у тестовому форматі, але й описові.

5. Завдяки штучному інтелекту здобувачі освіти не соромляться робити помилки, що є невіддільною частиною їх навчання, оскільки потім отримують зворотний зв’язок у реальному часі для внесення необхідних виправлень.

6. Штучний інтелект може надавати студентам доступ до освіти відповідно до їхніх потреб, наприклад, шляхом читання змісту особі з вадами зору або використовуючи голосовий зв’язок для глухих і слабочуючих студентів.

7. Перевагою використання у навчальному процесі штучного інтелекту є також індивідуалізація навчання, репетиторство, виявлення прогалин у учнів та студентів, допомога у виборі траєкторії навчання, створення розумної школи.

8. Технології штучного інтелекту можуть підтримувати оцифрування контенту, полегшуючи тим самим вилучення і використання потрібної інформації.

9. Делегування ШІ рутини (створення чернеток лекцій, завдань, систем для автоматизації оцінювання робіт, експрес-відповіді на поширені запитання, загальні відповіді на питання щодо написання, наприклад, курсового проєкту), надає змогу пришвидшити й розвантажити роботу викладачів.

10. Використання викладачами ЗВО переваг штучного інтелекту сприяє розширенню аудиторії для отримання знань без географічних обмежень і створенню нового іміджу освітянина.

Разом з тим занадто сильна залежність від технологій також матиме негативні наслідки. Експерти відзначають недоліки використання штучного інтелекту:

- можуть знизитись когнітивні здібності як учителів, так і учнів;
- ризик зниження ролі вчителя;
- ризик зниження креативності та навичок критичного мислення учнів;
- зазіхання на інтелектуальну власність і авторське право;
- ризик отримання неправдивої інформації, оскільки ШІ часто генерує текст, наповнений «водою»;
- шахрайство в навчанні, що призведе до значного зниження рівня знань і навичок цілих поколінь;
- відсутність посилань на джерела інформації;
- упередження в даних і алгоритмах;
- є опасіння щодо повільної адаптації системи освіти: штучний інтелект є серйозним викликом для освітнього й наукового простору, якщо система не зможе швидко пристосуватися до реальності;
- а також ризик збільшення розриву між учнями з високим і низьким соціально-економічним статусом.

Штучний інтелект – одна з найважливіших галузей сучасних технологій. Ця галузь дуже молода, але темпи її розвитку з кожним роком вражають. Він становить невід’ємну частину розвитку технологій у майбутньому та здатен відкрити нові можливості в багатьох сферах життєдіяльності суспільства. Технології штучного інтелекту значно спрощують працю людини та сприяють розвитку її діяльності. Головне, щоб технології повністю не замінили людину, а тільки допомагали виконувати складні функції.

Подальші дослідження будуть спрямовані на аналіз існуючих сервісів штучного інтелекту та їх добір для використання в навчальному процесі. Попередньо слід встановити критерії та показники добору для закладів загальної середньої освіти та закладів вищої освіти.

Список джерел інформації

1. Погореленко А. Штучний інтелект : сутність, аналіз застосування, перспективи розвитку. Економічні науки. 2018. Вип. 32. С. 22–27.

2. Панухник О. Штучний інтелект в освітньому процесі та наукових дослідженнях здобувачів вищої освіти: відповідальні межі вмісту ШІ. URL : https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/42652/2/GEJ_2023v83n4_Panukhnyk_O-Artificial_intelligence_202-211.pdf

3. Штучний інтелект в освіті: відповідальне ставлення : бібліографічний показник / уклад. Олена Найдьонова ; Центральноукраїн. нац. техн. ун-т. Кропивницький : ЦНТУ, 2023. 11 с. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/734475/1/2023-381marienkokovalenko.pdf>

СЕКЦІЯ 2. ЛІДЕРСТВО В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

ГУРА Тетяна Віталіївна

к.пед.н., доц., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЛІДЕРСТВА

Соціум змінився, і технології крокують вперед настільки стрімко, що існують думки, що потреба суспільства в лідерах зникає. Досить часто можна почути такі ідеї: «Колись у Київській Русі було народне віче і рішення приймалися спільно. Це було правильно і ефективно. Лідери не потрібні». Але, це хибна думка. Соціальні лідери потрібні.

Дослідження вітчизняних науковців довели, що соціальний лідер – це харизматичний творець, спроможний співпрацювати, професіонал у соціальній сфері із системно-стратегічним баченням.

Соціальний лідер – це людина, яка може надихати й об'єднувати людей для генерування спільних ідей, спрямованих на прогресивний соціальний розвиток і спільні дії задля їх реалізації. Це харизматична самотивована особистість, яка має стратегічне бачення, сильна духом і системно-наполеглива у досягненні цілей, відповідальна за прийняті рішення.

Якщо є соціальні проблеми чи завдання, які виникають протягом життя і розвитку соціуму, то є очікування того, що знайдеться лідер, який здатен буде такі завдання вирішувати, а проблеми перетворювати у досягнення. Наразі ми маємо стрімкий розвиток нових технологій, і це диктує потребу в соціальних лідерах, які можуть генерувати нові ідеї, які будуть сприяти розвитку суспільства та поліпшенню якості життя людей [2].

Соціальний лідер – це людина, яка є ключовою фігурою в процесі прийняття особливо важливих рішень, а також в системі соціального управління в цілому.

Лідер виділяється серед інших учасників колективу певними ознаками та якостями. Найчастіше до числа таких якостей відносять професійну компетентність лідера, а також його вміння і знання, досвід, що був накопичений роками. Соціальне лідерство має на увазі володіння знаннями соціального і управлінського характеру.

Але знань іноді недостатньо: лідер повинен вміти застосувати ці знання у практичній діяльності та закріпити ці процеси практичними результатами. Крім існуючих закономірностей і законів, також необхідно мати на увазі принципи функціонування всієї загальної складної системи соціального управління.

Соціальний лідер повинен вміти грамотно розподіляти наявні ресурси і використовувати їх відповідно до поставлених завдань. Завдяки такій злагодженій роботі, а також завдяки вмінню враховувати потреби своїх колег і вимоги сучасності соціальний лідер може досягти неймовірних висот і спрямувати діяльність своїх підлеглих до успіху.

Соціальний лідер має низку особливих якостей. У першу чергу, враховується манера його поведінки. Лідер запам'ятовується своєю харизмою, експресивністю і пристрастю до справи, яку він реалізує. Соціальний лідер притягує до себе людей, тому що вони відчувають в ньому сильну особистість, яка сприятиме досягненню успіху. У соціального лідера завжди є навички роботи навіть із найскладнішим колективом, адже вміння знайти підхід до будь-якої людини – це одна з головних якостей соціального лідера. Соціальний лідер вміє використовувати і психологічні прийоми. Тому, в цілому, важливо створити сприятливий соціально-психологічний клімат в колективі: з одного боку, це сприяє розвитку впевненості в стабільності та благополуччі членів команди, а, з іншого боку, мотивувати підлеглих на розвиток, на отримання нового досвіду, а також на поповнення запасу знань з точки зору професіоналізму (перенавчання, підвищення кваліфікації). Таким чином, соціальне лідерство – це найважливіша частина і управлінської системи [1].

Без компетентного лідера, який буде надавати людям впевненість і довіру, практично неможливо реалізувати жодне соціально важливе завдання. Лідер повинен також вміти довести, що він такий самий, як і всі інші люди, але при цьому, володіючи деякими яскравими специфічними рисами, він повинен надихати людей на те, щоб реалізувати особливо значущу для соціуму діяльність.

З боку різних наукових напрямків неодноразово виявлявся інтерес до проблеми соціального лідерства. Ці риси (метакомпоненти) визначають, як людина, на відміну від інших індивідів, може досягти дійсно реальних успіхів у своїй діяльності та кар'єрі.

До метакомпонент соціального лідера слід віднести такі:

- персоналістичний компонент – це наявність тих чи інших рис, які розвиває людина, і які дозволяють їй стати успішною. Наприклад, харизма, сила характеру, вмотивованість до діяльності;

- ситуаційний компонент – це поведінка людини в тій чи іншій ситуації, особливо, якщо ця ситуація передбачає наявність протиріччя або вводить суспільство в стан невизначеності та стресу;

- поведінковий компонент – це визначення тих рис особистості, які проявляються в її поведінці в залежності від ситуацій, що складаються і певних умов;

- атрибутивний компонент визначає, якими засобами буде користуватися лідер для вирішення соціальних завдань, а також для того, щоб створити передумови до свого соціального лідерства і дістати схвалення з боку команди;

- мотиваційно-ціннісний компонент – це один з пріоритетних, оскільки завдяки цьому компоненту, ми можемо визначити ті цінності, які впливають на світогляд індивіда і його бажання отримати якомога більше прав на лідерство в конкретній соціальній групі. Найчастіше людина може стати лідером в тій групі, де підтримуються пропаговані нею норми та цінності, а люди відчувають, що можуть довіряти їй і йти за нею далі. Наприклад, прояв конформізму, найчастіше внутрішнього;

- гуманістично спрямований компонент соціального лідерства, який передбачає сприйняття людини як найвищої цінності. Це дуже важливо, якщо

індивід проявляє себе як соціальний лідер: він повинен бути вище за інших, але при цьому зобов'язаний враховувати думку кожного учасника соціальної групи, прислухатися до потреб команди.

Уся сукупність перерахованих вище компонентів є в основі особистості соціального лідера. Безумовно, якісь компоненти можуть бути більш розвинені, а якісь менш, але їх наявність і гармонійне співіснування – це запорука того, що людина в майбутньому стане компетентним соціальним лідером, який зможе брати на себе відповідальність за організацію управлінського процесу в соціальній сфері та вирішення найбільш актуальних проблем, що виникають в різних сферах життя суспільства [3].

Таким чином, соціальне лідерство необхідне сучасному суспільству, тому що соціальний лідер виступає ключовою фігурою у процесі прийняття особливо важливих рішень в соціальній сфері, а також в системі соціального управління. Метакомпонентами соціального лідера є такі: персоналістичний, ситуаційний, поведінковий, атрибутивний, мотиваційно-ціннісний, гуманістично спрямований. Перспективою майбутніх досліджень є розвиток метакомпонентів у майбутніх фахівців в соціальній сфері.

Список джерел інформації

1. Актуальні проблеми соціальної сфери : [збірник статей студентів і викладачів ; за заг. ред. С.М. Коляденко]. Житомир: Вид-во Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2023. Вип. 13. 91 с.
2. Соціальне лідерство. URL : <https://gurt.org.ua/blogs>
3. Соціальний лідер. URL : https://moyaosvita.com.ua/sociologiya/socialne-liderstvo/#google_vignette

ГУРА Тетяна Віталіївна

к.пед.н., доц., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ХМИЛКО Богдан Славомирович

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ЦІНІСНО-ОРІЄНТОВАНЕ ЛІДЕРСТВО В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

В умовах динамізму соціальних процесів і глибинних перетворень у різних сферах життєдіяльності суспільства змінюються вимоги до особистості, що здатна проявляти та реалізовувати лідерський потенціал у професійній, громадській та суспільно корисній діяльності. Особливо гострим стає питання соціального лідерства у площині існування великої кількості теорій та їх поліваріантного застосування до конкретних завдань досліджень, зокрема в галузі соціальної роботи [2, С. 14-15].

Цінність в соціології визначають як особливе суспільне відношення, завдяки якому потреби й інтереси людини чи соціальної групи переносяться в світ речей, предметів і духовних явищ. Соціальна цінність – це значимість явищ

і предметів реальної дійсності з точки зору їх відповідності або невідповідності потребам суспільства, соціальних груп чи особистості.

За суб'єктами або носіями цінності поділяють на:

1) індивідуальні цінності. У кожного є речі, які мають ціннісне значення тільки для окремої особи і не для кого більше (фотографії, реліквії тощо);

2) групові або колективні цінності. Колективні цінності утворюються в діяльності соціальної спільності, верстви, групи людей і мають певну значимість, згуртовуючи цю спільність;

3) загальнолюдські цінності – це цінності, які виникають внаслідок діяльності всіх людей, мають певну значимість для всіх людей (наприклад, любов, дружба) [1].

Цінність – це фундаментальне поняття. Цінності представляють собою переконання, які визначають, що є важливим та значущим – для конкретної особи, організації чи суспільства в цілому. Ми вважаємо цінним те, що визнається цінним також окремими людьми або групою людей. Цінності можуть бути етичними, моральними, культурними або соціальними. Вони формують основу для прийняття рішень та визначення напрямку дій. Цінності розкривають глибину переконань та прагнень соціального лідера, відображаючи його внутрішній світ. Слід також зазначити, що цінності мають цілком конкретний, матеріальний зміст. Будь-яка справжня цінність – як свобода або справедливість – втілені у численних індивідуальних, сімейних та суспільних практиках, вони є основою для існування та діяльності соціальних інституцій.

Виникнення численних наукових теорій і концепцій лідерства свідчить про необхідність окреслення принципів і перспектив співіснування різноспрямованих теорій лідерства, які дають змогу виробити єдині орієнтири розуміння феномену «соціальне лідерство» та його різноманітних аспектів.

Справжні соціальні лідери не просто керують людьми; вони надихають, об'єднують і змінюють світ навколо себе.

Один із секретів лідерства полягає в усвідомленні важливості цінностей та моральних принципів. Це – суть ціннісно-орієнтованого лідерства. Тому розглянемо сутність соціального ціннісно-орієнтованого лідерства.

Соціальний ціннісно-орієнтований лідер розуміє, що його цінності слугують орієнтиром для тих, на кого він впливає. Такий лідер здатний чітко визначити власні цінності, а також усвідомити, як вони впливають на прийняття рішень і взаємодію з оточуючими. Важливим аспектом є і відкритість до інших цінностей та готовність розглядати різноманітні точки зору. Це дозволяє соціальному лідерові будувати відносини з різними людьми та групами, які можуть мати цілком відмінні погляди.

Зрозуміння важливості цінностей у лідерстві допомагає створювати більш відкритий, справедливий та гідний світ, де лідери працюють не лише на користь собі, але й для спільного блага. Тому розглянемо важливість складових соціального ціннісно-орієнтованого лідерства.

По, перше, цінності – це основа рішень. Це означає, що ціннісно-орієнтований соціальний лідер при прийнятті рішень завжди виходить зі своїх особистісних цінностей. Він розуміє, що правильність дій полягає в їхній відповідності власним внутрішнім переконанням та моральним стандартам.

По-друге, довіра та легітимність соціального лідера. Ціннісно-орієнтований лідер здобуває довіру і легітимність завдяки відповідності між власними цінностями та діяльністю. Його розпорядження й обіцянки мають суттєвий вплив саме тому, що віддзеркалюють особистісні цінності.

По-третє, відповідальність соціального лідера. Ціннісно-орієнтований лідер завжди бере на себе відповідальність за свої дії та рішення. Його дії фактично є безпосереднім продовженням його особистості. Також він розуміє, що його рішення та поведінка можуть мати далекосяжні наслідки для інших членів його команди.

По-четверте, натхнення та зразок соціального лідера. Ціннісно-орієнтований лідер надихає інших на дії, своїм прикладом показуючи, що досягнення успіху можливе за умови дотримання цінностей та моральних принципів.

По-п'яте, спільні цінності соціального лідера. Зазвичай, говорячи про будь-яку цінність, ми вважаємо, що йдеться про щось цінне не тільки для нас, але і для членів команди. У певному сенсі цінності завжди є спільними. Тож найбільш успішними є ті соціальні лідери, ціннісні пріоритети яких співпадають зі спільними цінностями – колективними або суспільними. Лідер не лише живе своїми цінностями, але і намагається знайти спільні цінності з іншими людьми та групами. Це допомагає об'єднати людей навколо визначеної мети [3].

У світі лідерства існують різні типи, кожен з яких має свої характеристики та підходи. Наприклад, трансформаційне лідерство визначається здатністю лідера надихати та мобілізувати свою команду на досягнення високих результатів через візію та приклад власної поведінки. Авторитарне лідерство, навпаки, базується на централізованому контролі лідера, який приймає рішення самостійно, не завжди враховуючи думки інших.

У порівнянні з трансформаційним лідерством, де акцент робиться на візії та надиханні, соціальний ціннісно-орієнтований лідер визначає свої дії відповідно до власних цінностей та вбачає в них орієнтир для вибору найкращого шляху дій. Якщо ж співставити з авторитарним лідерством, де влада централізована і рішення приймаються однією особою, соціальний ціннісно-орієнтований лідер відкритий до думок та цінностей інших і намагається об'єднати спільні цінності для досягнення спільних цілей. Таким чином, формується більш стале та ефективне соціальне оточення.

Таким чином, ціннісно-орієнтоване лідерство в соціальній сфері – це не тільки шлях до успіху, але і ключ до створення кращого світу, де цінності та мораль посідають чільне місце та сприяють розкриттю лідерського потенціалу особистості.

Список джерел інформації

1. Герасимчук А.А., Палеха Ю.І., Шиян О.М. Соціологія. Навчальний посібник. Київ ; Вид-во Європ. ун-ту, 2004. 246 с.
2. Бибик Д. Становлення феномену соціального лідерства у науковому просторі соціальної роботи. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2021. № 1 (7). С.14-18.
3. Соціальне лідерство. URL : <https://gurt.org.ua/blogs>

ІГНАТЮК Ольга Анатоліївна

д.пед.н., проф., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ПОЛІЩУК Дмитро Вікторович

здобувач третього рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК СКЛАДОВОЇ В СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ

Сьогоднішня система освіти і науки має зазнати докорінних цифрових змін та відповідати світовим тенденціям цифрового розвитку для успішної реалізації кожною людиною свого потенціалу [3; 5]. У Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки також передбачена необхідність формування цифрової компетентності та цифровізації вищої освіти в цілому [4].

Усе дедалі більше професій потребують набуття високого рівня цифрових навичок та володіння новими технологіями [2]. Потреба розвитку та опанування технологіями в системі освіти задля забезпечення прав громадян на якісну освіту, поглиблена необхідністю введення надзвичайно віддаленого та змішаного навчання для здобувачів освіти на всіх рівнях підготовки (нещодавня пандемія та повномасштабне вторгнення в Україні) [1].

Із збільшенням темпів розвитку цифрових технологій, впровадженням інноваційних рішень у всіх сферах суспільного життя виникає необхідність у підвищенні якості підготовки працівників для створення можливості модернізації економіки країни відповідно до сучасних вимог.

Таким чином, виникає необхідність забезпечення готовності суспільства до таких процесів, опанування ним ключових комбінацій знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, інших особистих якостей у сфері інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій (цифрова компетентність).

У 2020 році Європейська Комісія затвердила План дій з цифрової освіти на 2021-2027 роки, який враховує виклики, що зумовлені гострою респіраторною хворобою COVID-19, і передбачає такі два пріоритетних напрями, як прискорення розвитку ефективних цифрових освітніх екосистем, що потребує наявності розвинутої інфраструктури, зв'язку і цифрового обладнання, ефективного планування та розвитку цифрового потенціалу, включаючи сучасні організаційні можливості, підготовлених наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників, які володіють цифровими компетентностями, високоякісного освітнього наповнення, інструментів і безпечних платформ, що відповідають стандартам приватності та етики та є зручними для користувачів, застосування допоміжних технологій для осіб з інвалідністю; розвиток цифрових умінь і компетентностей для цифрової трансформації, зокрема базових цифрових умінь і компетентностей, починаючи з дошкільного віку, поглиблених цифрових навичок, підготовка більшої кількості фахівців у цій сфері, зокрема з урахуванням гендерного балансу [3].

Одними з основних завдань Концепції [5] є досягнення стратегічної цілі, а саме – працівники сфери освіти володіють цифровими компетентностями, зокрема: підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників закладів освіти з розвитку цифрових компетентностей здійснюється регулярно; стандарти освіти з педагогічних спеціальностей містять сучасні вимоги щодо формування цифрових компетентностей.

Отже, під цифровою компетентністю варто розуміти динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, інших особистих якостей у сфері інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність із використанням таких технологій [3].

Набуття цифрових компетентностей стає базовою потребою для кожного, тому українська система освіти має забезпечувати формування цифрових компетентностей здобувачів освіти, педагогічних та науково-педагогічних працівників та розвиток цифрової інфраструктури та електронних сервісів у закладах освіти, в цілому. На це наголошується і в стратегії розвитку НТУ «ХПІ» на період 2025-2030 рр., що знаходить втілення в організації освітнього процесу на всіх рівнях підготовки. Дійсно, створення єдиного цифрового середовища, яке об'єднує всіх суб'єктів освітньої та наукової діяльності, що забезпечує простір для комунікації та обміну даними, значно зменшить бюрократичне навантаження системи освіти і науки та спростить управлінські процеси, які відбуваються в них [4].

Особливого значення такий підхід набуває під час формування аспірантів нашого університету, яких розглядають як майбутніх викладачів, викладачів творців, викладачів-лідерів, підготовка яких відповідає вимогам часу та ринку праці. Використання в освітньому процесі сучасних технічних пристроїв та цифрових технологій призводить до нового розуміння дидактичного процесу, його аналізу, встановлення нових принципів навчання. У зв'язку з цим формування цифрової компетентності особистості відповідно до освітніх наукових програм підготовки, насамперед, та стандартів спеціальності містить у собі формування універсальних навичок мислення і вирішення задач. До них відносяться уміння спостерігати і робити логічні висновки, використовувати різні знакові системи і абстрактні моделі, аналізувати ситуацію з різних точок зору, розуміти загальний контекст і приховане значення висловів, неухильно самостійно працювати над підвищенням своєї компетентності в цій сфері.

Підсумовуючи зазначимо: по-перше, процес використання сучасних комп'ютерних технологій готує молодь до реальної трудової діяльності, формуючи позитивне ставлення до засобів нових інформаційних технологій. По-друге, цифрова компетентність, сьогодні є пріоритетною у процесі професійного розвитку, яка дозволяє вирішувати завдання із залученням засобів інформаційних технологій [2 та ін. дослідники]. По-третє, враховуючи вищевикладене та сучасні проблеми з якими стикається вища освіта в Україні (нещодавня пандемія та повномасштабне вторгнення в Україні) формування цифрової компетентності як складової в структурі професійно-педагогічної компетентності майбутнього викладача вищої школи є досить важливим. Підвищення рівня цифрової компетентності дасть змогу майбутнім викладачам вищої школи розвивати власну цифрову компетентність, бути конкурентоздатним та формувати особисті лідерські якості.

Список джерел інформації

1. Ігнатюк О.А. Організаційно-методичні особливості якісної професійної підготовки магістрів та докторів філософії педагогічних і технічних спеціальностей в умовах надзвичайно віддаленого та змішаного навчання. Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика : VII МНПК 16-18 березня 2023 р., ХНПУ ім. Г.С.Сковороди. С. 212-216. VII Міжнародна науково-практична конференція «Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика» (16 – 18 березня 2021 року) – Google Диск

2. Браславська О., Озерова Л. Формування цифрової компетентності майбутніх педагогів у закладах вищої освіти. Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2022. № 1(25). С. 126–135. DOI : 10.31499/2307-4914.1.2022.258486.

3. Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 167-р. URL : [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021- %D1 %80#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text)

4. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки. Постанова Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 р. № 286-р. URL : [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022- %D1 %80/stru#Stru](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80/stru#Stru)

5. Проект Концепції цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року. URL : <https://mon.gov.ua/ua/news/konceptsiya-cifrovoyi-transformaciyi-osviti-i-nauki-mon-zaprosnyue-do-gromadskogo-obgovorennya>

LIU Rui

student-master, National Technical University
“Kharkiv Polytechnic Institute” (Kharkiv, Ukraine);

KOBETS Valentyn

candidate of pedagogical sciences, National Technical University
“Kharkiv Polytechnic Institute” (Kharkiv, Ukraine)

THE INFLUENCE OF FAMILY, SCHOOL, AND SOCIAL ENVIRONMENT ON THE FORMATION OF LEADERSHIP QUALITIES OF CHINESE STUDENTS

With the rapid development of Chinese society, developing student leadership skills has become increasingly important. More and more students are recognizing the need for leadership for their personal development. They begin to value their personal development and strive to improve their leadership skills.

Family upbringing and education play a basic role in the development of student leadership in China. As the first stage of spiritual growth of students, family upbringing and education influence the attitudes, values, and behavioral habits of students, teach by example, motivate, and directly influence the development of leadership qualities and leadership potential of future students. It is in the family that sufficient attention can be paid to developing students' self-confidence and self-

esteem, interpersonal skills, sense of responsibility, and team spirit, as well as the ability to learn and solve problems independently.

As a second family to students, the school also has an important responsibility for the development of future students. By developing various courses and activities, school education and training have a positive impact on the development of their leadership skills. By carrying out various forms of organizational activities, developing students' independence, creating a good learning environment and atmosphere, and stimulating students' interest and motivation to learn, schools can also pay attention to developing students' personality and innovative ability, developing students' sense of cooperation and team spirit, sense of social responsibility, encourage students to express their views and provide them with appropriate opportunities to demonstrate their leadership skills.

The social environment is a set of material, economic, social, political, and spiritual conditions of existence, formation, and activity of students. Various factors in the social environment can directly or indirectly shape their leadership qualities and development potential.

Some cultures recognize a sense of individualism and competition as important leadership traits, encouraging students to strive for individual success and excellence. In other cultures, cooperation and team spirit are more valued to develop students' team leadership and collaboration skills.

The social environment develops students' leadership skills by providing them with rich opportunities for learning and practice. There are various organizations and activities in the social environment. By participating in these organizations and their activities, students can acquire leadership skills such as team leadership, decision-making, and communication skills, and continually improve their level of leadership through practice.

In a positive social environment, students often meet a variety of people with strong leadership qualities, such as successful entrepreneurs, prominent politicians, or social activists. These successful leaders can provide positive role models and inspiration, observing and learning from their experiences and methods to stimulate interest and desire for leadership. Through active social networks, students can meet like-minded friends and people with similar interests who can learn, collaborate, and develop leadership skills together.

The social environment develops students' leadership skills by creating a variety of challenges and pressures. There is competition and challenges in the social environment and students need to demonstrate their leadership in this competitive society. Challenges in social environments also provide opportunities for students to grow and develop, and students develop their leadership skills by facing challenges and solving problems.

Society should provide appropriate educational resources and support systems for student leadership development, such as leadership training courses, teaching systems, practical projects, etc. Through these educational resources and support systems, students will be able to systematically learn and practice leadership skills and improve their leadership qualities.

References

1. Shi Wei. An Empirical Study on Influencing Factors of Leadership Cultivation in Shanghai [D]. East China Normal University, 2017.
2. Liu Zhe. Empirical Analysis of the Leadership Influencing Factors of College Students in Henan Province and Their Training Path [J]. Journal of Henan Institute of Animal Husbandry and Economics, 2018, 31 (05): 76-80.
3. Song Yang, Chen Chang, & Li Tuoyu. Undergraduate Engineering Leadership Training Model and Development Path – Grounded Analysis Based on 7 Cases [J]. Research in Higher Engineering Education, 2023, (04): 73-78.
4. Chen Yong. On the Innovative Strategy of Leadership Training of College Students in the Context of Ideological and Political Courses [J]. The Century Bridge, 2023, (01): 50-52. DOI:10.16654/j.cnki.cn23-1464/d.2023.01.010.
5. Wang Zheng. The Cultivation Dilemma and Breakthrough Path of College Students' Leadership [J]. Leadership Science, 2022, (09): 107-111. DOI: 10.19572/j.cnki.lckx.2022.09.043.

LIU Xiaoyan

student-master, National Technical University
“Kharkiv Polytechnic Institute” (Kharkiv, Ukraine);

KOBETS Valentyn

candidate of pedagogical sciences, National Technical University
“Kharkiv Polytechnic Institute” (Kharkiv, Ukraine)

HOW STUDENTS CAN DEVELOP LEADERSHIP QUALITIES

In recent years, with the constant updating of educational concepts, the development of student leadership in China has gradually become the focus of attention in the education sector. Leadership is not only a management skill but also a holistic quality that covers communication skills, organizational skills, decision-making skills, etc. For students, leadership training not only helps improve their overall personality traits but also helps them adapt better to the needs of society.

Leadership is the ability to inspire others to take positive action, which includes understanding people, understanding the environment, and exercising influence. Leadership is not innate; it develops through training and practice.

The leadership model mainly includes the following aspects: vision setting, communication ability, team building, decision-making ability, innovation ability, execution ability, etc. These elements are intertwined to form a complete leadership system.

Let's look at practical strategies.

Campus activities. By organizing various activities on campus such as student group meetings, club activities, volunteer services, etc., students can practice their leadership skills. These activities can improve students' organization, coordination, and communication skills, and develop team spirit and a sense of responsibility.

Group management. In managing a student group, students are encouraged to participate in decision-making and management of group affairs, such as formulating group rules and regulations, organizing group activities, etc. In this way, students can learn democratic decision-making, and mutually beneficial cooperation, and improve their leadership skills in practical operations.

Social practice. Student participation in summer internships, excursions, and other social practices is organized in such a way that students can practice leadership in the real work process. These hands-on projects help students understand the needs of society and improve their sense of social responsibility and leadership skills.

Syllabus. Leadership-related courses such as psychology and organizational behavior have been added to the curriculum to provide students with the opportunity to systematically study leadership theory. In addition, entrepreneurs and distinguished alumni can be invited to teach classes and share leadership experiences.

Student self-government. Students are encouraged to independently form student organizations, such as student unions and clubs so that they can develop leadership skills in the areas of self-government and self-service. Student autonomy helps them develop independent thinking, and problem-solving skills and lays the foundation for future leadership roles [1].

Student leadership is service-oriented leadership based on personal character and ability.

Student leadership is not about power, but about influence; not power based on a leadership position, but the ability to influence others to achieve personal and team goals. This type of leadership is the ability to constantly expand your circle of influence and do things within your circle of influence. For students, student leaders are leaders who are accountable to students. These are leaders whose responsibilities outweigh their rights. Therefore, they are also the most reserved service leaders. A sense of responsibility to others and society is a key element of leadership as responsibility, which is embodied in the moral quality of courage to admit mistakes and the courage to take responsibility when decisions are made incorrectly.

Student leadership is visionary leadership that leads to career development.

Student leadership is the ability to understand oneself, clarify values, define goals, and plan career development. Young students with leadership qualities analyze their strengths and weaknesses well and find a direction of development that suits them well. At the same time, having determined the direction of life development, they also formulate a personal plan for career development, use a vision to guide their daily studies and lives and continue to motivate their words and actions. Additionally, given the right circumstances, they will use their vision to inspire others who share their dreams.

Student leadership is collaborative leadership that is good at harnessing the power of a team to accomplish academic and work tasks [2].

Student leadership development is a long-term and systemic process that requires the joint efforts of the university, family, and community. From theory to practice, we must pay attention to the individual needs of students and train them according to their abilities so that they can fully exercise their leadership in various fields and become successful leaders in society. At the same time, we must continue to generalize experience, constantly improve the system of training student leaders, and promote the development of education.

References

1. Na, Zh. (2023) Student leadership development: from theory to practice. URL: <https://baijiahao-baidu-com.translate.google.com/s?id=1785625245965237143>.
2. Wenyan, W. (2012) Several key issues in student leadership development. 1994-2012 China Academic Journal Electronic Publishing House. URL : <https://www.celap.org.cn/attach/0/1301081429213596915.pdf>

LOWERY Charles L.

Ed.D., Professor, Virginia Tech (USA, Blacksburg)

EDUCATIONAL LEADERSHIP AND THE LIMINALITY OF SPACE AND TIME IN CRISIS AND CONFLICT: A CRITICAL THEORY PERSPECTIVE

In this theoretical piece on liminality and educational leadership in times of crisis and conflict, I attempt to connect the theme “Actual problems of social development in a society of change” with the subtheme of “Leadership in the social sphere.” I find the theory of liminality presents a rich foundation for the exploration of this idea. Liminality, often associated with a state of ambiguity or transition, can indeed offer valuable insights into how educational leaders navigate turbulent periods, or thresholds, in societal change or upheaval. Liminality manifests as two critical domains of leadership practice: that of space and place, and that of time and temporality. Both space and time are expressions of liminality and play an all-too-often under-examined role in leadership decision making and problem solving.

In this paper, I will draw extensively from the critical theorist, Erich Fromm, to frame my discussion. Critical theory, as espoused by Fromm, informs liminality and leadership in significant ways that I will explore in detail.

Space and Place in Liminality

Educational Leadership in Spaces of Conflict and Crisis. Educational leaders in areas of political discord, social unrest, or war, such as Ukraine and Palestine, operate in spaces fraught with challenges. Understanding the local dynamics and the socio-political context becomes crucial for effective leadership.

Place-Conscious Leadership. Integrating place-conscious work, as you study, becomes pertinent. Leaders should be attuned to the cultural, historical, and geographical nuances of their educational settings, recognizing how these factors shape responses to crises.

Liminal Practice in Time and Temporality

Innovative Conceptualizations of Time. Educational leaders can benefit from innovative perspectives on time and temporality. Embracing non-linear or cyclical views of time may allow for a more holistic understanding of crises, fostering adaptive responses.

Liminal Temporal Thresholds. Recognizing liminality as a temporal threshold can guide leaders in navigating the uncertainty of crises. Viewing crises as transitional phases prompts leaders to anticipate change, adapt swiftly, and envision post-conflict educational landscapes.

Toward a Critical Theory of Liminal Leadership

Fromm's humanistic perspective emphasized the importance of understanding individuals in their socio-cultural context. Applied to educational leadership, this approach encourages leaders to recognize the humanity of all stakeholders, including students, teachers, and the community, even in the midst of conflict. Fromm's notion of social character focuses the leader on the impact that societal structures have on individuals. In spaces of conflict, educational leaders must be attuned to the social character and well as the productive ideal of their communities, considering how historical and cultural factors shape the collective mindset and responses to conflict and crises. Additionally, Fromm placed an emphasis on ethical values and humanistic ethics. This Frommian ethics can guide educational leaders in conflict zones. Leaders must navigate crises with a commitment to ethical decision-making, fostering a sense of responsibility and empathy among stakeholders.

Critical theory, as advanced by Fromm, prompts educational leaders to critically interrogate power dynamics within their educational spaces. This includes examining how political, social, and cultural forces shape the dynamics of conflict and crisis. Fromm's humanistic ethics provide a foundation for ethical leadership in conflict zones. Educational leaders, informed by Fromm's ideas, can prioritize the well-being of individuals and communities, seeking to create educational spaces that promote human dignity even in challenging circumstances.

Recommendations for Educational Leadership

Cultivate Adaptive Leadership. Encourage educational leaders to develop adaptive leadership skills. This involves the ability to respond flexibly to unforeseen challenges, considering the unique socio-political dynamics of the conflict zones they operate in.

Promote Inclusivity and Equity. Emphasize the importance of fostering inclusive and equitable educational environments. Leaders should be mindful of potential disparities exacerbated by crises and work towards mitigating these challenges.

Facilitate Collaborative Community-Based Networks. Encourage educational leaders to establish collaborative networks within and outside their communities. Building partnerships can enhance resilience and resource-sharing during crises.

Emphasize Socio-Emotional Support and Contingent Curriculum Design. Educational leaders must prioritize the psychological well-being of students and staff. Implementing support structures, including counseling services, can help mitigate the impact of conflict on the educational community. Also, leaders can advocate for flexible curriculum designs that allow for dynamic responses to changing circumstances.

Advocacy and Activism and International Collaboration. Higher education leaders can engage in research and advocacy to address the root causes of conflict. This involves contributing to knowledge that informs policy and societal change.

Higher education leaders can facilitate international collaborations and exchange programs to provide students and faculty with exposure to diverse perspectives, fostering a broader understanding of global issues.

References

1. Burston, D. (1991). *The Legacy of Erich Fromm*. Harvard University.
2. Cresswell, T. (1996). *In place/out of place: Geography, ideology, and transgression*. University of Minnesota.
3. Cresswell, T. (2011). *Place: A short introduction*. Wiley.
4. de Certeau, M. (1984). *The practice of everyday life* [S. Rendall, trans.]. University of California.
5. Durkin, K. (2016). Erich Fromm: Studies in social character. In A. Law & E. R. Lybek (Eds.), *Sociological amnesia* (pp. 57-72). Routledge.
6. Durkin, K., & Braune, J. (Eds.). (2021). *Erich Fromm's critical theory: Hope, humanism, and the future*. Routledge.
7. Fromm, E. (2008). *The sane society*. Routledge Classics. [originally published 1955]
8. Fromm, E. (1969). *Escape from freedom*. Avon. [originally published 1941]
9. Fromm, E. (2023). *The revolution of hope: Toward a humanized technology*. Open Road Media.
10. Fuchs, C. (2020). Erich Fromm and the critical theory of communication. *Humanity & Society*, 44(3), 298-325.
11. Funk, R., & Shaw, M. (1982). *Erich Fromm: The courage to be human*. Continuum.
12. Funk, R. (1998). Erich Fromm's concept of social character. *Social Thought & Research*, 21(1/2), 215-229.
13. Grey, A. (1992). Society as destiny: Fromm's concept of social character. *Contemporary psychoanalysis*, 28(2), 344-363.
14. Habrielian, A. (2019). Erich Fromm's "humanistic radicalism": Historical occurrence and political activity. *Science Review*, 6(23), 28-31.
15. Hoppen, F. (2021). *Liminality and the philosophy of presence: A new direction in political theory*. Routledge.
16. Kozlarek, Ol. (2021) From the humanism of critical theory to critical humanism. *European Journal of Social Theory*, 24(2), 246-263.
17. Lamond, I. R., & Moss, J. (Eds.). (2020). *Liminality and critical event studies: Borders, boundaries, and contestation*. Springer Nature.
18. Langman, L., & Lundskow, G. (2020). Social Character, Social Change, and the Social Future. In K. Durkin & J. Braune (Eds.), *Erich Fromm's Critical Theory. Hope, Humanism, and the Future* (pp. 194-215). Bloomsbury.
19. Maccoby, M. (1982). Social character vs. the productive ideal: The contribution and contradiction in Fromm's View of Man. *Praxis International*, 2(1), 70-83.
20. Mirgorodski, H. (2021). Do Zombies have to die? Analysing the role of the Zombie as a liminal figure dismantling dichotomous categories and indicator for societal challenges and desires.
21. Фусы, Л. И. (2019). The role of rituals in the time of crisis and liminal periods of personality and society. *Культура и искусство*, 8, 40-45.
22. Stenner, P. (2021). Theorising liminality between art and life: The liminal sources of cultural experience. *Experience on the edge: Theorizing liminality*, 3-42.

23. Tagliaventi, M. R. (2019). *Liminality in organization studies: Theory and method*. Routledge.
24. Tuan, Y. F. (1975). Place: An experiential perspective. *Geographical Review*, 65(2), 151-165.
25. Tuan, Y. F. (1979). Space and place: Humanistic perspective. In S. Gale & G. Olsson (Eds.), *Philosophy in geography* (pp. 387-427).
26. Varvarousis, A. (2019). Crisis, liminality and the decolonization of the social imaginary. *Environment and planning E: Nature and space*, 2(3), 493-512.
27. Wagoner, B., & Zittoun, T. (Eds.). (2021). *Experience on the edge: Theorizing liminality*. Springer Nature.
28. Willson, R. (2019). Transitions theory and liminality in information behaviour research: Applying new theories to examine the transition to early career academic. *Journal of Documentation*, 75(4), 838-856.

КУЗЬМЕНКО Наталя Анатоліївна

здобувач третього рівня вищої освіти, Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ЛІДЕРСТВА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИХ ВИКЛИКІВ

Тема нашого дослідження досить важлива, оскільки в сучасному світі лідерство є одним із ключових факторів, що визначає напрямки розвитку суспільства та вирішення проблем розвитку як самого суспільства, так і низки конфліктів, які виникають у сучасному суспільстві на всіх рівнях його дії, саме тому слід нагадати, що, як писала Л.В. Гриженко, діяльність визначних лідерів повинна мати «позитивний вплив на розвиток тієї чи іншої організації, нації чи держави в цілому» [4, с.48]. Дослідження історії розвитку людської спільноти підтверджують існування категорій людей, що володіють якостями «вести за собою», та груп людей, що відповідно відтворюють стереотипи поведінки тих, «кого ведуть», саме вони постійно шукають приклад того, хто веде та впливає. У межах нашого дослідження слід, насамперед, нагадати, що інтерес до лідерства формувався, починаючи від Платона, Аристотеля, Н. Макіавеллі, О. Шопенгауера, Ф. Ніцше і до Ю. Габермаса, Ж. Лакана і М. Фуко. Не припиняються наукові розвідки і у наші дні. Услід О. Собчишин повною мірою можна погодитися, що «лідерство, так само як і суспільство, зазнало значних трансформацій, в кожному історичному періоді мало своє формулювання, є складним, синтетичним явищем, але по цей час залишається найважливішою запорукою успіху розвитку людства» [6, с. 466].

Актуальними є дослідження у контексті вивчення гендерних відмінностей. Втім, розуміння ролі гендеру в лідерстві стає все більш актуальним у системі сучасних соціально-філософських викликів, насамперед таких, які постали перед Україною та світом в наші дні.

Якщо підходити до наукового розгляду саме гендерних особливостей у лідерстві, то ми можемо навести матеріали, в яких акцентується увага на тому,

що перші питання гендерного аспекта в лідерстві задалися вже у середині ХХ ст. такими авторами, як Уайт та Харвел [5]. Гендерна проблематика, що пронизує всі сфери життя, зокрема, має значний вплив на формування лідерських стилів, визначення пріоритетів у прийнятті рішень та конструкцією соціального впливу. Саме тому ми поставили за мету розглянути, як гендер впливає на становлення та розвиток лідерських якостей, а також дослідити взаємозв'язок між гендером та соціально-культурними нормами у формуванні лідерських ролей.

Один з ключових аспектів впливу гендеру на лідерство – це гендерні стереотипи. У багатьох суспільствах існують певні очікування щодо того, які якості повинні мати лідери залежно від їх статі [2]. Чоловікам, наприклад, частіше приписуються такі риси, як сміливість та рішучість, тоді як жінкам – емоційна інтелігентність та співпереживання. Ці стереотипи можуть впливати на те, як сприймаються чоловіки та жінки в лідерських позиціях та їхню здатність досягати успіху в цих ролях, з одного боку, та формують певні очікування стосовно того, як мають люди розвивати свої лідерські якості, з іншого боку. Ці очікування визначають, як чоловіки та жінки повинні поводити себе, як вони повинні відчувати себе, і які можливості вони повинні мати у різних аспектах життя, включаючи професійну діяльність, сімейне життя та участь у громадських справах.

Розуміння гендерних очікувань в суспільстві дозволяє краще зрозуміти динаміку статевих відносин, динаміку розподілу влади і впливу в суспільстві та виявляти шляхи подолання гендерних нерівностей у різних сферах життя. Існує стереотип, що лідер повинен бути агресивним і наполегливим, що може бути більш співвіднесено з мужністю, ніж з жіночістю. Жінкам може бути важко використовувати автократичні або авторитарні методи керівництва через соціальні очікування щодо їхньої комунікативної підготовки та емпатії. Жінки часто стикаються зі стереотипами та перешкодами, які ускладнюють їхню кар'єрну траєкторію у напрямку лідерства.

Окрім того, гендерні різниці впливають і на сприйняття лідерства самими лідерами. Наприклад, чоловіки частіше сприймають себе як лідерів, тоді як жінки можуть бути менш впевненими у своїх лідерських здібностях. І це впливає на стилі керівництва. Наприклад, чоловіки частіше використовують транзакційний стиль керівництва, в той час як жінки можуть бути більш схильні до трансформаційного стилю.

Аналіз впливу гендерних дисбалансів на розв'язання сучасних соціально-філософських проблем розкриває глибокі аспекти, які важливо враховувати для створення більш справедливого та інклюзивного суспільства. Гендерні нерівності можуть мати серйозні наслідки для розвитку суспільства і вирішення різних соціальних та філософських проблем, наприклад, дисбаланси в оплаті праці, доступі до ринку праці та можливостях кар'єрного зростання впливають на економічні нерівності. Жінки частіше стикаються з низькою оплатою праці [5, с. 52], неправильними умовами праці та обмеженим доступом до високооплачуваних посад, що може призвести до зростання бідності та економічної вразливості серед жінок та їх сімей [1]. Гендерні нерівності також

впливають на соціальну справедливість, оскільки вони можуть призводити до нерівного доступу до освіти, охорони здоров'я, соціальних послуг та інших ресурсів, що може посилювати соціальні нерівності та знижувати можливості для розвитку та самореалізації індивідів. Жінки та інші гендерні меншини можуть бути недостатньо представленими у політичних структурах, що призводить до збільшення нерівностей та відсутності голосування у процесі ухвалення рішень. Гендерні нерівності викликають необхідність культурної та соціальної трансформації, спрямованої на створення більш інклюзивного та рівноправного суспільства [3]. Це може включати прийняття політик, спрямованих на зменшення гендерних нерівностей у всіх сферах життя, а також розвиток програм та ініціатив, спрямованих на підвищення гендерної освіченості та свідомості.

Аналіз впливу гендерних дисбалансів на розв'язання сучасних соціально-філософських проблем вказує на необхідність комплексного підходу до вирішення цих питань, який враховує гендерні аспекти та сприяє побудові більш справедливого та інклюзивного суспільства. Для цього необхідно сприяти розвитку рівних можливостей для представників обох статей у сфері лідерства, а також підтримувати розуміння та прийняття різноманітності в лідерських стилях та підходах. Розвиток гендерно-чутливого лідерства може сприяти побудові більш рівних та інклюзивних суспільств. Це може включати розвиток лідерських програм, спрямованих на підтримку та розвиток жіночих лідерів, а також перегляд стереотипів, пов'язаних зі статтю, у суспільстві.

Список джерел інформації

1. Бибик Д.Д. Становлення феномену соціального лідерства у науковому просторі соціальної роботи. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціальна робота № 1.7. 2021. С. 14-18. URL : <https://visnyk.soch.robota.knu.ua/index.php/journal/article/view/123>
2. Весельська А.Л. Гендерний аспект лідерства: теоретичний аналіз. Наука і освіта. Науково-практичний журнал Південного наукового центру НАПН України. № 5 (122). 2014. С. 19-24. URL : <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/13461> (дата звернення 25.02.2024).
3. Годзь Н.Б. До питання розвитку розуміння здоров'я, гендеру та культурних стереотипів у майбутньому. Гендер. Екологія. Здоров'я. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 18–19 квітня 2019 р.). Відповідальний за випуск: Карпенко К.І. Харків : ХНМУ, 2019. 255 с. С. 63-64.
4. Гриженко Л.В. Лідерство як соціальний феномен. Грані. № 5. 2014. С. 48-52. URL : <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/507>
5. Романюк О.Ф. Сучасні підходи до дослідження гендерних аспектів лідерства. Демократичне врядування. № 28. 2021. URL : <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/feb/26994/5rom.pdf>
6. Собчишин О. Феномен лідерства у філософії соціальної роботи: ретроспективний аналіз. Social work and education. № 7.4. 2020: С. 466-482. URL : <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/24613>

PEDAGOGICAL COMMUNICATION AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF STUDENTS’ LEADERSHIP QUALITIES

Developing leadership qualities in modern students is of paramount importance due to several compelling reasons rooted in both psychological and societal dynamics. Firstly, leadership skills are not merely confined to the realm of management; they encompass a broad spectrum of competencies essential for navigating the complexities of contemporary life. Research in developmental psychology suggests that fostering leadership abilities from an early age can contribute significantly to an individual’s personal growth and overall well-being. According to Erik Erikson’s psychosocial theory, adolescents face the critical task of identity formation, wherein the cultivation of leadership traits such as decisiveness, resilience, and effective communication can facilitate the consolidation of a coherent sense of self.

In today’s interconnected and rapidly changing world, the ability to lead effectively has become indispensable for addressing multifaceted challenges ranging from environmental sustainability to global health crises. As emphasized in the theory of social cognitive learning, individuals acquire behavioral patterns through observation, imitation, and reinforcement [1]. By providing students with opportunities to engage in leadership roles, whether through extracurricular activities, community service projects, or collaborative learning initiatives, educational institutions can serve as crucibles for the development of adaptive leadership skills crucial for navigating an increasingly interconnected global landscape.

Furthermore, cultivating leadership qualities among students fosters a culture of empowerment and collective efficacy within educational settings. Social identity theory posits that individuals derive a sense of belonging and self-esteem from their membership in social groups. By promoting leadership development programs that emphasize inclusivity, diversity, and collaborative problem-solving, schools can create an environment conducive to the cultivation of positive intergroup relations and the appreciation of diverse perspectives [2]. Moreover, research in organizational psychology underscores the importance of transformational leadership styles characterized by inspirational motivation, intellectual stimulation, and individualized consideration in fostering employee engagement and organizational innovation. By instilling these principles in student leaders, educational institutions can foster a culture of excellence characterized by a commitment to continuous improvement, creativity, and ethical conduct.

Pedagogical communication plays a crucial role in shaping the development of leadership qualities among students through its multifaceted impact on cognitive, social, and emotional domains. Firstly, effective pedagogical communication serves as a vehicle for transmitting knowledge, values, and skills essential for leadership. According to social cognitive theory, individuals acquire behavioral patterns through observation, imitation, and reinforcement. By modeling exemplary communication

behaviors such as active listening, clear articulation of ideas, and respectful dialogue, educators provide students with a blueprint for effective interpersonal interactions essential for leadership roles. Research in educational psychology underscores the importance of feedback in facilitating cognitive growth and self-regulation. By providing constructive feedback and guidance, educators can empower students to reflect critically on their communication styles, identify areas for improvement, and refine their leadership skills over time [3].

Furthermore, pedagogical communication plays a pivotal role in fostering a supportive and inclusive learning environment conducive to the development of leadership qualities among students. According to social identity theory, individuals derive a sense of belonging and self-esteem from their membership in social groups. By promoting communication norms that emphasize empathy, collaboration, and mutual respect, educators can create a culture of psychological safety wherein students feel empowered to express their ideas, explore diverse perspectives, and take on leadership roles. Moreover, research in organizational psychology highlights the importance of transformational leadership styles characterized by inspirational motivation, intellectual stimulation, and individualized consideration in fostering employee engagement and organizational innovation. By embodying these principles in their communication practices, educators can serve as role models for students, inspiring them to adopt inclusive leadership styles characterized by empathy, integrity, and ethical decision-making [4].

In addition to its cognitive and social dimensions, pedagogical communication also plays a crucial role in nurturing students' emotional intelligence, a key component of effective leadership. According to the theory of emotional intelligence, individuals who possess a keen awareness of their own emotions and those of others are better equipped to navigate interpersonal dynamics, manage conflict, and inspire others toward common goals. By fostering open, supportive, and emotionally intelligent communication environments, educators can help students develop self-awareness, self-regulation, social awareness, and relationship management skills essential for effective leadership. Moreover, research in positive psychology underscores the importance of strengths-based approaches in promoting resilience, well-being, and optimal functioning. By recognizing and affirming students' unique talents, interests, and contributions, educators can empower them to leverage their strengths in pursuit of meaningful goals and aspirations, thereby fostering a sense of agency, purpose, and efficacy essential for leadership development.

In conclusion, pedagogical communication plays a vital role in shaping the development of leadership qualities among students by fostering effective communication skills, creating inclusive learning environments, and nurturing emotional intelligence. By modeling exemplary communication behaviors, providing constructive feedback, and cultivating supportive relationships, educators can empower students to become ethical, empathetic, and visionary leaders capable of addressing the complex challenges facing our world today. Moreover, by embracing a strengths-based approach to leadership development, educators can inspire students to cultivate their unique talents and perspectives, thereby fostering a culture of innovation, resilience, and social responsibility in educational settings and beyond.

References

1. Romanovsky O., Knysh A., Hura T. Comparative analysis of leadership training concepts in high schools in the UK and Ukraine. Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. 2016. № 2. С 3-10.
2. Романовський О.Г., Гура Т.В., Книш А.Є. Емоційний інтелект як домінанта успішності харизматичного бізнес-лідера. Теоретичний та науково-методичний часопис «Вища освіта України». 2016. № 4. С. 47-50.
3. Підбуцька Н.В., Воробйова Є.В. Комунікація як чинник ефективності навчально-виховного процесу. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальній освіті. 2009. С. 272.
4. Saputra, F. (2021). Leadership, Communication, And Work Motivation In Determining The Success Of Professional Organizations. Journal of Law, Politic and Humanities, 1(2): 59-70.

ОВЧИННИКОВА Ольга Валеріївна

здобувач третього рівня вищої освіти, Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

РОЛЬ І МІСЦЕ ПОЧУТТЯ СОРОМУ В СОЦІАЛЬНОМУ ЖИТТІ ЛЮДИНИ

Почуття сорому – складне, болісне переживання людиною власної недостатності, неповноцінності, неадекватності, недоречності, неумілості, непристойності, непридатності, недосконалості, і ніби це виставлено на загальний огляд та осуд оточуючих. У момент переживання сорому людина відчуває себе маленькою, скованою, нікчемною, приниженою, нерозумною, виникає відразу до самої себе. У цей час можуть плутатися думки, ставати нерозбірливим мовлення. Людина опускає погляд, на обличчі з'являється сором'язливий рум'янець, який може ще більше привертати увагу [1].

Причиною сорому є неможливість відповідати своєму ідеальному образу «Я». Знання про себе у людини, що вона повинна бути якоюсь іншою; відмова від свого реального «Я».

Види сорому:

1. Соціальний. Цей вид сорому важливий та корисний. Він є регулятором життя людини в соціумі: приборкує спонтанні бажання та дії. Він виникає залежно від ситуації, триває недовго і допомагає людині вирішити: а чи доречно зараз задовольнити ту чи іншу потребу? Наприклад, чи можна їсти на робочому засіданні кафедри? Чи можна перебивати доповідача на науковій конференції, щоб продемонструвати свої знання? У цей момент з'являється почуття сорому, воно зупиняє імпульс, поведінка нормалізується. Таким чином, людина орієнтується та існує у культурі соціального життя. Тут тимчасовий ситуативний сором – зворотний бік задоволення та інтересу від вдалої реалізації потреби. Завдяки сорому людина задовольнить свою потребу у більш вдалий час і в підходящому для цього місці.

2. Токсичний. Є стресовим фактором. Негативно впливає на якість життя людини. Цей вид сорому блокує бажання та активні прояви особистості [3].

Наприклад, коли людина вже тривалий час не може наважитися почати свою справу, щось їй заважає, чимось вона себе зупиняє, то, швидше за все, вона зіткнулася з токсичним соромом. Токсичний сором присутній завжди, він знаходиться у фоновому режимі, незалежно від того, що людина робить. Постійно знаходиться під впливом токсичного сорому – це дуже енерговитратний, виснажливий процес. Людина знаходиться у стані напруження. Через токсичний сором будь-яка справа буде сприйматися недоречною, несуттєвою та безкорисною. У цьому випадку у фантазіях людини наявний внутрішній спостерігач, критик, від засудження якого хочеться ніби провалитись крізь землю, стиснутися, зникнути. Це може заважати розвитку людини у різних сферах її життя. У ролі уявного критика може виступати як сама особистість для себе, так і образ значущого дорослого, який прищеплював у дитинстві сором через приниження, відкидання, знуцання, висміювання, ігнорування, знецінення, жорстку критику тощо. Прикладами впливу токсичного сорому на людину та деструктивного поведіння з нею є: ексгібіціонізм, епатаж (демонстративне випинання напоказ, навмисне порушення загальноприйнятих норм), нарцисизм (надмірна самозакоханість), самоізоляція (не підпускати людей до себе, відкидання інших).

В основі почуття сорому знаходиться одна із базових потреб людини – у визнанні та прийнятті. Тому чинити опір сорому і позбуватися його може бути небезпечним. Важливо помітити його виникнення на самій початковій стадії, поки амплітуда переживання не зросла до нестерпного стану. Початковою, виносною формою сорому буде відчуття схвилювання, збентеження, незручності. Варто дати йому місце, почати легалізувати для себе і в просторі. Тоді воно не збільшиться і не переросте у відчуття токсичного сорому великої інтенсивності. На цій стадії людині може допомогти усвідомлення, що вона ніколи не зможе наблизитися і втілити у реальне життя своє ідеальне «Я» через те, що немає меж досконалості. Як тільки людина досягає позначки ідеальності, з'являється бажання стати ще кращою, а потім ще, і це – нормальний життєвий процес розвитку. Прагнення до кращого не дорівнює нікчемності зараз. На фоні образу недосяжного ідеалу реальний завжди буде відставати. Тому варто пізнавати себе реального, помічати свої досягнення та результати в теперішній момент, ділитися ними з підтримуючим оточенням.

Найкраще і найкорисніше переживати сором у контакті з іншою людиною, з тою, чия думка і почуття мають цінність. Не намагатися уникнути та втекти, адже сором перериває та виштовхує з контакту, а ризикнути залишитися з людиною і розділити сором. Чесно та щиро пред'явити свою неідеальність, показати себе реального, розповісти про свій психоемоційний стан та перевірити, що насправді відбудеться, яка буде дійсна реакція оточуючих тут і зараз.

Корисним буде експеримент, суть якого полягає у прямому питанні до ближнього: «Як Ви зараз до мене ставитесь?» [2]. Призупинитися, послухати зворотний зв'язок, відчутти, прийняти. Зазвичай, відгуки мають позитивний характер. Це допомагає почуття сорому знизити до початкового рівня – легкого схвилювання. У цей момент варто відслідкувати своє дихання, поступово нормалізувати його. Спитати себе та проаналізувати: «Як зараз змінився мій

стан, що ще окрім схвилювання я тепер можу помітити у своїх почуттях та тілесних проявах?». Сором перестане переважати та узурпувати, з'явиться місце відчуті теплоту, розслаблення, дихання наповну, енергію, сили, здивування, вдячність, задоволення, ніжність, радість, інтерес, довіру та подібне. Таким чином, будуть розвіяні та спростовані всі лякаючі фантазії. У зв'язку з цим людина буде здатна залишитися в комунікації з іншим, вирівнятися у стосунках, помітити свою значущість.

Сором притаманний усім людям. Важливим є: як людина реагує на виникнення та як вона поводить з цим почуттям. Людина може використовувати ігнорування, придушення, відкидання, відігравання, відреагування як деструктивні моделі поведінки з почуттями. Конструктивною формою є спосіб розуміння природи виникнення почуття та його переживання. Якщо спосіб переживання є складним, малодоступним або зовсім недоступним для людини, то допоможе звернення до професійного психолога.

Успішне переживання сорому сприяє розвитку самоцінності особистості, підвищенню її стресостійкості, налагодженню зрілої комунікації з оточуючими.

Список джерел інформації

1. Carroll E. Izard. The psychology of emotions. Berlin : Springer Science & Business Media, 1991. 472 p.

2. Perls F., Hefferline R., Goodman P. Gestalt Therapy : Excitement and growth in the human personality. New York, NY : Julian, 1951. 514 p.

3. Stepanenko Inna. Psycho corrective technologies of shyness reduction in students – future psychologists. Psychological journal. 2020. № 6. P. 139–149.

РОМАНОВСЬКИЙ Олександр Георгійович

д.пед.н., проф., член-кореспондент НАПН України, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ДОСВІД ПІДГОТОВКИ ЛІДЕРІВ НА КАФЕДРІ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМИ СИСТЕМАМИ ІМЕНІ АКАДЕМІКА І.А. ЗЯЗЮНА В НТУ «ХПІ»

У складний для країни час проведення II Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціального розвитку в суспільстві змін» є значною подією, адже освітяни-лідери завжди знаходяться на позиціях науковості, гуманності, добра і віри у щасливе майбутнє українського суспільства.

Такі позиції лідерства притаманні і кафедрі педагогіки і психології управління соціальними системами, яка була створена в НТУ «ХПІ» у 2000 році. Робота очолюваної мною кафедри з 2000 по 2023 роки спрямована на формування лідерів, проактивних особистостей – викладачів, співробітників,

здобувачів освіти, які змінюють світ на краще. З початку свого існування на кафедрі було створено всі умови для підвищення ефективності та якості навчального процесу.

З 2010 року на базі кафедри і методичного відділу НТУ «ХП» функціонує Центр сучасних педагогічних технологій.

Кафедра відкрита світові. Так, у 2015 році в рамках проєкту ELITE: Освіта для лідерства, інтелігентності та розвитку таланту нами було здійснено навчальний візит в Університет Грінвічу (Лондон, Велика Британія) (Tempus); у 2018 року в рамках проєкту Розвиток лідерського потенціалу університетів України (British Council) лідери кафедри на чолі з ректором університету здійснили навчальний візит в університет Оксфорд Брукс (Оксфорд, Велика Британія).

Завдяки участі кафедри у міжнародному проєкті «Освіта для лідерства, інтелігентності та розвитку таланту» (ELITE), який профінансовано програмою TEMPUS IV Європейської комісії, у 2015 році відкрито Центр лідерства, що дозволяє реалізовувати навчальні програми та наукові психологічні та педагогічні дослідження з проблем лідерства, проводити семінари, тренінги, відео-конференції та секційні засідання конференцій, а також інші наукові заходи.

У межах проєкту «Освіта для лідерства, інтелігентності та розвитку таланту» (ELITE) кафедрою проводяться спільні дослідження та обмін досвідом із міжнародними партнерами з методології оцінювання лідерського потенціалу, тренінгових програм розвитку лідерства, методичного забезпечення процесу розвитку лідерського потенціалу, формування навчального середовища для розвитку лідерства в освіті, управлінні, підприємстві.

Очолювана мною наукова школа кафедри «Теоретико-методичне забезпечення розвитку освітнього лідерства в умовах інформаційного суспільства», пов'язана з багатьма науковими здобутками: фундаментальними та прикладними дослідженнями, міжнародними проєктами, захистом кандидатських та докторських дисертацій, виданням наукових праць, регулярним проведенням міжнародних наукових конференцій.

Як засновник і головний редактор наукових видань кафедри – фахового щоквартального науково-практичного часопису «Теорія і практика управління соціальними системами» та щоквартального науково-практичного журналу «Лідер. Еліта. Суспільство», хочу сказати, що на їх сторінках розкрито ідеї лідерства вітчизняних і зарубіжних вчених, аспірантів і магістрантів НТУ «ХП» та інших закладів вищої освіти.

З 2016 року кафедра є засновником Міжнародної науково-практичної конференції «Лідери XXI століття. Погляд у майбутнє». Конференція порушує такі важливі проблеми, як:

- лідерство і соціальний прогресс;
- формування харизматичних лідерів як один з пріоритетних напрямків виховання національної гуманітарно-технічної еліти;
- лідерство в соціальній роботі та соціальному забезпеченні суспільства змін;

- фізкультурно-спортивна діяльність в освіті лідера;
- психолого-педагогічні технології формування лідерських якостей сучасного фахівця;
- реформування системи підготовки молодих викладачів.

Розвиток наукової школи освітнього лідерства відбивається й у послідовних фундаментальних та прикладних дослідженнях проблем управління, еліти, лідерства у педагогіці, психології і соціальній роботі.

Наукові здобутки з теми лідерства втілено в монографіях професорсько-викладацького складу кафедри, у дисертаційних дослідженнях викладачів і здобувачів, теми робіт яких присвячені лідерству в освіті, управлінні, професійній діяльності. Серед більш ніж 80 авторських курсів, викладачами кафедри створені такі унікальні курси, як: «Філософія досягнення успіху», «Психологія досягнення успіху», «Теорія та практика формування лідерів», «Психологія управлінської діяльності лідера», «Психологія лідерства в бізнесі», «Педагогіка лідерства».

Здобутки кафедри знаходять своє втілення в моїх послідовниках – завідувачці, викладачах, випускниках кафедри, які займають лідируючі позиції у науці, навчанні, боротьбі з агресором.

Не зважаючи на повномасштабне вторгнення збоку країни-агресора, кафедра продовжує розвиватися – відкрито нові спеціальності соціальна робота (бакалавріат) і соціальне забезпечення (магістри).

На долю сьогоденного покоління випала велика місія: своїм розумом, своїм прагненням до свободи, своїм бажанням захистити незалежність і відбудувати Україну, своєю незламністю духу довести всьому світові, що українські лідери, лідери кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами імені академіка Івана Зязюна Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» спроможні це зробити, спроможні подолати всі перешкоди на шляху до демократичного лідерства! Суспільству змін потрібні лідери – мобільні, креативні науковці, управлінці, керівники соціальних закладів, уміле керівництво яких сприятиме відновленню і процвітанню країни.

СЕКЦІЯ 3. СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СУСПІЛЬСТВІ ЗМІН

ВЕРТЕГЕЛ Антон Костянтинович

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ГРЕНЬ Лариса Миколаївна

д.держ.упр., проф., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Подолання бідності, забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці, сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх, забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх є одними з 17 Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, що мають на меті забезпечення національних інтересів України щодо сталого розвитку економіки, громадянського суспільства і держави для досягнення зростання рівня та якості життя населення, додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина [5].

Міжнародно-правове регулювання соціального забезпечення завжди знаходяться у центрі уваги дослідників. Так, певні аспекти генези міжнародно-правового регулювання права на соціальне забезпечення та їх особливості в умовах сучасності досліджено у роботах Н. Щербюк [7] розглянуто соціальне забезпечення крізь призму міжнародного права у дослідженнях М. Бондар, О. Цятковської, А. Цятковської [1], сучасний стан державної політики у сфері соціального захисту безпритульних та бездоглядних дітей в умовах війни досліджено у напрацюваннях С. Сімакової та І. Малишко [6], про ознаки міжнародно-правового регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю йдеться у дослідженні В. Мельник [3], міжнародний досвід надання соціальних виплат висвітлюється у статті С. Мішиної та О. Мішина [5].

Подолання бідності передбачає приділення уваги до найвразливіших прошарків населення, розширення доступу до базових ресурсів і послуг, а також підтримку громадам, які постраждали в результаті конфліктів і катастроф, викликаних кліматичними змінами, бойовими діями.

Так, Україну через повномасштабне вторгнення росії було відкинуто на 15 років назад у досягненні своїх цілей щодо скорочення рівня бідності. За даними Світового банку, на жовтень 2023 року, через війну вдесятеро збільшилася кількість тих, хто живе за межею бідності. За підсумками 2022 року рівень бідності в Україні перевищив 24 %. У 2021 році, до початку

повномасштабної війни, в Україні був найкращий показник за рівнем бідності – лише 5,5 %. За минулий рік, за оцінкою Світового банку, він зріс до 24,1 % [8].

Основні нормативно правові акти, які регламентують питання захисту прав дітей – Загальна Женевська декларація, Загальна декларація прав людини, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Декларація прав дитини, Декларація про захист жінок і дітей в надзвичайних обставинах і в період збройних конфліктів, Конвенцію про права дитини, Факультативний протокол щодо участі дітей у збройних конфліктах [6, с. 60].

Серед основних національних нормативно правових актів, які регулюють питання соціального захисту дітей є закони України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», «Про внесення змін до деяких законів України, спрямованих на посилення соціального захисту дітей та підтримки сімей з дітьми», «Про охорону дитинства», постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів», «Про внесення змін до деяких постанов КМУ щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану» [6, с. 60].

На глибоке переконання дослідників, «складність процесів реформування соціального захисту зумовлені як внутрішніми факторами, зокрема: особливостями розвитку національної економіки, пов'язаними із подоланням наслідків системної соціально-економічної кризи; падінням рівня життя; відсутністю якісних механізмів адаптації осіб з інвалідністю у суспільстві та державі, змін у соціальній стратегії діяльності державних інституцій, соціально-політичному житті держави; так і зовнішніми, які, у першу чергу, викликані відсутністю дієвих механізмів імплементації відповідних міжнародних соціальних стандартів» [3].

Збереження здоров'я завдяки здоровому способу життя повинно стати головним життєвим завданням кожної особистості. Життєві завдання – це головні орієнтири соціального буття людини, наближення до яких стає змістом і смислом її життєздійснення [7].

Суб'єктивні показники соціального здоров'я вбирають у себе широкий спектр: від ціннісно-нормативної шкали, у якій здоров'я займає відповідне місце, оцінку свого власного відчуття здоров'я та зусиль на його підтримку до оціночних суджень населення про ефективність інституту охорони здоров'я в цілому та його окремих структур [7].

Відносини у сфері зайнятості населення регулюються Конституцією України, Законом України «Про зайнятість населення», Кодексом законів про працю України, Господарським та Цивільним кодексами України, Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», іншими актами законодавствами.

Система освіти для сталого розвитку охоплює всі існуючі ланки без винятків: дошкільну освіту; загальну середню освіту; позашкільну освіту; професійно-технічну освіту; вищу освіту; післядипломну освіту та самоосвіту. Освіта є одним із найпотужніших інструментів, який дає змогу незліченній кількості людей змінити своє життя. Наскільки та чи інша людина використовує цей інструмент, залежить від політики держави насамперед. Кожна з Цілей сталого розвитку ООН має конкретні завдання, реалізація яких вимірюється за чіткими показниками та індикаторами [2, с. 96].

Список джерел інформації

1. Бондар М., Цятковська О., Цятковська А. Соціальне забезпечення: міжнародно-правовий аспект. Вчені записки Університету «КРОК». 2021. № 4 (64), С. 96–105. DOI <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2021-64-96-105>
2. Мелеганіч Г. Освітні пріоритети в Цілях сталого розвитку ООН до 2030 року: досвід України. Міжнародний науковий вісник. 2022. № 1-2 (25-26). С. 92-100.
3. Мельник В.П. Поняття та ознаки міжнародно-правового регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2020. № 2 (22). URL : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20mvpozi.pdf>
4. Мішина С.В., Мішин О.Ю. Міжнародний досвід надання соціальних виплат. Ефективна економіка. 2021. № 10. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.10.79. URL : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=9414>
5. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 року. № 722/2019 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
6. Сімакова С.І., Малишко І.В. Міжнародно-правове регулювання соціального захисту безпритульних та бездоглядних дітей в умовах війни. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2023. С. 60-66.
7. Федько О.А. Багатоаспектність поняття здоров'я у сучасній науковій думці. Державне управління. URL : <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=76>
8. Щербюк Н.Ю. Право на соціальне забезпечення: деякі аспекти генези міжнародно-правового регулювання. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 7. С. 131-134.
9. Як змінювався рівень бідності в Україні. URL : <https://www.slovoidilo.ua/2023/05/04/infografika/ekonomika/yak-zminyuvavsvyav-riven-bidnosti-ukrayini>

ГОНЧАР Андрій Сергійович

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ГРЕНЬ Лариса Миколаївна

д.держ.упр., проф., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА: ЗАВДАННЯ, ПРИНЦИПИ, КРИТЕРІЇ

Державні соціальні допомоги порівняно новий вид соціального забезпечення. Їх поява зумовлена необхідністю подолання ряду негативних наслідків переходу економіки до ринкових відносин [4, с. 157]. Соціальна допомога – система заходів, спрямованих на повернення особи до активного життя та праці, відновлення соціального статусу і формування в особи якостей, установок щодо пристосування до умов нормальної життєдіяльності шляхом правового і матеріального захисту її існування, підготовки до самообслуговування з формуванням здатності до пересування і спілкування, повсякденних життєвих потреб тощо.

В основу надання державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям, а також надання деяких інших видів допомоги покладено прожитковий мінімум – базовий державний соціальний стандарт, залежно від якого визначається право особи на державну соціальну допомогу [2].

Серед характерних рис соціальних допомог виділяють такі: 1) вони мають аліментарний характер, оскільки призначаються безоплатно і не пов'язані з трудовою діяльністю особи чи сплатою нею страхових внесків; 2) основним джерелом їх виплати є кошти Державного чи місцевого бюджетів. Переважно для виплати цих допомог кошти надходять у вигляді субвенцій до місцевих бюджетів; 3) перелік категорій осіб, які мають право на такі допомоги, визначається законами України; 4) вони надаються з метою матеріальної підтримки малозабезпечених або для компенсації (часткової чи повної) витрат, які понесені у зв'язку з настанням соціального ризику; 5) розмір допомог, як правило, співвідноситься з величиною прожиткового мінімуму або з гарантованим рівнем забезпечення такого мінімуму; 6) їх призначення має так званий адресний характер [4, с.158].

Соціальна допомога – це грошова допомога й допомога в натуральній формі, що здебільшого фінансується з бюджету та добровільних пожертвувань і сплачуються людям, які перебувають у потребі, як на основі перевірки їхнього доходу та засобів існування, так і за певними критеріями без перевірки доходу. В Україні не прийнято єдиного законодавчого акта, який би закріплював усю систему державної соціальної допомоги. Принципи надання соціальної допомоги в Україні є: адресність, доступність, добровільність, гуманність, пріоритетність у наданні соціальної допомоги неповнолітнім, сім'ям з дітьми, непрацездатним громадянам, надання соціальної допомоги на основі встановлених соціальних стандартів у розмірах та на рівні, що відповідає потребам особи й обумовлюється економічними можливостями держави; цільового використання коштів, призначених для надання соціальної допомоги; безповоротності соціальної допомоги.

Завдання соціальної допомоги – полегшити матеріальний стан людей, які опинилися у скрутному матеріальному становищі, незалежно від їхньої трудової діяльності.

Соціальна допомога в Україні надається за такими принципами: адресності; доступності; добровільності; гуманності; пріоритетності в наданні такої допомоги неповнолітнім, сім'ям з дітьми, непрацездатним громадянам; надання соціальної допомоги на основі встановлених соціальних стандартів у розмірах та на рівні, що відповідає потребам особи й обумовлюється економічними можливостями держави; цільового використання коштів, призначених для надання соціальної допомоги; безповоротності соціальної допомоги. Соціальна допомога (соціальний захист, соціальне забезпечення) виявляється у вигляді пенсій, допомог, надання матеріальної допомоги, обслуговування хворих і престарілих, турботи про дітей. Отже, в широкому розумінні соціальна допомога повністю ототожнюється із системою державного соціального забезпечення громадян. У вузькому розумінні соціальна допомога – це виключно грошова виплата (одноразова чи періодична), яка призначається

окремим категоріям громадян у порядку і розмірах, передбачених законодавством.

Соціальна допомога як форма соціального забезпечення населення України поділяється за такими критеріями:

- 1) за цільовим призначенням;
- 2) залежно від правової підстави виникнення права на соціальну допомогу;
- 3) за формою призначення та виплати;
- 4) за категорією громадян, яким призначається соціальна допомога.

Українці з низьким доходом можуть отримати від держави соціальну допомогу на підтримку у складних життєвих ситуаціях. Для отримання допомоги малозабезпеченим сім'ям потрібно звернутися за місцем зареєстрованого або фактичного проживання до органу соціального захисту населення, виконавчого органу сільської, селищної, міської ради відповідної територіальної громади, або центру надання адміністративних послуг.

Законом України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» у ст. 3 визначено такі види державної допомоги сім'ям з дітьми:

- 1) допомога у зв'язку з вагітністю та пологами;
- 2) допомога при народженні дитини, одноразова натуральна допомога «пакунок малюка»;
- 3) допомога при усиновленні дитини;
- 4) допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування;
- 5) допомога на дітей одиницями матерям;

Місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації та об'єднання громадян за рахунок власних коштів можуть запроваджувати додаткові види допомоги та встановлювати доплати до державної допомоги сім'ям з дітьми [3].

У державному бюджеті України на 2024 рік заплановано одноразове підвищення прожиткового мінімуму. Востаннє його розмір збільшувався у грудні 2022-го, на поточний рік уряд через повномасштабну війну не закладав підвищення. Від прожиткового мінімуму залежить низка соціальних виплат.

З 1 грудня 2023 року загальний прожитковий мінімум в Україні становить 2 589 грн (для працездатних осіб – 2 684 грн). Протягом 2024 року розмір прожиткового мінімуму буде таким: загальний – 2 920 грн; для працездатних осіб – 3 028 грн; для дітей віком до 6 років – 2 563 грн; для дітей віком від 6 до 18 років – 3 196 грн; для осіб, які втратили працездатність – 2 361 грн.

У 2024 році заплановано два етапи підвищення мінімальної зарплати. Таким чином мінімальна заробітна плата у 2024 році становитиме – у місячному розмірі: з 1 січня – 7100 грн, з 1 квітня – 8000 грн (у 2023 році – 6700 грн); у погодинному розмірі: з 1 січня – 42,6 грн, з 1 квітня – 48 грн (у 2023 році – 40,46 грн). Розмір мінімальної заробітної плати на рівні 1600 грн буде застосовуватися як розрахункова величина для обчислення виплат за рішенням суду [1].

Виплати на дитину. Сума допомоги при народженні дитини в Україні вже давно не змінювалась – 41 280 грн. Одразу виплачують 10 320 грн, далі по 860 грн протягом трьох років.

Грошовий еквівалент бебі-боксу з січня становитиме 7 689 грн. Допомога у зв'язку з вагітністю та пологами для непрацюючих жінок, зареєстрованих у центрі зайнятості, у 2024 році складе 757 грн. Максимальний розмір допомоги одиноким матерям: для дитини до 6 років – 2 563 грн; для дитини від 6 до 18 років – 3 196 грн; для дитини від 18 до 23 років за умови навчання у ВНЗ на стаціонарі – 3 028 грн.

Допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування:

– до 6 років – 6 407,5 грн (якщо дитина з інвалідністю – 8 970,5 грн);

– від 6 до 18 років – 7 990 грн (якщо з інвалідністю – 11 186 грн).

Соціальна допомога особі, яка доглядає хвору дитину:

– до 6 років – 5 126 грн;

– від 6 до 18 років – 6 392 грн.

Мінімальний розмір аліментів на дитину, нагадаємо, не може бути меншим за 50 % прожиткового мінімуму. У 2024 це буде: на дітей віком до 6 років – 1 281 грн; на дітей віком від 6 до 18 років – 1 598 грн. Максимальний розмір аліментів згідно із законом становить 10 прожиткових мінімумів на дитину, у 2024 році це: на дітей віком до 6 років – 25 630 грн; на дітей віком від 6 до 18 років – 31 960 грн.

Допомога малозабезпеченим сім'ям. Рівень забезпечення прожиткового мінімуму для призначення допомоги у 2024-му становитиме: для працездатних осіб – 1 665,4 грн; для осіб, які втратили працездатність – 2 361 грн; для дітей віком до 6 років – 3 588,2 грн; для дітей віком від 6 до 18 років – 4 474,4 грн; для осіб віком від 18 до 23 років, які навчаються – 4 239,2 грн.

Соціальна допомога особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю. З січня та протягом усього 2024 року розмір державної соцдопомоги буде таким: особам з інвалідністю з дитинства I групи підгрупи А з надбавкою на догляд – 8 044,7 грн; особам з інвалідністю з дитинства I групи підгрупи Б з надбавкою на догляд – 4 722 грн; особам з інвалідністю з дитинства II групи – 2 361 грн; одиноким особам з інвалідністю з дитинства II групи, які за висновком медико-соціальної експертної комісії потребують постійного стороннього догляду з надбавкою на догляд – 3 659,55 грн; особам з інвалідністю з дитинства III групи – 2 361 грн; одиноким особам з інвалідністю з дитинства III групи, які потребують постійного стороннього догляду з надбавкою на догляд – 3 187,35 грн; на дітей з інвалідністю до 18 років – 2 361 грн; на дітей з інвалідністю до 6 років з надбавкою на догляд – 2 934,2 грн; на дітей з інвалідністю підгрупи А до 6 років з надбавкою на догляд – 6 778,7 грн; на дітей з інвалідністю від 6 до 18 років з надбавкою на догляд – 3 250,7 грн; на дітей з інвалідністю підгрупи А від 6 до 18 років з надбавкою на догляд – 8 044,7 грн; на дітей з інвалідністю до 18 років, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою – 2 479,05 грн; на дітей з інвалідністю до 6 років, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою з надбавкою на догляд – 3 760,55 грн; на дітей з інвалідністю підгрупи А, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою до 6 років із надбавкою на догляд – 7 605,05 грн; на дітей з інвалідністю, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою від 6 до 18 років з надбавкою на догляд – 4 077,05 грн; на дітей з інвалідністю підгрупи А, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою від 6 до 18 років із надбавкою на догляд – 8 871,05 грн.

Прогноз фінансування державного бюджету на 2024 рік передбачає зниження дефіциту державного бюджету до 20,4 % ВВП (в 2023 року – 27 % ВВП). Погашення державного боргу планується в обсязі 606,5 млрд грн, в тому числі внутрішні – 421,6 млрд грн та зовнішні – 184,9 млрд грн [5].

Список джерел інформації

1. Держбюджет-2024 підписано – якими будуть прожитковий мінімум, виплати і зарплати. URL : https://buh.ligazakon.net/news/223860_derzhbyudzheta-2024-pdpisano--yakimi-budut-prozhitkoviy-mnimum-viplati--zarplati
2. Загальна характеристика державної соціальної допомоги. URL : https://studies.in.ua/soc_zabezp/1546-zagalna-harakteristika-derzhavnoyi-socalnoyi-dopomogi.html
3. Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми». Відомості Верховної Ради України. 02.02.1993 року. № 5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text>
4. Терела Г.В. Право соціального забезпечення: навч.-метод. посіб. Полтава, 2016. 248 с.
5. Уряд схвалив проект Державного бюджету на 2024 рік: від бюджету війни до економіки перемоги. URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-skhvalyv-proekt-derzhavnoho-biudzheta-na-2024-rik-vid-biudzheta-viiny-do-ekonomiky-peremohy>

ГРИНЬКО Сергій Володимирович

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ГРИБКО Ольга Владиславівна

к.держ.упр., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ПРИНЦИПИ СУЧАСНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Соціальна політика – це система програм, служб та заходів, що переслідують соціальні цілі. До цього поняття входять вторинні цілі тих програм, первинні цілі котрих є іншими: оподаткування та фінансова політика. Соціальна політика охоплює всі сфери життєдіяльності людей – виробничу, соціальну, політичну, духовну і регулює стосунки між суспільством, колективом, особою в кожній із цих сфер та зонах їх взаємодії [3, с. 55].

Тобто можна сказати, що соціальна політика – це система управлінських, регулятивних і саморегулятивних рішень, спрямованих на підвищення добробуту населення.

Системотворчий характер соціальної політики обумовлюється тим, що соціальна політика виступає елементом:

- життєздатності суспільства;
- стабілізації та розвитку суспільства;
- консолідації суспільства [4].

Основними принципами соціальної політики такі.

1. Принцип взаємозв'язку об'єктивної соціальної саморегуляції і цілеспрямованої діяльності у здійсненні соціальної політики означає, що реалізація багатогранних завдань соціальної політики має ґрунтуватися на діалектичній єдності процесів конструктивної саморегуляції соціального розвитку та цілеспрямованій регулятивній діяльності, пов'язаній із здійсненням, реалізацією основних засад соціальної політики.

Специфіка механізму об'єктивної соціальної саморегуляції полягає в тому, що він не відтворюється автоматично, а реалізується за певних умов, які необхідно встановлювати й підтримувати свідомою цілеспрямованою діяльністю, що передбачає освоєння простору соціального буття соціальної сфери. Така діяльність, спрямована на впорядкованість процесів розвитку соціального буття, соціуму взагалі, не лише не звужує механізм процесів об'єктивної соціальної саморегуляції, а навпаки, покликана забезпечити їх всебічну, багатогранну реалізацію [1, с. 49].

2. Принцип єдності об'єктивного і суб'єктивного в реалізації соціальної політики передбачає врахування в соціальній політиці комплексу об'єктивних і суб'єктивних чинників, що зумовлюють розвиток соціального буття, соціальної сфери життя суспільства. Застосування на практиці розглядуваного принципу передбачає недопущення розриву об'єктивного й суб'єктивного, забігання наперед в оцінюванні тих чи інших процесів, тенденцій соціального розвитку, зокрема пов'язаних із соціальною безпекою.

Цей принцип означає також недопущення абсолютизації впливу тих чи інших процесів життєдіяльності суспільства на соціальну безпеку людини, спрощеного, надто прямолінійного трактування закономірностей, тенденцій соціального розвитку, необґрунтованої переоцінки досягнутого, спроб видати бажане у сфері утвердження соціальних цінностей за досягнуте, що реально функціонує, урахування різноманітності, багатоваріантності розвитку соціального буття, складного, суперечливого переплетення соціального з економічним, політичним, духовним, позитивних і негативних тенденцій, що впливають на соціальний розвиток особистості, її соціальну безпеку [2].

3. Комплексність соціальної політики спричинена необхідністю тісного взаємозв'язку, узгодженої спільної діяльності багатьох самостійних суб'єктів, які здійснюють її, організованих систем, кожна з яких характеризується властивими лише їй способами цілеспрямованого впливу на соціальний розвиток.

Комплексний підхід зумовлений потребою об'єднання зусиль різних суб'єктів соціальної політики з метою підтримки належних пропорцій між різними компонентами, засобами системи, узгодження дій різних органів, організацій, окремих осіб, які освоюють соціальне буття. Важливе завдання комплексного підходу до реалізації соціальної політики полягає в узгодженні діяльності кожного суб'єкта соціальної політики, визначенні його завдань, концентрації уваги на кардинальних проблемах розвитку соціального буття для його оптимального функціонування.

Комплексність соціальної політики передбачає виявлення особливостей і спрямованості різних форм, методів, засобів впливу, які застосовуються у

процесі здійснення соціальної політики, наповнення їх новим, адекватним до сучасних умов суспільного життя змістом, максимальне виявлення внутрішніх резервів кожного з них, посилення тих чи інших сторін, моментів, які б уможливили їх оптимальну реалізацію у процесі соціального розвитку.

4. Принцип пріоритету соціальних інтересів людини, особистості передбачає підпорядкування багатоаспектності цілеспрямованої діяльності, що полягає в освоєнні соціального простору, реалізації соціальних програм, соціальних інтересів людини, створенні адекватних умов для самореалізації її соціального потенціалу, захисту соціальної суб'єктивності особистості, соціальної безпеки. Основною умовою ефективної реалізації цього принципу є діяльність суб'єктів соціальної політики, спрямована на розширення можливостей для соціальної самореалізації особистості, суспільного поля задоволення її соціальних потреб та інтересів [3].

Виходячи з цього, основними цілями соціальної політики, які мають стратегічний характер є:

- наповнення реформ соціальним змістом;
- розвиток демократії, забезпечення прав і свобод, формування громадянського суспільства;
- активізація соціальної ролі держави, відпрацювання механізму взаємодії держави і суспільства в соціальній сфері;
- забезпечення гідних і безпечних умов життя та праці, зростання добробуту громадян;
- створення для кожної людини можливостей реалізувати її здібності, одержувати дохід відповідно до результатів праці, компетентності, таланту;
- стимулювання мотивації до трудової та підприємницької діяльності, становлення середнього класу;
- забезпечення відтворення населення, оптимізація ситуації на ринку праці;
- гармонізація відносин між різними соціальними групами, формування почуття соціальної солідарності;
- формування ефективної системи соціального захисту населення;
- реформування пенсійної системи;
- розвиток соціальної інфраструктури, створення умов для виховання, освіти, духовного розвитку дітей, молоді;
- зміцнення сім'ї, підвищення її ролі у суспільстві [1; 4].

Державна соціальна політика України суттєво трансформується в умовах євроінтеграції, зокрема відбувається перегляд власне основ соціальної політики, яка забезпечує рівновагу всередині країни. Українською актуальною є державна соціальна політика в умовах економічної, соціальної, політичної кризи та військової агресії в Україні, що особливо помітно впливає на стан суспільства загалом. Адже добробут суспільства є результатом ефективної внутрішньої державної соціальної політики. Дотримання низки принципів соціальної політики владою має забезпечити міцність суспільства, що є запорукою сильної та стабільної держави.

Список джерел інформації

1. Державна політика в соціогуманітарній сфері : підручник ; [авт.кол. : В.А. Скуратівський, В.П. Трощинський, П.К. Ситник та ін.] ; за заг. ред. В.А. Скуратівського, В.П. Трощинського. К. : НАДУ, 2010. 284 с.
2. Карчевський М., Карчевська О. Соціальні теореми як концептуальна основа національного діалогу. Гілея: науковий вісник. 2016. Вип. 108. С. 238–243.
3. Мельничук Д. Людський капітал: пріоритети модернізації суспільства у контексті поліпшення якості життя населення : монографія. Житомир : Полісся, 2015. 564 с.
4. Соціальна політика ; за заг. ред. В.М. Пічі та Я.Б. Турчин. Львів : Новий світ, 2018. 318 с.

ДЕМІДОВА Юлія Євгенівна

к.т.н., доц., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ ПРОФЕСІЙНИХ РІШЕНЬ У ПРОФЕСІЯХ СОЦІАЛЬНОГО НАПРЯМУ

Професії соціального напрямку виникли з метою задоволення потреб суспільства і соціуму. Сучасна соціальна робота розвивається на основі науково обґрунтованих підходів і потребує спеціальної професійної підготовки. У суспільному житті соціальні працівники відіграють важливу роль у реалізації соціальних програм, розрахованих на підтримку населення. Специфіка соціальної роботи в сучасних умовах вимагає високого рівня професіоналізму та професійного досвіду. Професійний досвід окремого працівника є результатом його самореалізації та набуття досвіду в ході професійного становлення. До професійних вимог щодо висококваліфікованих фахівців відносять деякі особливості: високий рівень комунікативності; організаційні вміння; встановлення причини конфліктних ситуацій; координація роботи з надання соціальної допомоги та захисту; володіння етикою та культурою соціальних відносин; надання допомоги у працевлаштуванні; проведення консультацій та надання порад; виявлення необхідності та сприяння в наданні відповідної допомоги різним категоріям населення; забезпечення нужденних у соціальній допомозі інформацією тощо. Велике значення для успішної професіоналізації набуває вміння самостійно оцінювати професійну ситуацію, приймати відповідне рішення та брати відповідальність за обрані рішення, тобто бути професійно готовим до діяльності у соціальній сфері. Особливої уваги набуває комунікативна складова. Через комунікації складається система відносин, тому комунікація – це двосторонній процес обміну інформацією та спосіб взаємодії у професійній діяльності.

У процесі формування комунікації формується мінімальна соціальна група, тому особливості будови спілкування та прийняття професійних рішень мають особливий характер. Існує декілька типових моделей щодо прийняття професійних рішень у професіях соціального напрямку.

1. Патерналістична модель. Згідно з патерналістичною моделлю взаємин, професіонал сприяє благові клієнта, якого консультує так само, як батько сприяє благові дитини. Він самостійно приймає рішення щодо змісту, форм і методів можливої допомоги. Маючи професійні знання та навички, він задовольняє потреби клієнта, приймаючи рішення в системі можливої допомоги, а людина повинна пасивно і дисципліновано виконувати всі розпорядження соціального працівника.

2. Інструментальна модель. Згідно з інструментальною моделлю професіонал займає нейтральну позицію; він не бере на себе соціальної відповідальності, перекладаючи її цілком на людей. Професіонал не відмовляє жодній вимозі клієнта, якщо вона не суперечить законіві. Цю модель треба враховувати, зважаючи на те, що перевага економічних інтересів над професійними часто виявляється в більш прихованих формах.

3. Контрактна модель. Ґрунтується на рівноправності фахівця і клієнта, на визнанні прав і обов'язків обох сторін у вирішенні моральних питань. Контрактна модель виходить із припущення рівноправності між професіоналом та клієнтом у вирішенні моральних питань. Необхідною передумовою співпраці, згідно з цим підходом, є існування моральної домовленості («морального контракту») між обома сторонами щодо прав та обов'язків кожної. Домовленість ґрунтується на трьох загальних принципах:

1. Важливі моральні рішення є прерогативою клієнта.

2. Професіонал мусить давати всю необхідну для прийняття рішення інформацію.

3. Професіонал не зобов'язаний починати роботу (підписувати контракт), якщо вимоги клієнта суперечать його моральним принципам

З контрактним підходом пов'язаний так званий принцип поінформованої згоди, згідно з яким клієнт має право сам визначати ступінь ризику, на який він іде для покращення свого становища. Як принцип поінформованої згоди, так і контрактний підхід у цілому виникли як реакція на зловживання професіоналів своєю владою в межах патерналістичної моделі. По суті, контрактна модель є своєрідним компромісом між патерналізмом та інструментальним підходом.

4. Персоналістична модель. У рамках цієї моделі фахівець має виявляти прагматичну розумність, мужність, справедливість, співчутливість, професійну компетентність, чесність та ін. Персоналістична модель виходить з того, що ідеальні стосунки між професіоналом і клієнтом вимагають більшого, ніж формальне, виконання контракту. Насправді, кожен клієнт хотів би мати справу з професіоналом, що володіє чеснотами, а професіонали віддають перевагу добросовісним клієнтам.

Список джерел інформації

1. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. М-во праці та соц. політики України. Вип. 80 : Соціальні послуги. Краматорськ : Центр продуктивності, 2005. 74 с.

2. Соціальна роботи: технологічний аспект : навчальний посібник. За ред. А.Й. Капської. К. : Центр навчальної літератури, 2004. 352 с.

3. Вступ до соціальної роботи : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. За ред. Т.В. Семигіної, І.І. Миговича. К. : Академвидав, 2005. 304 с.

ЗОТОВА Юлія Костянтинівна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ПАНФІЛОВ Юрій Іванович

к.психол.н, доц., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ПАТРОНАТНА СІМ'Я – НОВІТНЯ ФОРМА СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ

Одним із пріоритетних завдань держави є соціальний захист дітей, створення сприятливих умов для їхнього фізичного, інтелектуального та духовного розвитку, майбутньої повноцінної життєдіяльності.

Патронат над дитиною – професійна комплексна послуга, що передбачає тимчасовий догляд, виховання та реабілітацію дитини, яка опинилася в складних життєвих обставинах, потребує захисту у сім'ї патронатного вихователя та одночасне надання фахівцями соціальної сфери інтенсивних підтримуючих послуг сім'ї дитини для відновлення її здорового функціонування.

Метою патронату є: забезпечення права кожної дитини, яка опинилася в складних життєвих обставинах, виховуватися у сприятливому та безпечному сімейному середовищі шляхом відновлення здатності батьків (осіб, які їх замінюють) опікуватися дитиною та виховувати її, а в разі неможливості – вчинення заходів щодо захисту дитини та прийняття рішень щодо її влаштування до постійної форми сімейного виховання, яка найбільше відповідає потребам дитини [1].

Враховуючи нинішню ситуацію в Україні, послуга патронату над дитиною набуває ще більшої актуальності.

Що це дасть для дитини: безпеку, догляд, виховання та реабілітацію дитини в умовах сім'ї, підтримане спілкування з рідними; а в разі неможливості повернення до біологічної родини – пошук для дитини нової сім'ї. Що це дасть батькам дитини: можливість усунути складні життєві обставини, вирішити наявні проблеми, отримати професійний соціальний супровід, що загалом сприятиме підвищенню батьківського потенціалу та воз'єднанню родини. Що це дасть для України: утвердить сімейні цінності, забезпечить умови для дітей, які через СЖО не можуть проживати у власних родин.

26 січня 2016 року був прийнятий Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення соціального захисту дітей та підтримки сімей з дітьми», який уперше в українському законодавстві закріпив таку сімейну форму влаштування дітей, як патронатна сім'я.

Для України це нове явище, проте в розвинутих країнах завдяки такій формі влаштування дітей практично не існує дитячих будинків

Так що ж таке патронат над дитиною? Це підтримка сімей з дітьми, які потрапили в складні життєві обставини і передбачає тимчасовий догляд,

виховання та реабілітацію дитини в сім'ї патронатного вихователя на період подолання дитиною, її батьками або іншими законними представниками складних життєвих обставин.

Тобто, патронатна сім'я – це тимчасова сім'я для дитини, яка опинилась у складних життєвих обставинах, що має мінімізувати травматизацію дитини, коли її забирають від батьків. Такі діти не потраплятимуть в інтернатні заклади, а перебуватимуть в спеціально підготовленій сім'ї, де про них турбуватимуться, забезпечать догляд і реабілітацію.

За цей час органи опіки та піклування повинні провести роботу з батьками дитини і визначити, де їй буде краще, при цьому можливість повернути дитину до батьків має бути пріоритетом в роботі з сім'єю. Наприклад, якщо треба привести помешкання до ладу, якщо потрібно — допомагають з працевлаштуванням, працюють із залежними від шкідливих звичок та хвороб, якщо є бажання батьків змінитися.

Коли сім'я вийшла з проблемної ситуації, тоді дитина повертається у родину. Якщо не вдається дійти позитивного результату, далі розглядаються питання про влаштування її у прийомні родини, усиновлення.

Головною метою патронату над дитиною є забезпечення захисту її прав, надання їй та її сім'ї послуг, спрямованих на повернення у сім'ю відповідно до найкращих інтересів дитини.

Чому така послуга запроваджена? У рамках деінституалізації в Україні до 2026 року не буде інтернатних закладів. І тому громади мають брати власну відповідальність за виховання дітей, які опинились у складних життєвих обставинах. Слід розуміти, що вилучення дитини з сім'ї не є пріоритетом соціального працівника, біологічна сім'я – головне. Однак, коли обставини стають катастрофічними, то слід діяти на благо дитини.

Патронатні батьки не замінюють дітям рідних. Їх завдання – допомогти діткам впоратися зі стресом, поки біологічні батьки проходять реабілітацію. Патронатним вихователем можуть бути громадяни України віком від 35 до 60 років (для жінки) і від 35 до 65 років (для чоловіка), які перебувають у зареєстрованому шлюбі; проживають на спільній житловій площі; мають позитивний досвід виховання дітей; одна (один) з яких виконання обов'язків патронатного вихователя не поєднує з іншою трудовою діяльністю; мають житло (власне, орендоване чи на правах користування); не мають судимості; стан здоров'я яких дозволяє забезпечувати догляд та виховання дітей; збрали та надали відповідний пакет документів, необхідний для кандидатів у патронатні вихователі; пройшли навчання та отримали довідку та рекомендації за результатами навчання за тренінговою Програмою підготовки сімей-кандидатів у патронатні вихователі у Хмельницькому обласному центрі соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Одночасно під патронат (в одну патронатну сім'ю) влаштовуються виключно діти (не залежно від їх кількості), які є братами-сестрами або до влаштування під патронат проживали в одній родині. Термін перебування дитини під патронатом має бути максимально використаний для подолання наслідків. До сім'ї патронатних вихователів можуть бути влаштовані діти віком від народження до 18 років. Діти, старші від 14 років, влаштовуються за їх власної згоди та згоди патронатних вихователів. Фінансування послуг

патронату складається з оплати послуги (праці патронатного вихователя), а також соціальних виплат на дітей, влаштованих під патронат.

Відповідно до пункту 35 Постанова Кабінету Міністрів України від 10 травня 2022 року № 581 «Про внесення змін до Порядку створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя» [2] у період запровадження в Україні надзвичайного або воєнного стану регіональний центр може видати рекомендацію про можливість надання послуги патронату над дитиною кандидату у патронатні вихователі та добровільному помічнику в разі успішного проходження ними основного курсу навчання.

З соціальної та психологічної точки зору це є найбільш сприятливим та комфортним для дитини перебуванням в наш час.

Список джерел інформації

1. Деякі питання захисту прав дитини та надання послуги патронату над дитиною. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2021 р. № 893. URL : [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/893-2021- %D0 %BF#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/893-2021-%D0%BF#Text)

2.«Про внесення змін до Порядку створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя». Постанова Кабінету Міністрів України від 10 травня 2022 року № 581. URL : [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/581-2022- %D0 %BF#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/581-2022-%D0%BF#Text)

LOBODA Denis

student-master, National Technical University
"Kharkiv Polytechnic Institute" (Ukraine, Kharkiv);

GRYBKO Olga

candidate of science in public administration, National Technical University
"Kharkiv Polytechnic Institute" (Ukraine, Kharkiv)

VOLUNTEER MOVEMENT IN SOCIAL WORK SYSTEM

In many countries of the world, volunteer activity dominates the system of social protection of the population, because it is the volunteer who is an important coordinator of assistance and support to vulnerable categories of the population. The services of volunteers improve the social work system as a whole.

In modern developed countries, the volunteer movement is the basis of the system of self-regulation in society. A good example of this tradition is the volunteer movement in American history, the apogee of which should be considered the end of the 20th century, when about 50 % of Americans engaged in volunteer work in one form or another: about 40 % of the population participates in volunteer activities in Canada. The greatest increase in interest in volunteering is observed among 20-30-year-olds. Volunteering in Europe is similar to the above examples. In England, almost half of its population participates in volunteer activities. Volunteerism has a high rating in such European countries as France (19 %), the Netherlands (36 %), Denmark (25 %) and Ireland (39 %) [1, p. 5].

The state supports the public initiative for the development of volunteer activities, thereby ensuring and guaranteeing the rights and interests of volunteer organizations and recipients of volunteer assistance provided for by law. Based on the results of scientific research, domestic specialists managed to reach the following conclusions: in modern conditions, the public and state bodies need to be aware of the importance of optimizing various aspects of social development. Social problems must be solved steadily, the success of the desired changes will depend on the qualifications of workers engaged in social service and protection, which involves appropriate training of personnel; it becomes a task of primary importance in the implementation of the country's new policy. The formation of a large movement of volunteers is one of the important ways to productive social work in any state [2].

The volunteer movement is the most important tool of social work. Under any circumstances, social work and volunteering are considered as a whole system aimed at improving human life. Today, the need for a volunteer in social work has increased more than ever. With increasing environmental problems, growing threats to the health of the population, poverty, and unemployment, there was an urgent need for volunteers who would take part of the responsibility upon themselves.

The volunteer movement gained special importance with the beginning of full-scale hostilities on the territory of Ukraine, when operational social assistance quite often requires volunteers to have competencies that go beyond the scope of the purely professional profile of a social worker. Modern volunteers are lawyers, doctors, psychologists, specialists who, in addition to direct professional activity, perform various types of social work aimed at overcoming and solving a number of problems of consumers of social services. Thus, "help in this case has a synthesizing character, since each specialist brings his knowledge and skills to the general process of social work, using his powers and competence" [3, p. 153]. Effective volunteer activity allows organizations to get rid of limitations by attracting those human social resources that are necessary for the performance of tasks.

The quality of volunteers' work is most often determined by the level of their motivation, which social organizations can influence by means of awards or incentives of various nature. As scientists Larionova and Kratinova note in their study: "the motivation for this type of volunteer is both "achievement" and "joining", which often has the form of a great opportunity to get involved in work and prove oneself in the case. The motivation of volunteers who work temporarily is not a feeling of belonging to a group, but only the recognition of their own achievements. For them, recognition is a measure of gratitude from the organization, which enables them to move forward" [1, p. 8].

At the beginning of the 21st century, the context of the long historical relationship between volunteering and social work takes on new dimensions, which is due to the expansion of the spheres of activity of each of them, as well as the rapid change of the social environment. The main content of the transformations is the understanding of volunteering as a form of social work that unites people from all over the world around the goal of overcoming the global problems of today.

Список джерел інформації

1. Larionova, N., & Kratinova, N. (2017). Volunteering in the institutional space. *Social pedagogy: theory and practice*, 1: 4-11.
2. Matveev, S., Kogut, I., & Honcharenko, E. (2018). Social aspects of the volunteer movement: past and present. *Bulletin of Zaporizhzhya National University*, 1: 161-165.
3. Tymchenko, S., & Shmarina, A. (2015). The history of volunteering in the world and in Ukraine. *Volunteer movement: history, modernity, prospects*. Kharkiv : Khnadu Ed.

НІКІТЧЕНКО Андрій Миколайович

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ГРЕНЬ Лариса Миколаївна

д.держ.упр., проф., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

БІДНІСТЬ: ОСНОВНІ ПРИЧИНИ ПОШИРЕННЯ ТА СТРАТЕГІЇ ПОДОЛАННЯ

Стратегію подолання бідності було затверджено Указом президента України від 15 серпня 2001 року № 637/2001, основними принципами якої мають стати забезпечення економічного зростання, підвищення рівня продуктивної зайнятості населення та вжиття заходів щодо блокування найгостріших проявів бідності, реформування системи соціальної підтримки населення шляхом консолідації всіх соціальних програм і видів допомоги на основі оцінки сукупного доходу сім'ї, інтеграції осіб з обмеженими фізичними можливостями у суспільне життя [4]. Стратегічними напрямками подолання бідності у документі були визначені: підвищення зайнятості населення та розвиток ринку праці; збільшення доходів від трудової діяльності; соціальне страхування як спосіб захисту особи від втрат доходу; запровадження консолідованої системи адресної соціальної допомоги та соціальних послуг; соціальна підтримка осіб з обмеженими фізичними можливостями; соціальна підтримка сімей з дітьми та дітей, позбавлених батьківського піклування; поліпшення житлових умов соціально вразливих верств населення; моніторинг реалізації стратегічних напрямів подолання бідності [4]. Для нашого дослідження візьмемо таке визначення поняття «бідності»: бідність – це «неможливість обирати ті ресурси, які наразі є життєво необхідними, а також відсутність свободи бути тим, ким хочеш, або робити те, що хочеш» [5].

За визначенням Світового банку, результатом бідності є: відсутність необхідних ресурсів для придбання товарів та послуг для задоволення основних життєвих потреб; висока захворюваність та рання смерть; низький рівень грамотності й освіти, які унеможливають забезпечення задовільного рівня

життя та обмежують розуміння світу і самого себе; житлові умови, що наражають на небезпеку фізичне і психічне здоров'я; шкідливі та небезпечні для життя та здоров'я умови праці; виражена відсутність гідності, відсутність поваги з боку інших; виключення із суспільного життя [6]. На думку дослідників, «бідність в Україні має наступні національні характеристики: низький рівень життя населення в цілому; поширення бідності серед працюючих громадян; значне майнове розшарування населення; висока питома вага людей, що відносять себе до бідних» [2, с. 158]. На переконання Г. Пчелянської, «головним наслідком бідності виступає зниження рівня життя людини, а отже, неможливість задовольнити свої життєві потреби через відсутність змоги придбати необхідні товари та послуги» [3, с. 68]. Колектив авторів на чолі з Х. Махмудовим указує на такі «три бар'єри на шляху подолання бідності, які взаємопов'язані та взаємообумовлені між собою: Перший бар'єр – звужений ринок збуту продукції та послуг, що провокує зменшення кількості робочих місць та зниження вартості робочої сили. Другий бар'єр – монополізм, що виключає чесну конкуренцію роботодавців по відношенню залучення кваліфікованої робочої сили, обмежує вибір щодо працевлаштування, створює можливості для штучного зниження заробітної плати. Третій – корупція є інструментом, що використовується монополістами для збереження конкурентних переваг та економічного усунення дрібних підприємців. Крім того, корупція відволікає бюджетні кошти від виконання соціальних програм» [2, с. 161].

Минуло більше 20 років від дня підписання Указу щодо Стратегії подолання бідності, але про її подолання констатувати не доводиться, більш того, спостерігається посилення проблем з 24 лютого 2022 року. Держава робить все можливе, щоб її громадяни відчували на себе її захист. Особливо це стосується вразливих груп населення.

Сьогодні держава – основний, але не єдиний інститут, який повинен сприяти формуванню здорового соціального мікроклімату в суспільстві, дбати про стабільне та безпечне життя громадян і надавати соціальний захист, що відповідає нинішнім потребам [1, с. 41].

У рамках нашого дослідження розглянемо деякі нормативно-правові документи України, спрямовані на мінімізацію ризиків потрапляння сім'ї/особи у складні життєві обставини та спрямовані на їх подолання Так, Постановою Кабінету Міністрів України від 6 жовтня 2021 р. № 1035 затверджено Порядок здійснення державного контролю/моніторингу за дотриманням вимог законодавства під час надання соціальної підтримки (різні види державної допомоги, пільги, житлові субсидії та інші виплати, що проводяться за рахунок коштів державного бюджету), соціальних послуг та за дотриманням прав дітей. Постановою від 30 грудня 2022 р. № 1475 «Деякі питання соціального захисту громадян, які потрапили у складні життєві обставини» Уряд затвердив Порядок використання коштів державного бюджету для забезпечення соціального захисту громадян, які потрапили у складні життєві обставини. До Постанови Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2005 р. № 936 «Про затвердження

Порядку використання коштів державного бюджету для виконання програм, пов'язаних із соціальним захистом громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» і від 3 березня 2020 р. № 204 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для реалізації пілотного проекту «Розвиток соціальних послуг», також внесено зміни. Постанова набирає чинності з 1 січня 2023 року. Порядок використання коштів державного бюджету для забезпечення соціального захисту громадян, які потрапили у складні життєві обставини визначає механізм використання коштів, передбачених у загальному фонді державного бюджету за бюджетною програмою «Соціальний захист громадян, які потрапили у складні життєві обставини».

Філософ Аристотель свого часу стверджував, що державі треба думати про бідних, адже бідність породжує бунт і злочини, що держава зі значною часткою бідних приречена на загибель. Отже, визначальна роль у подоланні бідності має належати державі як соціально-політичному інституту, що здійснює регулювання життя суспільства, захищає та підтримує його соціальну, економічну та політичну структури.

Список джерел інформації

1. Корецька Т.К. Механізми виконання регіональних програм соціального захисту населення : дис. к.н.держ.упр. 25.00.02. Льв. рег. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Львів, 2020. 243 с.

2. Махмудов Х.З., Бурлака О.А., Бурлака О.П. Проблеми бідності населення України та шляхи їх розв'язання. С.157-162. URL : <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/01/157.pdf>

3. Пчелянська Г.О. Бідність населення та її вплив на формування продовольчої безпеки Бізнесінформ. № 8. 2017. С.167-172. URL : https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2017-8_0-pages-167_172.pdf

4. Стратегія подолання бідності : Указ президента України від 15 серпня 2001 року № 637/2001. URL : https://ips.ligazakon.net/document/U637_01?an=8

5. Foster J.E., Seth S., Lokshin M., Sajaia Z. A Unified Approach to Measuring Poverty and Inequality: Theory and Practice. World Bank Publications. 2013. 324 p.

6. Poverty and Shared Prosperity 2016. Taking on Inequality. URL : <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/25078/9781464809583.pdf?sequence=24&isAllowed=y>

СОСПАТРОВ Артем Михайлович

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ЧЕБОТАРЬОВ Микола Корнійович

к.пед.н., доц., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

СВІТОВИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ФОНДІВ СОЦІАЛЬНОГО ЖИТЛА

За даними Міжнародної організації з міграції станом на грудень 2023 р. в Україні внаслідок широкомасштабного вторгнення РФ близько 3,7 млн. людей були внутрішньо переміщеними особами (ВПО) [1]. Це формує підвищений попит на соціальне житло в регіонах і населених пунктах, куди переїхали ВПО. А в держави й територіальних громад бракує житлового фонду у своїй власності, щоб цей попит задовольнити.

У законодавстві та практиці різних країн визначення соціального житла відрізняються. Закон України «Про житловий фонд соціального призначення» визначає соціальне житло як «житло всіх форм власності (крім соціальних гуртожитків) із житлового фонду соціального призначення, що безоплатно надається громадянам України, які потребують соціального захисту, на підставі договору найму на певний строк». Таке формулювання є близьким до визначення в записці Організації економічного співробітництва та розвитку «Social housing: A key part of past and future housing policy»: «У цій записці соціальне житло визначається як наймане житло, що надається за цінами, нижчими за ринкові, і яке є цільовим та розподіляється відповідно до певних правил, таких як встановлені потреби або черги на отримання житла» [2].

Таке визначення містить дві ключові ознаки соціального житла [3]:

- житло надається в найм за ціною, що є нижчою за ринкову (соціальний, пільговий або субсидований найм - то практично синоніми);
- право на пільговий найм не є загальним, а надається за певними критеріями.

Наведене визначення залишає поза розглядом питання якості житла, що надається на умовах соціального найму. Якість і фізичні характеристики житла як такі не роблять його соціальним. У різних країнах залежно від законодавчих, економічних умов та сформованої практики - на умовах соціального найму може надаватися як житло малої площі й низької якості, так і цілком сучасне комфортне житло. З іншого боку, й соціально-економічні характеристики родини та її членів не роблять займане цією родиною житло соціальним [3].

Важливо також відмежувати поняття соціального житла від поняття доступного житла, яке є значно ширшим. У згаданій записці ОЕСР доступне житло визначається як «наймане та власне житло, яке стає доступнішим для домогосподарств завдяки широкому спектру інструментів регулювання попиту та пропозиції (включаючи житлові дотації або ваучери, субсидії або податкові пільги для тих, хто вперше купує житло)» [2].

Погіршення економічної ситуації під час війни призводить до зменшення доступності житла. За умов втрати житла частина людей не зможе самостійно придбати чи орендувати інше житло. Дехто зможе розраховувати на допомогу рідних і близьких, проте іншим потрібна спроможна система довгострокового соціального найманого житла. Є ризик розкоординації підходів до житлової політики, спрямованих на різні соціальні групи, зокрема сприйняття соціального неприбуткового житла як житла для вузького переліку найбільш вразливих категорій людей. Однак із початку повномасштабного вторгнення РФ потреба в житлі диверсифікувалася, і тепер довгострокового соціального найму потребують різні, не лише найуразливіші, категорії населення [4].

Для характеристики житла як соціального - байдуже, у чийй власності перебуває житло, що надається на умовах соціального найму: держави, територіальної громади чи приватних осіб. Досвід різних країн свідчить, що власниками житла, яке надається як соціальне, можуть бути різноманітні суб'єкти. Ключовою ж ознакою є субсидований найм. Часто в соціальний найм надається житло державної і комунальної власності. Але не всяке державне чи комунальне житло є соціальним, і не завжди соціальне житло належить державі чи територіальній громаді. Цю різницю розуміємо, щоб уникнути як безпідставного зарахування до соціального того житла, яке не надається в соціальний найм, так і ілюзій щодо «рятівного» комунального або державного житлового фонду як обов'язково соціального. Є підхід, за яким від соціального житла відокремлюють певні категорії найманого житла за критеріями тривалості або вартості проживання. Наприклад, Закон України «Про житловий фонд соціального призначення» як соціальне визначає житло, яке надається безоплатно (хоча іншими положеннями закону плата за найм соціального житла, все ж, передбачається). Щодо строку користування житлом, то за законодавством різних країн можуть бути різні підстави користування. Основними є право власності, договір найму, різні сервітути. Найм житла може бути коротко- або довгостроковим. Тож, виокремлювати час проживання як критерій диференціації певних випадків користування житлом від соціального житла видається некоректним. Будь-яке житло, що надається на умовах субсидованого найму незалежно від його строку та відсотку субсидування (безкоштовно або за знижену плату), є соціальним за визначенням [3].

Однак соціальне житло відрізняється від категорій житла, що надається на інших правових підставах, аніж найм. Прикладом у законодавстві України може бути договір про надання соціальних послуг, який є підставою для користування будинком нічного перебування. Іншим прикладом із законодавства інших країн і частково України є «прихистки у надзвичайних ситуаціях» («emergency shelters»), підставою користування якими є прямі вказівки законодавства та/або окремі акти й розпорядження органів влади [3].

Відокремлення соціального житла від інших житлових програм і розподіл відповідальності за них між різними міністерствами може поглибити фрагментарність житлової політики і сприяти маргіналізації соціального житла як житла для найбільш вразливих категорій людей. Для уникнення цього соціальне житло повинне бути частиною комплексної стратегії відбудови [4].

У середньому в ЄС майже 70 % населення проживає у власному житлі, тоді як решта 30 % – в орендованому. Проте відсоток власників і наймачів житла в різних країнах відрізняється. На одному кінці шкали перебувають

Німеччина, Австрія і Данія, у яких кількість родин, що проживають у найманому житлі, більша за 40 %. На іншому кінці шкали – країни Центральної Європи, де чисельність наймачів житла менша за 20 %. Між ними – група країн, де частка наймачів є близькою до середньоєвропейської та становить близько 30 % [5]. Україна ж є «суспільством власників житла»: за даними Мінрегіону України 2021 р близько 98 % житла в Україні перебувало в приватній власності. Тож, на житло державної і комунальної власності припадало близько 2 % житла. За даними дослідження Cedos 2019 р, у сукупності лише 14 % респондентів проживали у найманому житлі всіх форм власності [4].

Список джерел інформації

1. International Organization for Migration. Displacement Tracking Matrix. 2024. URL : <https://dtm.iom.int/ukraine>
2. OECD. “Social housing: A key part of past and future housing policy”, Employment, Labour and Social Affairs Policy Briefs. OECD. Paris, 2020. URL : <http://oe.cd/social-housing-2020>
3. Левицький Д. Звіт «Рекомендації для органів влади щодо формування фонду соціального житла». Проект «Житло для життя: комплексні рішення для ВПО». Програма «Підтримка організацій громадянського суспільства» в Україні за фінансової підтримки Посольства Великої Британії. 2024.
4. Боброва А. Житло і війна: житлова політика першого року повномасштабної війни. Cedos. 2023. URL : <https://cedos.org.ua/researches/zhytlo-i-vijna-richnyj-oglyad/>
5. Eurostat. Distribution of population by tenure status, type of household and income group – EU-SILC survey. 2024. URL : <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/bookmark/2457e44e-df35-4995-aacc-e79684402691?lang=en>

ХАРКІВСЬКА-ДЗЮБА Жанна Вікторівна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ГРИБКО Ольга Владиславівна

к.держ.упр., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

АДАПТАЦІЯ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ-МІГРАНТІВ ДО НОВОГО СОЦІОКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА (НА ПРИКЛАДІ ПОРТУГАЛІЇ)

Міграція українців в країни Європи в період 2022-2023 років пов'язана з повномасштабним військовим вторгненням Росії в Україну. Нами проведено соціологічне дослідження, яке мало на меті вивчити інтеграційні та адаптаційні процеси українців, особливо тих, що мають статус тимчасового захисту, для розуміння їхньої взаємодії з новим соціокультурним середовищем (на прикладі Португалії). Аналітичні висновки були зроблені на основі проведеного «Великого дослідження громади в Португалії», що проводилося в рамках

проєкту «Розвиток української громади за кордоном під час війни Росії проти України». Опитування проводилося у спільній взаємодії з Посольством України у Португальській Республіці та Українською асоціацією у Португалії Associação «Descoberta de momentos», в період з 15 листопада до 25 грудня 2023 р.

Після початку повномасштабних бойових дій на території України до Португалії прибула значна кількість українців – близько 42 тисяч осіб, з яких 57,390 отримали статус тимчасового захисту [1]. Ці данні свідчать про значний вплив подій на міграційні процеси та підкреслюють важливість уважного підходу до подальшого прогнозування ситуації, зокрема, щодо майбутнього українців за кордоном.

Дослідження, яке охопило 120 українців, що проживають в 34 містах Португалії. Цей розподіл дозволяє врахувати думки та погляди українців, які проживають в різних регіонах Португалії, та покращити повне розуміння української громади в цій країні.

Переважаюча частка учасників становлять люди віком від 18 до 35 років – 60,75 %, жінки переважають серед респондентів (79,2 %), що може пояснюватися їхньою вищою відповідальністю за сім'ю, дітей та бажання мати вплив на майбутнє в Португалії.

Спираючись на отримані дані, можна зазначити, що країна втратила людський ресурс, що потребує зваженої політики повернення в Україну, або збереження ідентичності в нових соціокультурних умовах. Якщо припустити, що тимчасово переміщені міжнародні біженці не повернуться, можна визначити кілька ключових аспектів, які можуть негативно впливати на Україну.

Значна частина учасників є молодими людьми із вищою освітою та професійними навичками, орієнтованими на активну трудову діяльність і фінансову незалежність. Їхня еміграція може вплинути на втрату обдарованого кадрового потенціалу та сповільнення економічного розвитку України.

Масова еміграція молодих жінок із сім'ями та дітьми є серйозним викликом для України з погляду демографії. Ця тенденція може привести до порушення демографічного балансу, розвалу сімейних структур та негативного впливу на соціальні аспекти розвитку країни.

Збереження та повернення молодих сімей є надзвичайно важливим завданням для України з урахуванням їхнього значущого впливу на демографічну ситуацію. Розробка стратегій та заходів для утримання цієї цільової групи може визначити сталі перспективи країни в майбутньому.

З іншого боку, важливо враховувати інтереси наших громадян та розглядати стратегії для збереження зв'язків та формування національної ідентичності у молодого покоління та громадян, що залишаться в Європі. Такі стратегії можуть містити програми підтримки та адаптації для українських емігрантів, сприяння збереженню мови та культурних традицій, а також створення умов для збереження та розвитку української спільноти за кордоном. Це допоможе зміцнити зв'язки між Україною та своїми громадянами за кордоном та забезпечити позитивний вплив на формування ідентичності українців, що перебувають в інших країнах.

Висновки щодо процесу інтеграції та адаптації свідчать про значну різноманітність умов прибуття українців до Португалії під час конфлікту з Росією. Приблизно половина респондентів (50,1 %) приїхали в перші дні повномасштабного вторгнення, свідчачи про те, що значна частина цієї групи зазнала труднощів та була змушена залишити свою країну в реальний час кризи та загострення конфлікту.

Також 1/3 прибули в Португалію протягом останніх 7 місяців до року від початку вторгнення, вказуючи на продовження хвиль міграції та пересування українців між країнами Європи. Це може бути зумовлено тим, що понад 30 % респондентів мали друзів та родичів в Португалії до приїзду, що підтримало їх рішення обрати цю країну.

Аналізуючи дані щодо освіти дітей, можна зробити висновок, що приблизно 90 % родин з дітьми шкільного віку віддають перевагу навчанню в португальських школах, тоді як лише 10 % обирають українські школи онлайн або українську суботню школу в Португалії. Це свідчить про те, що понад 70 % дітей не мають прямого зв'язку з українською освітою, що може вказувати на їхню потенційну неспроможність повернутися. За таких умов можна говорити про втрату зв'язку дітей з українською мовою та культурою. Зокрема, участь українських дітей в португальських школах може викликати труднощі в підтримці мовного та культурного зв'язку, особливо за умов відсутності українських позашкільних програм та українського культурного центру.

Аналіз даних щодо освіти дітей вказує на необхідність уважного вивчення та підтримки механізмів збереження української мови та культурних традицій в середовищі. Зазначений відсоток українських сімей, які обирали португальські школи для своїх дітей, визначає проблему збереження мовно-культурного спадку української діаспори.

Для вирішення цієї проблеми важливо розглядати можливість впровадження українських позашкільних програм та створення українських культурних центрів в Португалії. Це сприятиме збереженню української мови, культурних традицій та ідентичності серед дітей українських родин. Забезпечення доступу до української освіти та культурних ресурсів допоможе зміцнити зв'язок нового покоління з багатозоровою ідентичністю, сприяючи взаєморозумінню та збереженню унікальних аспектів української спадщини в іншому культурному середовищі.

Майбутнє української громади в Португалії може визначатися високим рівнем професійної кваліфікації, різноманітним навичкам та володінням англійською мовою, що відкриває широкі можливості для роботи та інтеграції в місцеве суспільство. Стійке бажання залишитися, виражені плани на майбутнє свідчать про формування сталого та стійкого підходу до життя в новому середовищі. Загалом, спостереження за процесом адаптації українців в Португалії дозволяє очікувати їхнє поглиблення в місцеве суспільство, вдосконалення навичок та створення стабільного життя в новому культурному контексті.

Список джерел інформації

1. Марія Горбань, Тетяна Колесниченко. Два роки життя поза домом: куди ідуть і як повертаються українці під час масштабної війни. МАПА від 24 лютого 2024 р. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/mapa-ukrainski-bizhentsi-pereselentsi/32833377.html>

СОЦІАЛЬНІ ПРОЄКТИ І ПРОГРАМИ З РЕАБІЛІТАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Сучасне українське суспільство потребує державної підтримки загальної системи реабілітації, яка є складовою системи охорони здоров'я. В першу чергу, реабілітації потребують військовослужбовці, які сьогодні стоять на захисті своєї країни проти потужного зовнішнього агресора. Реабілітація цієї категорії осіб є складною системою медичних, психологічних і професійних заходів, що спрямовані на попередження розвитку патологічних процесів, які призводять до втрати працездатності. Водночас, реабілітація військовослужбовців спрямована на ефективному та ранньому їх поверненні до професійної діяльності, оскільки в країні продовжується війна і професійні військові, їх знання та вміння дуже потрібні на фронті.

У теорії й практиці стосовно реабілітації військовослужбовців розрізняють медичну (система медичних засобів, спрямованих на попередження зниження і втрати працездатності, відновлення порушених функцій, профілактику ускладнень тощо), психологічну (заходи щодо своєчасної профілактики і лікування психічних порушень), професійну (заходи, спрямовані на відновлення професійних навичок або перенавчання військовослужбовців, їх працевлаштування), екстрену (заходи щодо своєчасного попередження і швидкого відновлення порушених психологічних функцій, спрямованих на підтримку працездатності) реабілітацію [3]. Однак, такі види реабілітації були ефективними у мирний час, і після 2014 р. потрібно було шукати додаткові засоби для підвищення ефективності проведення реабілітації військовослужбовців, які беруть участь в активних бойових діях.

З метою вирішення виявлених проблем після 2014 р. у процесах реабілітації військовослужбовців (за часи АТО велика кількість звернень за медичною реабілітацією від учасників АТО була обумовлена пораненнями, контузійми, каліцтвом, захворюваннями внаслідок їх участі в бойових діях), в 2018 р. була прийнята Воєнно-медична доктрина України [1], відповідно до якої діяльність медичних установ військового і цивільного підпорядкування була спрямована на розробку ефективних методів лікування та соціально-психологічної реабілітації поранених/травмованих військовослужбовців, а також цивільних громадян, які зазнали вогнестрільних поранень в зоні реальних бойових дій. Після прийняття доктрини було прийнято рішення про перехід військової медицини України на стандарти медичного забезпечення військ НАТО. Звичайно, що головне навантаження лягло на військові медичні заклади, але поступово налагодилась ситуація і з санаторно-курортним лікуванням військових та їх сімей, проведенням медико-психологічної та медичної реабілітації у відомчих закладах. Тож, з початком повномасштабної війни російської держави на територію України, хоч і не можна сказати, що

українські медики були готові до таких масштабів поранених військових і цивільних, але саме відомчі структури та військові медичні заклади першими приймали поранених. Також значний внесок у процес реабілітації українських військових зробила міжнародна спільнота, яка об'єдналась у процесі надання медичної допомоги і організації реабілітації громадян України, постраждалих від війни.

Отже, під час дії воєнного стану ситуація з реабілітацією військовослужбовців в Україні поступово налагоджується. Військовим пропонуються сучасні види реабілітації – фізична, ігрова, психологічна, дружня, родинна, соціальна, освітня, енімал реабілітація та бізнес реабілітація.

Крім державних та відомчих установ свої послуги з реабілітації військовослужбовців пропонують різноманітні недержавні структури. Так, з 1 серпня 2022 р. розпочав свою роботу єдиний в Україні приватний реабілітаційний центр «Центр фізичної та психологічної реабілітації «Шлях до здоров'я»», що має вузьку спеціалізацію «Воєнна травма». За даними цієї організації, лише за перший рік роботи було відновлено 438 пацієнтів після важких поранень і травм [5]. Центр був відкритий в рамках проекту «Way to Future UA» – проект, що об'єднує людей різних професій, пов'язаних спільною метою – жагою до змін на найкраще, підтримка захисників і ветеранів України, розуміння, що це шлях до майбутнього кожного українця. Центр пропонує такі послуги, як реабілітація, психотерапія, освіта, працевлаштування, юридична допомога. Цільова аудиторія – військовослужбовці/ветерани та цивільні, які постраждали внаслідок воєнних дій. Спеціалісти ліцензованого медичного закладу у своїй роботі використовують мультидисциплінарний підхід та спираються на доказові реабілітаційні методи, пропонуючи індивідуальні комплекси реабілітаційних заходів, що включають фізичну та адаптивну фізичну терапію, ерготерапію, голкорекфлексо терапію, масаж, кінезіотейпування, сеанси психотерапії, індивідуальні та групові психологічні сесії. Крім того, організація реалізує такі заходи, як медичне стажування, волонтерство та навчання в Україні. Зокрема, реалізується програма практичного навчального курсу з фізичної реабілітації за напрямком «Воєнна травма», що розрахована, в першу чергу, на студентів медичних закладів освіти, діючих лікарів, фізичних терапевтів, психотерапевтів, психологів та інших осіб, які бажають набути унікальний досвід роботи з пацієнтами після важких поранень і воєнних травм: мінно-вибухові та опікові травми, уламкові та вогнепальні поранення, ампутації кінцівок, черепно-мозкові травми, травми опорно-рухового апарату, важкі контузії, посттравматичний та тривожний розлад тощо. Курс триває від 2 до 12 тижнів.

Практично в кожній області України сьогодні функціонують як державні, так і недержавні структури, що пропонують послуги особам, які постраждали внаслідок війни. Так, Харківська обласна громадська організація «Спілка ветеранів АТО» надає можливість ветеранам пройти курс фізичної або спортивної реабілітації після поранень, захворювань, ампутацій, пропонуючи комплексні програми реабілітації, що адаптовані до індивідуальних потреб кожного ветерана за такими напрямками: індивідуальні плани реабілітації;

ерготерапія; адаптивний спорт та фізична активність; психологічна підтримка; слідування прогресом [4].

Сьогодні в Україні функціонує значна кількість соціальних проєктів і програм, спрямованих на реабілітацію військовослужбовців. Наприклад, діє програма реабілітації для військовослужбовців, що включає підготовку до протезування та реабілітацію після встановлення протеза; реабілітацію після поранень, вогнепальних та уламкових переломів кісток; реабілітацію після опіків; відновлення амплітуди руху при контрактурах тощо [2].

У цілому, слід зробити висновок, що в Україні за 10 років війни суттєво змінився підхід до реабілітації військовослужбовців, починаючи від підготовки кваліфікованих медичних працівників, вибору сучасних методів реабілітації до пропозицій соціальних проєктів і програм реабілітації постраждалих внаслідок війни. Досвід, який має українська військова медицина, державні й недержавні установи, є корисним для багатьох країн світу, які мають проблеми з військовими конфліктами.

Список джерел інформації

1. Про затвердження Воєнно-медичної доктрини України : постанова Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2018 р. № 910. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/910-2018-%D0%BF#Text>

2. Реабілітація військовослужбовців. ADONIS. URL : <https://adonis.com.ua/uk/direction/reabilitacija-vijskovosluzhbovciv/>

3. Реабілітація військовослужбовців в Україні. Загальні проблеми та особливості організації під час воєнного стану. Київ. ВД «Професіонал», 2022. С. 4.

4. Харківська обласна громадська організація «Спілка ветеранів АТО». Програми з фізичної реабілітації після поранень та ампутації. URL : <https://svato.kh.ua/>

5. Центр фізичної та психологічної реабілітації «Шлях до здоров'я». Шлях до майбутнього ЮА. URL : <https://www.charitywaytofuture.org/>

СЕКЦІЯ 4. ПРАВО ТА ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ СУСПІЛЬНИМ РОЗВИТКОМ

ВЕРГУН Володимир Григорович

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

КУКСА Владислав Сергійович

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО БАНКРУТСТВО В УКРАЇНІ

Реформування законодавства про банкрутство є актуальною темою, особливо у зв'язку з постійними змінами у суспільстві та економіці. У даній роботі ми розглядаємо ключові аспекти такої реформи, її мету та можливі наслідки для суспільства та бізнесу.

Банкрутство є важливою частиною фінансової системи будь-якої країни і відіграє значну роль у забезпеченні стабільності та прозорості в економіці. Законодавство про банкрутство регулює відносини між боржниками та їх кредиторами у випадку неплатоспроможності боржника. У передвоєнний час спостерігалася тенденція до реформування такого законодавства для покращення його ефективності та адаптації до сучасних умов.

Однією з ключових проблем у багатьох країнах є відсутність чітких та ефективних механізмів регулювання процесу банкрутства. Це призводить до тривалих і складних процедур, великої кількості спорів між сторонами та затримок у поверненні кредиторам їхніх коштів. Одним із способів вирішення цієї проблеми є впровадження більш гнучких та прозорих процедур, що дозволяють боржникам швидше та ефективніше виходити з ситуації банкрутства.

Іншою проблемою є відсутність стимулів для боржників до вчасного розподілу своїх активів серед кредиторів. Часто боржники намагаються ухилитися від відповідальності шляхом приховування активів або навмисної реорганізації бізнесу. Для вирішення цієї проблеми можна впровадити механізми, які б стимулювали боржників до співпраці з кредиторами та до вчасного розподілу активів.

Додатковою проблемою є відсутність адекватних механізмів захисту прав кредиторів у разі банкрутства боржника. Часто кредитори можуть втрачати свої кошти через неефективні або корумповані судові схеми, які не забезпечують їм можливості відстоювати свої права. Для вирішення цієї проблеми необхідно створити ефективні механізми захисту прав кредиторів, включаючи прозорі та швидкі судові процедури.

З огляду на ці проблеми, ключовими напрямками реформування законодавства про банкрутство можуть стати:

1. Спрощення процедур банкрутства: шляхом скорочення термінів та впровадження більш гнучких правил, які дозволяють боржникам швидше та ефективніше розподіляти свої активи серед кредиторів.

2. Стимулювання вчасного розподілу активів: шляхом впровадження механізмів, які б стимулювали боржників до співпраці з кредиторами та до вчасного розподілу своїх активів.

3. Забезпечення захисту прав кредиторів: шляхом впровадження ефективних механізмів захисту прав кредиторів, включаючи прозорі та швидкі судові процедури.

4. Забезпечення прозорості та відкритості: шляхом впровадження механізмів, які б забезпечували прозорість та відкритість усіх процесів, пов'язаних з банкрутством, перш за все, судових.

5. Розвиток альтернативних механізмів врегулювання спорів: шляхом розвитку альтернативних механізмів врегулювання спорів між сторонами, що дозволяють уникнути складних та тривалих судових процедур.

Процес реформування законодавства про банкрутство може призводити до зловживань з боку боржників, затягування процедур та незадовільного врегулювання вимог кредиторів. Тому однією з основних цілей реформування законодавства про банкрутство є забезпечення більшої прозорості та швидкості вирішення справ у сфері банкрутства.

Для досягнення цих цілей можуть бути запропоновані різні заходи.

По-перше, важливо вдосконалити процедури реєстрації банкрутства та управління боржниками. Наприклад, введення електронних систем реєстрації може значно спростити цей процес і зменшити можливість корупції. Також важливо встановити чіткі терміни для проведення процедур банкрутства, щоб уникнути їх затягування.

По-друге, потрібно удосконалити механізми захисту прав кредиторів у процесі банкрутства. Наприклад, можна розглянути можливість розширення повноважень спеціальних комітетів кредиторів, які б відстоювали інтереси кредиторів під час процедур банкрутства. Також важливо забезпечити можливість для кредиторів вносити свої пропозиції щодо планів врегулювання боргів та взаємодіяти з управителями банкрутства.

Крім того, можна розглянути введення нових інструментів управління боржниками у стані банкрутства. Наприклад, створення спеціалізованих агенцій, які б надавали консультаційні послуги боржникам та кредиторам у процесі банкрутства. Також можливо розглянути введення механізмів альтернативного врегулювання спорів, таких як медіація чи арбітраж, для вирішення суперечок у процесі банкрутства.

Законодавство про банкрутство є важливим інструментом управління фінансовими ризиками та забезпечення стабільності економіки в державі. Його реформування є необхідним для забезпечення більшої прозорості, ефективності та справедливості у процесі банкрутства. Для досягнення цих цілей важливо впровадити чіткі та ефективні механізми регулювання, захисту прав кредиторів та управління боржниками у стані банкрутства.

Банкрутство та законодавство про нього є ключовими складовими фінансової системи будь-якої країни. Вони впливають на стабільність та прозорість економіки, регулюючи відносини між боржниками та кредиторами у випадку неплатоспроможності. Сучасні тенденції до реформування законодавства про банкрутство вказують на необхідність вдосконалення його ефективності та адаптації до сучасних умов. Вирішення проблем відсутності чітких механізмів регулювання, недостатньої стимуляції боржників до вчасного

розподілу активів та захисту прав кредиторів у разі банкрутства вимагає впровадження більш гнучких, прозорих та ефективних процедур. Реформування законодавства про банкрутство є ключовим завданням для забезпечення більшої прозорості, ефективності та справедливості у процесі банкрутства.

VRUBLEVSKA-MISIUNA Kateryna

PhD in Law, O.M. Beketov National University
of Urban Economy in Kharkiv (Kharkiv, Ukraine)

ACHIEVEMENT OF SOCIAL EFFECT AS ONE OF THE ASPECTS OF INNOVATIVE INVESTMENT

The development of relations in the innovation and investment spheres is one of the most urgent tasks. It is important to ensure the convergence of the relevant regulatory framework into a single mechanism to ensure innovative investment. After all, innovative investment is critical for sustainable economic growth. It promotes progressive technological changes in production and ensures the sustainability and growth of the economy in the long term. Innovative investment is characterised by special legal regulation and specific investment objects. It can be carried out both on a professional basis and with the aim of achieving a social effect. It is necessary to balance the interests of profitability and social effect in the field of innovative investment by ensuring appropriate legal regulation for each of these areas.

The social effect can only be achieved through generating profit from investment activities. Innovative investment for social impact requires separate legal regulation. After all, innovative investment with the aim of achieving a social effect is a significantly different relationship, and it requires separate legal regulation. In this context, scientific research in the field of investment law proposes to adopt a separate Law "On Investing for Social Impact", especially since this issue raises the problem of distinguishing such investment from charitable activities, patronage, since an innovative product can be transferred for charitable purposes. First and foremost, innovative investment should be seen as having a direct impact on economic development, as investment with a social impact is not widespread, but rather exceptional, and as a result, it is difficult to talk about its impact on the country's economic development.

It is worth remembering that achieving a social impact is the basis of the priority goals of the state economic policy, but for an investor, the primary and often the only goal of his activity is to make a profit. It is also worth noting that the lack of regulation of social impact investing often leads to the fact that the results of non-profit investment are not predictable, resulting in negative phenomena rather than a positive social effect. In certain cases, the result of such investments has a significant impact on the national security of the state.

That is why the legal regulation of the innovation and investment complex is one of the defining and priority goals of the development of the legal economic order

in Ukraine. The imperfection of certain provisions of Ukrainian legislation and the inconsistency of regulations result in the lack of effective legal regulation of social relations in the field of innovative investment, including innovative investment for social impact. This state of legislation creates additional obstacles to the functioning of these relations in the practice of economic activity.

Ukrainian legislation, in particular the Law of Ukraine "On Investment Activity" [1], defines social effect as one of the important features of investment. However, the understanding and significance of this concept is essential for the development of the economy and the well-being of society. For an objective assessment of investment actions, it is necessary to clearly define the concept of social effect, which reflects transformations in the social sphere and should have a clear result.

Markova S.V. and other researchers note that the calculation of the social effect should be based on clear performance indicators. They distinguish between personal and public social effects, with the public one being the result of investment for profit, which is reflected in job creation, improved production efficiency, etc.

Levchenko Y.I. emphasises the importance of cooperation between the government and the "third sector" for the effective solution of socio-economic issues and achievement of common goals. This emphasises the need to discuss and resolve issues related to investments in order to achieve a social effect [3, p. 169].

The imperfection of certain provisions of the legislation and the lack of effective legal regulation in the field of innovative investment for social impact creates obstacles to the functioning of these relations in practice. It is important to develop and adopt a concept for attracting and stimulating non-profit investments that takes into account the specifics of the national socio-economic situation.

Thus, the content of the previously mentioned Law "On Investing for Social Impact" should clearly define the legal nature of innovative investment for social impact, the specifics of the legal regime for transferring an innovative product as an investment object in Ukraine; guarantees and benefits for investors; means of stimulating such investment; definition of organisational and legal forms of non-commercial innovative investment; the procedure for concluding contracts; liability of the parties, etc.

References

1. Law of Ukraine "On Investment Activity" of 18.09.1991. NO. 1560-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>
2. Markova S.V. Social effect of investments. Bulletin of Zaporizhzhia National University. № 1 (5) 2010. P. 32-37. URL : https://web.znu.edu.ua/herald/issues/2010/Vest_Ek5-1-2010-PDF/032-37.pdf
3. Levchenko Y. I. Non-commercial investment - a gap in the economic legislation of Ukraine. Bulletin of the Yaroslav Mudryi National Law Academy of Ukraine. Series: Economic theory and law. Kharkiv. 2011. № 3(6). P.163-169. URL : <http://econtlaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/03/3-163-169.pdf>

ГАСВАЯ Олександра Валентинівна

к.ю.н., доц., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків), Університет ім. А. Міцкевича (Польща, м. Познань);

ДЗЮБА Анастасія Сергіївна

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків), Otto-von-Guericke-Universität (Німеччина, м. Марбург)

ЩОДО ПОРІВНЯННЯ СИСТЕМ ОСВІТИ НІМЕЧЧИНИ ТА УКРАЇНИ

Порівняння систем освіти Німеччини та України через призму їх конституційних засад відображає різноманітність у підходах.

Ст. 53 Конституції України визначає освіту як одне з основних прав людини і гарантує всім громадянам доступ до безкоштовної загальної середньої освіти. Освіта в Україні базується на принципах свободи вибору навчальних закладів та відкритості до різноманітних методів навчання [1].

Німецька Конституція також гарантує право на освіту та визнає її значення для суспільства. Однак система освіти в Німеччині є більш децентралізованою порівняно з українською. Українська система освіти має централізований характер, де роль Міністерства освіти та науки велика. Німецька ж, навпаки, має федеральну структуру, де кожна федеральна земля відповідає за свою освітню політику, що може призводити до різноманітності вимог та стандартів між регіонами.

Освітні системи Німеччини та України демонструють суттєві відмінності у своїх основних принципах, структурі та організації. Система освіти України базується на національних стандартах, які передбачають 12-річний обов'язковий термін навчання. Тоді як у Німеччині система поділена на різні типи шкіл: загальна школа, гімназія, технічна або професійна школа.

Початковий ступінь у Німеччині представлений початковою школою (Grundschule), у якій навчаються діти віком від 6-7 років. Навчання триває 4 роки (у Берліні і Бранденбурзі – 6 років) [2].

Перехід учнів до здобуття середньої освіти I ступеня здійснюється після закінчення початкової школи. Тут, протягом п'ятого і шостого року навчання, які відомі як «орієнтаційна фаза», діти та їх батьки остаточно обирають тип середньої загальноосвітньої школи у відповідності до уподобань і здібностей школярів.

Середня освіта представлена середніми загальноосвітніми школами. У переважній більшості Федеральних земель існують такі основні типи середніх загальноосвітніх шкіл першого ступеня: головна школа (Hauptschule), реальна школа (Realschule), гімназія (Gymnasium), загальна школа (Gesamtschule), спеціальна школа (Sonderschule). До середньої освіти II ступеня належать: професійні школи (складова дуальної системи – Berufsschule im dualen System); професійні спеціалізовані училища (Berufsfachschule); додаткові професійні училища (Berufsaufbauschule oder Berufsoberschule); підвищені спеціальні

училища (Fachoberschule); професійні гімназії (Berufliches Gymnasium); середні спеціальні професійні навчальні заклади – фахові школи (Fachschule); школи, що надають однорічну допрофесійну підготовку (Berufsvorbereitungsjahr), однорічна базова професійна підготовка (Berufsgrundbildungsjahr).

Головна школа (Hauptschule) дає розширену загальну освіту. Навчання у цій школі триває з 5 по 9 (10) - ий класи.

Загальна школа (Gesamtschule) об'єднує у собі риси трьох різних типів шкіл: основної, реальної і гімназії. У цій школі навчаються діти від 5 до 10 класу. Усі учні навчаються у змішаних класах. Після закінчення загальної школи школярі одержують сертифікат, що дає можливість навчатись у 11-13 класах гімназії та у будь-якій професійній школі. Гімназія (Gymnasium) є єдиним типом школи у Німеччині, навчання в якій охоплює I і II ступені. Навчання триває від 5 до 13 класу, а у випадку 6-річного навчання у початковій школі – від 7 до 13 класу. На I ступені гімназії учні навчаються від 5 до 10 класу. Після закінчення 10 класу школярі приступають до здобуття середньої освіти II ступеня, що у майбутньому дає змогу здобувати вищу освіту [2].

Спеціальна школа (Sonderschule) призначена для дітей із фізичними або психічними вадами, які не можуть навчатись у загальноосвітніх школах але на яких поширюється вимога оволодіння шкільною освітою [3].

На навчання до однорічної базової підготовки приймаються учні, що обрали певний напрям професійної підготовки. Навчання триває один рік та з наступних освітніх напрямків: економіка і управління, металотехніка, електротехніка, техніка будівництва, текстиль і одяг.

Однорічна допрофесійна підготовка (Berufsvorbereitungsjahr) здійснюється у школах із повним тижневим навантаженням (Vollzeitschule) для професійно забор'язаних школярів. Найпопулярнішою у Німеччині є дуальна система професійної освіти (Duales System – Berufsausbildung in Berufsschule und Betrieb). Щороку велика кількість школярів (приблизно 70 %) переважно після закінчення головної та реальної школи розпочинають професійне навчання за дуальною системою. Дослідники, оцінюючи дуальну систему професійного навчання, відзначають, передусім, подвійність місць навчання – підприємство і професійну школу, єдність теоретичної і практичної підготовки. Ця взаємодія регулюється законом. Відповідальність за професійну освіту на підприємствах несе федеральний уряд, а відповідальність за діяльність професійних шкіл лежить на керівництві федеральних земель [2].

Підвищене спеціальне училище (Fachoberschule) – наймолодший вид навчального закладу у системі професійної освіти.

Система вищої освіти. Основу системи вищої освіти становлять університети і прирівняні до них виші, які є установами, що знаходяться у підпорядкуванні земель (за винятком декількох приватних, зокрема церковних і військових вишів Бундесверу). Завдяки сучасній моделі системи освіти Німеччини школярі, починаючи з початкової школи, вже мають можливість обирати свій професійний шлях і навчатись у школах того типу, який відповідає їх уподобанням і здібностям.

Українська освітня система має проблеми з фінансуванням та ресурсами, німецька система має краще фінансування та розвинену інфраструктуру. Обидві країни прагнуть до створення конкурентоздатних освітніх систем, але мають відмінності у підходах до регулювання, фінансування та організації навчальних закладів на основі конституційних принципів, що відображається у розвитку та функціонуванні систем освіти Німеччини та України.

Крім того, в Україні відбувається активна реформа освіти, спрямована на вдосконалення методів навчання та впровадження нових підходів у процесі навчання, а також створення більш гнучких умов для учнів. У Німеччині, на відміну, більший акцент робиться на розвитку особистих здібностей кожного учня. Українська система – спирається на загальну освіту та базові предмети. У німецькій системі – акцент робиться на індивідуальних навичках та спеціалізації.

Отже, системи освіти Німеччини та України різняться за своїми структурами, методиками та підходами до формування освітнього процесу, що відображається у специфіці навчальних систем обох країн і обумовлює необхідність вивчення досвіду Німеччини із планування структури освіти для нашої держави у майбутньому.

Список джерел інформації

1. Конституція України: прийнята на сесії Верхов. Ради України 28. 06. 1996р., № 254к/96 – ВР. Відом. Верхов. Ради України. 1996. № 30. Ст. 141;
2. Cortina K.S., Baumert J., Leschinsky A., Mayer K., Trommer L. Das Bildungswesen in der BRD. 2, verbesserte Auflage. Hamburg. Rowohlt Taschenbuch Verlag, 2005. 912 s.
3. Führ Ch. Deutsches Bildungswesen seit 1945. Bonn. Inter Nationes, 1996. 342 s.

ГАРЯЄВА Ганна Михайлівна

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ПЕРЕВАЛОВА Людмила Вікторівна

к. філос.н., доц., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ АВТОРСЬКИМИ ПРАВАМИ В УКРАЇНІ

Правове регулювання сфери використання об'єктів авторських прав пов'язане з необхідністю подальшого інноваційного розвитку нашої держави та її євроінтеграційними прагненнями. Проблема надійного захисту авторських прав, ефективна боротьба з різноманітними видами порушень нададуть можливість Україні захищати авторські права громадян та співпрацювати з розвинутими країнами світу у цій сфері.

Зростання значення авторських прав викликає й зростання кількості посягань на них, що обумовлює необхідність розробки механізму їх дієвого та належного захисту. Юридична відповідальність є важливим засобом впливу на порушників авторських правовідносин.

На жаль, українське законодавство не містить чіткого визначення поняття «авторське право». Аналіз діючих нормативно-правових актів та наукових публікацій дозволяє дати визначення, що авторським правом є сукупність особистих немайнових і майнових прав, які належать автору у зв'язку зі створенням і використанням твору літератури, науки, мистецтва.

Правовою основою регулювання авторських правовідносин в Україні є Конституція України, Цивільний кодекс України, Закони України «Про авторське право і суміжні права», «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо відповідальності за порушення авторського права і (або) суміжних прав» та інші нормативно-правові акти, пов'язані зі сферою охорони авторського права і суміжних прав.

Основним нормативно-правовим актом, який регулює авторські правовідносини в нашій державі, є Закон України «Про авторське право і суміжні права» (від 01.12.2022 , № 2811-IX). Закон набув чинності з 1 січня 2023 року. Прийняття нового Закону було пов'язано з необхідністю адаптації законодавства до сучасного стану розвитку в Україні інтелектуальної власності та його гармонізацією з європейськими нормами у сфері авторського права. Закон вніс суттєві зміни у сферу управління авторськими і суміжними правами

Згідно з Законом «Про авторське право і суміжні права» суб'єктом авторського права є автор – фізична особи, яка своєю творчою діяльністю створила твір. Об'єктами авторського права, що зазначені у ст. 6 Закону, є твори у сфері літератури, мистецтва і науки.

Положення щодо захисту авторських прав містяться в розділі V Закону України «Про авторське право і суміжні права». Стаття 53 п. 2 дозволяє визначити дії, що є порушенням таких прав. Такими діями є вчинення будь-якою особою дій, які порушують, не визнають або заперечують особисті немайнові та майнові права суб'єктів авторського права, а також створюють загрозу порушення таких прав, зловживання посадовими особами організації колективного управління службовим становищем, що призвело до невиплати або неналежних розподілу і виплати винагороди суб'єктам авторських прав; піратство; плагіат; ввезення на митну територію України без дозволу осіб авторського права примірників творів; вчинення дій, які створюють загрозу порушення цих прав; будь-які дії для свідомого обходу технічних засобів захисту авторського права; підроблення, зміна чи вилучення інформації про управління правами без дозволу суб'єктів цих прав чи особи, котра здійснює таке управління; ввезення на митну територію України з метою розповсюдження без дозволу суб'єктів авторського права примірників творів (комп'ютерних програм і баз даних); підроблення, зміна чи вилучення інформації про управління правами; камкординг, кардшейрінг та інші.

Отже, можна зробити висновок, що порушення у сфері авторських прав – це дії суб'єкта, що порушують встановлені законом правила використання об'єктів авторського права, або дії, що чинять перешкоди законному правовласникові в здійсненні його майнових і особистих немайнових прав на створений твір.

Законодавство передбачає, що захист особистих немайнових і майнових прав суб'єктів авторського права здійснюється нормами цивільного, адміністративного і кримінального права.

Цивільно-правовий захист авторських прав здійснюється на підставі вказаного Закону та Цивільного кодексу України. За захистом авторського права або суміжних прав, а також права особливого роду (*sui generis*) суб'єкти мають право звертатися у встановленому порядку до суду та інших органів відповідно до їх компетенції. Суд має право постановити рішення про: відшкодування моральної (немайнової) шкоди, завданої порушенням авторського права та/або суміжних прав, з визначенням розміру відшкодування; відшкодування збитків, завданих порушенням авторського права та/або суміжних прав; стягнення з порушника доходу, отриманого внаслідок порушення; стягнення компенсації, що визначається судом замість відшкодування збитків або стягнення доходу на розсуд суб'єкта авторського права; припинення і заборону опублікування творів, вилучення (конфіскацію) піратських примірників творів, призначених для їх виготовлення і відтворення, публікацію у пресі інформації про допущене порушення тощо, якщо в ході судового розгляду буде доведено факт порушення авторського права та/або суміжних прав або факт наявності дій, що створюють загрозу порушення таких прав. Суд може постановити рішення про накладення на порушника штрафу у розмірі 10 відсотків суми, присудженої судом на користь позивача або про вилучення чи конфіскацію всіх контрафактних примірників творів. Сума штрафів передається у встановленому порядку до державного бюджету (ст. 55 Закону).

Адміністративна відповідальність передбачена Кодексом України про адміністративні правопорушення. Однак, слід зауважити, що норма цього кодексу стосується усіх об'єктів інтелектуальної власності, в тому числі й об'єктів авторського права. Стаття 51-2 КУАП передбачає, що незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності або інше умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності, що охороняються законом, тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян із конфіскацією незаконно виготовленої продукції та обладнання і матеріалів, призначених для її виготовлення.

Важливу роль у встановленні кримінальної відповідальності за порушення авторських прав відіграють міжнародні документи. Так, угода ТРІПС (Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності), яка є складовою частиною Угоди Світової організації торгівлі (далі – СОТ, Україна є її членом), у ст. 61 встановлює, що «держави-члени СОТ зобов'язані у своїх національних законодавствах передбачити кримінальну відповідальність за певні порушення авторського права». Бернська конвенція «Про охорону літературних і художніх творів» (1886 р.) накладає на держав-учасниць обов'язок передбачити відповідальність за незаконне виготовлення та продаж об'єктів охорони авторського права.

Згідно з Кримінальним кодексом України (ст. 176) за умисне незаконне відтворення, розповсюдження об'єктів авторського права, якщо це заподіяло

матеріальний збиток у значному, великому чи особливо великому розмірі, передбачене покарання у виді штрафу, виправних робіт або позбавлення волі. Якщо ці дії були вчинені службовою особою з використанням службового становища КК передбачає позбавлення волі та права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю.

Таким чином, законодавство України у сфері захисту авторських прав закріплює основні засоби захисту цих прав. Прийняття нових законодавчих актів, які посилили санкції за порушення авторських і суміжних прав, буде сприяти більш ефективному захисту авторських прав в Україні.

ГРОБОВ Валентин Русланович

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ГРИБКО Ольга Владиславівна

к.держ.упр., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ПРАВОВІ ОСНОВИ ВОЛОНТЕРСТВА В УКРАЇНІ

В останні роки волонтерський рух, або волонтерство, в Україні міцніє та набирає масштабності. Волонтерство – діяльність на основі доброї волі, за якої доброволець частину свого вільного (особистого) часу, сил, енергії, знань, досвіду добровільно (без примусу та вказівок «згори») витрачає на здійснення діяльності, яка приносить користь людям і суспільству загалом [1]. Волонтерство – елемент особистісного розвитку, набуття нових знань і навичок, удосконалення здібностей, стимулювання ініціативи та творчості [4, с. 18].

Закон України «Про волонтерську діяльність» визначає волонтерську діяльність як форму благодійної діяльності (Ст. 1), перераховує види благодійної діяльності (Ст. 5). «Благодійники спільно чи індивідуально можуть здійснювати благодійну діяльність на підставі добровільного вибору одного або кількох таких її видів» [2]. Громадські ініціативи щодо провадження волонтерської діяльності підтримано державою в особі її органів та посадових осіб, які зобов'язані забезпечувати захист передбачених прав, свобод і законних інтересів волонтерів та отримувачів волонтерської допомоги, що дозволяє долати труднощі і досягати очікуваних перетворень.

В Україні першим офіційним документом вважається Постанова Кабінету Міністрів України у 2003 році, в якому було затверджено базові положення про волонтерську діяльність у наданні соціальних послуг. Згодом постанова втратила свою чинність у зв'язку з ухваленням 19 квітня 2011 року Закону України «Про волонтерську діяльність». Також в Україні видано низку нормативних документів щодо розвитку волонтерського руху, а саме Декларація «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні», Закони України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», «Про соціальні послуги», «Про

громадські об'єднання» тощо. Фактично, починаючи з 1992 року Верховна Рада України прийняла низку законодавчо-нормативних документів, що визначають положення, цілі, призначення, права та обов'язки волонтерства. З кожним роком поступово вносяться певні корективи та доповнення до цих законів та постанов.

Роль волонтера прописана досить детально в українському законодавстві. У Законі України «Про соціальні послуги» та в Законі України «Про волонтерську діяльність» зазначено, що волонтер – це фізична особа, яка добровільно здійснює соціально спрямовану, благодійну, неприбуткову та вмотивовану діяльність, що має суспільно корисний характер. Волонтерська діяльність, або волонтерство, визначається як «добровільна, безкорислива, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами та волонтерськими організаціями шляхом надання волонтерської допомоги», а волонтерська допомога, відповідно, – як «роботи та послуги, що безоплатно виконуються і надаються волонтерами» [2; 3].

Основним законом для діяльності волонтерських організацій є насамперед Закон України «Про волонтерську діяльність». У статті 5 Закону України «Про волонтерську діяльність», що має назву «Організації та установи, що залучають до своєї діяльності волонтерів, їхні права та обов'язки» визначено головні принципи залучення осіб до волонтерської діяльності. Розглянемо деякі з них. Отже, волонтерські організації можуть залучати інші установи і організації, які є неприбутковими; установи та організації мають право укладати договори або не укладати про провадження волонтерської діяльності у порядку визначеному у Законі; отримувати кошти та визначати основні напрямки здійснення волонтерської діяльності, видавати посвідчення про діяльність, відшкодовувати витрати волонтерам, страхувати здоров'я та життя волонтерів.

Таким чином, за результатами дослідження різних документів, що стосуються законодавчого забезпечення волонтерської діяльності, можна з певністю сказати, що в Україні на сьогоднішній день в цілому існує досить стійка нормативно-правова база волонтерської діяльності загалом, що постійно потребує внесення змін і доповнень в контексті змістовних та формальних змін власне волонтерства як соціального феномену.

Список джерел інформації

1. Говоруха Н. Зародження волонтерського руху в Україні 1991-2000 рр. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2019. № 63. Т. 1. С. 11-15. DOI 10.32840/1992-5786.2019.63-1.2.
2. Закон України «Про волонтерську діяльність». URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>
3. Закон України «Про соціальні послуги». URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/966-15>
4. Словник-довідник для соціальних педагогів та соціальних працівників ; А. Капська, І. Пінчук, С. Толстоухова (ред.). Київ, 2000. 260 с.

ДОМБРОВСЬКА Алла Володимирівна

к.ю.н., Харківський національний університет міського господарства
імені О.М. Бекетова (Україна, м. Харків)

ЩОДО ВИЗНАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ СУБ'ЄКТОМ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Штучний інтелект – тип технології, що здатна створювати новий контент на основі набору вхідних даних або правил, може бути використана зокрема для створення музики, літературних текстів, а також генерації зображень. Стрімкий розвиток цієї технології протягом останніх років потребує вирішення етичних та правових питань стосовно авторства на такі твори. Відтак дедалі актуальнішою стає тема можливого юридичного конструювання та визнання певної специфічної правосуб'єктності систем штучного інтелекту.

Розгляд питання про визнання штучного інтелекту суб'єктом права слід розпочати з аналізу норм авторського права, які визначають поняття «автор». Відповідно до норм Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів 1886 року, автором зазначається особа, яка претендує на авторство, якщо «ім'я автора зазначено на творі звичайним способом» [1].

Для того, щоб визначити, що є твором, який підлягає охороні авторським правом, більшість національних режимів авторського права покладаються, серед іншого, на концепції авторства та оригінальності.

У країнах загального права (Канада, Великобританія, Австралія, Нова Зеландія, США та ін.) авторське право дотримується утилітарної теорії, згідно з якою стимули та винагороди за створення творів надаються в обмін на доступ до них громадськості, що є питанням суспільного добробуту. Згідно з цією теорією, особистість не є настільки важливою для поняття авторства, що дозволяє залишити двері відчиненими для авторів, які не є людьми [2].

Однак, у 2016 році у судовому розгляді у справі "Naruto v. David Slate" про селфі мавпи, яка розглядалася у США, було визначено, що не може бути авторського права на фотографії, зроблені мавпою, саме тому, що вони були зроблені без жодного втручання людини [3].

Бюро авторських прав США вважає, що твори, створені тваринами, не мають права на реєстрацію; таким чином, для того, щоб твір можна було зареєструвати, він повинен бути створений людиною. Доктрина США про роботу за наймом, яку інколи розглядають як спосіб обійти цю проблему, також не вирішує її, оскільки вона вимагає, щоб людина була найнята для створення твору, авторське право на який належатиме її роботодавцю [2].

У прецедентному праві Європейського Союзу закріплена позиція, що охороні підлягають результати творчості тільки людини. У справі "Eva-Maria Rainer v. Standard Verlags GmbH" суд постановив, що результат інтелектуальної творчості належить автору, якщо автор проявив свої творчі здібності при створенні твору та зробив вільний і креативний вибір [4]. Така позиція передбачає, що робота, створена ШІ, не відповідає вимогам, необхідним для надання захисту авторським правом, і має перебувати у суспільному надбанні.

Закон України «Про авторське право та суміжні права» [5] в редакції 01.12.2022 року (далі – Закон) хоча і визнає можливість створення об'єктів

права інтелектуальної власності штучним інтелектом, визначення автора твору залишає незмінним. Так, відповідно до статті 1 Закону автором твору вважається фізична особа, яка своєю творчою працею створила цей твір.

Тобто в Україні, як і в більшості інших країн світу, необхідною умовою для охорони твору авторським правом є те, що твір має бути результатом оригінального та творчого авторства людини.

Водночас Закон врегульовує питання щодо неоригінальних об'єктів, згенерованих комп'ютерною програмою, до яких можна віднести й об'єкти штучного інтелекту. Так, згідно статті 33 такі об'єкти охороняються правом особливого роду (*sui generis*).

Це право включає норми, які відрізняються від загальних правових положень і застосовуються лише до неоригінальних об'єктів, що створені комп'ютерними програмами. Ці об'єкти відрізняються від існуючих подібних об'єктів та утворюються у результаті функціонування комп'ютерної програми без безпосередньої участі фізичної особи. У той час як твори, створені фізичними особами з використанням комп'ютерних технологій, не розглядаються як неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою.

Суб'єктами права особливого роду (*sui generis*) на неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою, можуть бути особи, яким, належать майнові права або які мають ліцензійні повноваження на комп'ютерну програму – автори такої комп'ютерної програми, їхні спадкоємці, особи, яким автори чи їх спадкоємці передали (відчужили) майнові права на комп'ютерну програму або правомірні користувачі комп'ютерної програми.

У результаті створення неоригінального об'єкта, згенерованого комп'ютерною програмою, особисті немайнові права не виникають.

Ця позиція законодавства відображає деяку логіку і розуміння того, що авторські права виникають як результат творчої діяльності фізичної особи. Відсутність творчості та оригінальності в діяльності штучного інтелекту свідчить про відсутність можливості присвоєння йому статусу автора в сенсі, з яким ми розуміємо це термін у контексті авторського права.

Однак, у цьому питанні можуть виникати етичні дебати та питання про відповідальність. Наприклад, якщо штучний інтелект створює твір, існування якого порушує закон, хто має відповідати за таке порушення?

Таким чином, це питання потребує докладнішого вивчення з боку законодавців та фахівців у галузі інтелектуальної власності для розробки більш комплексного підходу, який враховуватиме юридичні, технічні та етичні аспекти використання штучного інтелекту.

Список джерел інформації

1. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 9 вересня 1886 р. (Паризький Акт від 24 липня 1971 року змінений 2 жовтня 1979 року). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text

2. Artificial Intelligence and Creativity: Why We're Against Copyright Protection for AI-Generated Output. URL : <https://creativecommons.org/2020/08/10/no-copyright-protection-for-ai-generated-output>

3. *Naruto v. Slater*, № 16-15469 (2018). URL: <https://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/ca9/16-15469/16-15469-2018-04-23.html>

4. Case C-145/10, *Eva-Maria Painer v Standard Verlags GmbH* 1 December 2011, Court of Justice of the European Union (CJEU). URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62010CJ0145>

5. Про авторське право і суміжні права. Закон України від 01.12.2022 р. № 2811-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n461>

КУЗЬМЕНКО Олександр Васильович

к.пед.н., доц., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

**ПРАВОВА ОСВІЧЕНІСТЬ ПРОФЕСІЙНИХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ ЯК ОБ'ЄКТ
НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**

Необхідність у тих чи інших видах спілкування ставить на порядок денний існування різних форм роботи перекладачів, зокрема, усних перекладачів чи перекладачів, що здійснюють переклад письмових документів. Але у будь-якому разі йдеться не лише про переклад окремих слів та термінів, але й про створення відповідного інформаційного поля, з метою адекватного та точного передавання інформації. Не випадково, в абзаці третьому преамбули Хартії перекладачів, що була ухвалена Конгресом у Дубровнику в 1963 році (зі змінами 1994 року) прямо вказано на те, що перекладацька діяльність на сьогоднішній день є постійною, універсальною та необхідною у всьому світі та такою, що, створює відповідні можливості для інтелектуального та матеріального обміну між націями, тим самим збагачує їхнє життя і сприяє кращому розумінню серед людей [1]. Коментуючи професійний аспект застосування цього документа, П. Безкоровайний зазначає те, що у згаданій Хартії викладено усі базові та основні принципи роботи перекладача та основні вимоги до фахового і якісного перекладу. При цьому імперативно встановлено головну вимогу, що полягає у тому, що, перш за все, переклад повинен бути повним. Він повинен передавати як форму, так і зміст інформації [2]. Більше того, І. Качур указує також на те, що переклад, будучи творчим процесом, вимагає від перекладача не лише передачу змісту оригіналу, а й відтворення стилю та збереження смислового навантаження і культурних особливостей вихідного тексту. Для цього треба урахувати всі ці чинники з метою якнайточніше передати основну думку автора тексту [3, с. 145].

Вимоги до перекладачів ставляться також і національним законодавством. Так, перекладачі, будучи іншими учасниками кримінального провадження, мають свій статус згідно з нормами Кримінального процесуального кодексу України. У пункті 3 частини третьої статті 68 цього Кодексу встановлено, що до базових обов'язків перекладача належить обов'язок здійснювати повний і правильний переклад, посвідчувати правильність перекладу своїм підписом. О. Сіренко, досліджуючи зарубіжний досвід участі перекладача у кримінальному провадженні, слушно зазначає, що саме за допомогою перекладача як учасника кримінального провадження гарантується право користуватися рідною мовою тим учасникам, чи взагалі не володіють державною мовою, або володіють нею на недостатньому рівні [4, с. 408]. При цьому перед початком процесуальної дії

сторона кримінального провадження, яка залучила перекладача, чи слідчий суддя або суд пересвідчуються в особі й компетентності перекладача, з'ясовують його стосунки з підозрюваним, обвинуваченим, потерпілим, свідком, а також роз'яснюють його права та обов'язки (ч. 4 ст. 68 КПК України). Майже аналогічні вимоги ставляться до перекладача і Цивільним процесуальним кодексом України з додаванням того, що перекладачем може бути особа, яка вільно володіє мовою, якою здійснюється цивільне судочинство, та іншою мовою, знання якої необхідне для усного чи письмового перекладу з однієї мови на іншу (ст. 75). У свою чергу, у Митному кодексі України викладено в принципі такі ж вимоги щодо перекладача, але вказано на окрему деталь, яка, по-перше, розкриває специфіку діяльності, у межах якого постає питання про переклад, а по-друге, розкриває потребу у розумінні перекладачем такої специфіки. Так, згідно зі статтею 503 цього Кодексу, перекладачем може бути особа, яка володіє мовою, знання якої необхідне для здійснення перекладу під час провадження у справі про порушення митних правил. Перекладач зобов'язаний точно і в повному обсязі здійснювати доручений йому переклад, у разі необхідності брати участь у проведенні процесуальних дій у справі про порушення митних правил. Отже, перекладач повинен знати специфіку документування порушення митних правил, у межах якої потрібні правові знання. Це зумовлено, зокрема, і тим, що наведене документування та відповідно переклад будуть пов'язані з вживанням таких специфічних термінів як: авторизований економічний оператор; валютні цінності (валюта України, іноземна валюта, платіжні документи та цінні папери); вантаж експрес-перевізника; вантажне відправлення; ввезення товарів, транспортних засобів на митну територію України, вивезення товарів, транспортних засобів за межі митної території України; випуск товарів; візуальне інспектування; вільний обіг; декларант; декларація митної вартості; депеша; дозвіл митного органу; дорогоцінні метали, дорогоцінне каміння, дорогоцінне каміння органічного утворення, напівдорогоцінне каміння; експрес-перевізнак; загальна декларація прибуття; електронні інформаційні ресурси митних органів; заходи нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності; заходи офіційного контролю; іноземні товари; контрафактні товари; механізм "єдиного вікна"; митна декларація; міжнародний транспортний документ; міжнародні поштові відправлення; міжнародні експрес-відправлення; нерезиденти та багатьох інших.

Як бачимо, специфіка мови такого документування величезна, а значить і перекладач, який бере участь у цій діяльності повинен орієнтуватися у ній. До речі, у юридичній літературі вказується на те, що діяльність перекладача у межах процесуального та матеріального права є дуже багатогранною, у зв'язку з чим пропонується виділяти не лише перекладача як такого, але й експерта (лінгвіста), спеціаліста (лінгвіста), консультанта (лінгвіста), а також вказується на потребу в об'єднанні засад їх правового статусу в єдину норму. Отже, до основних правових вимог щодо якості перекладу з однієї мови на іншу можна віднести: 1) вільне володіння мовами перекладачем; 2) реалізацію творчого підходу з одночасним дотриманням усіх формалізованих вимог з метою забезпечення автентичності перекладу; 3) повноту перекладу з точки зору як форми, так і змісту; 4) правильність перекладу з точки зору відсутності викривлення змісту тексту, свідчень, позицій, показань тощо (за завідомо неправильний переклад у чинному процесуальному законодавстві встановлюється кримінальна

відповідальність); 5) точність передання інформації; 6) оптимальну оперативність роботи перекладача, що відповідає тим завданням, які пов'язані з перекладом тексту як усного, так і письмового; 7) розуміння сфери, з якою пов'язано переклад тексту. Остання вимога впливає у першу чергу з того, що стосується повноти перекладу з точки зору як форми, так і змісту. У цьому випадку постає питання про розуміння термінів, скорочень, дефініцій, особливостей слововживання, професіоналізмів, слів, які витікають з техніко-юридичних норм, де одночасно є як юридична специфіка, так і технічна. Більш того, деякі сфери об'єднують у собі як техніко-юридичні, так і військові специфічні особливості. Наведені вимоги мають особливі грані прояву при здійсненні перекладу на міжнародному рівні. До речі, саме цей рівень для сучасного перекладача можна вважати основним. Як зауважує І. Качур, переклад міжнародної документації має свої змістовні особливості, що зумовлено наявністю у міжнародних документах значної кількості аббревіатур, скорочень, умовних позначень, спеціальної термінології. Крім того, ці тексти відрізняються певним типом граматичної структуризації та особливо вираженим функціональним стилем [3, с. 145].

Список джерел інформації

1. Хартія перекладача 1963 р. URL : <https://studfile.net/preview/12505691/>
2. Прес-конференція: «Міжнародний день перекладача» від 30 вересня 2019 р. URL: <https://www.otv.ua/mizhnarodnyj-den-perekladacha/>
3. Качур І. Особливості перекладу міжнародних документів. Актуальні проблеми міжнародних відносин та міжнародного права: матеріали Всеукраїнської наук. онлайн-конф. з міжнародною участю, м. Київ, 29 жовтня 2020 р. Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ : 2020. С. 144-148. URL: <http://www.jurnalujuridic.in.ua/archive/2020/6/6.pdf>
4. Сіренко О.В. Участь перекладача у кримінальному провадженні: зарубіжний досвід. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 3. С. 408-411. URL : http://lsej.org.ua/3_2020/101.pdf

KUZMENKO Oleksandr

candidate of pedagogical sciences, associate professor, National technical university «Kharkiv polytechnic institute» (Kharkiv, Ukraine);

RESHETNIAK Natalya

candidate of economic sciences, associate professor, National technical university «Kharkiv polytechnic institute» (Kharkiv, Ukraine)

LEGAL CUSTOMS: HISTORY, NORMS OF BEHAVIOR AND ECONOMICS

In modern Ukraine, legal custom has the status of a subsidiary source of law [1; 4; 5]. Its role is growing in connection with the expansion of the sphere of private law. The Civil Code of Ukraine states that civil relations can be regulated by custom, that is, a rule that is not established by acts of civil legislation, but is established in a certain sphere of civil relations (Article 7). The customs of business turnover, which are actively used, in particular, in the regulation of contractual

relationships, are of great importance. The general conditions for the fulfillment of obligations established in the Civil Code of Ukraine provide for compliance of the conduct of subjects with the terms of the contract, the requirements of this code, other legal acts, and customs of business turnover (Article 526). There are also references to custom, for example, in articles 527, 529, 531, 538, 539, 613, 627, 630, 654 of the Civil Code of Ukraine. The custom of business turnover, which contradicts the contract or acts of civil legislation, is not applicable in civil relations (Article 7 of the Civil Code of Ukraine). The Code of Merchant Shipping of Ukraine uses, in particular, the terms: "customs", "customs of merchant shipping", "port customs" (Articles 6, 78, 146, 293, 295). In accordance with Article 14 of the Law of Ukraine "On Chambers of Commerce and Industry in Ukraine", trade and port customs adopted in our country are certified by the Chamber of Commerce and Industry of Ukraine. The Civil Code of Ukraine contains references to the custom of the national minority and local customs. For example, it is allowed to change the structure of a person's name, if otherwise follows from the law or custom of the national minority (Article 28). Article 333 of the Civil Code of Ukraine allows the acquisition of ownership rights to common available gifts of nature in cases where a person acted in accordance with the law, local custom or the general permission of the owner of the land plot. The Family Code of Ukraine establishes that when resolving a family dispute, local custom, as well as the custom of a national minority, can be taken into account, if they do not contradict this code, other laws and moral principles of society (Article 11). Customs are also applied in the field of public law, in particular, in constitutional, administrative and financial law. There are constitutional and legal customs in the parliamentary and electoral practice, activities of local self-government bodies [2; 4].

Let's return to the history of the issue. Legal custom is a state-recognized rule of conduct that has developed as a result of its constant application over a long period of time. This is the first source of law that regulated social relations during the period of the founding of the first states in history. All ancient codes of law were collections of legal customs. The totality of legal customs is customary law. Over time, there is a complication of social relations, the scope of public administration is expanding state laws arise. As a result, legal customs are inferior to laws and other sources of law related to state activity. A custom becomes legal when it receives official state approval. Sanctioning of the custom takes place in two main ways. First, the custom is fixed by judicial or administrative practice. Secondly, the custom is mentioned in the law. As a result of sanctioning, the custom becomes universally binding and its implementation is guaranteed by the state [2]. Legal customs have certain distinguishing features: their content is certain rules of conduct; they are formed directly by society; they are usually unwritten rules of conduct; they can be applied at the level of both a separate social group and a nation; they have a continuous and uniform nature of application; they are conservative; they are closely related to religious canons. During the period of existence of legal customs, the degree of their practical significance was determined by various factors, including the relationship with the law and other sources of law. Depending on the role of customs in the legal system, the French lawyer R. David distinguishes three types of legal customs. The

first type is customs that help interpret the norms of the law. The second variety is customs used to overcome gaps in the law. The third type is customs that contradict the law, the scope of which is limited, because conflicts between law and custom are resolved in favor of the law. In modern conditions, customary law is more widespread in states with a religious and traditional legal system (South-East Asia, Africa, Arab countries).

The history of Ukraine knows many examples of the application of legal customs [3; 2]. We will briefly characterize the criminal customary law that operated among the Cossacks in the Zaporozhian Sich. The corresponding rules were associated with the following groups of criminals. 1. Crimes against life. The most serious was the killing of a Cossack by a Cossack. For committing this crime, the murderer was buried alive with his victim. The murderer was tied up and put under the coffin. According to the ancient Cossack belief, it was believed that the victim would strangle his offender forever. 2. Crimes against health. We are primarily referring to the infliction of bodily harm under the influence of alcohol with the use of a weapon. These crimes were sometimes punished by breaking the culprit's leg. For greater guilt, they broke an arm and a leg. This actually meant excommunication from the Cossack craft. For more significant guilt, the offender was supposed to break his arm and leg. This actually meant his excommunication from the Cossack craft. 3. War crimes. We mean, for example, desertion, losing a battle, evading the position for which a Cossack was elected by the society, drunkenness during a military campaign. The death penalty awaited the criminal for the execution of these acts. During a naval campaign, drunken Cossacks were thrown overboard. During a land military campaign, an inebriated Cossack was tied to a horse and dragged across the steppe until the culprit died. 4. Property crimes. We mean, for example, theft, robbery, non-repayment of debt. Cossack customary law distinguished between theft of personal property and theft of the property of the entire Zaporozhian Sich society. For committing the theft of the common property of the Cossacks, the thief expected the death penalty. Failure to repay the debt entailed chaining the debtor to a cannon. The debtor was released only if he returned the debt, or a relative or friend vouched for him.

References

1. Bedriy M.M. Legal custom in the modern legal system of Ukraine. *Legal sciences*. 2017. Issue 7 (47). P. 357–363.
2. Bogachova L.L., Kovalchuk D.R., Kundiy A.U. Legal custom as a source of law in Ukraine. *Legal scientific electronic journal*. 2021. № 4. P. 24 – 27.
3. Kushinska L.A. Cossack customary law as a factor of self-identification of Ukrainians of the 17th-18th centuries. *Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. Series 18. Economics and law*. Issue 28. 2015. P. 104 – 111.
4. Ozel V.I. Custom in the legal system of Ukraine. *Entrepreneurship, economy and law*. 2016. № 6. P. 201–205.
5. Tsvetkova Y.V. The place of legal custom in the legal system of Ukraine *Entrepreneurship, economy and law*. 2010. Issue 12. P. 125–128.

КУЦЕНКО Анна Олександрівна

к.ю.н., Харківський соціально-економічний фаховий коледж (Україна, м. Харків);

ГАРЯЄВА Ганна Михайлівна

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ДЕЯКІ ЗМІНИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ТА РЕГУЛЮВАННІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Запровадження воєнного стану, активні бойові дії змінюють звичний порядок речей. Процедури, які були логічними та працювали у звичайних умовах, наразі не можуть бути дотримані у повній мірі, або взагалі. Тому, деяких змін зазнала організація трудових відносин. Системні зміни до трудового законодавства України було внесено Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 р. Пізніше, 01 липня 2022 р. було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин», що змінив певні положення зазначеного Закону, а також положення Кодексу закону про працю України. 26 вересня 2022 р. були також прийняті зміни до Закону України «Про зайнятість населення». Перелік змін у трудовому законодавстві України, які відбулися за час війни великий.

На період дії воєнного стану було запроваджено абсолютно новий механізм призупинення дії трудового договору. Призупинення дії трудового договору – це тимчасове припинення роботодавцем забезпечення працівника роботою і тимчасове припинення працівником виконання роботи за укладеним трудовим договором у зв'язку із збройною агресією проти України, що виключає можливість обох сторін трудових відносин виконувати обов'язки, передбачені трудовим договором. Головною умовою для призупинення дії трудового договору є абсолютна неможливість надання роботодавцем роботи працівнику та виконання працівником відповідної роботи. Призупинення дії трудового договору несе за собою припинення трудових відносин, а також виконання інших обов'язків, передбачених трудовим договором.

Призупинення дії трудового договору може здійснюватися за ініціативи як роботодавця, так і працівника, але на строк не більш ніж період дії воєнного стану. У разі прийняття рішення про скасування призупинення дії трудового договору до припинення або скасування воєнного стану роботодавець повинен за 10 календарних днів до відновлення дії трудового договору повідомити працівника про необхідність стати до роботи.

Деяких змін на час дії воєнного стану зазнав і порядок припинення трудових відносин. Зокрема, у зв'язку з веденням бойових дій у районах, в яких розташоване підприємство, установа, організація, та існування загрози для життя і здоров'я працівника, він може розірвати трудовий договір за власною ініціативою у строк, зазначений у його заяві (крім випадків примусового залучення до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану, залучення до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури).

У період дії воєнного стану допускається звільнення працівника з ініціативи роботодавця у період тимчасової непрацездатності працівника, а також у період перебування працівника у відпустці (крім відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку).

Під час воєнного стану не застосовуються норми КЗпП щодо розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця за попередньою згодою профспілкової організації.

Окрім цього, було запроваджено нову підставу розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця – неможливість забезпечення працівника роботою, визначеною трудовим договором, у зв'язку із знищенням (відсутністю) виробничих, організаційних та технічних умов, засобів виробництва або майна роботодавця внаслідок бойових дій. Обов'язковою умовою для звільнення за цією підставою має бути обґрунтована неможливість забезпечувати працівника роботою, визначеною трудовим договором. Розірвання договору проводиться лише в тому випадку, якщо неможливо перевести працівника за його згодою на іншу роботу.

Суттєвих змін зазнала і процедура залучення до офіційної роботи іноземних працівників. Основна зміна – скасування розміру мінімальної заробітної плати для всіх категорій іноземних найманих працівників. Раніше, за загальним правилом, розмір мінімальної заробітної плати іноземного працівника мав становити не менше 10 розмірів мінімальної заробітної плати (якщо тільки він не належав до особливої категорії). Відповідно до чинного законодавства, змінено категорії іноземних працівників і належність до певної категорії не має наслідком застосування спеціальних розмірів заробітної плати.

Змінено строки дії дозволу на застосування праці, підвищено розмір державного збору за оформлення (продовження строку дії) дозволу, вдосконалено механізм обміну повідомленнями між роботодавцем та відповідним центром зайнятості.

Важлива зміна також стосується того, що відтепер державний збір за оформлення дозволу сплачується наперед і повертається роботодавцю у випадку відмови у оформленні дозволу.

Також, як наслідок збройної агресії проти України, передбачається особливий порядок оформлення дозволів для громадян республіки білорусь та російської федерації - такі документи видаються лише за умови отримання погодження від Служби безпеки України.

У період дії воєнного стану порядок організації діловодства з питань трудових відносин, оформлення і ведення трудових книжок та архівного зберігання відповідних документів у районах активних бойових дій визначається роботодавцем самостійно, за умови забезпечення ведення достовірного обліку виконуваної працівником роботи та обліку витрат на оплату праці. Перелік районів активних бойових дій постійно оновлюється і затверджується Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України.

Під час воєнного стану сторони трудового договору можуть домовитися про альтернативні способи створення, пересилання, зберігання наказів (розпоряджень) роботодавця, повідомлень та інших документів з питань трудових відносин та про будь-який інший доступний спосіб електронної комунікації, який обрано за

згодою між роботодавцем та працівником. Роботодавець може узгодити із працівником порядок оформлення та роботи із документами індивідуально, або затвердити загальний порядок для підприємства і донести його положення до всіх працівників.

Під час воєнного стану роботодавець має право перевести працівника на іншу роботу, не обумовлену трудовим договором, без його згоди (крім переведення на роботу в іншу місцевість, на території якої тривають активні бойові дії), якщо така робота не протипоказана працівникові за станом здоров'я, лише для відвернення або ліквідації наслідків бойових дій, а також інших обставин, що ставлять або можуть становити загрозу життю чи нормальним життєвим умовам людей. Оплата праці у такому випадку повинна бути не менш середньої заробітної плати за попередньою роботою.

Важливо, що у період дії воєнного стану повідомлення працівника про зміну істотних умов праці та зміну умов оплати праці, передбачених КЗпП (працівник мав бути повідомлений не пізніше як за 2 місяці до запровадження таких змін), здійснюється не пізніше як до запровадження таких умов.

В умовах воєнного стану вельми актуальним є питання спрощеного регулювання трудових відносин охорони державою трудових прав громадян. Дуже важливо своєчасне закріплені в чинному вітчизняному законодавстві можливості фізичної особи, пов'язані з її трудовою діяльністю.

ЛИСЕНКО Ірина В'ячеславівна

к.ю.н., доц., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ЛИСЕНКО Андрій Миколайович

к.ю.н., проф., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Профільюючими законодавчими актами, які регулюють діяльність волонтерського руху в Україні, є такі закони України як «Про волонтерську діяльність» [1], «Про громадські об'єднання» [2], «Про благодійну діяльність і благодійні організації» [3]. Ці нормативно-правові акти є вкрай необхідними для регулювання правових новацій в нашій державі.

Зокрема вони регулюють суспільні відносини, пов'язані з провадженням волонтерської діяльності в Україні та сприяють розвитку волонтерського руху, підвищенню якості надання волонтерської допомоги. Законодавець закріплює терміни «волонтерська діяльність», «волонтер», розширює сферу здійснення волонтерської діяльності організаціями та установами, уточнює права та обов'язки волонтерів і організацій та установ, які залучають до своєї діяльності волонтерів, пояснює особливості відшкодування витрат, пов'язаних з наданням волонтерської допомоги. Зокрема, ним доповнено напрями діяльності: надання

волонтерської допомоги для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій (далі – НС); надання волонтерської допомоги Збройним Силам та іншим військовим формуванням України, правоохоронним органам, органам державної влади під час дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану. Передбачено надання соціальних послуг у вищевказані періоди працівниками і волонтерами, які не мають документів, що підтверджують їх фаховий рівень. Запроваджено залучення волонтерів до виявлення осіб/сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, визначено перелік соціальних послуг, що можуть надаватися екстрено, та впроваджено надання таких послуг за спрощеною процедурою. В особливий період Єдина державна система цивільного захисту (далі ЄДСЦЗ) функціонує відповідно до вимог Кодексу цивільного захисту України [4], і з урахуванням особливостей, що визначаються згідно із Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [5] та іншими нормативно-правовими актами.

Положення про ЄДСЦЗ було доповнено новим пунктом, який визначає такі додаткові завдання зазначеної системи у відновлювальний період: проведення цільової мобілізації для ліквідації наслідків ведення воєнних дій та НС; ліквідація наслідків воєнних дій у населених пунктах та на територіях, що зазнали впливу засобів ураження; вжиття заходів для відновлення об'єктів критичної інфраструктури сфери життєзабезпечення населення; визначення населених пунктів та районів, що потребують проведення гуманітарного розмінування, маркування небезпечних ділянок, проведення очищення (розмінування) територій; залучення до ліквідації наслідків ведення воєнних дій та НС міжнародної допомоги. Це означає, що наших громадян залучатимуть до ліквідації наслідків воєнних дій на територіях, що постраждали від російської агресії, та їх відновлення. Проте, такі особи не будуть брати участі у бойових діях, вони працюватимуть на територіях після проведення розмінування та аварійно-рятувальних робіт із збереженням робочого місця, посади та середньої зарплати даних призовників. Ці завдання були раніше зазначені у ст. 83 Кодексу цивільного захисту. З метою ліквідації НС техногенного або природного характеру державного рівня та їх наслідків може проводитися цільова мобілізація у порядку, визначеному Законом України «Про правовий режим надзвичайного стану та іншими нормативно-правовими актами». Однак, проведення цільової мобілізації у відновлювальний період можливе після завершення військових дій для ліквідації їх наслідків, після того, як Президентом України будуть визначені терміни, вид, обсяги та порядок проведення такої мобілізації у рішенні про її проведення. Важливо зазначити, що перелічені додаткові завдання діють у відбудовний період. Чіткого визначення терміну відбудовний період законодавство на даний час не містить. Але виходячи, зокрема, із норм Закону про мобілізацію можна зрозуміти: він настає після закінчення воєнних дій та частково належить до особливого періоду. Перелік заходів, відбудовного періоду після закінчення воєнних дій та строки їх здійснення визначає Кабінет Міністрів України (ст. 12 Закону про мобілізацію).

Отже, потребують додаткового врегулювання питання кого конкретно торкнеться ця мобілізація, на який строк будуть мобілізувати, чи зберігатиметься роботодавцем середній заробіток мобілізованим працівникам. Практика залучення волонтерів до запобігання виникненню НС та їх ліквідації вже давно застосовується у європейських країнах. Зокрема у ряді європейських країн громадське суспільство, зокрема волонтерські організації, є невід'ємною частиною цивільного захисту цих країн. Так волонтерські організації входять до центрів оперативного управління, як на національному так і на регіональному, провінційному та муніципальному рівнях. Тому цей позитивний міжнародний досвід співпраці з волонтерами й надалі необхідно розвивати і вдосконалювати. Зокрема, потребує налагодження робота волонтерських організацій в регіонах та їхня співпраця з підрозділами ДСНС України. Для забезпечення ефективної волонтерської діяльності у сфері цивільного захисту в Україні необхідно створити дієву базу даних волонтерів, впроваджувати досвід іноземних країн діяльності волонтерських організацій у цій сфері, проводити навчання з невідкладної медичної допомоги та залучати волонтерів і волонтерські організації до ліквідації наслідків НС на роботах, що не потребують спеціальної підготовки. З огляду на позитивні результати роботи волонтерів у підрозділах Міністерства оборони України, потребує розгляду проблема щодо необхідності введення представників волонтерських організацій до Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Утім, зазначимо, що Україна має виробити власне рішення щодо регулювання волонтерської діяльності у сфері цивільного захисту виходячи із безпекових загроз, пов'язаних із військовою агресією проти України на її наслідків.

Список джерел інформації

1. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19 квітня 2011 р. № 3236-VI. Офіційний портал Верховної Ради України. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>
2. Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 р. № 4572-VI. Офіційний портал Верховної Ради України. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>
3. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5073-VI. Офіційний портал Верховної Ради України. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5073-17>
4. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02 жовтня 2012 р. № 5403-VI. Офіційний портал Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text8>
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану і у відбудовний період: Закон України від 15 березня 2022 року № 2132-IX. Офіційний портал Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2132-20#Text>
5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015р. № 389-VIII. Офіційний портал Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ КОМП'ЮТЕРНИХ ПРОГРАМ В КОНТЕКСТІ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У сучасному світі за умов динамічних процесів цифрової трансформації різноманітних сторін життя суспільства, створення сучасного програмного забезпечення і водночас розв'язання завдання щодо забезпечення його належної охорони, а також підвищення ефективності захисту виключних прав на комп'ютерні програми набувають важливого значення.

Як зазначено в Стратегії Єдиного цифрового ринку (розділ 4 «Максимальне використання потенціалу зростання цифрової економіки»), найближчим часом істотна частина економічної діяльності буде залежати від цифрових екосистем, програмного забезпечення, застосунків і даних [1]. У Плані дій ЄС у сфері інтелектуальної власності, програмне забезпечення, серед іншого, характеризується як наріжний камінь сучасної економіки [2]. Високий ступінь гармонізації законодавств держав-членів ЄС у сфері правової охорони комп'ютерних програм став результатом імплементації Директиви 2009/24/ЄС про правову охорону комп'ютерних програм [3], згідно з якою, (комп'ютерні програми), включно з вихідним текстом та об'єктним кодом, охороняються як літературні твори відповідно до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів [4].

У п. 1 ст. 1 «Предмет охорони» Директиви 2009/24/ЄС закріплено, що комп'ютерні програми охороняють у межах авторсько-правового режиму відповідно до змісту Бернської конвенції. Це положення відповідає ст. 4 Договору ВОІВ про авторське право, згідно з якою комп'ютерні програми охороняються як літературні твори в розумінні ст. 2 Бернської конвенції [5]. Далі підкреслюється, що така охорона поширюється на комп'ютерні програми незалежно від способу або форми їх вираження.

Поширення авторсько-правового режиму на комп'ютерні програми, зокрема й на операційні системи та програмні комплекси, сприяє їхній охороні та захисту. Проте, авторське право не завжди повністю враховує специфіку комп'ютерних програм, що призводить до правових неоднозначностей. Наприклад, охорона надається об'єктному коду, але не функціоналу програми та його результатам, а також вихідному тексту і послідовності елементів та алгоритмів.

Відповідно до п.26 ст.1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» комп'ютерна програма – це набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи в будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером (настільним комп'ютером, ноутбуком, смартфоном, ігровою приставкою, смарт-телевізором тощо), які приводять його у дію для досягнення певної мети або результату, зокрема операційна система, прикладна програма, виражені у вихідному або об'єктному кодах.

Директива 2009/24/ЄС визначає комп'ютерну програму більш конкретно, зазначаючи, що це програми в будь-якій формі, у тому числі вбудовані в обладнання. Вона також включає підготовчі матеріали, які виникають у процесі створення комп'ютерної програми. Одночасно в п. 7 роз'яснюється, що йдеться про підготовчі проєктні матеріали, що ведуть до розробки комп'ютерної програми, за умови, що характер підготовчих робіт є таким, що комп'ютерна програма може бути результатом цих робіт на більш пізній стадії.

Зауважимо, що в Директиві 2009/24/ЄС закладено досить гнучкий підхід. Так, у п. 16 преамбули йдеться про те, що у відповідних випадках охорона комп'ютерних програм авторським правом не повинна перешкоджати застосуванню інших форм охорони. Але, як вбачається, на сьогоднішній день не йдеться про надання іншого типу охорони, ніж авторсько-правова, а про все ту ж саму можливість патентування винаходів, які містять програмне забезпечення, що, своєю чергою, дає змогу розв'язати технічну задачу. Тому об'єктом винаходу або корисної моделі може бути використання програми, а не сама програма.

У світовій практиці присутня зацікавленість високотехнологічних компаній у тому, щоб охороняти своє програмне забезпечення саме як винахід. Річ у тім, що охорона комп'ютерної програми у вигляді літературного твору в низці випадків недостатньо ефективна. Це можна пояснити тим, що авторсько-правова охорона не враховує і не може враховувати повною мірою всіх особливостей технологічної та функціональної природи комп'ютерної програми як охоронюваного результату інтелектуальної діяльності. Зрештою, це призводить до проблем її захисту. Якщо мають місце порушення виключних прав на комп'ютерну програму, то виникає необхідність ідентифікувати дві подібні програми на основі декомпіляції. Але в її результаті не відбувається відновлення повного тексту оригінальної програми.

Таким чином, достовірно встановити факт порушення авторського права за допомогою експертного висновку неможливо, що також свідчить про перевагу патентно-правових механізмів захисту програмного забезпечення. Тому досить важливим є звернення до законодавчого регулювання цього питання у праві ЄС. Зокрема, ст. 7 Директиви 2009/24/ЄС безпосередньо присвячена спеціальним заходам захисту. У ній пропонує введення в законодавство держав-членів ЄС засобів захисту від осіб, які вчиняють такі дії: випуск в обіг контрафактного примірника комп'ютерної програми; володіння в комерційних цілях контрафактним примірником комп'ютерної програми; сприяння недозволеному видаленню або обходу технічних засобів, які застосовувалися для захисту комп'ютерної програми. Водночас умови конфіскації контрафактних примірників комп'ютерної програми визначаються законодавством держав-членів. Одночасно з цим у п. 3 цієї статті передбачено конфіскацію - відповідно до національних правил - тих засобів, які згадані в під с) п. 1 ст. 7.

Підбиваючи підсумки проведеного аналізу, зазначимо наступне. Гармонізація правового режиму охорони комп'ютерних програм у рамках ЄС сприятиме розвитку ринку програмного забезпечення та прав на нього і водночас надасть імпульсу для розвитку ІТ-компаній як умови успішного розвитку цифрової економіки. Одночасно для створення спільного ринку програмного забезпечення в ЄС потрібне проведення узгодженої політики щодо модернізації положень чинного законодавства держав-членів.

Список джерел інформації

1. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions “A Digital Single Market Strategy for Europe” // COM(2015) 192 final (Brussels, 6.05.2015). URL : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1447773803386&uri=CELEX:52015DC0192>

2. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions “Making the most of the ET’s innovative potential. An intellectual property action plan to support the U’s recovery and resilience”. COM(2020) 760 final (Brussels, 25.11.2020). P. 2. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52020DC0760>

3. Directive 2009/24/EC of the European parliament and of the Council of 23 April 2009 on the legal protection of computer programs URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0024>

4. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 9 вересня 1886 р. (Паризький Акт від 24 липня 1971 року змінений 2 жовтня 1979 року). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text

5. WIPO Copyright Treaty (WCT) (Authentic text). URL : <https://www.wipo.int/wipolex/en/text/295157>

ПЕРЕВАЛОВА Людмила Вікторівна

к.філос.н., доц., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

МІЖНАРОДНІ НОРМИ ТА НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО У СФЕРІ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ

Російська агресія призвела до чисельних жертв серед дітей. Станом на кінець листопада 2023 року, за офіційною інформацією ювенальних прокурорів, 511 дітей загинули та понад 1148 отримали поранення різного ступеня тяжкості. Понад 19,5 тисяч дітей були депортовані з окупованих територій. Ці цифри не є остаточними, цілком зрозуміло, що ці данні не відображають дійсну ситуацію, яка існує сьогодні. Зважаючи на це, одним з стратегічних загальнонаціональних пріоритетів нашої держави має стати вироблення дієвого механізму охорони і захисту дітей та сімей з дітьми.

Захист і добробут дітей під час збройних конфліктів є важливою частиною міжнародного гуманітарного права. Основними міжнародними документами, що є основою для захисту дітей у ситуаціях збройного конфлікту є: Конвенція ООН про права дитини (1989 р.), Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (2000 р., ратифікований Україною у 2004 році), Женевські конвенції про захист жертв війни (1949 р.), Додаткові протоколи до Женевських конвенцій (1977 р.), Конвенція Міжнародної організації праці про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці (1999 р.), Римський статут Міжнародного кримінального суду (2002 р.) та низка Резолюцій Ради Безпеки ООН.

Система міжнародних угод, протоколів та інших інструментів продовжує розвиватися та надавати рекомендації щодо того, як розширити захист і дотримання прав дитини під час збройних конфліктів. Однак, ефективне впровадження стандартів, передбачених цими міжнародними документами, й досі є значною проблемою у багатьох країнах світу, і, зокрема, в Україні.

Особливого значення для України мають європейські стандарти, що обумовлено прагненням нашої держави стати членом Європейського Союзу. Серед норм європейського права слід виділити Європейську Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, Європейську соціальну хартію. Хоча ці документи містять положення про захист прав людини, але є багато статей, які безпосередньо стосуються прав дітей.

Серед Конвенцій Ради Європи, які стосуються прав дітей, слід назвати наступні: Конвенція про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом, Конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми, Конвенція про здійснення прав дітей, Конвенція про контакт з дітьми, Конвенція про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення, Конвенція про усиновлення дітей (переглянута).

Слід звернути увагу, що незалежно від вибраної стратегії політика країн ЄС включає таку важливу складову як матеріальна підтримка сімей з дітьми, яка спрямована на усунення нерівності між різними категоріями сімей, створення необхідних матеріальних умов для утримання та виховання дітей, попередження чи подолання бідності.

Правове регулювання соціального захисту дітей в Україні здійснюється багатьма законодавчими актами, а саме: Конституцією України, Сімейним кодексом України, Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», «Про безоплатну правничу допомогу», «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», «Про охорону дитинства», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам», «Про соціальні послуги», «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» та іншими нормативними актами.

Основним Законом нашої держави є Конституція України, яка проголошує право громадян на соціальний захист, встановлює рівність прав дітей незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним. Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом. Утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. Діти, незалежно від того, чи вони живуть у сім'ї, чи вони позбавлені батьківського піклування і виховуються у відповідних дитячих закладах, мають право на належні умови життя, дбайливе ставлення до себе, право на забезпечення можливості розвиватися духовно, фізично, морально, інтелектуально.

Частиною системи національного законодавства у сфері захисту дітей є Сімейний кодекс України, в якому визначено важливість сім'ї, як первинного та основного осередку суспільства, що підлягає державній охороні. Держава забезпечує пріоритет сімейного виховання дитини, бере під свою охорону кожну дитину-сироту і дитину, позбавлену батьківського піклування.

Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту» визначають певні гарантії у сфері освіти для дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та встановлюють пільги щодо прийому на навчання до вищих навчальних закладів для окремих категорій дітей, щоб такі діти мали змогу повною мірою реалізувати своє конституційне право на освіту, в рамках якого здобути відповідну спеціальність та професію. Державна цільова підтримка спрямована на підвищення добробуту дітей, поліпшення їх якості життя.

Ще одним важливим законодавчим актом у сфері захисту прав дітей є Закон України «Про безоплатну правничу допомогу», який встановлює відповідні пільги щодо надання безоплатної вторинної правової допомоги дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, дітям, які перебувають у складних життєвих обставинах, дітям, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів.

Виключне значення в системі правового захисту прав дитини має Закон України «Про охорону дитинства», в якому визначено, що кожна дитина має право на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку. Закон чітко визначає систему правових, економічних, організаційних, культурних і соціальних засад щодо охорони дитинства, забезпечення належних умов для охорони здоров'я, навчання, виховання, фізичного, психічного, соціального, духовного та інтелектуального розвитку дітей, їх соціально-психологічної адаптації та активної життєдіяльності. У Законі максимально повно регламентуються особливості соціального захисту дітей, які потребують особливого захисту держави, до яких належать діти у складних життєвих обставинах; діти-сироти; безпритульні діти й ті, кого позбавили батьківського піклування; діти-інваліди; діти з вадами розумового або фізичного розвитку; постраждалі діти від стихійного лиха; діти, уражені ВІЛ-інфекцією; діти-біженці.

Основні засади, заходи соціального захисту дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей інвалідів, безпритульних дітей містяться в Законах України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам», «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» та інших нормативно-правових актах.

Під час воєнного стану Уряд багато уваги приділяє захисту прав дітей: створений Координаційний штаб з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану, прийнятий цілий ряд постанов КМУ, а саме: «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану», «Деякі питання повернення дітей, які тимчасово переміщені (евакуйовані) за межі України з метою отримання тимчасового захисту під час воєнного стану в Україні» та інші.

Отже, Україна має значну законодавчу базу, яка спрямована на врегулювання соціального захисту дітей, які є найбільш вразливою категорією населення. Державна соціальна підтримка, одним із напрямків якої є соціально-правовий захист, має важливе значення для забезпечення належного фізичного, психічного, соціального, інтелектуального розвитку українських дітей, які страждають від збройної російської агресії.

ПОСТУПНА Олена Вікторівна

д.держ.упр., проф., Національний університет
цивільного захисту України (Україна, м. Харків)

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САНАТОРНО-КУРОРТНОЇ
РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІДПОВІДНИХ КАТЕГОРІЙ ОСІБ В УКРАЇНІ**

Організація санаторно-курортного забезпечення в Україні здійснюється на підставі низки нормативно-правових документів, серед яких можна зазначити такі:

– Закони України: Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні (1991 р.); Про державні стандарти та державні соціальні гарантії (2000 р.); Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення (2017 р.);

– Постановами Кабінету міністрів України: Про затвердження Порядку забезпечення санаторно-курортними путівками деяких категорій громадян та виплати їм компенсації вартості самостійного санаторно-курортного лікування структурними підрозділами з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві держадміністрацій, виконавчими органами міських, районних у містах (у разі їх утворення (крім м. Києва) рад; Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті на забезпечення постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, членів сімей загиблих (померлих) таких осіб санаторно-курортним лікуванням та ін.

Окремо хотілось зупинитись на наказі Управління державної охорони України «Про організацію санаторно-курортного забезпечення в Управлінні державної охорони України» (2013 р.), яким було затверджено інструкцію, що визначає організацію та порядок цього процесу. Так, згідно з цим документом, санаторно-курортними путівками на пільгових умовах на підставі медичних показань та за відсутності протипоказань забезпечуються не більше одного разу на рік: військовослужбовці та членів їх сімей – батьки, дружина або чоловік, неповнолітні діти, а також діти-інваліди та інваліди з дитинства, які отримують пенсію в разі втрати годувальника. Це відбувається, якщо військовослужбовець загинув (помер) або пропав безвісті під час проходження військової служби; інваліди з числа осіб, на яких поширюються відповідні закони; ветерани війни та особи, визначені у відповідних законодавчих актах, та які отримують пенсію; особи, які супроводжують до санаторно-курортного закладу інвалідів I групи війни та інвалідів I групи внаслідок захворювання, пов'язаного з проходженням військової служби (без права на лікування); особи, які мають особливі заслуги перед країною, з числа військовослужбовців та члени їх сімей (дружина або чоловік, діти віком до 18 років) та ін. [3].

Путівки санаторно-курортні заклади (далі – СКЗ) реалізують на підставі укладених договорів та надаються за місцем перебування особи на медичному обліку. Законодавством передбачено надання путівок, відповідно до категорій

осіб, щороку позачергово, щороку в першу чергу, щороку та один раз на два роки. Облік осіб, які мають право на отримання путівок на пільгових умовах, ведеться структурними підрозділами Управління державної охорони України, а відбір осіб на лікування в СКЗ здійснюють санаторно-відбіркові комісії, що призначаються наказом Управління.

Варто зазначити, що крім державних органів, здійснюють організацію і розподіл санаторно-курортних путівок громадські утворення [2]. Ще у 1990 р. була створена Федерація незалежних профспілок України, до складу якої входить 43 всеукраїнські профспілки та 25 територіальних об'єднань організацій профспілок, в лавах яких нараховується понад 8 млн членів профспілок [1]. В 2001 р. був створений Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України (далі – ФСС). Головний акцент ФСС зробив на право осіб з інвалідністю самостійно обирати СКЗ для проходження лікування. З 2019 р. лікування таких осіб здійснюється в межах коштів, передбачених у бюджеті ФСС, у разі перебування потерпілих на обліку та в межах запланованої у попередньому році кількості осіб, які надали відповідні заяви. Так, у 2019 р. потерпілих на виробництві за кошти ФСС лікували 72 СКЗ. ФСС складає щорічно план розподілу необхідних санаторно-курортних путівок. Етапами для проходження порядку планування та розподілу санаторно-курортних путівок через ФСС є такі: подача заявок з виконавчих дирекцій відділень ФСС; розробка виконавчою дирекцією ФСС проекту плану розподілу путівок у розрізі відділень ФСС та СКЗ; надсилання проекту плану для узгодження в дирекціях відділень ФСС; розгляд плану постійною комісією правління ФСС; затвердження плану розподілу путівок наказом директора виконавчої дирекції ФСС; доведення затвердженого плану до виконавчих дирекцій відділень ФСС; виконавча дирекція надає інформацію про відповідність між придбанням путівок і розподілом правління ФСС; виконавча дирекція відділень ФСС доводить план розподілу путівок до районних, міських виконавчих дирекцій відповідних відділень; районна, міська виконавча дирекція ФСС доводить план до страхувальників; виконавча дирекція ФСС та відділень створюють резерв путівок до 1 % від загальної їхньої кількості, передбаченої планом, за винятком путівок до реабілітаційних відділень СКЗ, з урахуванням сезонності та видів курортів; хворі направляються у реабілітаційні відділення СКЗ на підставі договорів, укладених Виконавчою дирекцією ФСС з цим закладами про відбір і направлення хворих на лікування; страхувальники щоквартально звітують виконавчим відділенням ФСС про отримані та видані застрахованим особам путівки; лікувально-профілактичні заклади щоквартально звітують виконавчій дирекції відділень ФСС про отримані та видані путівки; виконавчі дирекції відділень ФСС звітують перед виконавчою дирекцією ФСС; виконавчі дирекції відділень ФСС на основі отриманих даних звітують перед Правлінням ФСС [4]. Зауважимо, що після завершального етапу розподілу путівок страхувальники отримують частково оплачувані і безоплатні путівки. Підставою для отримання такої путівки є висновок лікувально-профілактичного закладу щодо необхідності такого виду лікування. Також необхідною умовою є заява працівника до комісії із соціального страхування.

Таким чином, на державному рівні та за підтримки громадських об'єднань здійснюється організація санаторно-курортного забезпечення відповідних категорій осіб. Що стосується осіб, які не мають відповідної категорії або статусу, підтвердженого відповідним документом, то вони можуть отримати санаторно-курортні послуги на загальних умовах. Однак, слід зазначити, що для внутрішнього споживача стримуючим фактором є зростання вартості санаторно-курортних путівок, низька якість надання послуг в таких закладах, низький рівень матеріально-технічної бази, застаріле медичне устаткування, не достатньо розвинена інфраструктура, що не відповідає світовим стандартам, вкрай низька участь держави, її не зацікавленість у розвитку санаторно-курортного господарства.

Список джерел інформації

1. Влащенко Н.М. Управління курортами : навч. посіб. ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2019. С. 84.
2. Поступна О.В., Торпан М.Ю. Інноваційні типи санаторно-курортних закладів України. Теорія і практика розвитку туризму: досвід, проблеми, інновації : збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., м. Харків, 22-23 лютого 2024 р. Харків : НУЦЗУ, 2024. С. 194-197.
3. Про організацію санаторно-курортного забезпечення в управлінні державної охорони України : наказ Управління державної охорони України від 27 серпня 2013 р. № 565. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1613-13#Text>
4. Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України. Платформа ефективного регулювання. URL : <https://regulation.gov.ua/catalogue/regulators/id496/npa>.

СЕМКО Михайло Олександрович

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ПРАВОВА ДЕРЖАВА В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ТА ПІСЛЯ ВІЙНИ

Проблеми формування громадянського суспільства та правової держави в Україні є надзвичайно актуальними в сучасних умовах. Громадянське суспільство є основою демократії, де громадяни активно беруть участь у формуванні та впровадженні державної політики. Відсутність розвиненого громадянського суспільства може призвести до різноманітних соціальних конфліктів і політичних криз. Питання формування громадянського суспільства й правової держави в Україні має вирішальне значення для стабільності, соціального спокою і розвитку країни.

Формування правової держави в Україні є вкрай складним та дійсно багатоплановим процесом. Згідно зі ст. 1 Конституції нашої держави, Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава.

Сучасні обставини в Україні вказують на те, що декларація про правову державу часто не відповідає реальності. Незважаючи на ствердження про її

правовий статус, Україна стикається з численними викликами, що заважають їй бути дійсною правовою державою.

Громадянське суспільство не є продуктом держави, навпаки, воно формує та регулює державу. Взаємодія між державою та громадянським суспільством ґрунтується на взаєморозумінні та партнерстві. Це є основою для демократії та правової держави. Однак коли держава починає домінувати над суспільством, це може призвести до її авторитаризму та втрати громадянської свободи. У тоталітарних режимах держава стає вище громадян, перетворюючи їх на безвільний народ.

Щодо України, країна здійснила деякі заходи на шляху до правової держави, але досі існують проблеми, які слід подолати. Деякі принципи та характеристики правової держави не є повністю втіленими в життя громадян. Наприклад, хоча і діє принцип верховенства права, часто існують юридичні конфлікти та багато проявів корупції майже у всіх сферах державної та місцевої влади, а також це стосується судів. Згідно з даними Агентства Сполучених Штатів з міжнародного розвитку (USAID), основними причинами корупції в Україні є слабка система правосуддя і надмірний контроль непрозорого уряду в поєднанні з бізнес-політичними зв'язками і слабким громадянським суспільством.

Проблеми із судовою системою та відсутність чіткого розділення влади також є серйозними викликами для України. Довіра до судової системи є низькою, і країні потрібні глибокі реформи в цій сфері. Економічні та політичні негаразди, а також зовнішні конфлікти, як наприклад агресія росії, також впливають на ситуацію. Для успішного розвитку правової держави в Україні важливо підвищення рівня правової свідомості та культури серед громадян.

Отже, становлення та розвиток правової держави в Україні має велике значення в контексті сучасних викликів та тенденцій розвитку країни під час та після війни. Історичні, національні та культурні особливості України мають вирішальний вплив на процес створення правової держави. Процес інтеграції України в світовий контекст вимагає врахування і застосування принципів правової держави.

Актуальність та значення проблеми формування громадянського суспільства та правової держави для розвитку України важко переоцінити. Це є одним з найважливіших завдань, яке стоїть перед країною у сучасних умовах.

Формування громадянського суспільства та правової держави є передумовою для забезпечення демократії, прав людини та розвитку економіки. Громадянське суспільство включає в себе активну громадську участь, розвинуті громадські організації та здатність громадян самостійно впливати на прийняття рішень у суспільстві. У свою чергу, правова держава забезпечує реалізацію прав та свобод громадян, створює чіткі правила гри для всіх учасників суспільства, а також забезпечує захист від беззаконня та корупції.

Недостатня реалізація принципів громадянського суспільства та правової держави має негативні наслідки для суспільства. Так, перша проблема, з якою стикаються в Україні, – це недостатня участь громадян у політичному житті та прийнятті рішень. Громадянське суспільство передбачає активну участь громадян у прийнятті рішень, але в Україні цей процес недостатньо

розвинутий. Багато людей не мають можливості впливати на політичні процеси, а їхні голоси не почуваються владою. Це призводить до втрати довіри до владних структур та незадоволення громадян.

Другою проблемою є корупція та безкарність. Корупція в Україні є серйозною загрозою для формування громадянського суспільства та правової держави. Вона порушує рівність перед законом та порядок, а також підриває довіру до влади. Безкарність корупціонерів сприяє поширенню цього явища та знижує довіру громадян до правоохоронних органів.

Третя проблема – це відсутність ефективного механізму контролю над владою. Громадянське суспільство передбачає активну громадську участь у контролі над владою, але в Україні цей механізм не працює належним чином. Влада не відчуває необхідності пояснювати свої дії перед громадськістю та не реагує на громадські запити та критику. Це призводить до безпорядку, беззаконня та втрати довіри громадян до влади.

Остання і не менш важлива проблема – це недостатнє впровадження та дотримання прав людини. Права людини є основоположними принципами громадянського суспільства та правової держави. Проте, в Україні вони часто порушуються, зокрема права на свободу слова, свободу зібрань. Це обмежує свободи та можливості громадян, а також підриває довіру до влади та системи правосуддя.

Для вирішення цих проблем необхідно залучати громадськість до прийняття рішень, забезпечувати ефективний контроль над владою, зміцнювати права людини та забезпечувати відкритість та прозорість владних структур. Це вимагає активної участі громадян, розвитку громадських організацій та зміцнення правової системи. Тільки шляхом вирішення цих проблем можливо побудувати справедливе, демократичне та розвинуте громадянське суспільство та правову державу в Україні.

ТКАЧОВ Максим Михайлович

к.е.н., доц., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ ВІД ДЕПОРТАЦІЇ ТА ПРИМУСОВОГО ПЕРЕМІЩЕННЯ

Наявна збройна повномасштабна агресія російської федерації проти України шокує цивілізований світ своєю цинічністю та жорстокістю, кількістю скоєних воєнних злочинів. Поведінка держави-агресора супроводжується численними порушеннями міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини. Депортація та примусове переміщення цивільного населення стали способом знищення української ідентичності, що може бути кваліфіковано як геноцид українського народу.

Геноцид, згідно з Всесвітньою конвенцією про запобігання злочину геноциду, включає в себе «призупинення фізичного існування групи» через такі дії, як «вбивство членів групи» або «причинення серйозного тілесного чи духовного ушкодження членам групи». Геноцид також визначається як

«створення умов, спрямованих на винищення групи», що може включати «примусове переміщення дітей групи в іншу групу».

У цьому контексті, важливо підкреслити, що для остаточного визначення геноциду потрібно провести об'єктивне розслідування, а також врахувати визнання міжнародних організацій та судів. Триваючий конфлікт і його наслідки, зокрема депортація та примусове переміщення, становлять серйозне порушення міжнародного гуманітарного права та прав людини, і вони викликають серйозне обурення в міжнародній спільноті.

17 березня 2023 р. Міжнародний кримінальний Суд видав ордер на арешт президента рф в. путіна та російської уповноваженої президента рф з прав дитини м. львової-белової через депортацію та примусове переміщення українських дітей як злочину, що містить ознаки геноциду.

Ситуація з примусовим переміщенням українських дітей свідчить про серйозне порушення міжнародних норм та прав людини. Примусове переміщення дітей, зокрема в межах окупованих територій чи на територію іншої країни, носить тяжке етичне та юридичне значення. Це стає ще більш обурливим, якщо це має систематичний та заздалегідь спланований характер.

За даними української влади кількість депортованих дітей станом на середину червня 2023 р. становить більше 19500 осіб. Точну кількість депортованих дітей неможливо встановити з огляду на триваючу повномасштабну агресію, ускладнений доступ до тимчасово окупованих територій та ненадання російською стороною достовірної інформації з цього приводу.

Депортація дітей порушує право на ідентичність, на сім'ю, та на возз'єднання з сім'єю, які є основними правами, захищеними міжнародними конвенціями, такими як Конвенція про права дитини. Процес повернення дітей є важким і, схоже, додатково ускладнений негативним впливом окупації та бюрократичними перепонами, які створює російська сторона.

Тривала неспроможність батьків звертатися до правоохоронних органів через страх перед обвинуваченнями у колаборації є ще однією важливою проблемою. Це може призвести до того, що батьки шукають альтернативні способи повернення дітей, що може включати особисті зусилля та навіть ризики для їхньої безпеки.

Ця ситуація вимагає уваги міжнародної громадськості, гуманітарних та правозахисних організацій, а також міжнародних механізмів правосуддя, для того щоб забезпечити захист прав дітей та їхніх сімей, а також полегшити процес повернення в умовах конфлікту та окупації.

Ця аргументація додає глибину розумінню складнощів, з якими стикаються депортовані діти та їхні батьки в контексті російського режиму та його дій в рамках конфлікту. Зазначається, що ці люди є жертвами воєнних злочинів та злочинів проти людяності, які скоює російський режим, і що їхнє примусове переміщення є результатом політичних рішень, які не відповідають міжнародним нормам.

Зазначення відповідності забороні депортації та примусового переміщення згідно з міжнародним гуманітарним правом, зокрема Женевської Конвенції, важливо в контексті визнання прав та захисту цивільного населення під час конфліктів.

За правилами Конвенції, окупаційна держава може здійснювати загальну або часткову евакуацію з певної території, якщо це є необхідним для

забезпечення безпеки населення або зумовлено особливо вагомими причинами військового характеру. Проведення таких евакуацій не може передбачати переміщення осіб, що перебувають під захистом, за межі окупованої території за винятком випадків, коли цього неможливо уникнути з матеріальних причин. Особи, яких було евакуйовано в такий спосіб, повинні бути відправлені додому відразу після припинення воєнних дій на цій території.

До висновків про те, що практика примусового переміщення та/або депортації українських дітей на тимчасово окуповані території та на територію російської федерації може становити злочин проти людяності та воєнний злочин відповідно до Римського Статуту також дійшли міжнародні експерти, задіяні в рамках реалізації Московського механізму ОБСЄ.

Подальше переміщення таких дітей в інші окуповані райони або на територію держави-окупанта є явним насильницьким переміщенням або депортацією в порушення статті 49 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни.

Частина 1 ст. 9 Конвенції передбачає, що держави-учасниці забезпечують те, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню, за винятком випадків, коли компетентні органи згідно з судовим рішенням визначають відповідно до застосованого закону і процедур, що таке розлучення необхідне в найкращих інтересах дитини. Українські діти, які були вивезені до «оздоровчих» таборів та які не поверталися через перешкоди зі сторони росії, були розлучені з батьками всупереч їх бажанню, що є свавільним втручанням. Ч. 1 ст. 16 Конвенції передбачає, що дитина не може бути об'єктом свавільного або незаконного втручання в здійснення її права на особисте і сімейне життя, недоторканість житла, таємницю кореспонденції або незаконного посягання на її честь і гідність. Українські діти, які були вивезені з тимчасово окупованих територій України, та їх батьки стали жертвами свавільного втручання в їхнє сімейне життя з боку росії.

ШУКШИН Олексій Олександрович

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

КВАСНИК Ольга Віталіївна

к.пед.н., доц., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Сучасне внутрішнє і зовнішнє становище України визначається сукупністю факторів, що призводять як до загроз і ризиків поглиблення кризових явищ, так і до можливостей для виходу на магістральний шлях розвитку. В умовах модернізації соціальної політики у сфері безпеки, реформи соціального забезпечення ЗСУ стали найбільш масштабними за весь період незалежності України [6]. Це потребує створення ефективної системи соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей.

Слід зазначити, що в нормативно-правових актах здебільшого вживається термін «соціальний захист», а в літературі – «соціальне забезпечення». Відповідно до ст. 46 Конституції України [4] за громадянами закріплюється право саме на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законами України.

В. Деріга розглядає соціальний захист як систему державних гарантій для реалізації прав громадян на працю і допомогу на час безробіття, підтримання життєвого рівня населення через перегляд мінімальних розмірів основних соціальних гарантій за умов зростання цін на споживчі товари і послуги; надання державної допомоги і пільг та інших видів соціальної підтримки малозабезпеченим громадянам і сім'ям, які виховують дітей; матеріальне забезпечення при досягненні пенсійного віку, тимчасової або постійної втрати працездатності, втрати годувальника [2].

Державна політика у сфері соціального захисту учасників бойових дій полягає в забезпеченні прав, гарантій і компенсацій. Формування системи задоволення певних соціальних потреб ветеранів війни враховує забезпечення їхньої адаптації та психологічної реабілітації, санаторно-курортним лікуванням, технічними та іншими засобами реабілітації, житлом, надання їм освітніх послуг, дотримання трудових прав, соціальної та професійної адаптації, пільг у сплаті певних видів послуг, пенсійного забезпечення тощо [3].

Оснoву нормативно-правового забезпечення соціального захисту учасників бойових дій становлять Конституція України, відповідні закони, укази Президента України та урядові рішення, програми обласних і місцевих органів самоврядування. Основним з-поміж них можна назвати Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», який встановлює єдину систему їх соціального та правового захисту, надаючи означеним категоріям комплекс гарантій. Протягом останніх років в дію введено також низку Законів України («Про військовий обов'язок і військову службу», «Про оборону України», «Про Збройні Сили України», «Про мобілізаційну підготовку і мобілізацію», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ і деяких інших осіб та їх соціальний захист», «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби та деяких інших осіб», «Про ратифікацію Угоди про взаємне визнання пільг і гарантій для учасників та інвалідів Великої Вітчизняної війни, учасників бойових дій на території інших держав, сімей загиблих військовослужбовців», «Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та інвалідів війни» тощо), Постанов Кабінету Міністрів України («Про погодження реорганізації територіальних органів Державної служби у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції», «Деякі питання соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей», «Про порядок надання пільг, передбачених Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про затвердження Порядку використання коштів передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції», «Про збільшення розмірів пенсій, призначених відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» тощо). Загалом суспільні взаємовідносини у сфері соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей регламентуються понад ста десяти нормативно-правовими актами.

Питання соціального захисту учасників бойових дій регламентуються Законом України «Про статус ветеранів війни та гарантій їх соціального захисту» № 45 від 22 жовтня 1993 р. (далі – Закон № 45) [1]. Закон № 45 спрямований на захист учасників бойових дій шляхом: встановлення правового статусу учасників бойових дій; забезпечення належних умов для підтримки здоров'я; надання пільг, переваг і соціальних гарантій; формування в суспільстві шанобливого ставлення до них. У Законі визначено базові права, пільги та гарантії для учасників бойових дій, але не прописано відповідні механізми та порядки реалізації цих прав, що ускладнює їх використання. Сьогодні система пільг, яка налічує їх понад 20 видів, здебільшого має компенсаторне, а не мотивувальне спрямування, не зважає на особливості сьогодення та не забезпечує гідного рівня життя ветеранів війни.

Процес поліпшення законодавчої бази з питань соціального захисту учасників бойових дій відбувається постійно: переглядаються і доповнюються окремі положення Закону № 45, розширюється перелік осіб, які мають право на статус учасника бойових дій (ветерана війни), учасника АТО (ООС) та Революції гідності, з наданням зазначеним особам відповідних пільг [5]. Протягом 2018 року було внесено 5 змін і доповнень у Закон України «Про статус ветеранів війни та гарантій їх соціального захисту» та 2 зміни в 2019 році внесено згідно із законами № 2684-VIII від 7 лютого 2019 р., ВВР, 2019, № 9, ст. 52; № 2745-VIII від 6 червня 2019 р., ВВР, 2019, № 30, ст. 119. Протягом же 2022 року кількість змін у пошуку за ключовими словами «учасники бойових дій» на офіційному сайті Верховної Ради України перевищує сто посилань.

Сукупність проаналізованих законодавчих актів і норм формує правовий механізм реалізації державної політики щодо соціального захисту учасників бойових дій. За цей час прийнято законопроекти, підзаконні нормативно-правові акти, державні програми, які фрагментарно вдосконалюють систему соціального захисту ветеранів війни.

Одним зі здобутків у сфері розбудови соціального захисту є нормативне закріплення загальних процедур організації соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей щодо: прав і свобод, пільг і соціальних гарантій, спрощення процедур отримання статусу учасника бойових дій, покращення грошового та медичного забезпечення. Незважаючи на досягнення, актуальними залишаються багато законодавчо неврегульованих питань, а саме: захист прав сімей загиблих ветеранів війни, деякі питання щодо надання статусу ветерана війни – учасника бойових дій, реформування системи пільг, створення страхового механізму, запровадження стандартів соціальних послуг та порядків їх надання, адаптація та реабілітація тощо.

Список джерел інформації

1. Архів офіційного сайту Міністерства у справах ветеранів України. URL : <https://mva.gov.ua/ua>
2. Дерєга В.В., Багмет М.О. Шляхи вдосконалення системи соціального захисту в Україні: політологічний аналіз. Сучасна українська політика: політики і політологи про неї. Київ, Миколаїв : Вид-во «Український центр політичного менеджменту», 2009. Вип. 17. С. 250-258.
3. Кондратенко О. Загальні засади нормативно-правового забезпечення державного управління у сфері соціального захисту учасників АТО та членів їх сімей. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2015. № 4. С. 113-120. (Серія : «Державне управління»).

4. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. К. : Міністерство юстиції України, 2010. 124 с.

5. Про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» щодо посилення соціального захисту учасників антитерористичної операції, учасників Революції Гідності та членів сімей загиблих таких осіб № 2203-VIII від 14 листопада 2017 р. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2203-19>

6. Про внутрішнє та зовнішнє становище України у 2017 році : щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. URL : <http://www.president.gov.ua/news/poslannya-prezidenta-ukrayini-do-verhovnoyi-radi-ukrayini-pr-43086>

ЯРОШЕНКО Дар'я Сергіївна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ГРИБКО Ольга Владиславівна

к.держ.упр., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Інформаційна безпека є актуальною темою в сучасному світі, оскільки інформація та інформаційні технології все більше визначають розвиток суспільства та слугують новими джерелами як національної могутності, так і загроз національній безпеці. Інформаційна безпека є важливою складовою національної безпеки, оскільки від неї залежить ефективність публічного управління, захист національних інтересів, збереження конфіденційної інформації та багато іншого.

Поняття та зміст інформаційної безпеки є важливими для розуміння проблем, пов'язаних з захистом інформації від небажаних наслідків її використання. Інформаційна безпека включає в себе такі аспекти, як захист інформації від несанкціонованого доступу, збереження конфіденційності та цілісності інформації, захист від шкідливих програм та вірусів, захист від кібератак, захист від шахрайства та інших видів кіберзлочинності [1].

Нормативно-правове забезпечення цієї сфери розпочалось з прийняттям у 1991 р. Закону України «Про інформацію» [2], який, зазнавши суттєвих змін, що були спрямовані на створення належної правової бази для формування та реалізації державної інформаційної політики, зміцнення інформаційної безпеки, удосконалення механізмів контролю за дотриманням законності, залишався системоутворюючим для галузі інформаційного права. На основі положень цього закону було прийнято цілу низку законів, що стосувались безпосередньо інформаційної безпеки, зокрема це Закони України: про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні, про науково-технічну інформацію, про телебачення і радіомовлення, про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних та в автоматизованих системах, про Національну програму інформатизації, про затвердження Інструкції про порядок обліку, зберігання і

використання документів, справ, видань та інших матеріальних носіїв інформації, які містять службову інформацію, про основи національної безпеки України (серед її сфер виокремлювалась й інформаційна), про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки, про Доктрину інформаційної безпеки України, а також інші інформативно-правові акти, зокрема ратифіковані або парафоровані Україною Договір про безпеку і співробітництво в Європі, Договір “Відкрите небо”, Угода про партнерство і співробітництво між європейським співтовариством і Україною, Додатковий протокол до Європейської конвенції про інформацію щодо іноземного законодавства, які зобов’язували здійснювати багатосторонній обмін інформацією, потребували створення загальнодержавних механізмів зберігання та споживання отриманої інформації в національних інтересах [3].

У цілому нормативно-правове забезпечення інформаційної безпеки має будуватися на таких засадах [1; 4]:

- обмеження доступу до інформаційного ресурсу є винятком із загального принципу відкритості інформації й реалізуватися має тільки відповідно до чинного законодавства;

- створення повнофункціональної інформаційної інфраструктури держави та забезпечення захисту її критичних елементів;

- підвищення рівня координації діяльності державних органів щодо виявлення, оцінки і прогнозування загроз інформаційній безпеці, запобігання таким загрозам та забезпечення ліквідації їх наслідків, здійснення міжнародного співробітництва з цих питань;

- удосконалення нормативно-правової бази щодо забезпечення інформаційної безпеки, зокрема захисту інформаційних ресурсів, протидії комп’ютерній злочинності;

- суб’єкти, які збирають, накопичують і обробляють персональні дані й конфіденційну інформацію, несуть відповідальність перед законом за збереження і використання;

- держава реалізує контроль за створенням і використанням засобів захисту інформації шляхом їхньої обов’язкової сертифікації та ліцензування діяльності в галузі захисту інформації;

- держава сприяє всебічному розвитку української мови як основного інструменту перетворення накопичених людством знань в інформаційний ресурс України.

Список джерел інформації

1. Глобальна та національна безпека : підручник ; авт. кол. : В.І. Абрамов, Г.П. Ситник, В.Ф. Смоляннюк та ін. ; за заг. ред. Г.П. Ситника. Київ : НАДУ, 2016. 784 с.

2. Закон України “Про інформацію”. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>

3. Портал Верховної Ради України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>

4. Milton Mueller, Andreas Schmidt, Brenden Kuerbis. Internet Security and Networked Governance in International Relations. International Studies Review, 2013. Vol. 15. P. 86–104.

СЕКЦІЯ 5. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

АДАШЕВСЬКА Ірина Юрївна

к.т.н., доц., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

КРАЄВСЬКА Олена Олександрівна

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК І ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА НА ПРИКЛАДІ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧА ТА УЧНЯ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

З давніх-давен людей хвилювало питання про те, як розвивається суспільство, в якому вони живуть, як його можна змінити і трансформувати. Вивчаючи свою історію, людина аналізує логіку зміни станів суспільства, оцінює досягнення та втрати. Кожне покоління висуває свій варіант суспільного розвитку. Так з'явилися теорії соціальних формацій К. Маркса, теорії соціального еволюціонізму Г. Спенсера і багато інших.

Вивчення розвитку суспільства в цілому здійснюється в двох напрямках. Перший з них – пошук причин історичних подій і рушійних сил ходу історії, другий – виявлення спільного, особливого і повторюваного в історії і створення на цій основі моделей розвитку історії, типології суспільств.

Говорячи про теорії рушійних сил історії, можна виділити концепції духовного, «персоналістського» напрямку, згідно з яким розвиток суспільства визначається духовним розвитком його членів, і концепції матеріалістичного роду.

Представники теорій духовного розвитку суспільства – Р. Декарт, І. Кант, Ж. Гердер, О. Конт, А. Тойнбі та багато інших – надавали великого значення розуму, духу, волі, життєвій силі і самій людині в цілому. Безсумнівним достоїнством таких концепцій є пильна увага до різних аспектів впливу особистості на розвиток суспільства, що, звичайно ж, має місце і в реальності.

Серед теорій матеріалістичної основи розвитку суспільства можна виділити наступні поняття: географічна обумовленість (Г. Бокл, Ф. Ратцель, Г. Грімм); економічна основа і надбудова (К. Маркс, Ф. Енгельс, Р. Джонс); демографічний детермінізм (Т. Мальтус); науково-технічний детермінізм (Т. Веблен, Р. Арон, Д. Белл, Ж. Фурастьє); екологічний детермінізм (Дж. Кларк, Дж. Стюард, М. Харріс) та ін.

На наш погляд, соціальний розвиток зумовлений сукупністю факторів, але основні з них є антропоцентричними, оскільки суспільство складається з людей і всі його дії мають кінцеву мету досягнення людьми стану щастя.

Якими б не були чинники, що визначають суспільний розвиток, він завжди має певні характеристики. Це:

- незворотність – неусувність змін, що колись відбулися і повертаються до початкового стану;
- орієнтація – прагнення розвитку слідувати обраній моделі;
- закономірність – це постійний взаємозв'язок різних інститутів, що виражається в повторенні подібних соціальних явищ в різних суспільствах при схожих обставинах.

Серед моделей суспільного розвитку можна виділити наступні: циклічний (О. Шпенглер); лінійні (О. Конт, К. Маркс); віяло (А. Тойнбі); ризоїд (Ж.Ф. Ліотар).

Розвиток суспільства характеризується незворотними змінами в його структурі і порядку функціонування. Така зміна не обов'язково має на увазі ускладнення, так як в житті суспільства бувають періоди застою, занепаду, циклічності. На наш погляд, суспільство можна представити у вигляді дерева: стовбур, що тягнеться вгору, символізує загальний розвиток людства, його прагнення до зростання; Гілки, що відходять від стовбура, іноді далеко, представляють окремі великі і малі суспільства. У кожного з них своє життя, місце в просторі (наприклад, близько до землі – темніше і холодніше, на верхівці крони – молоде, гаряче). З різних причин дерево може втратити частину своїх гілок, і вони знову ростуть, проходячи ті ж цикли, але новими паростками. Усі вони, незважаючи на поділ в кроні, є частиною одного дерева, єдиного людства. Це і є прогрес у його розвитку.

Прогрес – це примноження добра (щастя) для всіх людей. Що корисно для людини? Це стан його гармонійної взаємодії зі світом і самим собою, при якому він має фізичне і психологічне здоров'я, вільний у своїх діях і в той же час поєднує свою діяльність з діяльністю інших, що є необхідною умовою гармонії.

Більшою чи меншою мірою загально визначеними критеріями прогресу є:

- ступінь інформатизації, комп'ютеризації, електронізації, медіатизації соціальної системи;
- темпи зростання виробництва товарів і засобів виробництва, в тому числі комп'ютерів;
- темпи зростання послуг, особливо в гуманітарній сфері (охорона здоров'я, освіта та соціальні послуги), у професійно-технічній сфері;
- ступінь свободи індивідів, зайнятих у всіх сферах життя суспільства;
- рівень демократизації суспільного ладу;
- ступінь реальних можливостей для всебічного розвитку особистості та прояву творчого потенціалу людини;
- підвищення добробуту людини, щастя і добра.

Але найголовнішим і вирішальним показником прогресу, на наш погляд, є повсюдна доступність знань про те, як людина може самовдосконалюватися і перетворювати світ.

Ці знання включають в себе досягнення в області науки і техніки, традиції, системи оздоровлення і розвитку, інформацію про інші культури, що дає можливість зрозуміти людей, що живуть на їх просторах, пізнати всю багатогранність людських проявів.

Якщо говорити про аспекти соціальної взаємодії в освіті, то саме в середовищі дистанційного навчання, завдяки засобам дистанційного навчання викладач отримує можливість індивідуалізувати своє спілкування з учнями, використовуючи можливості віртуального класу, чату, групового форуму, і зосередитися на конкретних проблемах тих, хто відстає, або розробці нових цікавих завдань, що, у свою чергу, стимулює пізнавальну активність всього навчального закладу, групи в цілому, підсилює творчі складові роботи педагога.

Переважає більшість експертів висловилася думку щодо доцільності використання технологій дистанційного навчання для здобуття другої вищої освіти, проходження професійної перепідготовки та підвищення кваліфікації для студентів та слухачів, які вже мають досвід навчання в навчальному закладі, базову освіту, ознайомлені з нормативно-правовими актами щодо здійснення освітньої діяльності.

Навчити жити і працювати в мінливому середовищі – одне з найважливіших завдань вищої школи як основного інституту соціалізації.

Отже, мають змінитися існуючі методи і форми виховної роботи, взаємодії в сучасному освітньому просторі, система підготовки та підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу вищої школи, що, безперечно, потребує пильної уваги, вивчення, діагностики, оскільки це є стратегічним чинником соціально-економічного розвитку країни, забезпечення її національної безпеки.

Список джерел інформації

1. Samuel E. Trosow. (2000). [Review of The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting, by D. Bell]. The Library Quarterly: Information, Community, Policy, 70(3): 397–399.
2. Габермас Ю. Структурні зміни у сфері відкритості ; [переклад з німецької А. Онишко ; редактор М. Прихода]. Львів : Літопис, 2000. 317 с.
3. Ананьїн В.О. Соціальна філософія. К. : ІСЗЗІ КПП ім. Ігоря Сікорського, 2021. 299 с.

ГУРА Тетяна Віталіївна

к.пед.н., доц., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ДЗЮБА Андрій Вікторович

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ В УКРАЇНІ

ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Після того, як Росія розпочала повномасштабне вторгнення на територію України – мільйони людей були змушені покинути свої домівки. Від початку повномасштабної війни із України виїхало більш, ніж 14,5 мільйонів громадян, із них як мінімум 11,7 млн. осіб – до країн Євросоюзу. Виявилось, що в Україні фактично відсутня сучасна психосоціальна допомога як система та узгоджена практика, хоча окремі елементи створені та працюють. Тому необхідно розвивати її, особливо в умовах військового стану в Україні.

Невідкладними та необхідними кроками для розвитку сучасної психосоціальної підтримки в Україні є:

1) модернізація нормативно-правової бази України, що дозволить запровадити принципово нові підходи, які спрямовані на адаптацію та ресоціалізацію людей, які пережили травмувальні події, з урахуванням комплексної медико-психологічної та соціальної природи втручань;

2) забезпечення профілактики психічних захворювань та інших психічних розладів під час бойових дій: розвиток психологічної та соціальної допомоги, впровадження програм підготовки до стресових ситуацій у військових частинах;

3) трансформація векторів соціальних програм – від суто учасників бойових дій та членів їхніх сімей, соціального захисту цивільного населення, яке постраждало внаслідок війни, до соціально-психологічної адаптації до нових умов, підтримки реалізації технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів економічного потенціалу, сприяння економічному зміцненню та розвитку індивідуальних ресурсів;

4) інвентаризація усіх наявних в регіоні закладів охорони здоров'я та закладів, які надають соціальні послуги, у тому числі приватних і громадських, для ефективного перерозподілу клієнтів за категоріями;

5) створення «єдиного вікна» звернень для демобілізованих та налагодження системи їх обстеження, лікування та реабілітації, а також соціальної підтримки;

6) перегляд змісту програм навчання психологів, лікарів та соціальних працівників, підготовки працівників до роботи з новими групами клієнтів, застосування сучасних методик, зокрема, протидії проявам посттравматичного стресового розладу (ПТСР), а також розвитку потенціалу людей із порушеною «соціальною екологією»;

7) стимулювання громадськими організаціями ветеранів до активнішої участі у психосоціальній підтримці комбатантів та інших груп населення, заохочення ветеранів (учасників бойових дій) до отримання професійних знань у галузі психологічної реабілітації та соціальної роботи.

Одним із негативних наслідків особистої участі у збройному конфлікті є посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), який особливо підступний тим, що він не вщухає з роками у більшості людей, які пережили наслідки психологічної травми, але посилюється та проявляється як асоціальна поведінка, невротичні реакції, фізичні розлади, а отже, від психологічних проблем до хвороб. Наслідки ПТСР часто проявляються у девіантній поведінці у вигляді агресії, конфліктності, токсикоманії, злочинності тощо. Досвід України та світових досліджень свідчить, що після повернення до мирного життя військовослужбовці з ПТСР повинні брати участь у реадаптаційних заходах та проходити комплексну реабілітацію за індивідуальним планом. Військовослужбовці з ПТСР, які пройшли реабілітацію та реадаптацію, потребують тривалої соціальної підтримки. Водночас однією з важливих складових відновлення є робота з родинами та рідними учасників бойових дій. Слід взяти до уваги, що дієва психологічна реабілітація учасників бойових дій може бути здійснена лише за умови сформованого у суспільстві позитивного ставлення до їх місії як захисників Вітчизни [2].

Психосоціальна підтримка передбачає в умовах війни надання соціальних послуг, що є одним із основних напрямків системи соціального захисту, поряд із виплатою грошової соціальної допомоги. Ці послуги мають широкий спектр – від послуг догляду вдома, різного роду допомоги у подоланні певних складних життєвих обставин, до комплексних медико-соціальних послуг, які потребують перебування людини в спеціалізованому закладі.

До основних проблем, які потрібно розв'язати під час війни в межах психосоціальної підтримки можемо віднести наступні:

- по-перше, евакуація дітей вразливих категорій.
- по-друге, надання соціальних послуг із забезпеченням проживання.
- по-третє, складнощі у забезпеченні гідних умов проживання та належних послуг в евакуації.

Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» одним із чинників, що можуть зумовити складні життєві обставини, є шкода, завдана бойовими діями, збройним конфліктом чи тимчасовою окупацією. Згідно з Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 в Україні введено воєнний стан у відповідь на початок РФ війни. У зв'язку з бойовими діями, які веде Росія проти України, органи місцевого самоврядування зіткнулись з проблемою, в тому числі, забезпечення надання якісних соціальних послуг громадянам. Тому Міністерство соціальної політики України розробило пропозиції щодо методики організації надання соціальних послуг у період воєнного стану для сприяння земським органам у наданні послуг громадянам. Тобто земські органи в рамках законодавства України та Конституції України мають право самостійно вирішувати питання щодо особливостей організації та надання соціальних послуг з урахуванням поточного стану справ. З метою забезпечення необхідної допомоги громадянам України рекомендовано терміново надати соціальні послуги, враховуючи військові дії, що тривають в Україні. Рішення про надання або відмову в наданні соціальних послуг у надзвичайних ситуаціях (кризі) приймається невідкладно протягом одного дня від часу надходження відповідної заяви, звернення чи повідомлення. Невідкладні соціальні послуги надаються безкоштовно [1].

Окрім державних послуг в Україні працює чимало альтернативних служб допомоги, чію діяльність забезпечують міжнародні та громадські організації. Як вони працюють та з якими проблемами в соціальній сфері зіштовхуються, свідчить досвід роботи мультидисциплінарних мобільних команд допомоги. Мультидисциплінарна мобільна команда – це команда швидкого реагування, що надає соціально-психологічну допомогу сім'ям з дітьми та іншим людям, постраждалим від війни. До складу команди входять: психолог, соціальний працівник, юрист та медик. Мобільні бригади працюють у центрах підтримки переселенців, на власному авто виїжджають до місць, де потрібна допомога, а також консультують постраждалих дистанційно – телефоном або за допомогою відеозв'язку. До основних послуг мобільних команд належать:

- екстрене реагування та здійснення виїздів до постраждалих;
- надання першої психологічної допомоги та психологічної підтримки;
- юридичне консультування;

- соціальна підтримка та соціальне обслуговування;
- медична допомога (консультування, онлайн зв'язок з лікарями, перенаправлення до інших фахівців);
- надання гуманітарних наборів та інформаційних матеріалів.

Таким чином, повномасштабне вторгнення РФ в Україну стало викликом для всіх сфер суспільного життя, включаючи і соціальну, яка опікується вразливими, малозахищеними та незахищеними категоріями населення. Соціальні працівники та організації активізувались і почали переналаштовувати свою роботу, адаптувати до нових умов життя. Нові труднощі відкривають нові можливості для розвитку та забезпечення системної та довготривалої психосоціальної підтримки. На жаль, багато людей не мають можливості отримати кваліфіковану якісну соціальну та психологічну допомогу, тому соціальні працівники, психологи, медики, юристи повинні надавати постійно ефективну психосоціальну підтримку вразливим верстам населення, які потерпають від війни.

Список джерел інформації

1. Закон України «Про соціальні послуги». URL : <https://zakon.rada.gov.ua>
2. Погоріла О.О. Сучасні технології соціальної роботи у воєнний час. 2022. URL : <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/57300>

НАРБЕКОВА Дар'я Сергіївна

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ЧЕРКАШИН Андрій Іванович

к.психол.н., доц., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ВПЛИВ ЗМІ ТА СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ І СОЦІАЛЬНИХ НОРМ МОЛОДІ

Сучасний світ все важче уявити без соціальних мереж, інтернету та засобів масової інформації (ЗМІ), їх вплив відчутний майже в кожній сфері нашого життя. Особливо сильно ЗМІ та соцмережі можуть впливати на те, як думає молодь та що вона вважає важливим у житті. Це може визначати, які ідеї та переконання стають для молоді важливими. Вони формують уявлення про те, що є нормальним, модним і престижним. Молоді люди часто несвідомо переймають цінності. Вплив соцмереж та мас-медіа може бути двостороннім, а для повного розуміння цього впливу важливо розглядати як позитивні, так і негативні аспекти взаємодії цих платформ з молоддю.

Більш поширеним стає сприятливий вплив соціальних медіа та засобів масової комунікації на становлення ціннісних орієнтирів і суспільних норм

серед молоді. Ці платформи сприяють особистісному зростанню молодого покоління та його активній участі у громадському житті.

Завдяки соціальним мережам молодь отримує можливість взаємодіяти з однолітками з різних країн та культур. Це розширює їхній світогляд та розуміння різноманітності світу. Молодим людям надається простір для демонстрації своїх талантів і творчості в соціальних мережах. Це допомагає розвивати свій творчий потенціал та здобувати визнання.

ЗМІ та соцмережі швидко поширюють новини й інформацію, допомагаючи молоді бути обізнаною щодо глобальних проблем, актуальних подій та суспільних змін. Вони надають змогу дізнатися про передові суспільні ідеї, соціальні проекти, волонтерство, що може надихати долучатися до корисних ініціатив. Соціальні мережі стимулюють участь молоді в громадянському житті, сприяючи обміну думками. Вони дозволяють висловлювати свої погляди, переконання та ставлення до різних аспектів життя, розвиваючи навички самовираження.

Крім того, соціальні мережі можуть слугувати платформами для навчання та обміну знаннями, надаючи доступ до онлайн-курсів, лекцій та інших освітніх ресурсів. Інтернет-спільноти створюють можливості для молоді висловлювати свої думки, ділитися досвідом та отримувати підтримку й емпатію від однодумців, що сприяє психологічному благополуччю.

Нарівні з позитивними сторонами, соціальні мережі та мас-медіа, мають і негативні наслідки. Найпоширенішою проблемою є залежність від віртуальних світів. Живе спілкування тепер може легко замінитися перепискою в Інтернеті. При частому спілкуванні в мережі у людей на підсвідомому рівні розвивається фобія спілкування з реальними людьми.

Також поширеною проблемою є те, що часто різні інтернет-платформи висвітлюють неперевірену, недостовірну або навіть шкідливу інформацію. Це може впливати на ментальне здоров'я молоді, збільшуючи ризик стресу, тривоги або депресії. Молодь може недостатньо критично оцінювати інформацію та діяти на основі неперевірених даних, що може вести до прийняття необґрунтованих рішень або участі у шкідливих поведінкових практиках.

Небезпечним є й поширення в соцмережах шкідливих трендів та неадекватних моделей поведінки. Наприклад, пропагування деструктивних субкультур, розповсюдження небезпечних челенджів. Медіа часто містять сцени насилля, жорстокості, що може призводити до зростання агресії в молодіжному середовищі. Демонстрація паління, вживання алкоголю в ЗМІ сприяє поширенню цих негативних явищ серед молоді. Соцмережі нав'язують стандарти краси, формують комплекси у молоді через порівняння себе з іншими.

Шкідливі субкультури можуть впливати на формування ідентичності молоді, спрямовуючи їх на шлях деструктивних або антигромадських цінностей. Молодь може відчувати себе притягнутою до цих субкультур через бажання приналежності та пошуку своєї ідентичності.

Розповсюдження небезпечних челенджів може призвести до фізичних та психологічних травм для учасників, особливо якщо вони не усвідомлюють ризиків, пов'язаних з цими викликами. Участь у викликах, які підштовхують до деструктивної поведінки, може вплинути на ментальне здоров'я та емоційний стан. Деякі тренди можуть підтримувати або посилювати культурні та гендерні стереотипи, що може впливати на формування світогляду та взаємин в молоді.

Особливої уваги потребує й проблема кібербулінгу – переслідування та цькування в мережі, яке може мати трагічні наслідки. Кібербулінг може призводити до серйозних проблем із ментальним здоров'ям молоді, таких як депресія, тривога та ізолюваність. Атаки у віртуальному просторі можуть перетворитися на почуття неприйнятності та невдоволення власною особистістю.

Постійне цькування та критика можуть впливати на формування цінностей молоді. Шукаючи захисту від атак, вони можуть відступитися від власних переконань та стати схильними до наслідування стереотипів. Молодь може втрачати віру в людей та стає обережною у встановленні нових знайомств.

Постійний натиск та переслідування в інтернеті може змінювати сприйняття особистого простору та приватності. Молодь може відчувати себе постійно на очах, що веде до стресу та тривоги. Це може створювати реальну загрозу безпеці, іноді призводячи до трагічних наслідків, таких як самогубства або інші форми самознищення.

Отже, засоби масової інформації і соціальні мережі грають важливу роль у формуванні світогляду та поведінкових моделей молодого покоління. Хоча вони можуть сприяти позитивному впливу, популяризуючи прогресивні ідеї та здоровий спосіб життя, вони також несуть значний ризик, пропагуючи споживацькі цінності, культ насилля та поверховий спосіб життя.

Корисним чи шкідливим буде використання соціальних мереж та Інтернету для користувача, безпосередньо залежить від сформованих у нього навичок інформаційної культури і грамотності. Саме тому сьогодні варто зосередити особливу увагу на навчанні дітей, підлітків і молоді основам безпечної поведінки в соціальних мережах та Інтернеті.

Для мінімізації ризиків та максимального використання позитивного потенціалу, важливо розвивати у молоді критичне мислення, медіаграмотність та навички аналізу інформації. А також активно просувати гуманістичні цінності та позитивні соціальні норми через медіаплатформи. Комплексний підхід допоможе сформувати у молодого покоління стійкі моральні принципи та активну громадянську позицію.

Список джерел інформації

1. Гуцуляк О.В., Гуцуляк Л.М. Вплив соціальних мереж на цінності та поведінку молоді: монографія. Львів 2020. 150 с.
2. Клічук Д.В. Вплив засобів масової інформації на процес соціалізації підлітків. Чернівці, 2021. 68 с. URL : https://archer.chnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3787/1/educ_2022_012.pdf
3. Лелик В. Вплив соціальних мереж на формування особистості підлітків. Львів. 2022. 69 с. URL : <http://surl.li/qrkwp>
4. Сорочинська В.Є. Вплив засобів масової комунікації на соціальне становлення студентської молоді: Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота». Випуск 27. 2018. 199 с.
5. Турчак А.Л. Засоби масової інформації як особливий чинник впливу на формування здорового способу життя молоді. Кіровоград : Кіровоградський національний технічний університет, 2010. 250 с. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/84826447.pdf>

ТРУНОВА Тетяна Юрївна

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ЧЕРКАШИН Андрій Іванович

к.психол.н., доц., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ АДАПТАЦІЇ ВІЙСЬКОВИХ

Психологічна адаптація військовослужбовців є важливим аспектом їхнього професійного та особистісного розвитку. У зв'язку з особливостями військової служби, особливо під час активних бойових дій, такими як стресові ситуації, віддаленість від родини, небезпека для життя та інші фактори, соціальна підтримка від групи однодумців, родини, друзів та соціальних служб грає важливу роль у забезпеченні психологічного благополуччя військових.

Сьогодні в Україні показує те, наскільки важливе питання соціально-психологічної адаптації військових в умовах цивільного життя. Розробка ефективних методів соціально-психологічної адаптації особистості набуває актуальності не тільки для військових, а також їхніх друзів, знайомих, сімей та близького оточення. Це варто взяти до уваги, оскільки ми можемо спостерігати наслідки психологічних травм, які стосуються безпосередньо не тільки учасників військових дій, але й усього суспільства.

Сучасні бойові дії, як правило, супроводжуються підвищеним стресогенним впливом на психіку військовослужбовців. Вчені, здебільшого, схильні віддавати перевагу поняттю стресу або «бойовому стресу» для опису стану людини в екстремальних умовах. Бойовий стрес являє собою сукупність субреактивних станів, що проживаються військовослужбовцями в процесі адаптації до умов, що є загрозливими для їх життєдіяльності, є процес мобілізації всіх наявних ресурсів організму для подолання загрозливої для життя ситуації.

Чим більш інтенсивно військовий пережив бойовий стрес в зоні активних бойових дій, тим більша ймовірність виникнення в нього психологічної травматизації після припинення впливу бойових стресорів, серед яких – гострі психогенні реакції (гостра стресова реакція, гострі стресові розлади), порушення адаптації.

Досвід військовослужбовців, які брали участь у бойових діях і збройних конфліктах, є унікальним і багатограним, часто охоплюючи фізичні, психологічні та соціальні виклики. Коли ці особи переходять від служби до цивільного життя, навіть тимчасово на період ротації або під час перебування в медичних установах, потреба в ефективних програмах соціальної адаптації стає критичною.

Одним із найбільш суттєвих аспектів соціально-психологічної адаптації, який варто виділити, у першу чергу, виступають взаємини військових із членами своєї сім'ї, близьким оточенням та друзями після повернення до цивільного життя. Також відзначається те, що в період реадaptaції можна спостерігати переосмислення військовослужбовцем власних соціальних ролей. У цивільному житті військові проходять через часткову чи повну відмову від звичних паттернів поведінки, окремих адаптивних механізмів, їх комплексів і стратегій, які були доречними й ефективними в умовах військової служби, але виявляються не придатними для мирного життя.

Перш за все, соціальна підтримка забезпечує військовослужбовців відчуттям приналежності та взаємодії з оточуючими. Це може включати різноманітні форми підтримки від колег по службі, керівництва, сім'ї та друзів. Взаємодія з різними соціальними групами допомагає військовим відчувати підтримку та розуміти, що вони не самотні у своїх труднощах.

Крім того, соціальна підтримка сприяє психологічній стійкості військовослужбовців у важких ситуаціях. Вона може допомагати відновлювати втрачену віру у себе та свої здібності, а також надавати практичну допомогу у вирішенні проблемних питань. Через соціальну підтримку військові здатні краще впоратися зі стресом та травмами, які можуть виникнути у зоні бойових дій або під час виконання військових обов'язків.

Більше того, соціальна підтримка сприяє успішній адаптації військових у цивільне життя після завершення служби. Підтримка родини, друзів, колег та спеціалізованих установ допомагає військовослужбовцям знайти своє місце в цивільному суспільстві, знайти роботу та побудувати нові стосунки.

Отже, соціальна підтримка відіграє важливу роль у психологічній адаптації військовослужбовців, надаючи їм підтримку та ресурси для подолання стресу, відновлення психічного здоров'я та успішній адаптації у цивільне життя. Це підкреслює необхідність систематичного забезпечення військових ефективною соціальною підтримкою на всіх етапах їхньої служби та після неї.

Список джерел інформації

1. Прудіус Л.В. Психологічна адаптація колишніх комбатантів до умов цивільного життя : кваліфікаційна робота. Кривий Ріг : Криворізький державний педагогічний університет, 2023. 78 с.

2. Карпенко В.М. Особливості психологічної реабілітації військовослужбовців в період ротації : кваліфікаційна робота. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2023. 69 с.

3. Мельниченко О.В. Соціально-психологічна адаптація учасників бойових дій до умов мирного життя : кваліфікаційна робота. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2020. 115 с.

4. Сирцова М.В. Соціальна адаптація військовослужбовців, що перебувають на ротації та в медичних закладах в наслідок поранень : кваліфікаційна робота. Київ : Національний університет «Києво-Могилянська академія», 2023. 57 с.

ЧЕБОТАРЬОВ Микола Корнійович

к.пед.н., доц., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ПОНОМАРЬОВ Олександр Семенович

к.т.н., проф., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В СУСПІЛЬСТВІ ЗМІН

Феномен соціального розвитку має складну й суперечливу природу. Сам сенс розвитку пов'язаний зі змінами, а вони можуть мати різну спрямованість. Тому не випадково сучасні суспільствознавці досить обережно ставляться до використання терміну «соціальний прогрес». Дійсно, значна частина змін, що відбуваються в суспільстві, аж ніяк не можуть вважатися позитивними. Навіть поєднання понять у поширене «науково-технічний і соціальний прогрес» не рятує ситуацію. Адже істотна частка талановитих вчених, інженерів і техніків працюють над створенням та постійним вдосконаленням засобів зброї, які фактично призначені для вбивства людей і руйнування їхніх домівок, шкіл, закладів охорони здоров'я тощо.

Здавалося б, що хоча б частина з них розуміючи небезпеку і шкоду для людини і людства, яку несуть з собою результати їхньої діяльності, подумала про свою відповідальність за загибель людей і знищення часто безцінних досягнень матеріальної і духовної культури. Можливо, у декого з цих фахівців не вистачає сміливості чи волі відкрито виступити проти цієї діяльності. Тож змініть сферу застосування ваших здібностей і творчого потенціалу, розв'яжуйте проблеми, спрямовані на покращення життя й діяльності людей. Тим більш, сьогодні таких проблем ще до сить багато, і їх розв'язання також вимагає і здібностей, і наполегливості, і відповідальності.

Сенс відповідальності полягає не тільки у її функції як специфічної особистісної характеристики поведінкою людини, а й у її ролі суспільного механізму, який регулює взаємовідносини як між людьми, так і між людиною, її діяльністю й поведінкою та їхніми результатами та наслідками. Фактично за своєю соціальною сутністю відповідальність може вважатися однією з умов існування, нормального функціонування і розвитку суспільства. Це в першу чергу стосується належного виконання кожною людиною своїх завдань і функцій в ситуаціях змін, що відбуваються в суспільстві.

Не можна не погодитися з думкою О. Костенко, яку вона обґрунтовано наводить у своєму досить змістовному аналізі стану проблеми психології відповідальності та її досліджень, стосовно того, що «відповідальність є однією з найважливіших якостей особистості, котра в ХХІ столітті стає провідною морально-вольовою рисою, оскільки від неї залежать позитивні соціально-

економічні перетворення, інтелектуальний і духовний потенціал націй, збереження гармонійних взаємовідносин людини і природи, збереження життя на Землі» [1, с. 182].

Вважаємо, що в тих надзвичайно складних умовах, які є характерними для сьогодення, останнє положення дослідниці доцільно було б поширити і на взаємовідносини людини та суспільства, людини і техносфери як сукупності артефактів і технологій. Разом з тим, людство, здійснюючи пошук умов та можливостей гармонізації цих взаємовідносин, має прагнути відновити на новому рівні роль такої важливої умови, якою виступала коеволуція людини та природи. Вона ж активно сприятиме збереженню життя на Землі.

Як ми вже писали раніше, «для сьогодення, яке характеризується вкрай нестабільною ситуацією в тому чи іншому регіоні світу, коли ця ситуація складається драматично, а часом і трагічно, сутність і сенс людського буття взагалі досить істотно деформувалися. Дві криваві світові війни, безліч локальних конфліктів, загроза застосування ядерної та іншої зброї масового знищення, тероризм, небезпечна екологічна криза» [2, с. 105]. Сьогодні ж ці та інші обставини істотно ускладнюються через не менш криваву й руйнівну війну, яку неспровоковано розв'язала Росія проти нашої рідної країни. Жорстокість, неприховані порушення міжнародних норм і правил ведення війни, прагнення зруйнувати інфраструктуру України, її освітні, культурні, медичні й навіть релігійні споруди свідчать про прагнення знищити українство як унікальний культурно-історичний феномен.

Війна висунула перед нашим народом і країною ще одну життєво важливу сферу відповідальності. Йдеться про необхідність збереження територіальної цілісності та надбань духовності й культури, про відновлення історичної правди і справедливості, про забезпечення безпеки і поступального соціального розвитку. Цей розвиток повинен підтримуватися енергією і волею кожного громадянина, його відповідальністю не тільки перед сучасниками, а й перед прийдешніми поколіннями.

Феномен відповідальності як специфічне соціальне явище пронизує всю історію людської цивілізації, виступаючи умовою її успішного розвитку, умовою формування й дотримання системи взаємних прав і обов'язків. При цьому особливо важливу роль відіграють взаємовідносини між людьми в сфері спільної трудової діяльності. Саме ця функція відповідальності допомагала й допомагає людині та людству долати ті складні, небезпечні й несприятливі зміни процесів функціонування і розвитку суспільства, його культури та цивілізації, які, на жаль, час від часу виникають на шляху його розвитку.

У процесі взаємодії та міжособистісного спілкування відбувається (або, принаймні, має відбуватися) знайомство, обмін досвідом діяльності, духовно-культурне взаємозбагачення. Сама життєва практика і результати численних досліджень переконливо свідчать, що у будь-якій організації, фірмі чи іншій соціальній системі з моменту її створення починає формуватися складна сукупність міжособистісних відносин. Вона безпосередньо впливає на якість і

характер виконання працівниками своїх обов'язків. Керівництво повинне при цьому враховувати як динаміку розвитку взаємовідносин, так і ті зміни, які відбуваються. Важливими є і внутрішньосистемні, і зовнішні зміни.

Складність впливу цих змін зумовлена тим, що різні працівники по різному сприймають їх і по різному реагують на них. У результаті появи цих відмінностей змінюються структура взаємовідносин, ставлення до своїх колег та до виконуваної діяльності, життєві цінності, прагнення та інтереси. Зміни зовнішні постають джерелами внутрішніх змін в організації. Вони можуть бути як конструктивними так і деструктивними. За цих умов визначальну роль для колективу відіграють професійна управлінська компетентність керівника та його особистісні риси і якості. У першу чергу йдеться про його морально-вольові якості, гнучкість мислення та розуміння особистої відповідальності.

Виховання і розвиток таких якостей виглядає одним з важливих завдань вищої школи. Автори цієї доповіді успішно виконували його у процесі занять з навчальних дисциплін «Психологія лідерства в освіті» та «Психологія лідерства в бізнесі». При цьому використовувались активні методи навчання: тести, кейси, аналіз проблемних ситуацій, ділові та рольові ігри тощо. Слід підкреслити, що студенти інженерних спеціальностей активно та з інтересом брали участь у заняттях, визнавали, що їм бракує соціально-гуманітарних знань, зокрема, цільової психолого-педагогічної підготовки.

Список джерел інформації

1. Костенко О.Р. Аналіз психологічних аспектів дослідження відповідальності в зарубіжній і вітчизняній літературі. Психологічні науки : зб. наук. пр. Т. 2. Вип. 7. Миколаїв : МНУ ім. В.О. Сухомлинського, 2011. С. 176-182.

2. Пономарьов О.С., Чеботарьов М. К. Відповідальність в системі професійної компетентності фахівця : навч.-метод. посібник. Харків : Підручник НТУ «ХП», 2012. 220 с.

СЕКЦІЯ 6. СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ: СПОРТ, ТУРИЗМ, ДОЗВІЛЛЯ

ГОРКУН Максим Олександрович

здобувач вищої освіти 2 курсу навчально-науково-виробничого центру,
Національний університет цивільного захисту України (Україна, м. Харків);

ТЮРИНА Діна Миколаївна

к.пед.н., доц., Національний університет
цивільного захисту України (Україна, м. Харків)

РОЛЬ СПОРТИВНИХ ЗАХОДІВ У ФОРМУВАННІ ПОЗИТИВНОГО САМОВІДОБРАЖЕННЯ ТА САМООЦІНКИ УЧАСНИКІВ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Роль спортивних заходів у формуванні позитивного самовідображення та самооцінки учасників соціальної реабілітації є ключовою складовою сучасних програм підтримки та відновлення людей, які пережили складні життєві ситуації. Спорт не лише забезпечує фізичне відновлення, але й має значний психологічний вплив, сприяючи підвищенню самопідтримки, позитивного сприйняття себе та покращенню загального самопочуття.

Соціальна реабілітація включає в себе процеси, спрямовані на відновлення та підтримку соціального функціонування особи, яка зазнала негативного впливу зовнішніх чинників або власних обмежень. В контексті соціальної реабілітації, позитивне самовідображення та самооцінка відіграють важливу роль, оскільки вони визначають ставлення особи до себе та своєї життєвої ситуації. Спортивні заходи стають ефективним інструментом у формуванні цих позитивних аспектів, оскільки вони сприяють розвитку самодисципліни, впевненості в собі, а також забезпечують можливість досягнення цілей та підвищення самоповаги.

Виходячи з вищезазначеного розглянемо такі поняття:

1. Соціальна реабілітація – це процес, спрямований на відновлення або підтримку соціального функціонування особи, яка зазнала негативного впливу зовнішніх чинників або власних обмежень. Включає в себе різні заходи та програми для покращення якості життя та інтеграції в суспільство.

2. Позитивне самовідображення – це сприйняття себе особою як компетентної, цінної та успішної. Позитивне самовідображення відображається у відчутті власної гідності, впевненості в собі та своїх можливостях.

3. Самооцінка – це суб'єктивна оцінка особою власних якостей, здібностей та досягнень. Самооцінка може бути позитивною або негативною і впливає на загальне самопочуття та ставлення до життя [2].

Позитивне самовідображення та самооцінка є ключовими аспектами успішної соціальної реабілітації. Коли людина має позитивне уявлення про себе та вірить у власні можливості, вона більш схильна до прийняття нових викликів і досягнення успіху у різних сферах життя. Для людей, які проходять соціальну реабілітацію, це особливо важливо, оскільки цей процес часто пов'язаний із подоланням труднощів та перешкод.

Спорт відіграє значну роль у соціальній реабілітації, сприяючи формуванню позитивного самовідображення та підвищенню самооцінки учасників. Цей вплив пояснюється різними механізмами. По-перше, фізична активність, яка характеризує спорт, сприяє виділенню ендорфінів, які допомагають знизити рівень стресу та тривоги. Участь у спортивних заняттях може також допомогти відволіктися від проблем та переживань, що сприяє зняттю напруги та поліпшенню настрою. Крім того, досягнення успіху у спорті може підвищити віру в себе та власні можливості, що веде до підвищення самопідтримки та відчуття власної цінності. Коли людина переживає радість від перемоги чи досягнення успіху, це може позитивно позначитися на її самопочутті та сприяти покращенню самооцінки. Саме через ці механізми спорт впливає на психологічний стан учасників, допомагаючи їм почувати себе краще і більш впевненими у собі [1].

На практиці існують різноманітні програми та проекти, які використовують спортивні заходи для підвищення самооцінки та позитивного самовідображення учасників. Наприклад, програма "Special Olympics" спрямована на підтримку людей з інтелектуальними особливостями через спортивні змагання. Проект "Паралімпійська спортивна школа" допомагає дітям з інвалідністю розвивати спортивні навички та підвищувати своє самопочуття. Також існують програми, що орієнтовані на командні спортивні ігри для підвищення самопідтримки та соціальних навичок серед дітей з різними видами інвалідності. Ці приклади показують успішність використання спорту в соціальній реабілітації та його важливий вплив на психологічний стан та загальний розвиток людини.

У підсумку можна зробити висновок, що спортивні заходи мають значний вплив на формування позитивного самовідображення та самооцінки учасників соціальної реабілітації. Через успішність у спорті, підвищення самопідтримки та відчуття приналежності до команди чи спільноти, учасники відчують себе більш впевненими у собі та своїх можливостях. Важливість розвитку спортивних програм у сфері соціальної реабілітації полягає в тому, що вони надають можливість підтримки та розвитку для людей, які потребують додаткової підтримки у подоланні труднощів та адаптації до нових умов. Спортивні програми створюють сприятливі умови для покращення психологічного стану та загального самопочуття учасників.

Подальші дослідження можуть допомогти розкрити оптимальні методи та підходи до використання спорту у реабілітаційних програмах, а також визначити специфічні ефективні стратегії для різних груп людей з різними потребами. Такі дослідження будуть важливим кроком у напрямку покращення якості соціальної реабілітації та підтримки людей у їхньому шляху до повноцінного життя.

Список джерел інформації

1. Романенко С. Спортивно-оздоровча діяльність: сутність, класифікація та інструменти. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2021. № 5, Том 2 (298). С. 260–264

2. Попович, А.М. Соціальні бар'єри та соціальна реабілітація. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. 2017. Вип. 1 (40). С. 227–229.

КОМПОНЕНТИ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ

Культура здоров'я – це ціннісне ставлення особистості до свого здоров'я та усвідомлене прагнення для його збереження та зміцнення, це складне системно-структурне утворення, інтегративна якість особистості, що відображає особистісні та соціально-значущі потреби у здоров'ї, інтегровані у знання та практичній діяльності. Культура здоров'я студентів передбачає володіння системою знань у галузі валеології, здоров'язберігаючих технологій, мотивів, потреб бути здоровим, ціннісного ставлення до здоров'я свого та оточуючих людей, до здорового способу життя, умінь та навичок їх дотримання.

Зміст культури здоров'я студентів складають аксіологічний, когнітивний, інформаційно-комунікативний та поведінковий компоненти. Аксіологічний компонент відображає особистісні та соціально-значущі потреби людини у здоров'ї. Зміст даного компонента представлено категоріям професійної цінності та цінності здорового способу життя та здоров'я. Потреба у здоровому способі життя реалізується через засоби, які включають матеріально-технічну, духовну, організаційну, людську складову. Здоровий спосіб життя можна розуміти як сукупність соціально схвалених цінностей, які реалізуються через забезпечення необхідних передумов та умов формування потреби особистості. Цінності поділяються на фізичні та духовні, зумовлені перетворювальною та свідомо практичною діяльністю людини у матеріальному та духовному житті суспільства. Фізичні цінності впливають на організм, а духовні – впливають на психологічний та емоційний стан людини. З аксіологічної точки зору, культуру здоров'я можна розглядати як систему ціннісних орієнтацій та способів реалізації цінностей та складових їх потреб. Освоєння особистістю основних цінностей здорового життя є основним стратегічним завданням процесу формування культури здоров'я студентів [1].

Когнітивний компонент культури здоров'я студентів виконує функцію інформування на рівні уявлень, понять, ідей про здоровий спосіб життя, містить знання про всі його компоненти. Він включає такі складові здоров'я, як позитивні емоції, активна рухова діяльність, певний набір особистісних характеристик.

Одним із найважливіших компонентів формування культури здоров'я студентів є інформаційно-комунікативний компонент. Це сукупність технологічних процесів, що реалізуються на базі програмно-технічних засобів, сучасних інформаційних технологій та кадрових ресурсів, інтегрованих для пошуку, збору, створення, обробки, зберігання, розповсюдження інформації з проблеми здорового способу життя та надання продуктів та послуг для задоволення даних інформаційних потреб. В освітній організації інформаційно-комунікативний компонент культури здоров'я у своїй структурі може містити технічні та програмні засоби, а також інформаційні та кадрові ресурси, нормативну базу, інформаційні продукти та послуги. Інформаційно-комунікативний компонент передбачає включення до моделі підсистем

нормативно-методичного забезпечення різних напрямів роботи освітніх організацій з питань формування культури здоров'я студентів, нових регламентів навчально-виховної роботи, пильної уваги до підвищення рівня інформаційної компетентності викладачів та студентів, стратегічного планування, впровадження системи менеджменту якості для вдосконалення управління та контролю якості освітнього процесу [2].

Поведінковий компонент інтегрований у знаннях та практичній діяльності, визначає ставлення до здорового способу життя, характеризує активність по відношенню до власного здоров'я, зацікавленість у продовженні періоду активного діяльного життя, визначається усвідомленістю та важливістю ролі, яку відіграє фізичне та психічне здоров'я у підвищенні якості життя та ефективному здійсненні освітньої та професійної діяльності. Для формування культури здоров'я студентів необхідна розробка та проведення комплексних заходів, спрямованих на корекцію всіх компонентів її складових: аксіологічного, когнітивного, інформаційно-комунікативного та поведінкового.

Список джерел інформації

1. Movmyga N. Ye. Role of valeological competence as the basis of health culture and health-saving behavior of young people in the system of higher vocational education / N. Ye. Movmyga, O. V. Polezhaieva. Актуальні питання у сучасній науці. Сер. : Педагогіка. 2023. Вип. 7 (13). С. 442-455.

2. Demidova Y., Movmyga N. The pedagogic conditions for the formation of activity safety culture. Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали ХХІХ Міжнародної науково-практичної конференції; за ред. І. В. Жукова, Є. О. Романенка. Теплице (Чехія): ГО «ВАДНД», 07 лютого 2023 р. 542 с.; С. 152-157.

ДИЩУК Михайло Валентинович

здобувач вищої освіти 3 курсу навчально-науково-виробничого центру,
Національний університет цивільного захисту України (Україна, м. Харків);

ТЮРИНА Діна Миколаївна

к.пед.н., доц., Національний університет
цивільного захисту України (Україна, м. Харків)

ТУРИЗМ ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ

В умовах сьогодення нинішнє суспільство стикається з численними викликами соціальної виключеності та нерівності. Слід зауважити, що туризм може виступати як чудовий засіб сприяння соціальній інтеграції, забезпечуючи можливості для спілкування, взаєморозуміння та підтримки між різними соціальними групами. Також туризм сприяє підвищенню фізичного та психологічного здоров'я, що в свою чергу сприяє загальному добробуту суспільства. Це особливо важливо в контексті пандемії COVID-19 та загальної кризи здоров'я та благополуччя. Розвиток туристичної галузі може стати

каталізатором економічного зростання в регіонах, що мають потенціал для туристичного приваблення. Це може забезпечити нові можливості для працевлаштування та підвищення якості життя місцевого населення. Через цей ряд факторів можна сказати, що обрана тема дослідження є актуальною.

Туризм можна визначити як сукупність подорожей людей за межі їхнього звичайного місця проживання з метою відпочинку, розваг, освіти, а також для здійснення бізнесу. У свою чергу соціальна інтеграція – це процес, за якого людина стає повноцінним членом суспільства, взаємодіючи з іншими членами суспільства, приймаючи та відтворюючи його цінності, норми та культурні стандарти.

Ці два поняття взаємопов'язані через те, що туризм може виступати як засіб для сприяння соціальній інтеграції. Подорожі та туристичні враження можуть допомогти розширити горизонти людей, сприяти взаєморозумінню та толерантності, а також сприяти взаємодії між різними соціальними групами. Таким чином, туризм може бути ефективним інструментом для досягнення соціальної інтеграції у сучасному суспільстві [3].

Якщо розглянути вплив подорожей та туризму на психологічний стан людини, то можна стверджувати, що подорожі допомагають людині краще зрозуміти себе, свої потреби, бажання та можливості. Це сприяє збільшенню самопізнання та самосвідомості. Також зменшення стресу та покращення настрою: подорожі є чудовим способом відпочинку та відволікання від повсякденних проблем. Вони допомагають знижувати рівень стресу та покращувати настрій людини. Розширення світогляду та розвиток креативності – подорожі надають можливість вивчати нові культури, традиції, мови та способи життя. Це розширює світогляд та стимулює креативність.

Перевагами туризму як засобу розвитку соціальних навичок та спілкування можуть бути:

1) тимчасовість ролей – у новому середовищі туристи змушені адаптуватися до нових умов, що сприяє розвитку соціальних навичок та вмінь взаємодії з іншими;

2) спільні враження – подорожі надають можливість спілкуватися з різними людьми та ділитися спільними враженнями, що сприяє формуванню соціальних зв'язків;

3) розвиток емпатії та толерантності – взаємодія з представниками різних культур розширює розуміння та толерантність до різноманітності [1].

Існують приклади успішних програм та проєктів, де туризм використовується для соціальної інтеграції:

1. Туристичні екскурсії для молоді з ризиком соціального відчуження – це програма, що спрямована на організацію туристичних поїздок для молоді з важкими соціальними умовами, з метою розвитку соціальних навичок та покращення самооцінки.

2. Туристичні випробування для ветеранів. Проєкт, що надає можливість ветеранам знайти нові способи адаптації до цивільного життя через участь у туристичних поїздках та екскурсіях.

3. Інклюзивні туристичні маршрути для людей з обмеженими можливостями – це програма, що спрямована на створення доступних туристичних маршрутів для людей з інвалідністю, що сприяє їх соціальній інтеграції та розширенню можливостей для відпочинку [2].

Розвиток туризму як засобу соціальної інтеграції має значний потенціал у сучасному суспільстві. Одним з ключових напрямків у цьому процесі є покращення існуючих програм та створення нових, спрямованих на розвиток інклюзивного туризму. Це включає в себе забезпечення доступності туристичних маршрутів та об'єктів для людей з обмеженими можливостями, а також розробку спеціальних програм для різних соціальних груп, таких як ветерани, молодь з низьким соціальним статусом тощо.

Для досягнення успіху у цьому напрямку важливо впроваджувати інноваційні технології, такі як віртуальна та розширена реальність, що дозволяють покращити якість та доступність туристичних продуктів.

У розвитку соціального туризму велику роль відіграє підтримка з боку держави, громадських організацій та бізнесу. Держава може забезпечити фінансову підтримку, розробляти спеціальні програми та законодавчі акти, спрямовані на розвиток соціального туризму. Громадські організації мають важливу роль у реалізації проектів та моніторингу потреб соціальних груп, а бізнес може сприяти реалізації соціальних туристичних проектів та розробці спеціальних туристичних продуктів та послуг.

Спільні зусилля всіх цих сторін сприятимуть розвитку соціального туризму та сприятимуть соціальній інтеграції різних груп населення через подорожі та туризм.

Таким чином, у ході дослідження було виявлено, що туризм може виступати не лише як засіб відпочинку, але й як потужний інструмент соціальної інтеграції. Подорожі та туризм мають значний вплив на психологічний стан людини, сприяючи підвищенню самопізнання, зменшенню стресу та розвитку креативності. Крім того, туризм допомагає у розвитку соціальних навичок та спілкування, оскільки він створює унікальні можливості для взаємодії та спільного відпочинку.

Проте, щоб максимально використовувати потенціал соціального туризму, необхідно продовжувати дослідження у цьому напрямку. Подальші дослідження мають спрямовуватися на вдосконалення програм та проектів, розробку нових методик інтеграції через туризм, а також на вивчення впливу таких ініціатив на соціальне благополуччя та розвиток спільностей.

Список джерел інформації

1. Влащенко Н. Проблеми та перспективи розвитку інфраструктури для потреб інклюзивного туризму. Бізнес Інформ. 2018. № 9. С. 122-126.

2. Павленко Є.Є., Ільницька Г.С., Павленко В.О. Оздоровчий туризм : навч. посібник для студентів денної форми навчання. Харків : НФаУ. 2021. 114 с.

3.Тараненко Н.Г. Розвиток туризму в сучасних умовах: реалії та перспективи. Ефективна економіка. 2022. № 1. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2022/92.pdf

ІВАЩЕНКО Сергій Миколайович

Військово-юридичний інститут, Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого (Україна, м. Харків);

АРТЮШЕНКО Олександр Вікторович

Військово-юридичний інститут, Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого (Україна, м. Харків);

ГЕРМАНОВ Даніла Віталійович

курсант, Військово-юридичний інститут, Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого (Україна, м. Харків)

СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ТА УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Участь у бойових діях, погляд «в обличчя смерті», поранення, контузії залишають відповідний слід на психічному стані військовослужбовців. За великим рахунком в результаті таких подій людина кардинально змінюється, часто замикається в собі, ніби випадає з суспільного життя. Коли військовослужбовець повертається із зони бойових дій в умовно мирне життя, йому доводиться знову звикати до цивільного життя. І це в умовах, коли оточуючі жодним чином не розуміють його проблем, переживань та складнощів. Адже неможливо повною мірою зрозуміти, крізь що був вимушений пройти військовослужбовець та з якими труднощами він зіштовхнувся.

На жаль, реалії сьогодення диктують учасникам бойових дій просту тезу: «Хочеш жити у суспільстві? – Пристосовуйся». Звичайно, такий підхід абсолютно не сприяє швидкій адаптації військовослужбовця до цивільного життя. Для вирішення цих питань, допомоги ветеранам заново навчитися жити в цивільному суспільстві, створюються реабілітаційні програми, як державні, так і приватні.

«Спорт виступає не лише як засіб фізичного відновлення, але й як важлива складова психологічного оздоровлення ветеранів», – зазначає Руслана Величко-Трифонюк, в.о. виконавчого директора Українського ветеранського фонду [4].

Дослідниками адаптація визначається як «...процес формування найбільш прийнятних, стратегій або моделей поведінки в умовах змінюваного мікросоціального середовища» [1, с. 60]. Вочевидь, повертаючись із зони бойових дій, військовослужбовці стикаються із абсолютно іншими умовами соціуму. Якщо в зоні бойових дій їх соціальне середовище складають такі самі військовослужбовці, з їх підрозділу, або рідше із сусідніх підрозділів, які мають схожі проблеми, то повертаючись у мирне суспільство, військовослужбовець стикається із великою кількістю людей з іншими, власними, проблемами. Саме в цей період адаптації, військовослужбовці психологічно найбільш вразливі і саме в цей момент потребують найбільшого розуміння з боку суспільства, небайдужості та підтримки.

Опитування учасників операції об'єднаних сил, яке було проведено протягом жовтня-листопада 2018 року, продемонструвало, що серед головних проблем, з якими військовослужбовці стикаються по поверненню з зони бойових дій: фінансові труднощі, відсутність власного житла, проблеми зі здоров'ям, психологічні/психічні проблеми, проблеми у сім'ї [2].

Можемо констатувати відсутність толерантності до осіб із психологічними чи психічними проблемами в Україні, в тому числі, до військовослужбовців.

Спортивні заходи – змагання та й навіть просто зайняття спортом – можуть допомогти особі подолати внутрішні проблеми та швидше повернутися та адаптуватися до цивільного оточення. Командні спортивні ігри в цьому випадку покращать взаєморозуміння між учасником бойових дій та іншими особами. Наприклад, граючи в одній футбольній команді, цивільні особи усвідомлять, що «звільнений військовослужбовець» в жодному разі не «інший», це сприятиме взаємопорозумінню, підвищить рівень толерантності до таких осіб та почуття власної «потрібності» у мирному суспільстві.

З військовослужбовцями, які стали інвалідами в результаті бойових дій, інша ситуація. На таких людей здебільшого дивляться з жалістю, що однозначно не сприяє покращенню психологічного самопочуття. І в цьому питанні паролімпійські змагання – важливий та ефективний напрямок допомоги в соціальній адаптації. На нашу думку, однією з найкращих ініціатив в цьому напрямку є «Ігри нескорених» (Invictus Games). Поранені військовослужбовці та ветерани змагаються у таких видах спорту: баскетбол на візках, волейбол сидячи та веслування в залі. Як зазначається на офіційному сайті Ігор Нескорених в Україні: «Медаль не є самоціллю в цьому спортивному заході. Кількість медалей не має відношення до успіху збірної. Участь у «Іграх Нескорених» – це перемога особисто кожного учасника над собою, обставинами та тими викликами, через які вони пройшли аби опинитись тут». Учасники ж відзначають, що на іграх вони відчули визнання та повагу, починають відмовлятися від знеболюючих, якими користувались до цього довгий час, та приймають своє нове тіло. Саме це і є метою реабілітації ветеранів війни – у учасників зникає відчуття власної непотрібності, з'являється бажання повертатись у суспільство і бути його частиною [3].

Підсумовуючи, слід зазначити, що спортивний напрямок – ефективний шлях до соціальної та фізичної реабілітації учасників бойових дій. Спорт завжди єднав людей навколо себе, часто змушуючи ігнорувати расу, вік та стать, соціальне та національне походження. Таким чином, спорт підіймає рівень толерантності та розуміння щодо учасників бойових дій та ветеранів війни.

Список джерел інформації

1. Безпалько О. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях: навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 134 с.
2. Мартиненко С.О. Соціальна адаптація учасників воєнних конфліктів як технологія попередження соціальної напруги. Науковий журнал «Габітус». 2020. № 12 URL : http://habitus.od.ua/journals/2020/12_2020/part_1/12.pdf
3. Офіційний сайт Ігор Нескорених (Україна). URL : <https://invictusgames.in.ua>
4. Реабілітація ветеранів через спорт і психологію: шлях до відновлення URL: <https://glavcom.ua/columns/ruslanaveluchkotrufoniyk/reabilitatsija-veteraniv-cherez-sport-i-psikhologiju-shljakh-do-vidnovlennja-986133.html>

ІВАЩЕНКО Сергій Миколайович

Військово-юридичний інститут, Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого (Україна, м. Харків);

БОРОВИК Богдан Андрійович

слухач, Військово-юридичний інститут, Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого (Україна, м. Харків)

УДОСКОНАЛЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ДЕСАНТНО-ШТУРМОВИХ ВІЙСЬК ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

У зв'язку зі складними реаліями війни та потребами сучасного військового конфлікту, покращення фізичного стану військовослужбовців та підготовка майбутніх офіцерів стають ключовими завданнями для забезпечення ефективності та успішності військової діяльності.

Розвиток основних професійно важливих фізичних якостей на молодших курсах військових навчальних закладів є ключовим аспектом формування майбутніх офіцерів для служби у Збройних Силах України. Це дає можливість систематично вдосконалювати їх фізичну підготовку, що є необхідною складовою для успішного виконання військових завдань. Фізична підготовленість курсантів відіграє важливу роль у формуванні їх бойової майстерності та військово-професійної працездатності.

Аналіз досліджень і публікацій показує, що педагогічне моделювання використовується у педагогічній теорії та практиці для вивчення фізичної готовності майбутніх офіцерів. Цей метод дозволяє вирішувати проблеми, пов'язані з обмеженим доступом до безпосереднього вивчення об'єктів дослідження. Шляхом аналізу та узагальнення моделей фізичної підготовки розробляються ефективні стратегії формування та розвитку фізичних якостей в майбутніх офіцерів.

Такий підхід сприяє не лише покращенню фізичного стану курсантів, а й підвищенню їхньої загальної готовності до виконання службових обов'язків у складі Збройних Сил України.

Головні напрями подальшого розвитку та вдосконалення системи фізичної підготовки військовослужбовців на коротко- та середньострокову перспективу були розроблені на основі аналізу нормативно-правових актів та інших керівних документів держави у сфері фізичної культури і спорту, військово-патріотичного виховання тощо. Вони викладені у Концепції розвитку фізичної підготовки і спорту в системі Міністерства оборони України. Передбачалось, що для реалізації пріоритетних напрямів Концепції має бути підготовлена Програма розвитку фізичної підготовки і спорту в системі Міністерства оборони України.

Серед важливих етапів розвитку сфери фізичної підготовки, спортивної діяльності та фізкультурно-спортивної реабілітації особового складу системи

Міністерства оборони України є процес створення нових та вдосконалення наявних нормативно-правових актів та інших керівних документів. Так, у період з кінця 2022 р. по листопад 2023 р., в Управлінні фізичної культури і спорту Міністерства оборони України (далі – Управління) підготовлено: зміни до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» в частині діяльності спортивних федерацій України (подано як пропозиції до Мінмолодьспорту) [1];

Концепцію розвитку фізичної підготовки і спорту в системі Міністерства оборони України (затверджено наказом Міністерства оборони України від 28.12.2022 № 452, далі – Концепція) [2];

Програма розвитку фізичної підготовки і спорту в системі Міністерства оборони України (затверджена наказом Міністерства оборони України від 28.07.2023 року за № 441, далі – Програма) була складена на основі вимог Концепції з метою виконання її заходів. Завдання Програми (розділ II) були визначені відповідно до пріоритетних напрямів розвитку фізичної підготовки і спорту військовослужбовців в системі Міноборони, що були розглянуті під час попередньої VI Міжнародної конференції та опубліковані у її матеріалах. Особливості діяльності органів військового управління, з'єднань, військових частин, ВВНЗ, ВНП ЗВО, установ та організацій (розділ II) були визначені відповідно до порядку реалізації пріоритетних напрямів розвитку фізичної підготовки і спорту військовослужбовців, які були викладені у розділі V Концепції [3].

Організація та проведення третього семінару серед фахівців сфери фізичної підготовки, спортивної діяльності та фізкультурно-спортивної реабілітації військовослужбовців на іноземній мові є важливим заходом, що сприятиме обміну досвідом та передовими практиками між різними країнами. Це дозволить виявити та адаптувати кращі підходи до фізичної підготовки та реабілітації військових з урахуванням міжнародного досвіду.

Отже, функціональні обов'язки начальників фізичної підготовки і спорту у військах є дуже різноманітними та складними, особливо в умовах військових конфліктів. Вони включають в себе не лише організацію та проведення тренувань та спортивних змагань, але й вирішення широкого спектру завдань, пов'язаних із збереженням та покращенням фізичного та психологічного стану військовослужбовців у важких умовах бойових дій.

Майбутні офіцери-фахівці фізичної культури і спорту повинні мати широкий спектр компетенцій, що дозволить їм ефективно виконувати свої обов'язки. Вони повинні мати глибокі знання у галузі фізичної підготовки, методики тренувань, психології спортивних досягнень, а також вміти працювати в умовах військових конфліктів та стресових ситуаціях. Крім того, вони повинні бути готові до вирішення непередбачуваних завдань, які можуть виникати у процесі службової діяльності, та швидко реагувати на зміни в ситуації.

Таким чином, майбутні офіцери-фахівці фізичної культури і спорту мають бути готовими до виконання широкого спектру завдань, які вимагають від них не лише вміння реалізовувати свої професійні обов'язки, але й гнучкість, креативність та вміння приймати рішення в умовах невизначеності.

Список джерел інформації

1. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» від 01.01.2024 року, URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text>

2. Концепція розвитку фізичної підготовки і спорту в системі Міністерства оборони України, затверджена наказом Міністерства оборони України від 28.12.2022 за № 452. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0452322-22#Text>

3. Програма розвитку фізичної підготовки і спорту в системі Міністерства оборони України, затверджена наказом Міністерства оборони України від 28.07.2023 р. № 441. URL : https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/mou_2022/452_nm.pdf

4. Сухорада Г.І., Нізов Р.М., Бойко С.С. Підготовка концепції розвитку фізичної підготовки і спорту у системі Міністерства оборони України на період до 2028 року. Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки та спорту Збройних Сил України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25 листоп. 2022 р.). К. : НУОУ, 2022. С. 54–56.

5. Сухорада Г.І., Попович О.І. Врахування вимог євроатлантичних інтеграційних процесів у керівних документах з фізичної підготовки і спорту військовослужбовців системи Міністерства оборони України. Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки та спорту Збройних Сил України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25 листоп. 2022 р.). К. : НУОУ, 2022. С. 57–59.

ЗАВАДА Євгенія Євгенівна

здобувач вищої освіти 3 курсу навчально-науково-виробничого центру,
Національний університет цивільного захисту України (Україна, м. Харків);

ПОСТУПНА Олена Вікторівна

д.держ.упр., проф., Національний університет
цивільного захисту України (Україна, м. Харків)

СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ МІСТА ХАРКОВА В УМОВАХ ВІЙНИ ЧЕРЕЗ МІСТИЧНИЙ ТУРИЗМ

Мешканці м. Харкова з початку повномасштабного вторгнення російських військ на територію України одними з перших відчували на собі всі жахи війни: обстріли з різних видів озброєння, руйнування будівель та інфраструктури, пожежі, загибель та каліцтво мешканців міста тощо. Перебуваючи два роки під постійними ворожими обстрілами, значна частина харків'ян – і тих, хто виїхав з міста, але з часом повернулись, і ті, хто не покидав міста – часто перебувають у депресивному стані, тож потребують соціальної реабілітації, спрямованої на забезпечення умов для повернення їх до активної участі у житті міста, відновлення свого соціального статусу, віри в

себе та майбутнє, здатності до самостійної суспільної та родинно-побутової діяльності.

Харків був і залишається одним з найбільш популярних в Україні туристичних мегаполісів, який вражає своїм масштабом, історією, красою та загадковістю. Його, на жаль, не розглядають як місто, у якому можна розвивати містичний туризм, у рамках якого проводяться подорожі до пам'яток, де з'являються привиди чи є місця, що пов'язані з містичними явищами та паранормальною активністю. До містичного туризму у світі відносять такі види туризму, як некропольний (відвідування місць поховання відомих людей, історичних кладовищ як музеїв сакральної скульптури і архітектури), замки/будинки як загадкові місця (замки, вежі, палаці, місця, які пов'язані з дияволом, відьмами, вампірами, чаклунами, мольфарами, УФО та будь-яка паранормальна активність); міфи та легенди (місця пов'язані з уявними або історичними розповідями, легендарними міфами, казками, легендами або релігійними переказами); окультні місця (відвідування місць, де проходили чи проходять унікальні релігійні дії, окультні обряди, місця сили та енергії, знання з окультної науки, окультне мистецтво тощо) [1].

Харків має цікаві об'єкти та місця, що овіяні містичними історіями та подіями, які зацікавлять харків'ян та відволічуть їх увагу від постійних тривог, що лунають у місті. Так, наприклад, можна сформувати туристичні групи та здійснити пішу прогулянку по вулицях історичної частини міста, які мають свою містичну атмосферу – легенди, міфи, цікаві історії. Цей тур буде цікавим любителям містичних загадок. Група туристів може прогулятися вулицями Алчевська, Сумська та Університетська – це центральні вулиці міста, які є одними з найвідоміших та найпопулярніших як серед відпочиваючих, так і серед самих харків'ян. Від підготовленого гйда туристи дізнаються про одну з легенд про «Будинок Саламандри», що розташований на вул. Сумській. Вважається, що коли німецькі війська під час Другої світової війни бомбили харківський зоопарк, то з нього розбіглися тварини, а у парадну цього будинку заскочила жирафа, яка прожила у прольоті між поверхами кілька днів. Мешканці будинку підгодовували її чим могли. Згодом у під'їзд увірвався німецький військовий з автоматом і настільки перелякався, що розстріляв жирафу. Мешканці настільки прив'язались до тварин, що, навіть не зважаючи на те, що самі голодували, поховали жирафу, не розліновуючи її на м'ясо [5]. Ця історія є з одного боку трагічною, однак водночас, вона розкриває таємничу душу харків'ян, демонструє їх ставлення, навіть до тварин у важкі часи.

Далі туристи можуть відвідати екскурсію «Таємниці священного місця», що присвячена викладенню деяких цікавих фактів про Благовіщенський кафедральний собор – однієї з релігійних споруд міста. Варто відмітити, що зі спорудою відбуваються надзвичайні та інколи загадкові речі. Наприклад, у хрест собору тричі влучала блискавка, пошкоджуючи його, внаслідок чого виникали пожежі. Існує легенда, що будівля побудована на місці давньо-язичницького кладовища. Тож, сама енергетика цього місця сприяє появі містики.

Ще одна екскурсія – це «Привід у білому». Групі туристів пропонується відвідати Харківську державну академію культури, де вони почують містичні

легенди. За однією з легенд, у сучасній будівлі закладу освіти раніше знаходився будинок розпусти і там було вбито одну із жінок. Студенти театральної кафедри розповідають про те, що якось одного вечора, коли залишилися на репетицію, бачили примару. Існує ще одна легенда: у цій будівлі колись була жіноча гімназія. Розповідають, що в ній сталася трагедія – дівчина наклала на себе руки. І дотепер привид померлої дівчини ходить приміщеннями будівлі [3].

Екскурсія «Ми прибули до вас з миром. Вони серед нас» проводиться на вул. Чернишевській, що розташована в історичному центрі міста. На цій вулиці побудовано чимало архітектурних споруд, які відображають стилі різних епох. Однією з таких споруд є житловий будинок з номером 88 (будинок знаходиться поруч з приміщеннями Національного університету цивільного захисту України). Він цікавий тим, що на ньому вісім разів написана цифра 88, що є символом безкінечності. Однак, ще він цікавий і тим, що на арці цього будинку розміщено статуетку інопланетянина з написом «Ми прибули до вас з миром». Місцеві жителі в соціальних мережах обговорюють той факт, що на стінах деяких будинків у різних частинах місті з'явилися ці дивні скульптури. Як з'ясувалось, їх автором є місцевий скульптор, який працює під псевдонімом Ванадіум. Він стверджує, що навмисно розміщує свої статуетки, щоб люди звикали до того, що серед нас вже є прибульці [2].

Ще одна екскурсія «Таємниці будинку Бутусова». Харків'яни цей будинок називають по-різному – «Бутусів Будинок» або «Дах світу». Це одна із відомих напівзруйнованих споруд історичного центру м. Харкова. Ще на початку ХХ ст. цей будинок був готелем для заможних приїжджих, у радянські часи слугував гуртожитком для працівників гідро-метеослужби, а після цього тривалий час був покинутий. Будинок неодноразово намагалися реконструювати, але практично на всіх, хто наважувався це зробити, чекала сумна доля – божевілля, хвороби, смерть [4]. Місцеві мешканці вважають, що будівля має злий фатум, кажуть, що бачили привидів і знамениті болотні вогні на Комсомольському озері, що знаходиться біля Лісопарку.

У цілому слід зазначити, що містичний туристичний тур по м. Харкова буде цікавий не тільки мешканцям міста, а також і як українцям з будь-якого регіону, так й іноземним громадянам. Екскурсії, що пропонуються, змінять думку про Харків, історія якого пронизана міфами й легендами, часто містичними, та розкриють нову – містичну сторону міста. В умовах війни місцевим жителям містичні екскурсії по рідному місту будуть слугувати засобом соціальної реабілітації, відновленням їх духовного та інтелектуального рівня з метою сприяння подальшої інтеграції в суспільну діяльність.

Список джерел інформації

1. Завада Є.Є., Поступна О.В. Сутність та види «темного» туризму. Наука і молодь в ХХІ сторіччі : збірник матеріалів ІХ Міжнар. молодіжна наук.-практ. інтернет-конф. (м. Полтава, 30 листоп. 2023 р). Полтава : ПУЕТ, 2023. С. 900-903. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). Текст укр., англ. мовами.

2. Лисергінов І. Вони вже серед нас! Хто висаджує гуманоїдів на вулицях Харкова? ЛЮК. URL : <https://lyuk.media/people/gumanoidy/>

3. Моторошні та містичні: топ місць у Харкові, де відбуваються дивні речі. Новини Live. URL : <https://harkiv.novyny.live/zhutkie-i-misticheskie-top-mest-v-kharkove-gde-proiskhodi-at-strannye-veshchi-22496.html>

4. Найзагадковіші місця України. InBus Блог. URL : <https://inbus.ua/blog/samye-zagadochnye-mesta-ukrainy>.

5. Харків не для всіх: дивні пам'ятки та міські легенди. ТСН. URL : <https://tsn.ua/lady/puteshestviya/ukraina/harkiv-ne-dlya-vsih-divni-pam-yatki-ta-miski-legendi-1592128.html>

ЗАВАДА Євгенія Євгенівна

здобувач вищої освіти 3 курсу навчально-науково-виробничого центру,
Національний університет цивільного захисту України (Україна, м. Харків);

ТЮРІНА Діна Миколаївна

к.пед.н., доц., Національний університет
цивільного захисту України (Україна, м. Харків)

ВИКОРИСТАННЯ КУЛЬТУРНО-ТУРИСТИЧНИХ ЗАХОДІВ У ПРОЦЕСІ РЕАБІЛІТАЦІЇ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Використання культурно-туристичних заходів у процесі реабілітації людей з інвалідністю має величезне значення. Культурні події та туристичні враження можуть сприяти покращенню психологічного стану, підвищенню самооцінки та самовпевненості, а також забезпечити зовнішній і внутрішній розвиток людини. Для людей з інвалідністю це особливо важливо, оскільки вони можуть стикатися зі значними перешкодами у здійсненні повноцінного життя. Такі заходи допомагають їм перебороти соціальну відстань та ізоляцію, зміцнюють їх соціальні зв'язки та допомагають інтегруватися в суспільство.

Розглянемо сутність наступних понять та їх важливість у контексті проблеми використання культурно-туристичних заходів у реабілітації людей з інвалідністю. Культурно-туристичні заходи – це події, програми або активності, спрямовані на ознайомлення з культурними та історичними цінностями різних регіонів, а також на відпочинок і розваги [3]. Це може включати екскурсії, відвідування музеїв, фестивалі, театральні вистави, майстер-класи тощо. Інвалідність – це стан, при якому людина має певні фізичні, психічні або інтелектуальні обмеження, що перешкоджають їй у здійсненні повноцінних соціальних функцій та участі в житті суспільства без певної допомоги і підтримки. Реабілітація – це комплексний процес, спрямований на відновлення або покращення фізичних, психічних та соціальних функцій людини після виникнення травми, хвороби або інвалідності [4]. Цей процес включає в себе медичні, психологічні, освітні та соціальні аспекти з метою забезпечення повноцінного життя людини.

Роль культурно-туристичних заходів у покращенні якості життя людей з інвалідністю полягає у створенні унікальних можливостей для їх соціальної інтеграції, психологічного самовизначення та фізичного відновлення. Ось деякі переваги використання культурно-туристичних заходів у порівнянні з іншими методами реабілітації людей з обмеженими здібностями:

1. Стимулююче середовище. Культурно-туристичні заходи забезпечують стимулююче та динамічне середовище, яке сприяє активному взаємодії та розвитку.

2. Забезпечення діапазону досвід. Участь у різноманітних культурно-туристичних заходах дозволяє людям з інвалідністю досліджувати різноманітні інтереси та знаходити нові способи виявлення себе.

3. Підвищення самооцінки та позитивного самовідображення. Участь у культурних заходах та активностях допомагає людям з обмеженими здібностями розвивати свої інтереси та навички, що сприяє підвищенню їхньої самооцінки та позитивного самовідображення.

4. Фізичне відновлення та зміцнення здоров'я. Екскурсії, майстер-класи та інші культурно-туристичні заходи можуть включати фізичну активність, що сприяє відновленню та зміцненню фізичного здоров'я людей з інвалідністю [4].

Враховуючи це, різноманітні види культурно-туристичних заходів у реабілітації, такі як екскурсії та подорожі, участь у культурних заходах та фестивалях, творчі майстер-класи та театральні постановки, надають людям з інвалідністю можливість розширити свій світогляд, знайти нові захоплення та розвинути свої здібності.

Позитивний вплив таких заходів на фізичне та психічне здоров'я людей з інвалідністю включає зменшення відчуття соціальної відстані та ізоляції, підвищення самооцінки та позитивного самовідображення, а також фізичне відновлення та зміцнення здоров'я через активність та рух. Такі заходи сприяють створенню сприятливого середовища для реабілітації, що сприяє загальному самопочуттю та якості життя людей з інвалідністю.

Наведемо декілька успішних проєктів, де використання культурно-туристичних заходів успішно сприяє реабілітації людей з різними видами інвалідності:

1. "Accessible Tourism Project" (Проєкт доступного туризму). Цей проєкт спрямований на створення інклюзивних туристичних маршрутів та послуг для людей з обмеженими можливостями. Він включає розробку доступних туристичних об'єктів, навчальних програм для туристичних працівників щодо обслуговування людей з різними потребами, а також рекламні кампанії, щоб підвищити освіту про доступний туризм серед громадськості [2].

2. "Nature Exploration Program for Individuals with Autism" (Програма дослідження природи для осіб з аутизмом). Цей проєкт розроблений для надання можливостей особам з аутизмом вивчати та взаємодіяти з природним середовищем через екскурсії, кемпінг та спеціальні природничі програми. Він сприяє соціальній інтеграції та розвитку комунікаційних навичок.

3. "Cultural Heritage Tours for Individuals with Physical Disabilities" (Туристичні екскурсії до культурної спадщини для осіб з фізичними обмеженнями). Цей проект надає можливість людям з фізичними обмеженнями досліджувати культурні пам'ятки та історичні об'єкти з використанням спеціальних доступних маршрутів, підйомників та інших зручностей [1].

Ці проекти показують, що культурно-туристичні заходи можуть бути дуже ефективним інструментом у реабілітації різних категорій людей з інвалідністю, надаючи їм можливість не лише насолоджуватися новими враженнями, але і підвищувати якість свого життя та зміцнювати свої соціальні зв'язки.

Таким чином, використання культурно-туристичних заходів в процесі реабілітації виявилось дієвим і корисним для покращення якості життя людей з інвалідністю. Культурно-туристичні заходи можуть бути успішно використані для реабілітації різних категорій інвалідів, незалежно від їхнього типу та рівня інвалідності. Участь у культурно-туристичних заходах сприяє зменшенню відчуття соціальної відстані та ізоляції, підвищенню самооцінки та позитивного самовідображення, а також фізичному відновленню та зміцненню здоров'я через активність та рух.

Хоча успіхи в цій галузі вже досягнуті, важливо продовжувати дослідження та розвиток програм реабілітації на основі культурно-туристичних заходів.

Список джерел інформації

1. Кравченко О.О. Освітньо-виховний, реабілітаційний та оздоровчий потенціал інклюзивного туризму в умовах інклюзивного навчання : монографія. Умань, 2022. 272 с.

2. Оришко С.П. Виховні можливості туристсько-краєзнавчої діяльності. Науковий вісник Ужгородського національного університету Серія «Педагогіка, соціальна робота». Ужгород, 2011. Вип. 20. С. 96–99.

3. Панок В.Г. Прикладна психологія. Теоретичні проблеми: монографія. Київ, 2020. 188 с.

4. Петренко Ю., Барабаш Ю. Характеристика змісту та напрямів соціальної реабілітації (адаптації) осіб зі стійкими фізичними, інтелектуальними та психічними порушеннями в інтернатних установах системи соціального захисту населення. Україна: аспекти праці. 2017. № 3. URL : http://uap.in.ua/download/all/Vy-pusky-_2017_roku/UAP3_17_2.pdf

ЗАГИНАЙКО Вікторія Сергіївна

здобувач вищої освіти навчально-науково-виробничого центру, Національний університет цивільного захисту України (Україна, м. Харків);

ПОСТУПНА Олена Вікторівна

д.держ.упр., проф., Національний університет цивільного захисту України (Україна, м. Харків)

ПОВІТРЯНИЙ ТУРИЗМ ЯК ОДИН ІЗ НОВИХ ФІЗИЧНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ НАПРЯМІВ У ТУРИСТИЧНІЙ ІНДУСТРІЇ УКРАЇНИ

Повітряний туризм розвивається у різних країнах світу, особливо у тих, де існують сприятливі умови для подорожей повітряним транспортом та для екстремальних повітряних пригод. Найбільш популярні повітряні подорожі влаштовують такі країни, як: Нова Зеландія, США, Швейцарія, Австралія, Канада, Туреччина, Франція, Іспанія та Індонезія. У цих країнах пропонуються різноманітні повітряні тури – повітряні пригоди та подорожі, як ті, що потребують гарної фізичної підготовки, так і ті, що спрямовані на розвиток або відновлення фізичних сил організму. Зауважимо, що повітряний туризм динамічно розвивається практично в усіх країнах світу, хоча рівень розвитку та популярність може варіювати.

Україна, незважаючи на сьогоденні труднощі, спричинені російсько-українською війною, має всі умови для розвитку повітряного туризму. Крім того, в умовах війни, коли український народ виборює свою свободу і незалежність, віддаючи своє життя і здоров'я за ці найголовніші життєві й демократичні цінності, вважаємо, що розвивати повітряний туризм навіть необхідно як один з нових фізично-реабілітаційних напрямів у туристичній індустрії країни. Організувати такі туристичні подорожі можна для тих людей (військових і цивільних), які перебувають на реабілітації чи ротації, для психологів і реабілітологів, молодих людей, які бажають спробувати власні сили у різних видах повітряного туризму. Особливо перспективними місцями для повітряного туризму є такі міста і регіони країни, як Київ, Кам'янець-Подільський, Львів, Карпати. При цьому найбільш розвиненими видами повітряного туризму в Україні є стрибки з парашутів, парапланеризм, роуп-джампінг, польоти на повітряних кулях та ін. Спробуємо більш детально розглянути ці види повітряного туризму та визначити перспективи розвитку цього виду туризму для України.

Щодо стрибків з парашутів. В Україні налічується 15 аеропортів, на базі яких розвиваються і функціонують авіакомпанії та парашутні клуби. Ціни прийнятні, тому з кожним роком кількість ентузіастів парашутного спорту зростає. Однак, суттєвим недоліком цього виду туризму вважається застріле обладнання, погіршення стану повітряного транспорту та, звичайно, активні військові дії, ворожі обстріли цивільних та інших об'єктів, що не дає можливості державі гарантувати безпечне перебування туристів на місцях і об'єктах, на яких надаються туристичні послуги з повітряного туризму.

Іншим видом повітряного туризму є парапланеризм. Нові параплани дуже міцні та стійкі, тому політ обмежується тільки погодою та досвідом пілота. Найпопулярнішими місцями для польотів в Україні є Карпати через наявність місцевості без лісів. Поблизу сіл Одайф та Яків, які знаходяться на Прикарпатті, створений майданчик, де проводяться різні змагання з парапланеризму.

Ще одним видом повітряного туризму є роуп-джампінг – один із найбезпечніших видів стрибків з висоти, через використання різних засобів страхування. Найвища точка в Україні розташована в Запоріжжі, де можна здійснити стрибок з висоти 126 метрів. Також є ще й інші атракціони: трамплін на даху «Арени Львів»; водоспад «Пробій» в Яремче; вежа «Адреналін» у Буковелі; пішохідний міст у Києві; Іванівський міст у Миколаєві тощо. Цей новий вид повітряного туризму в Україні все більше приваблює людей, які бажають випробувати себе на міцність, відчути себе упевненим в своїх силах, отримати нові відчуття та відчути вільність польоту, побачити землю з висоти. Тому все частіше з'являються нові локації для роуп-джампінгу.

Також цікавим видом повітряного туризму є польоти на повітряних кулях. В Україні такі польоти організовуються під час різних фестивалів. Дальність польоту кулі залежить від вітру, в середньому це 20-30 км. В Україні є два найпопулярніших міста для даного виду туризму – це Київ та Кам'янець-Подільський. Зазначимо, що фестиваль повітряних куль проходить в Україні щорічно наприкінці травня, починаючи з 1998 р., в Кам'янець-Подільську. Для участі у фестивалі необхідно зареєструватися заздалегідь. Вартість участі в ознайомлюваному польоті на повітряній кулі на 1 особу складає до 3,5 тис. грн. Перед польотом подорожуючи обов'язково повинні пройти інструктаж. Польоти на повітряних кулях організовуються двічі на день за сприятливих погодних умов – рано вранці та ввечері. При цьому безкоштовно можна спостерігати польоти аеростатів з оглядових майданчиків [2].

Слід зазначити, що лише в столиці України є достатньо локацій для повітряного туризму. Так, можна запропонувати тур «Сім повітряних розваг Києвом», наприклад, для тих осіб, які проходять реабілітацію після поранення чи для військових, які приїхали на ротацію. Зокрема, в рамках туру пропонується відвідати Парковий міст, з якого можна зробити перший політ над р. Дніпром одним із найекстремальніших видів стрибків – роуп-джампінгом – це не лише можливість загартувати сміливість та вийти із зони комфорту, а й виклик до фобії страху. Тут же, біля мосту є можливість пролетіти над р. Дніпром по канатному атракціону – зіплайн. Для цього туристу потрібно пройти інструктаж, далі відбувається закріплення страхування та здійснюється політ над р. Дніпром [1]. Після Паркового мосту туристам можна відвідати Київський планетарій. Тут відвідувачам пропонуються вражаючі віртуальні подорожі крізь космос, лекції з астрономії та різні наукові програми. Сама будівля планетарію має вигляд великого куполу, а внутрішній зал оснащений сучасним обладнанням для відтворення небесних тіл та астрономічних явищ. Туристам надається можливість спостерігати за зорями та небесними тілами, а потім можна зробити чудові фото та спробувати кейтерінг – смачну різноманітну їжу та напої.

Далі можна відвідати оглядовий майданчик на Батьківщина-Мати. Ця скульптура складається з двох частин: нижня панорама висотою 36 м, на якій є

можливість оглянути м. Київ; верхня панорама знаходиться на висоті 92 м в районі бюста Батьківщини-Мати. Основним оглядовим майданчиком для відвідувачів буде слугувати саме нижня панорама, оскільки верхня є виключно для «екстрималів». За допоміжну плату турист може піднятися на верхню панораму Батьківщини-Мати, де може відчувати свист вітру на висоті пташиного польоту [3]. Далі можна запропонувати туристам відчувати вільне падіння в аеротрубі, що подібне відчуттям парашутиста, який здійснює стрибок з парашуту. Польоти пропонуються, як індивідуальні й групові, так і для спортсменів. Для здійснення польоту потрібно пройти реєстрацію, екіпірування, інструктаж та здійснити сам політ. Також можна політати на повітряній кулі. Ця прогулянка не залишить нікого байдужим та подарує кожному масу позитивних емоцій. Захід триватиме близько 4-5 годин. Під час польоту туристи підіймаються в небо у кошику повітряної кулі, тут можна зробити аерофото та відеозйомку, насолодитись краєвидами і спостерігати за заходом сонця.

Підсумовуючи слід зазначити, що Україна має значний потенціал та всі передумови для розвитку повітряного туризму, в тому числі як одного з реабілітаційних напрямів у туристичній індустрії насамперед для осіб, які сьогодні цього потребують.

Список джерел інформації

1. Зіплайн (тролей) над Дніпром у Києві 2023 – ціна, графік. URL : <https://rope-park.com/showcase/zip-lajn-trolej-nad-dniprom-u-kiievi/>

2. Паньків Н., Дрозд Н. Тенденції розвитку екстремального туризму в Україні. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2022. № 6, Т. 1. С. 130-145.

3. Цікавий підйом на Батьківщину-Мати! Concierge Group. URL : <https://conciergegroupp.org/ukr/chikavii-pidom-na-rodinu-mat/>

ЛЯДЕР Андрій Сергійович

здобувач вищої освіти навчально-науково-виробничого центру, Національний університет цивільного захисту України (Україна, м. Харків);

ПОСТУПНА Олена Вікторівна

д.держ.упр., проф., Національний університет цивільного захисту України (Україна, м. Харків)

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО РОЗРОБКИ ТУРИСТИЧНОГО ТУРУ «ГІРСЬКОЛИЖНИЙ ТУРИЗМ В АНДОРРІ» В РАМКАХ ПРОВЕДЕННЯ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ

Андорра (офіційна назва – Князівство Андорра) є однією з тих країн світу, в яких туризм розвивається великими темпами. Географічно вона розташована на південному заході Європи в Східних Піренеях, межуючи з Францією і Іспанією. Андора займає найнижчі позиції за чисельністю населення серед країн Європи, однак при цьому, її населення має найбільшу у світі тривалість життя – у середньому 83,5 роки.

Рельєф Андорри відносять до типово гірського, він розчленований, з глибокими ущелинами, карами, долинами. Країна розташована на південному макросхилі Піренейських гір. Найвищі вершини розташовані на стику кордонів Андорри, Іспанії, Франції – Кома-Педроса (2,9 тис. м), Рока-Ентравесада (2,9 тис. м) та на кордоні з Францією – Пік де Серрера (2,9 тис. м) [1]. В горах Андорри трапляються лавини, осипи і обвали, однак, це не зупиняє туристів, які приїжджають на відомі гірськолижні курорти. Варто зазначити, що більшість з цих курортів мають розвинену та потужну інфраструктуру, а сама територія країни поділена на дві великі зони для катання на лижах – Грандваліра і Вальнорд. Отже, гірський рельєф, наявність гірськолижних курортів з розвинутою інфраструктурою та альпійський клімат у горах приваблює туристів, особливо тих, кому необхідна фізична реабілітація як відновлення працездатності організму та пристосування його до виконання всіх необхідних функцій.

У рамках фізичної реабілітації населення пропонуємо туристичний тур «Гірськолижний туризм в Андоррі», розрахований на три дні. Цільова група – люди, які мають певні навички катання на лижах, мають достатню фізичну підготовку та потребують відновлення працездатності організму [5].

Так, у перший день тура пропонується: заселення туристів у готель «Hotel Princesa Parc», що знаходиться в селі Арінсалі, а також відвідання першої екскурсії – Краєзнавчого музею-садиби D'Areny у Plandolit та музею православних ікон, де представлено 100 творів. Зазначимо, що село Арінсалі знаходиться на території громади Ла-Масана, розташованої на заході Андорри в долині річки Арінсаль на висоті 1,5 тис. м над рівнем моря, та є гірськолижним курортом. Далі пропонується катання на лижах в цьому селі. Відмітимо, що висота курорту 1,9 тис. м, він налічує 41 трасу та 30 підйомників. Арінсаль ідеально підходить для початківців-гірськолижників та для самих маленьких туристів [2].

На другий день пропонується сходження на найвищу точку Андорри – Кома-Педроса – це гірська вершина, що розташована в північно-західній частині країни. Гора доступна для пішого сходження, не є технічно складною, але через тривалість підйому потрібно достатньо великих зусиль для мандрівника. Перепад висот від початку підйому до вершини становить 1,4 тис. м, загальний час підйому становить 4 год. 30 хв. Традиційний маршрут починається біля водоспаду Рібаль, розташованого біля південно-східного підніжжя Кома-Педроса, і перший кілометр йде в напрямку вершини, потім повертає ліворуч і південними схилами гори прямує за долиною р. Кома-Педроса поруч озера Естані де лес Труїтес (Форелевого озера). Після того, як туристи пройдуть річище долини, маршрут змінюється – повертається на північ у бік озера Естані Негре. За цим озером, повернувши ще раз на північний схід, стежка скелястим проходом прямує до найвищої вершини Андорри. Статус найвищої гори Андорри і близькість гірськолижного курорту Арінсала робить Кома-Педроса популярним туристичним місцем [3].

На третій день туру туристи мають можливість відвідати столицю Адорри – Андорра-ла-Велья – це невелике місто і, фактично, великий торговий центр. У

бутиках міста представлений широкий асортимент товарів світових брендів, які тут можна придбати значно дешевше. У столиці також варто подивитися на церкву Святого Арменголя (XI-XII ст.), відвідати середньовічну фортецю Касаде-ла-Валь, музей філателістики та каплицю Будинку Долин.

Слід відзначити, що в програмі запропонованого туристичного туру «Гірськолижний туризм в Андоррі» передбачено як екскурсійні заходи, так і різні види екстремального туризму, в тому числі й катання на лижах. Тож, туристи можуть поєднувати активні види відпочинку з пасивними.

При розробці туру основною задачею є правильна логістика туристів по всім рекреаційним атракціям [4]. Для запропонованого туру обрано комбіновану схему маршруту, який поєднує дві нитки маршруту та два види туризму – гірськолижний і пішохідний. Однак, цей маршрут можна посилити ще й водним туризмом як активним його видом. У такому разі, значну частину маршруту група проходить пішки, виходить до місця початку сплаву по річці, будує пліт і сплавляється рікою до кінцевого пункту маршруту. Такий варіант надзвичайно збагачує маршрут, але вимоги до такої групи збільшуються. Учасники походу повинні мати досвід сплаву відповідної категорії складності, як гірськолижної і пішохідної, так і водної.

Запропонований туристичний тур є індивідуальним. Весь трансфер туристів відбувається на приватних легкових автомобілях. Причому перший трансфер здійснюється з аеропорту Ла-Сеу-де-Уржелль до села Арінсалью (відстань 38 км, час 45 хв.). Другий трансфер і відбувається від села Арінсалью до гори Кома-Педраса, а потім туристи повертаються назад до готелю. Відстань у дві сторони 7 км. Час, який буде витрачено туристами на автомобілях, – 20 хв. Третій трансфер – від села Арінсалью до столиці Андорри – Андорра-ла-Велья. Протяжність цього маршруту – 11 км, а витрачений час – 20 хв. Четвертий та останній пункт маршруту – від міста Андорра-ла-Велья до аеропорту Ла-Сеу-де-Уржелль. Відстань цього маршруту – 27 км, а час – 35 хв.

У цілому, туристичний тур «Гірськолижний курорт в Андоррі» розрахований на 3 дні та 2 ночі з початковим і кінцевим пунктом – аеропорт Ла-Сеу-де-Уржелль. Туристам пропонується знайомство з дивовижними географічними краєвидами Андорри та її столиці, а також пропонується активний відпочинок, який вимагає достатньої фізичної підготовки, необхідної для проходження маршруту туру. Цей тур, що розроблений в рамках фізичної реабілітації туристів, спрямований на активацію резервних сил та можливостей організму, підсилення захисних його функцій; профілактики можливих ускладнень і рецидивів певних захворювань; відновлення, тренування та прискорення лікування органів, систем та їх функціональності.

Список джерел інформації

1. Андорра. Велика українська енциклопедія. Офіційний сайт Державної наукової установи «Енциклопедичне видавництво» за участі Інституту програмних систем НАН України. URL: <https://vue.gov.ua>

2. Арінсаль. 8 найкращих гірськолижних курортів Андорри. URL : https://eltour.travel/uk/articles/8_luchshih_gornolyzhnyh_kurortov_andorri

3. Жук К. Андорра: Зимова казка. Investory News. URL : <https://investory.news/andorra-zimova-kazka/>

4. Інфраструктура туризму : опорний конспект лекцій [для студентів усіх форм навчання спец. 242 «Туризм»] ; укладачі : О.В. Поступна, Н.А. Леоненко ; Нац. ун-т цивільного захисту України. Харків : НУЦЗУ, 2020. 310 с.

5. Лядер А.С. Новації в екстремальному туризмі. Теорія і практика розвитку туризму: досвід, проблеми, інновації : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції, 21 лютого 2023 р. Харків : НУЦЗУ, 2023. С. 257-260.

ЛЯШЕНКО Ангеліна Романівна

здобувач вищої освіти навчально-науково-виробничого центру, Національний університет цивільного захисту України (Україна, м. Харків);

ПОСТУПНА Олена Вікторівна

д.держ.упр., проф., Національний університет цивільного захисту України (Україна, м. Харків)

СОЦІАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНА ФУНКЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ

Однією з основних функцій соціального захисту в Україні є реабілітаційна. Вона покликана пом'якшувати наслідки бідності та інших негативних соціальних явищ в суспільстві. В умовах введеного в Україні воєнного стану, коли український народ виборює свою свободу та протистоїть зовнішньому ворогу, втрачаючи у цій боротьбі своє життя, здоров'я, близьких людей, виникають додаткові негативні явища, такі як втрата суспільних зв'язків і відносин внаслідок зміни соціального статусу (біженці, внутрішньо переміщені особи, безробітні, діти-сироти, напівсироти та ін.) та часткової втрати здоров'я, наприклад, інвалідність, психічний розлад, депресія тощо. В таких умовах людина потребує соціальної реабілітації – повернення її до суспільно корисної діяльності, формування позитивного ставлення до життя, навколишнього середовища та відчуття відповідальності за своє майбутнє і майбутнє суспільства.

Однією з ключових галузей туристичної індустрії, яка набуває все більшої популярності, є екологічний туризм. Цей вид туризму спрямований на збереження навколишнього середовища та сприяння сталому розвитку суспільства. В умовах зростаючої свідомості громадськості щодо екологічних питань та прагнення дослідити природу в її первозданному вигляді, екологічний туризм стає однією з найбільш перспективних галузей туристичної індустрії. Зростаюча свідомість громадськості стосовно екологічних питань є не лише внутрішнім фактором розвитку екологічного туризму, але й джерелом нових можливостей для туристичної індустрії, зокрема, виконує соціально-реабілітаційну функцію для всіх, хто цього потребує. Сучасні туристи шукають не тільки розкоші та розваги, але й можливість насолоджуватися природою,

дізнатися більше про унікальні екосистеми, а також безпеосередньо долучитися до збереження навколишнього середовища [1].

Екологічний туризм у світі розвивається достатньо швидко і стає джерелом великої гордості для країн, що можуть запропонувати неймовірні природні атракції та унікальні екосистеми. Ось кілька найбільш відомих атракцій та місць екологічного туризму, які є справжніми скарбами нашої планети: Амазонський дощовий ліс (Південна Америка) – найбільший дощовий ліс у світі є домівкою для найрізноманітніших видів рослин і тварин. Екологічні тури дозволяють подорожувати джунглями, вивчати рослинність та взаємодіяти з місцевими культурами; Національний парк Йосеміті (США) – парк славиться своєю вражаючою природою, включаючи величезні скелі, водоспади та величезні ліси. Екологічні тури дозволяють відвідувачам насолоджуватися дикою природою та спостерігати за життям різних видів тварин; Ніагарські водоспади (Канада/США) – вражаючі водоспади, які розділяють Канаду та Сполучені Штати, вважаються одними з найбільш відомих природних чудес світу. Туристи можуть насолоджуватися краєвидами водоспадів і вивчати навколишні екосистеми; Гора Кіліманджаро (Танзанія) – величезна гора – найвища в Африці і одна з найвищих гір у світі. Підйом на вершину Кіліманджаро – це виклик для сміливих туристів, які можуть насолоджуватися видами та вивчати гірські екосистеми [2].

Перераховані місця вражають своєю красою та різноманіттям, а екологічний туризм надає можливість не лише подорожувати, але й сприяти збереженню цих унікальних середовищ для майбутніх поколінь.

Цікавим, на нашу думку, є туристичний тур «Американські поринання: пересічення штатів та часу», у якому туристам пропонується екоподорож штатом Вірджинія (США). Подорож розрахована на три дні й дві ночі. Цільовою аудиторією можуть бути зацікавлені у відпочинку особи, які подорожують з метою пізнання не тільки флори та фауни штату Вірджинія, але й вивчення культури, що поширилась штатами Америки після колонізації даної території «білими» народами та ввезення до континентів темношкірих людей, сім'ї яких протягом століть виконували роботу рабів. У турі поєднується відпочинок туристів на природі, наприклад, відпочинок у заповіднику Duke Marsh Wildlife Preserve, з екскурсіями культурно-пізнавального характеру, зокрема, екскурсія до культурних скарбів та дослідження чорної історії Александрії.

Так, у перший день своєї подорожі туристи відвідають Арт-центр Торпедо та відкриють для себе заховані сенси американського мистецтва, що дбайливо зберігає в собі колишня торпедна станція, яка була перетворена на мистецький центр у 1974 р. Цей центр є домом для найбільшої кількості діючих художників США. Саме колишній завод «Торпедо» став гарним прикладом креативності американського прошарку. Наступною зупинкою туристів буде Парк Монтгомері, де кожної Суботи проводиться ярмарка за підтримки місцевих фермерів та продовжує функціонування завдяки продажу екологічно чистих продуктів. Особливостями парку є його розділення на декілька незалежних, але доповнюючих один одного частин, до яких включають Міні-

парк з дитячим майданчиком, Міні Хорвард Філд із спортивними полями та тенісними кортами, до яких туристи можуть за бажанням повернутись ввечері, адже уся територія має вечірнє освітлення та дуже багато інших розваг [3].

На другий день туру відпочиваючим пропонується відвідати дві туристичні зупинки: перша – Олександрійський музей чорної історії. Головною місією музею є сприяння толерантності та взаєморозумінню між усіма культурами, а також стимулювати усвідомлення досвіду афроамериканців. У склад Олександрійського музею чорної історії входять виставковий і читальний зал імені Ватсона, а також парк спадщини афроамериканців; друга – Малий театр Олександрії. Протягом останніх років цей театр створив 7-10 виставкових сезонів та особливо відомий своїм конкурсом одноактних п'єс, які на думку критиків, розкривають культурну родзинку суспільства належним чином.

На третій день подорожі туристам пропонується зупинитися подалі від гучних звуків міста та відвідати заповідник Дайк Марш, який містить широкий спектр рослинного і тваринного світу та пропонує декілька видів відпочинку на території заповідника, з яких можна обрати катання на велосипедах стежками Маунт-Вернон, спостереження за рослинами, які населяють болотяні масиви території, зупинка на набережній та планування пікніку або ж повернення до Дайк-Марш ввечері для спостереження за світлячками на болоті та на деревах.

У цілому слід зазначити, що маршрут туристичного туру включає в себе 5 зупинок. У середньому туристи відвідують по два об'єкти щодня. З розрахунку віку та побажань туристів, з метою забезпечення їх комфортного пересування можна передбачити пересування маршрутом автотранспортом. Такий спосіб пересування дозволить туристам дістатися до місць харчування за 15 хвилин, оскільки у даній місцевості розташована велика кількість ресторанів із широким асортиментом страв і напоїв на різний смак і гаманець.

Отже, вважаємо, що екологічний туризм є саме тим видом туризму, який може сприяти здійсненню соціально-реабілітаційної функції, яку виконує держава в межах соціального захисту.

Список джерел інформації

1. Поступна О.В., Ляшенко А.Р. Сутність, види та новації в екологічному туризмі. Актуальні проблеми та перспективи розвитку агропродовольчої сфери, індустрії гостинності та торгівлі : тези доповідей Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 2 листопада 2023 р. / Держ. біотехнол. ун-т. Електрон. дані. Харків, 2023. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см. Назва з тит. екрана. С. 73-74. URL : <https://biotechuniv.edu.ua/nauka/konferentsiyi/>

2. Cooper C., Fletcher, J., Fyall, A., Gilbert, D., & Wanhill, S. (2017). *Tourism: Principles and Practice* (6th ed.). Pearson Education Limited.

3. Montgomery County, MD. *Montgomery Parks*. URL : <https://montgomeryparks.org/>

ПОСТУПНА Олена Вікторівна

д.держ.упр., проф., Національний університет цивільного захисту України (Україна, м. Харків);

ГОРКУН Максим Олександрович

здобувач вищої освіти 2 курсу навчально-науково-виробничого центру, Національний університет цивільного захисту України (Україна, м. Харків)

ПРОПОЗИЦІЇ МОТОТУРІВ КРАЇНАМИ СВІТУ ЯК НОВИЙ ВИД СОЦІАЛЬНОЇ ТА ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Соціальна реабілітація є комплексом заходів, спрямованих на повернення особистості до звичайного життя, праці чи навчання, формування позитивного ставлення до себе та оточуючих, відновлення соціально-комунікативних зав'язків та фізичних і психологічних сил організму. У мирному житті ефективним є здійснення реабілітаційних заходів на початку виникнення проблеми. Однак, в Україні, яка перебуває вже два роки у війні, велика кількість людей відчуває глибоку депресію та потребують допомоги, у першу чергу, психологів та соціальних реабілітологів. І часто ця проблема є достатньо складною.

Одним із нових видів соціальної та фізичної реабілітації вважаємо мотоциклетний туризм, який вважається одним із видів активного відпочинку та підвидом спортивного туризму. Під час мотоподорожей здійснюється подолання маршрутів на мотоциклах та інших моторизованих засобах. За словами О. Колотухи, «складність мотоциклетних походів визначається залежно від включення до їх маршрутів класифікованих ділянок, або ділянок, аналогічним їм за характером, кількістю перешкод, технічною складністю їх подолання» [1]. Мототуризм є досить небезпечним видом спорту, тож підходить не для всіх. Для спортивних мототурів існують певні вимоги, в тому числі вимоги до використання більш вдосконалих мотоциклетних засобів. Спортивні мотоцикли дорого коштують і не завжди є доступними для любителів мотоподорожей. Сьогодні на ринку прокату, оренди, в мотоциклетних клубах і в магазинах існує достатньо широкий вибір мотоциклетних засобів, які в тому числі можна використовувати і особам з інвалідністю, що значно розширює можливості для туристів. У такому разі мототуризм, хоча і вважається одним із небезпечних видів туризму, є доволі доступним і не тільки завдяки широкому асортименту мотоциклетних засобів, а і тим, що відрізняється нефіксованими маршрутами (можна самостійно розробити маршрут і скорегувати його у будь-яку мить) та спрямований на отримання різноманітних відчуттів, а ні на отримання місць, звань і розрядів.

Україна має чудові види – природа, рельєф, історико-культурні пам'ятки. Навіть в умовах війни мототуризм в Україні продовжує розвиватися – це і тури вихідного дня на природу, і до різних пам'яток в сусідні області, до друзів і родичів, до баз відпочинку, на фестивалі й свята тощо. На українському туристичному ринку пропонуються мотоподорожі до Переяслава, Каніва, по краєвидам Черкащини, Київщини, Хмельниччини, Львівщини, Тернопільщини,

Полтавщини, Вінничини та Поділля. Це дороги, що петляють долинами і каньйонами річок, пробігають панськими садибами, скельними монастирями, фортецями та палацами. Такі мотопоїздки є чудовим варіантом короткого мототуру вихідного дня.

Українських мотолюбителів, як і любителів з різних країн, приваблює не тільки власна територія країни, вони із задоволенням подорожують по всьому світу. Сьогодні відомі цікаві факти про кращі у світі подорожі на мотоциклах. Так, ще в 1903 р. Дж. Вайман (США) здійснив першу тривалу поїздку на байці по континенту та здолав понад 6 тис. км (через обмежений запас бензину частину шляху йому довелося крутити педалі); в 1912 р. К. Кленсі (США) здійснив першу навколосвітню подорож на мотоциклі (поїздка тривала 10 місяців); в 1952 р. Че Гевара (Латинська Америка) разом із другом-лікарем організував мотопробіг, однак, велику частину шляху вони вимушені були нести мотоцикл на собі, оскільки він постійно ламався; в 2002 р. К. Сандерс (Великобританія) подолав поодинокую подорож тривалістю 19 діб швидше за інших, пройшовши 32 тис. км; у 2009 р. В. Ярец (глухонімиий житель м. Мінськ, Білорусь) вирушив у навколосвітню подорож на мотоциклі і досі знаходиться в дорозі. За цей час він відвідав 138 країн та здолав 750 тис. км. Зараз йому 73 роки [2]. Ці факти лише доводять, що кожна людина може оцінити чи спробувати свої сили, повторити встановлені рекорди чи встановити нові та зрозуміти, наскільки легко і зручно управляти мотоциклом, наскільки цікавою може бути подорож.

Сьогодні на світовому туристичному ринку представлений широкий вибір мотоподорожей. Зокрема, українські туроператори пропонують подорожі на мотоциклах до таких країн, як Португалія, Іспанія, Румунія, США та ін. Щодо Португалії, то пропонується маршрут з протяжністю 1,2 тис. км по асфальтовому покриттю на орендованому мотоциклі (Honda NC750X або Yamaha Tracer 7 GT). Мототур включає проїзд вздовж Атлантичного океану (початковий і кінцевий пункт столиця Португалії – Лісабон), старовинні міста, автентичні села, гірські серпантини та одну з найкращих мотодоріг світу в долині річки Дору. Тур триває 7 днів, з них 5 їздових. Вартість туру становить 2 тис. євро. В середньому турист проїжджає 200-250 км на день. Цікавими туристичними локаціями в цій подорожі є Лісабон – один з цивілізаційних центрів світу, який має велику кількість пам'яток архітектури; Коїмбра – одне з найкрасивіших міст країни (давня її столиця), центр міста є об'єктом Світової спадщини ЮНЕСКО; Альдейаш ду Хішту – гірський регіон в центрі країни, що славиться своїми невеличкими мальовничими селами (майже всі будинки зроблені зі сланцю); гора Торре – найвища вершина (1993 м) материкової Португалії та гірського масиву Серра-да-Ештрела (до самої вершини веде асфальтова дорога); Порту – друге за розміром місто країни, відомо своїм портвейном на весь світ, а також має безліч пам'яток історії та архітектури, відрізняється своєю кухнею; Пляж ду Норте (Назаре) – пляж, відомий на весь світ, оскільки тут утворюються одні з найбільших у світі хвиль – до 30 м заввишки; мис Рока – найзахідніша точка європейського континенту, тут на 140-метровій скелі розташовані маяк, поштове відділення та майданчик з сувенірами [3].

Мототур по Іспанії передбачає подорож по південній частині країни через гірські перевали Сьєрра-Невади, пустелю Горафе, відвідання екскурсії по

Альгамбри (архітектурний та парковий ансамбль, пам'ятник мавританської архітектури та ісламського мистецтва XIII-XVI ст.) та проїзд вздовж Середземного моря. Подорожі по Румунії передбачає проїзд на мотоциклах по найкращим серпантинам Європи – Трансфагараш і Трансальпіна, а також відвідання відомого своїми таємницями і легендами замок Дракули, середньовічні квартали Брашова, спуск в соляну копальню Турди. Тури в США відрізняються тим, що шосе проходить вздовж океану, а також пропонується подорож по Долині Смерті, Гранд-каньйону, Долині монументів тощо.

У цілому, можна впевнено стверджувати, що мототуризм є перспективним напрямом в туристичній індустрії та новим видом соціальної і фізичної реабілітації для людей, які мають воєнну травму фізичну (осколкові та вогнепальні поранення, опікові травми та ін.) та психологічну (посттравматичний стресовий та тривожний розлад тощо). Це можливість переключити домінуючу свідомості травмованої людини з депресивного важкого стану на активний інтерес до подорожі на мотоциклі у компанії людей-однотумців, на відпочинок і свободу пересування по різноманітним природним ландшафтам.

Список джерел інформації

1. Колотуха О.В. Мотоциклетний туризм. Спортивний туризм та активна рекреація: географія, систематизація, практика (словник-довідник). URL : <http://geohub.org.ua/node/1822>

2. Мотоциклетний туризм. Основні особливості, поняття та поради. Записки про подорожі та туризм. URL : https://ozi.pp.ua/mototsikletnij-turizm_15207/

3. Португалія. Mototravel. URL : <https://www.mototravel.agency/portugal>

СКЛЯРОВА Анастасія Олегівна

здобувач вищої освіти навчально-науково-виробничого центру, Національний університет цивільного захисту України (Україна, м. Харків);

ПОСТУПНА Олена Вікторівна

д.держ.упр., проф., Національний університет цивільного захисту України (Україна, м. Харків)

ТУРИСТИЧНЕ НАМЕТОВЕ МІСТЕЧКО ЯК ОДИН ІЗ СОЦІАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЗАХОДІВ МОЛОДІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах введення воєнного стану, в якому вже два роки перебуває Україна, державної підтримки потребують значна кількість соціально небезпечних соціальних груп населення, що потребують соціальної підтримки чи допомоги. Втім, реабілітаційний потенціал держави сьогодні є надто мізерним, рішення багатьох проблем ускладнюють недоробленість питань соціальної реабілітації як в суспільній практиці, так і в теорії соціальних наук.

В українському суспільстві розвиваються два підходи щодо соціально-реабілітаційної діяльності – інституціональний й індивідуальний (само-

організаційний). Другий підхід повністю відповідає потребам сучасного суспільного життя України, ідеологія якого вимагає від людини більшої самостійності, особистої відповідальності, включення в соціально-трудова та оздоровчо-спортивну діяльність. Саме такі якості людина може отримати в туристичному наметовому містечку.

З метою соціально-реабілітаційної підтримки молодих людей пропонуємо туристичний тур «Незламні», який можна організувати самостійно в Київській області. Він розрахований на групу туристів – молодих людей, які мають хоча б невелику фізичну підготовку або фізично розвинуті. За віком туристам має бути не менше 18 років, оскільки в турі є певні вікові обмеження, зокрема при катанні на військовій техніці та тренуванні стрільби зі зброї. Сезонність туру – весна – осінь. Тур має соціально-реабілітаційну й патріотично-виховну мету та повністю відображає нашу сучасну дійсність – виживання в умовах воєнного стану. Розрахований на чотири дні та три ночі. Для того, щоб туристи відчули себе справжніми «незламними» і дізналися, як виживати у польових умовах, пропонується їх заселення у намети. Життя в наметовому таборі має на меті допомогти туристам пізнати себе, самовиховуватись через низку випробувань, які заплановано в турі, у тому числі через командні змагання та інші систематичні вправи. Усі туристи, які приймають участь у турі, поділяються на 4 групи, які будуть позначені різними кольоровими стрічками на рукавах (сині, жовті, червоні, білі). Їх головним завданням є чергування на польовій кухні. Одна з вимог до мілітарі туристів – це одяг, який має відповідати польовим умовам (спортивний одяг та взуття), щоб туристи могли брати участь у різних видах змагань і вправ. Також заплановано щоденна ранкова та вечірня перевірка – шиккування всіх учасників наметового містечка, перекличка. Вранці всі туристи мають виконати фізичні вправи, у тому числі здійснити легку пробіжку по узбережжю Київського моря.

Організатором всіх заходів може бути керівник туристичної мілітарі-групи від туристичного підприємства. До його обов'язків входить: розміщення туристів, їх поділ на групи, визначення та ознайомлення з їх обов'язками та внутрішнім розпорядком проживання в таборі; організація запланованих заходів; проведення ранкових та вечірніх перевірок; слідкування за дотриманням туристами внутрішнього розпорядку та дисципліни; проведення ранкової зарядки; організація сніданків та вечері (контроль груп, які відповідають у цей день за приготування їжі та організацію харчування учасників наметового містечка).

У перший день туру туристи заселяються в організоване наметове містечко, яке знаходиться в с. Ясногородка (60 км від м. Києва). Після цього планується відвідування першої екскурсії до секретного об'єкту «Скеля», що знаходиться у м. Коростені. Він збудований наприкінці 1930-х років та розташований у гранітній скелі. «Скеля» – це 30-ті кімнатний підземний тунель, довжина якого складає 156 м та глибиною 40 м. Він захищається 2-х метровим бетоном, 18 метрами граніту та 20 метрами землі. Цей тунель може витримати атомний вибух [1].

На другий день пропонується відвідування стрілецького полігону, що знаходиться у м. Обухів Київської області. На ньому професійні інструктори

проведуть туристам навчання стрільби з вогнепальної зброї та навчання зі стендової стрільби – це олімпійський вид спорту, яким може займатися кожен, незалежно від віку, досвіду чи рівня підготовки. Навчання розраховані на осіб, які навіть не мають такого досвіду. Після навчання заплановане командне змагання зі стрільби по різних мішеням. Для заохочування команд наприкінці в рамках підведення підсумків найкращі стрільці будуть нагороджені призами.

Після повернення в наметове містечко для туристів заплановано проведення заходу, який присвячений сучасним військовим подіям, а саме російсько-українській війні, що наразі триває в Україні. До цього заходу запрошені ветерани цієї війни, ветерани АТО. Вони поділяться досвідом безпосереднього учасника військових дій. Далі заплановано перегляд документальних фільмів, що відображають хід російсько-української війни. Після цього у туристів буде можливість поспілкуватись особисто з ветеранами.

На третій день на військовому полігоні у Київській області неподалік від м. Києва можна влаштувати катання туристів на БТР-80 (бронетранспортер, який може пересуватись як по землі, так і по воді, вміщує 10 осіб, потужність двигуна – 300 к.с., швидкість – до 80 км/г., озброєння – автоматична пушка і кулемет 7,62 мм) або БРДМ (броньована розвідувально-дозорна машина, дуже прохідна, розвиває швидкість до 100 км/г., екіпаж – 4 особи, озброєння – крупнокаліберний кулемет і кулемет 7,62 мм). Інструктори мають провести майстер-клас з управління цією військовою технікою.

Після повернення з військового полігону до наметового містечка є можливість у туристів покататися на човні по водах Київського водосховища, яке називають морем. Човен можна взяти на прокат у прокатному пункті біля наметового містечка. Потім туристи у наметовому містечку прослухають лекцію про техніку безпеки під час воєнного стану: як поводити себе під час обстрілів, надати першу допомогу в екстреній ситуації собі та своєму товаришу тощо.

На четвертий день туристи можуть відвідати екскурсії до Національного військово-історичного музею України у м. Київ. В музеї туристи зможуть побачити новий експонат – стендовий повнорозмірний корпус БПЛА Bayraktar TB2. 24 серпня 2022 р. офіційний представник турецької компанії «Baykar Makina» А. Байдалоха презентував масогабаритний макет БПЛА Bayraktar TB2. Як зазначив тоді державний секретар Міністерства оборони України К. Ващенко, безпілотники Байрактар зробили неоціненний внесок у 2022 р. в оборону таких міст, як Київ, Херсон, Харків та ін. Також він наголосив, що співпраця між нашими країнами продовжується і розвивається [1]. Музей пропонує унікальну можливість долучитися до світу вогнепальної зброї. Можна дізнатись про історію та цікаві факти про наявну у Збройних Силах України стрілецьку зброю і отримати практичні навички її збирання-розбирання та спорядження. Це допоможе туристам зануритися у технічні особливості конструкції зброї, а також є зробити оригінальні фото.

Отже, вважаємо, що туристичне наметове містечко може виступити одним із соціально-реабілітаційних заходів для молодих людей під час введеного в Україні воєнного стану. Головною метою туру є навчити виживати людину в умовах війни, бути відповідальною та стресостійкою.

Список джерел інформації

1. Стендовий повнорозмірний корпус БПЛА Bayraktar TB2 – новий експонат НВІМУ. Національний військово-історичний музей України. URL : https://nvimu.com.ua/novyny/view_news/498

2. Туристські ресурси України: конспект лекцій. Для здобувачів вищої освіти, які навчаються за спеціальністю 242 «Туризм» за усіма формами навчання. Укладач О.В. Поступна. Харків : НУЦЗУ, 2020. 209 с. URL : http://books.nuczu.edu.ua/list.php?IDlist=Q_1#up

ЧЕРНОМОРД Софія В'ячеславівна

здобувач вищої освіти навчально-науково-виробничого центру, Національний університет цивільного захисту України (Україна, м. Харків);

ПОСТУПНА Олена Вікторівна

д.держ.упр., проф., Національний університет цивільного захисту України (Україна, м. Харків)

КОМПЛЕКСНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ В СПОРТИВНОМУ ТУРИЗМІ

На сучасному етапі розвитку суспільства спортивний туризм розвивається двома напрямками – маршрутний (проходження маршрутів туристсько-спортивних походів) і змагальний (підготовка та участь у змаганнях із техніки спортивного туризму). Ці напрями в Україні були завжди неподільними. Однак, якщо походи були основною формою туристсько-спортивної діяльності, що запроваджені у спортивну класифікацію ще у 1949 р., то туристські змагання і зльоти мали характер допоміжний, другорядний. Нерідко вони використовували для перевірки готовності туристських груп перед виходом на категорійні маршрути.

У будь-якому випадку, у спортивному туризмі є можливість комплексного використання засобів фізичної реабілітації, які займають провідне місце у світовій медичній практиці. Основним завданням такої реабілітації є відновлення не тільки фізичного здоров'я людини, але і соціально-психологічного статусу, а найголовніше – її працездатність. Відзначимо, що засобами фізичної реабілітації є лікувальна фізична культура, лікувальний масаж, фізіотерапія, працетерапія та механотерапія. Головними серед зазначених засобів є фізичні вправи та природні чинники. Саме ці чинники і поєднані у спортивному туризмі.

Вважаємо, що в умовах збільшення кількості людей в Україні, які потребують комплексного використання різноманітних засобів фізичної терапії для підтримки чи/або відновлення свого фізичного й психологічного здоров'я, доцільно застосовувати ці методи в спортивному туризмі. Пропонуємо

туристичний тур «Комплексний тур в Карпатах», що включає в собі такі види спортивного туризму, як: рафтинг/каякінг на р. Чорному Черемоші, сходження на гору Піп Іван Чорногірський (2028 м) та кінна прогулянки в гори. Тур розрахований на три дні і дві ночі. Цільовою групою є люди, які мають певну фізичну підготовку, або потребують відновлення / оздоровлення фізичного стану організму.

У перший день туристам пропонується здійснити сплав по Чорному Черемошу – річці в Українських Карпатах (на Гуцульщині), що протікає в межах Верховинського району Івано-Франківської області, її загальна довжина становить 87 км. Долина річки мальовнича: з крутими стрімкими схилами, густими лісами, вона служить природним кордоном, що відокремлює Гринявські гори від Чивчинських та Чорногори. На р. Чорному Черемоші на туристів чекають траси кількох рівнів складності. Рафтери для опису трас використовують 6 категорій, де цифрою I позначається легкий маршрут, а найскладніший – цифрою VI. Для сплаву Черемошем спеціальна підготовка не знадобиться, адже третій рівень складності – максимальний для цієї річки. Тут туристи можуть спуститися на рафтах, катамаранах, байдарках чи каяках. Але перед цим потрібно кожному туристу пройти інструктаж з техніки безпеки, основ веслування та поведінки на воді, а також вибрати одяг для рафтингу, одягнути рятувальні жилети та шоломи для сплаву найстрімкішими порогами р. Чорний Черемош.

Програма другого дня «Сходження на гору Піп Іван Чорногірський» включає в себе інструктаж та за потреби добір додаткового спорядження для того щоб зібратися у гірську мандрівку на весь день за визначеним маршрутом. Туристи можуть відвідати такі туристичні об'єкти: 1) с. Верхня Дземброня, де розташовуються Дзембронські водоспади. Водоспади представляють собою каскад з 15-20 водоспадів, які знаходяться на потоці Мунчель. Загальна висота перепаду води – близько 100 м, висота найвищого каскаду – 10 м. Весь потік створює каскад водоспадів, недалечко від с. Дземброня, поряд з Берестечком, на схилах гори Смотрич; 2) гора Вухатий Камінь, її висота 1864 м. Для ділянки, на якій розташована дана гора, властива значна крутосхилість, що вимагає особливої обережності. Нижче крутизна зменшується і туристи можуть пройти через ялиновий ліс. На цій лісовій ділянці в місцях перетину двох улоговин зустрічаються потужні струмки, на другому з яких утворений водоспад. На виході з лісу є зручна галявина для ночівлі, поряд з якою є джерело; 3) гора Піп Іван Чорногірський, її висота 2028 м. В історії корінних мешканців ця гора має назву Чорна Гора. Однією з визначних особливостей гори Піп Іван Чорногірський є те, що на її вершині розміщується будівля колишньої обсерваторії, яку видно з навколишніх далеких гір. Ця будівля є найвищою розташованою спорудою в Україні, в якій живуть і працюють люди. Обсерваторія була збудована в 1936-1938 рр. Це було складне і грандіозне будівництво, яке поєднало в собі стратегічний проект Польщі, географічні особливості Українських Карпат і людський ресурс Гуцульщини; 4) гора Смотрич, її висота 1898 м. Гора має стрімкі, подекуди обривисті схили, на

підходах до вершини – скелясті виступи, вершина повністю кам'яна; 5) полонина Під Смотричем – одна з найпопулярніших високогірних полонин в Карпатах, на яких випасають вівць та займаються виробництвом різноманітних сортів сиру. Через неї проходить кілька туристичних маршрутів. Полонина розташована на висоті 1200 метрів над рівнем моря [1]. Місцеві жителі використовують полонину по її основному призначенню – живуть в невеликих будиночках-колибах і пасуть баранів з коровами. Їх житло обладнано під сироварню, де протягом усього літнього періоду роблять сметану, бринзу, вурду та інші кисломолочні продукти, дотримуючись традиційних рецептів. У зимовий період худобу переганяють, а колибу залишають для потреб туристів, які можуть там і зігрітися, і відпочити.

Програма третього дня включає прогулянку на конях із найкращими панорамами Чорногори за маршрутом: 1) хребет Косарище, висота якого приблизно 1148 м. Там переважає субальпійський клімат. У долині гори затишно розташувалося с. Бистрець. Місцеві жителі свято шанують традиції прадідів, то у селі збереглися автентичні будиночки. Біля підніжжя гори і на південних схилах мирно пасуться вівці. З верхньої точки відкривається чудовий вид. Особливо красиво тут навесні і влітку, коли схили потопають в соковитій зелені; 2) гора Степанська, її висота приблизно 1121 м. Туристам пропонується здійснити прогулянку в гори, подивитися на гірські краєвиди та познайомитись з природою, а також, відповідно до сезону, збирати ягоди та гриби; 3) гора Дземброня висотою 1877 м. Гора має пірамідальну форму, яка складається в основному з пісковиків. Схили вершини до висоти 1400-1500 м вкриті густими чагарниками та столітніми ялиновими лісами, вище цієї відмітки – альпійськими та субальпійськими луками, а у привершинній частині – в основному кам'яними розсипами. Розташована гора в у південно-східній частині Чорногірського масиву поміж двома іншими, не менш відомими карпатськими вершинами: на південний схід знаходиться гора Піп Іван Чорногірський, на північний захід – гора Менчул [2].

У цілому, програма туру, що пропонується туристам, які потребують фізичної реабілітації, є цікавою і насиченою різними спортивно-прикладними фізичними вправами, що відрізняються своєю активністю. Крім того, природа Карпат допоможе туристам відновити свій психологічний стан та оздоровити свій організм, як фізично, так і естетично.

Список джерел інформації

1. Туристські ресурси України: конспект лекцій. Для здобувачів вищої освіти, які навчаються за спеціальністю 242 «Туризм» за усіма формами навчання. Укладач О.В. Поступна. Харків : НУЦЗУ, 2020. 209 с. URL : http://books.nuczu.edu.ua/list.php?IDlist=Q_1#up
2. Українські Карпати. Туроператор KARPATY.TRAVEL. URL : <https://www.karpaty.info/ua/uk/>

ЯРЦЕВ Денис Андрійович

слухач, Військово-юридичний інститут, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого (Україна, м. Харків);

ІВАЩЕНКО Сергій Миколайович

Військово-юридичний інститут, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого (Україна, м. Харків)

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ТА ПІДГОТОВКА У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Актуальність даної теми зумовлена тим, що 24 лютого 2022 р. російська федерація розпочала повномасштабне вторгнення на територію України. Внаслідок чого, на всій території нашої держави був введений правовий режим воєнного стану. Даний режим є особливим правовим режимом та характеризується низкою заборон та обмежень, а також передбачає відповідний порядок підготовки майбутніх офіцерів Збройних сил України.

Аналіз основних сфер розвитку фізичної підготовки у Збройних силах України на період 2021-2025 років має передбачати огляд вимог та пріоритетів, встановлених у таких документах. По-перше, це Стратегія національної безпеки України. Даний документ містить загальні стратегічні цілі та завдання забезпечення національної безпеки, які можуть відобразити важливі аспекти фізичної підготовки у Збройних силах України. По-друге, це Стратегія воєнної безпеки (воєнна доктрина) та Стратегічний оборонний бюлетень України. Ці документи містять стратегічні орієнтири та завдання забезпечення обороноздатності країни, до яких можуть відноситися і вимоги до фізичної підготовки у Збройних силах України.

Крім того, Закон України «Про фізичну культуру і спорт» містить нормативні вимоги до фізичної підготовки [1]. По-третє, це вимоги Міністра оборони України викладені в Інструкції з фізичної підготовки в системі Міністерства оборони України, що затверджена наказом Міністерства оборони України від 05.08.2021 № 225, зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 01.10.2021 за № 1289/36911 [6].

Слід відмітити, що досвід російсько-української війни та бойових дій в зоні АТО (ООС), наукові дослідження, тенденції відповідно до стандартів підготовки військових формувань НАТО та інші актуальні чинники є важливими при формуванні та вдосконаленні системи фізичної підготовки в Збройних силах України. Інтеграція технологій програмування фізичної підготовки військовослужбовців та урахування особливостей реабілітації поранених та травмованих військових в систему навчання та підготовки є важливими завданнями для підготовки майбутніх офіцерів Збройних сил України.

Наразі, розробка програм фізичної підготовки з урахуванням специфіки військової діяльності та потреб особового складу є кроком у напрямку підвищення ефективності тренувань та забезпечення готовності до виконання завдань. Врахування особливостей фізичного та психологічного стану поранених та травмованих військових в процесі їхньої реабілітації дозволить ефективніше

відновлювати їх функціональні можливості та відновлювати працездатність. Розробка нормативів фізичної підготовки, які враховують функціональні показники організму військовослужбовців, є важливою складовою для досягнення оптимального рівня готовності до виконання службових обов'язків.

Варто зазначити, що важливо проводити систематичний моніторинг фізичної підготовки та здоров'я військовослужбовців і вчасно вносити корективи до програми підготовки з урахуванням їхніх потреб і можливостей.

Загалом, інтеграція таких технологій дозволить покращити якість фізичної підготовки та реабілітації військовослужбовців, що сприятиме підвищенню їхньої бойової готовності та загального стану здоров'я.

Розвиток фізичної підготовки і спорту в Збройних силах України протягом 2016-2020 років був позначений важливими досягненнями та виявленням проблемних аспектів завдяки впровадженню Концепції розвитку фізичної підготовки і спорту. Виконання завдань цієї концепції визначило позитивні тенденції у підвищенні рівня фізичної підготовки та розвитку спортивного потенціалу в Збройних силах України, а також виявило проблемні питання, які потребують уваги та вирішення [3].

Нова Комплексна програма розвитку фізичної підготовки і спорту на період до 2025 року має враховувати ці досягнення та проблеми, і використовувати їх як базу для подальшого вдосконалення системи фізичної підготовки і спорту в Збройних силах України. Вона повинна бути розроблена з урахуванням висновків та рекомендацій фахівців у галузі фізичної підготовки і спорту, а також залучати експертів з Міністерства оборони України, Генерального штабу Збройних сил України, військових частин, академій та університетів, інших органів військового управління та навчальних закладів. Ця програма має визначити конкретні цілі, завдання, методи та засоби розвитку фізичної підготовки і спорту серед військовослужбовців, а також механізми їх впровадження та моніторингу. Такий підхід дозволить забезпечити систематичне покращення фізичного стану та підвищення ефективності бойової готовності військових підрозділів.

Напрями розвитку фізичної підготовки і спорту в Збройних силах України на найближчі п'ять років можна узагальнити наступним чином:

- нормативно-правове забезпечення, розробка і вдосконалення нормативно-правової бази, яка регулює функціонування системи фізичної підготовки і спорту в Збройних Силах України;

- управління та керівництво, розвиток ефективної системи управління та керівництва фізичною підготовкою і спортом, включаючи організацію роботи керівництва на різних рівнях;

- навчально-методичне забезпечення, розробка та впровадження сучасних методик та програм фізичної підготовки, а також підготовка відповідних кадрів;

- науково-дослідна робота, організація дослідницької діяльності з метою вивчення та вдосконалення методів і засобів фізичної підготовки та спорту для військовослужбовців.

- організація спортивної роботи, створення умов для активного ведення спортивної діяльності в армії та сприяння розвитку фізичної культури та спорту серед військовослужбовців.

- міжнародна діяльність, співпраця з міжнародними партнерами та участь у міжнародних змаганнях та проектах у галузі фізичної підготовки і спорту.

Передбачається, що вони складуть основу нової Комплексної програми розвитку фізичної підготовки і спорту у Збройних силах України на період до

2025 року, про яку було згадано вище. Перспективні питання розвитку фізичної підготовки частково вирішені у проекті нової Настанови з фізичної підготовки у Збройних Силах України. Це, насамперед, вдосконалення питань планування форм фізичної підготовки, змісту та системи перевірки й оцінювання військовослужбовців, підрозділів та військових частин [6].

Враховуючи зазначені напрями розвитку і вже здійснені заходи, нова Комплексна програма розвитку фізичної підготовки і спорту у Збройних силах України на період до 2025 року може стати важливим кроком у вдосконаленні системи фізичної підготовки та спорту в армії. Основні напрями, які можуть бути включені до цієї програми, включають наступні.

Планування і методика фізичної підготовки, а саме розробка сучасних методик планування та виконання фізичної підготовки, які враховують індивідуальні особливості військовослужбовців і відповідають сучасним вимогам.

Оцінка і контроль. Вдосконалення системи перевірки та оцінки фізичної підготовленості військовослужбовців, включаючи розробку нових критеріїв та методів оцінювання. Науково-дослідна діяльність, яка включає підтримка науково-дослідних проектів у галузі фізичної підготовки та спорту для пошуку нових ефективних методів та технологій [5]. Освітні програми і підготовка фахівців, подальше розвиток навчально-наукового інституту фізичної культури та спортивно-оздоровчих технологій для підготовки кваліфікованих кадрів.

Розвиток військово-прикладного спорту. Підтримка розвитку військово-прикладного спорту та сприяння співпраці з федераціями та іншими організаціями в цій галузі [4].

Таким чином, враховуючи ці напрями, можна очікувати подальше покращення системи фізичної підготовки та спорту в Збройних силах України, що сприятиме загальному підвищенню бойової готовності та ефективності.

Список джерел інформації

1. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» в редакції від 01.01.2024 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text>
2. Указ Президента України № 392/2020 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 р. «Про Стратегію національної безпеки України», URL : <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
3. Доктрина підготовки Збройних Сил України, затверджена начальником Генерального штабу Збройних Сил України від 01.07.2020 № ВКП 7.00(03).01. URL : https://www.mil.gov.ua/content/standarts/doktryna_pyblick_spilk_20200919.pdf
4. Концепція розвитку фізичної підготовки і спорту у Збройних Силах України на період до 2020 р., затверджена наказом Міністерства оборони України від 13.05.2016 № 257. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0452322-22#Text>
5. Чепурний В.А. Вдосконалення методики навчання прийомів рукопашного бою у вищих військових навчальних закладах Збройних сил України. Фізична культура в університетській освіті: інновації, досвід та перспективи розвитку в умовах сучасності: матеріали всеукр. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 11 трав. 2022 р. Київ, 2022. С. 164–167.
6. Інструкція з фізичної підготовки в системі Міністерства оборони України, що затверджена наказом Міністерства оборони України від 05.08.2021 № 225, зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 01.10.2021 № 1289/36911. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1289-21#Text>

СЕКЦІЯ 7. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ТА ІНШОМОВНА КОМУНІКАЦІЯ В РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

АРХИПОВА Вікторія Олександрівна

Харківський національний університет радіоелектроніки (Україна, м. Харків);

МУРАВЬОВА Олена Миколаївна

Харківський національний університет радіоелектроніки (Україна, м. Харків)

АНГЛІЙСЬКА ЯК МОВА МІЖНАРОДНОГО СПІЛКУВАННЯ В УКРАЇНІ

Подальша глобалізація світового суспільства, розвиток міжнародної торгівлі та ринку праці зумовили необхідність посилення вимог до мовної підготовки фахівців різних сфер діяльності. Міжнародне спілкування відображається у мові адміністративного спілкування, що вимагає утворення так званої євро-англійської мови (EuroSpeak), яку можна назвати «лінгва франка» Європи. Лінгва франка (італ. lingua franca - «мова франків») – мова, яка де-факто, є мовою міжетнічного спілкування.

Англійська мова є офіційною де-юре у 58 із 196 країн світу, а де-факто – й у низці інших країн і територій. Вона є однією з шести мов ООН, а також офіційною мовою ЄС, Ради Європи, Європейської комісії, Європейської асоціації вільної торгівлі та НАТО. Наразі понад 1,5 млрд людей вивчають англійську мову у світі.

Загалом, англійською в ЄС сьогодні може спілкуватися більш ніж половина європейців – 51 %. Вона ефективно поширюється через мовну політику Євросоюзу: школярі починають вивчати англійську мову з молодшої школи.

Глобальна англійська – це політична і культурна реальність XXI століття. «Глобіш» (Globish), або «світова стандартизована розмовна англійська» (World Standard Spoken English) містить близько 1500 слів, і його користувачі повинні уникати гумору, метафор, ідіом, скорочень і будь-чого, що може спричинити крос-культурні колізії.

Україна, як одна з європейських країн, активно долучається до реалізації мовної політики ЄС у багатьох сферах діяльності суспільства. Навички спілкування іноземною мовою є особливо актуальними для тих українців, які були змушені виїхати за кордон під час повномасштабної агресії росії проти України. Люди опинились в незнайомій країні, де їм вкрай необхідно навчитись спілкуватись для задоволення базових потреб (житло, їжа, транспорт, робота).

На допомогу українським громадянам прийшли небайдужі люди та організації. Команда CLEAR Global, що співпрацює з 31 організацією з надання допомоги, включаючи IRC Ukraine, BOOZ і CARE International, негайно мобілізувала свої ресурси для надання мовної підтримки в Україні та за її межами, у таких країнах, як Польща, Румунія та Угорщина. Працівники

організації продовжують отримувати запити на підтримку, оскільки ситуація розширюється та впливає на все більше людей у Європі. Події швидко розвиваються в міжнародному, багатомовному контексті. 419 лінгвістів-волонтерів надали допомогу у перекладі контенту, який охоплював різні теми, як-от захист дітей у гуманітарних умовах, міжнародне право та гуманітарні стандарти, особиста безпека та безпека тощо, на 35 мов.

В Україні впроваджуються комплексні заходи щодо сприяння володінню англійською мовою, забезпечуючи безкоштовні мовні курси та інтегруючи мову в усю систему освіти, починаючи з дитячого садка. Очікується суттєве покращення вивчення англійської мови, оскільки 22 листопада 2023 року Верховна Рада ухвалила законопроект (№ 9432 «Про застосування англійської мови в Україні») про статус англійської мови як мови міжнародного спілкування в публічних сферах. Цей закон, зокрема, визначає категорії посад, кандидати на зайняття яких зобов'язані володіти англійською мовою [1].

Для державних посад рівень англійської мови визначатиметься Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти (CEFR) [2]. Розуміючи необхідність володіння англійською мовою, минулого року було запроваджено масштабний всеукраїнський проєкт Eng4PublicService для посадовців різних рівнів.

З прийняттям закону розпочинається важлива процедура поступового становлення англійської мови як офіційної мови міжнародного спілкування в Україні. Для підготовки уряд України та Міністерство цифрової трансформації разом із партнерами розробили нову національну мовну програму Future Perfect, завдяки якій в українців є можливість безоплатного преміум доступу до всіх мовних курсів на 3 роки.

Також в Україні впроваджуються комплексні заходи для сприяння володінню англійською, забезпечуючи безкоштовні мовні курси та інтегруючи мову в усю систему освіти, починаючи з дитячого садка. Частиною програми Future Perfect є проєкт онлайн-школи All Right: безоплатний доступ до навчання на 2 роки для дітей від 4 до 12 років. Викладачі онлайн-школи All Right адаптують навчання під інтереси дитини. Тут можна грати у відеоігри, дивитися мультики та фільми, вчити мову за допомогою пісень [3].

За ініціативи британських викладачів з Кембриджського університету створена освітня онлайн-платформа Empower, один із сервісів національної мовної програми Future Perfect, яка вже доступна для всіх українських вишів. Вона призначена для вивчення англійської спільно з викладачем. Кожен український університет може використовувати платформу безоплатно. Сервіс містить навчальні курси для всіх рівнів — від A1 до C1 для дорослих та старших підлітків. Це допоможе студентам українських ЗВО легко та доступно здобути знання з англійської мови й стати більш конкурентоспроможними на міжнародному ринку праці [4]. Також для безкоштовно оволодіння англійською мовою на високому рівні, за допомогою англомовних викладачів (native speakers) можна використовувати програму Promova [5].

Закон «Про застосування англійської мови в Україні» передбачає, що від 2027 року всі англомовні фільми в кінотеатрах показуватимуть мовою

оригіналу з українськими субтитрами. Крім того, телебачення показуватиме контент англійською мовою, а служби громадського транспорту пропонуватимуть іноземцям інформацію англійською.

Світова експансія українських стартапів і компаній, таких як Grammarly, Depositphotos, Betterme, Delfast, Preply чи Reface, була б неможливою без ІТ-експертизи, талановитих людей і, звичайно, гарного знання англійської мови.

Українці інтегруватимуть бізнес, науку, культуру в глобальний контекст, отримають доступ до глобальних інформаційних ресурсів, влаштуються на світовий ринок праці з вищою заробітною платою, а держава залучить іноземні інвестиції. Характерним у даному контексті є те, що мовна політика та створення спільного комунікативного простору є одним із пріоритетних напрямів діяльності Європейського Союзу.

Список джерел інформації

1. Проект Закону про застосування англійської мови в Україні. № 9432 від 28.06.2023 р. URL : <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42201>

2. Language Policy Portal. The CEFR Levels. URL : <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages/level-descriptions>

3. Безкоштовна англійська для дітей з України. Інтерактивна платформа для самостійного навчання. URL : <https://allright.com/diia-osvita-future-perfect>

4. Cambridge English Empower. URL : <https://nmc-vfpo.com/kembridzhskyj-kurs-anglijskoji-movy-empower/>

5. Promova – національний проєкт. URL : <https://promova.com/uk/free-for-ukraine>

BADAN Antonina

candidate of philological science, associate professor, National Technical University
“Kharkiv Polytechnic Institute” (Ukraine, Kharkiv)

CHATGPT: FRIEND OR ENEMY?

The recent decades have witnessed unprecedented acceleration of digital technologies development and their immediate introduction into the economic and educational spheres, and especially so into the domain of foreign language acquisition. With obvious lack of foreign language speaking environment in Ukraine it was of crucial importance to create simulating platforms that would cover up the absence of real-life foreign language communication. Multimedia technologies stepped into the classrooms with plasma TVs to allow for bringing in Internet pieces and thus simulate real-life communication [1].

Further on, digital chatbots took over and flooded the Internet with numerous improvements both in instruction and evaluation. Thus, Large Language Models (LLM) of the Chat GPT and Bard types offered learners on a par with evaluation and correction the users' engagement into real-life interaction where humans are in partnership with the computer.

ChatGPT was launched in 2022 and “...has taken the Internet by storm” [2]. However, its use revealed not only powerful benefit for language acquisition, but also

a number of limitations. Quite a few of researchers pointed out the challenges and flaws that learners faced in their use of ChatGPT [3,4]. Among the flaws mentioned were numerous instances of cheating, misconduct, fear of slowing down the students' progress instead of cultivating automated skills of spontaneous speaking and writing. Numerous authors, though, mentioned the fact that the above concerns are common for emerging technologies, and most often they undergo further development to do away with obvious shortcomings. Moreover, some of the authors point to '...human beings' natural tendency to envision the unknown as 'the enemy...known as the "innovator's dilemma" [4, p.38]. This is the kind of anxiety that may often lead to avoidance of the opportunity and reluctance to try something new.

In contrast to the worrying side of the matter, the benefits of using the large language models are their game-changing character. They either follow in the wake of multimedia technologies or pioneer in blending with traditional techniques nowadays. Among the beneficial features of the LLMs are reinforcement of foreign language writing which was the paramount component to speed up, intensify and expand the vocabulary in creative writing and the core solution for unloading the teachers' grading of students' essays.

Interestingly, the survey held by Business Foreign languages and translation department at National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", Ukraine, revealed that students were first fascinated by ChatGPT's possibilities to polish up their writing nearly to perfection in terms of vocabulary and grammar, but discouraged afterwards by their own realization that they were losing their cognitive abilities passing off their ChatGPT-created pieces as their own.

The above-mentioned discontent on the part of students matched with that of their teachers, but was readily solved by blending traditional and digital technologies. In their writing tasks students were equipped with the obligatory active vocabulary from the course module, later on assisted by ChatGPT's additional vocabulary (and ideas), and eventually were supposed to give feedback on mastering both original and supplementary vocabulary and patterns by way of answering their teachers' questions, which was also win-win approach to combine traditional and digital learning (blending) accompanied by a strong "student-centered" basis.

Additionally, as LLMs were further developed to meet the needs of educators, there appeared applications that met the other instructional needs in foreign language learning. Thus, ChatGPT is able to provide engagement in human-computer dialogues, text generation, both oral and in writing, text responses to human enquiries, audition material voiced in different accents, and many more.

Based on the above examples of beneficial nature of digital platforms for foreign language learning there is no longer any doubt that initial concerns and fear over the next-in-line developments can be easily bypassed in the present blended mode of teaching and acquisition. It goes without saying that these powerful tools are matched with human developments to withstand their negative effects and limitations. Moreover, they are harmoniously incorporated into the human-computer teaching model by means of blended instruction and "student-centered" approach allowing for students' greater freedom and initiative in their creative studies. Students can receive individual tutoring to avoid their peers' and teachers' judgement.

Furthermore, in terms of communication simulation developments, ChatGPT and the like have covered the gap of authentic speaking environment. As they excel in this respect, students are given their individual chances to practice authentic

dialogues as much as they need to build their automated skills (the requirement of primary importance for training oral interpreters in our case).

In addition, many platforms presently in use of Wikipedia, Google Translate, etc. are on their way to blend with ChatGPT. How to use these newly-appeared innovations is the question for language teaching instructors, because the challenge is mutual, both for the developers and users alike.

To sum up the assessment of the modern digital tools, or Large Language Models, in the educational field, we have to admit its inevitability and efficiency in comparison to 'board-and-chalk' instruction and be ready to embrace them. Friends when mastered, enemies when ignored and avoided.

References

1. Badan, A., Onishchenko, N. Multimedia technologies in foreign language learning under pandemic. Proceedings of the 5th International Conference on Computational Linguistics and Intelligent Systems (COLINS 2021). Volume I: Main Conference. Lviv, Ukraine, April 22-23, 2021. Vol-2870. P. 642-656.

2. Barrot, J.S. ChatGPT as a Language Learning Tool: An Emerging Technology Report. Tech Know Learn (2023). URL : <https://doi.org/10.1007/s10758-023-09711-4>

3. Zanyar Nathir Ghafar. ChatGPT: a New Tool to Improve Teaching and Evaluation of Second and Foreign Languages Review of ChatGPT: the Future of Education: International Journal of Applied Research and Sustainable Sciences (IJARSS) Vol. 1 № 2, 2023: 73 -86

4. Wilson Hong. The impact of ChatGPT on foreign language teaching and learning: Opportunities in education and research. Journal of educational technology and innovation, 2023.03. P. 37-45.

ВЕЦНЕР Юлана Ігорівна

к.т.н., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

АВІНА Світлана Іванівна

к.т.н., доц., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК НЕВІД'ЄМНА

ЧАСТИНА ВИЩОЇ ОСВІТИ

Мова – це дар, який розширює здібності людини, її мислення, сприйняття, пам'ять та уяву. Ми мислимо мовою, якою говоримо і кожна мова відображає ту саму реальність по-своєму. Тому вона має бути точною, щоб ми могли розуміти один одного, вона має бути гнучкою, щоб дозволяти словам набувати нових відтінків значення. Оволодіваючи іноземною мовою, ми розширюємо наш обрій пізнання, поринаємо в інший мовний всесвіт, збагачуємо словниковий запас, розвиваємо пам'ять, покращуємо уявні здібності. Це призводить до кращої інтеграції в закордонне та мовне середовище, і як наслідок, допомагає легко знаходити спільну мову із зарубіжними партнерами.

Комунікація – характеристика будь-яких відносин, що має велике значення у міжнародному співробітництві.

Нині у всіх сферах життя затребувані люди адаптовані, творчі, активні, мобільні, ініціативні. Сучасна людина має вміння спостерігати, аналізувати, вносити пропозиції, відповідати за ухвалені рішення. Очевидно, що актуальним у педагогічному процесі сьогодні стає використання комунікативно спрямованих технологій навчання [1].

У сучасному світі встановлення міжнародних відносин спрямоване на вирішення різноманітних завдань, які можуть бути класифіковані за сферами суспільного життя. Вивчаючи сучасні тенденції міжнародного співробітництва у різних сферах життя, слід зазначити, що освітня сфера одна із головних, у якій не обійтися без міжнародного співробітництва [2].

У сучасних умовах вища освіта, з одного боку, – це послуга, яка формує нову сферу економічної діяльності, з іншого – показник потенціалу країни, параметр міжнародної конкурентоспроможності [3].

Міжнародний ринок освітніх послуг сприяє просуванню національних інтересів на світовій арені та дозволяє задовольнити інтереси тієї чи іншої країни, підвищити економічну ефективність не лише вищої освіти, а й економіки загалом. Відповідно до Індексу розвитку людського потенціалу, запровадженого 1990 р. ООН, освіта – найважливіший показник розвитку, формує інтелектуальний, емоційний, духовний контур соціокультурного устрою держави. У зв'язку з цим у сфері вищої освіти під впливом глобальних проблем необхідно вирішити низку питань: підвищення якості освітніх послуг; підготовка фахівців із розвиненими міжкультурними навичками; розробка стимулів поведінки та оптимального набору інструментів регулювання з метою конкуренції та кооперації для досягнення поставлених цілей; забезпечення економічної релевантності, прибутковості, ефективності та затребуваності навчання; просування академічної цінності. При цьому держава має діяти відповідно до глобального контексту та міжнародних уявлень, що узгоджуються з національними пріоритетами [4].

Підвищити конкурентоспроможність національної системи вищої освіти на світовому освітньому ринку, отримати додаткові можливості прискореного розвитку можливо за рахунок інноваційного розвитку та вдосконалення міжнародної діяльності, обґрунтованої всебічною інтеграцією України як рівноправного партнера у світовому освітньому співтоваристві, мобілізацією колективних зусиль українських та іноземних вчених, їх академій, зміцненням міжкультурних та ділових зв'язків, обміном інтелектуальними ресурсами. У зв'язку з цим основними напрямками міжнародного співробітництва є: інтеграція із закордонними вишами у галузі фундаментальних та прикладних досліджень; формування спільних з іноземними партнерами програм та проектів співробітництва; входження у світовий інформаційно-комунікаційний простір; розширення визнання дипломів, що видаються в Україні, про вищу освіту.

Основними формами та видами діяльності, спрямованими на досягнення такого рівня освіти, який би відповідав потребам сучасного міжнародного соціуму, рівням національних освітніх систем, діалогу культур є: проведення спільних з університетами-партнерами науково-освітніх заходів (конференцій, майстер-класів, семінарів); організація обміну науковими кадрами для виступів

з лекціями та участі у дослідницьких проектах; організація обміну студентами для навчання та стажувань.

Залучення іноземних студентів до вузів дозволяє інтегрувати освітню систему в єдину міжнародну зону вищої освіти, істотно впливає на розвиток освітнього середовища навчального закладу, підвищує якість підготовки спеціаліста, конкурентного, здатного до реалізації інновацій.

Проте, за нинішніх умов багато пунктів можуть здаватися нездійсненними. Тут на допомогу може прийти дистанційна освіта. У зв'язку з цим висока необхідність розробки нових механізмів, моделей та технологій у системі вищої освіти, вивчення особливостей реалізації міжнародних освітніх програм із застосуванням дистанційних цифрових інструментів. Залежно від рівня взаємодії викладача зі студентами, зокрема іноземними, можна назвати такі форми дистанційного навчання: 1) асинхронне передбачає самостійне вивчення навчального матеріалу, у якому відсутній безпосередній контакт студента і педагога. Прикладом цієї форми навчання є онлайн-курси, навчальні блоги, відеозаписи лекцій, тести, чат-боти, e-mail-розсилки тощо; 2) синхронне передбачає проведення занять у реальному часі за безпосередньої взаємодії викладача та студента з використанням ІТ-технологій. Наприклад, проведення онлайн-лекцій, вебінарів, онлайн-тренінгів, онлайн-консультацій тощо; 3) змішане поєднує синхронну та асинхронну форми навчання, коли, наприклад, перед проведенням онлайн-тренінгу в режимі реального часу студент вивчає матеріал самостійно.

Найбільш високий потенціал реалізації форм міжнародного співробітництва з використанням дистанційних технологій наголошується у наступних напрямках підготовки: економіка, юриспруденція, педагогіка, література, управління, історія. Щодо технічних спеціальностей та медицини, то для підготовки студентів з них в онлайн-режимі необхідне застосування телекомунікаційних технологій, передусім для проведення практичних занять.

Як перспективи розвитку дистанційної освіти при реалізації міжнародного співробітництва можна виділити: 1) пріоритет змішаної форми навчання, яка забезпечить високу якість освіти; 2) державне регулювання правил та процесу онлайн-навчання; 3) удосконалення програмного забезпечення для створення єдиної, зручної та стандартної платформи; 4) використання технологій AR/VR; 5) побудова індивідуальних освітніх програм, коли навчання адаптується під вхідний рівень підготовки студентів, індивідуальну швидкість проходження та закріплення матеріалу, можливості вибору кейсів для практики.

Список джерел інформації

1. Marginson, S. Wende M. Van der. Globalisation and Higher Education. Marginson, // OECD Education Working Papers. № 8. OECD Publishing, 2007. URL : <https://ideas.repec.org/p/oec/eduab/8-en.html>

2. Про затвердження «Національної рамки кваліфікацій». Постанова Кабінету міністрів України № 1341 від 23.11.2011 р. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011>

3. Закон України «Про вищу освіту» № 1556-VII. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

4. Спеціалізовані установи системи ООН: навч. посібник. В.С. Бруза. К. : Либідь, 1995.

HOW TO GET STUDENTS TO LOVE READING

Students actually do not use the text books if they need to find out something new or to solve different task problems in learning process. Students do not read because they do not understand the text book and do not know how to pull out the most important information as well as how to summarize it in a way that is useful to them. Reading and learning are closely connected, that is why, teachers have to demonstrate why it is important to read, explain the connection between why they are reading and what they are expected to do with reading. The importance of modeling good reading strategies is key to success in teaching: give students an opportunity to create their own way of reading; provide them your own strategies of reading-comprehension; persuade them to know what they are supposed to learn from the text; clearly identify the purpose of their reading whether they are preparing for a language exam, looking for information to prepare for a class on a definite subject, reading for educational purposes for general development, reading to solve a problem unrelated to their studies or even reading fiction.

Reading skills achievements for academic purpose provide comprehensive language development through the presentation of an active reading strategies focusing on topic-based lexis and lexico-grammar structures in order to build up students' lexical knowledge. Here are a few effective active reading strategies for teachers: before reading activities presenting discussion in small groups; prepare different genres(newspapers, magazines, websites, encyclopedias, books); recycle and practice target vocabulary; come up with reading comprehension questions to check students' understanding and recycle target vocabulary then implement vocabulary activities focusing on meaning and word family members, work with collocations, specific word usage; use projects and topics including class discussion, online research and writing essays.

Here are a few effective active reading strategies for students to pair with skimming: when skimming, it keeps your brain active, engaged, and focused, and helps you understand and retain information better and longer:

1. look through the text before started to read and focus on headings, illustrations, captions, highlighted items, end of chapter summaries, etc, these features give you an idea of the main concepts of the text and what you should focus on while skimming;

2. make a prediction about what you think the chapter or section is going to be about;

3. activate prior knowledge making a list of what you already know about the topic and what you want to know about it, identify and write down any questions you have;

4. annotate from the book brief notes and thoughts (in your own words) in the margins of the text or in a notebook. PDF viewers, such as Adobe Acrobat and Preview, also let you add notes directly on the page of a digital text, other possibilities include note-taking apps such as Evernote, OneNote, or Google Keep;

5. summarize the main ideas after a section or page, stop and write a 1-3 sentence summary in your own words;

6. generate questions that you have as you read the text and/or questions that you would ask a class if you were the instructor, use different levels of questions.

Common obstacles in students' active reading: distractions as one of the biggest challenges of active reading ; reading can be mentally exhausting, especially when dealing with complex or dense material, it's easy to get tired and lose focus, which can hinder your ability to actively engage with the text; lack of interest when the material may not be particularly interesting or engaging, this can make it difficult to stay motivated and maintain your focus; difficulty in understanding the texts that may be challenging to understand due to complex language, jargon, or unfamiliar concepts.

Tips to overcome challenges to productive reading.

Create a conducive reading environment:

1. to avoid distractions, create a comfortable and quiet reading space where it can be possible to focus on;

2. turn off notifications, log out of social media, and eliminate any other distractions that might interrupt reading;

3. take breaks to avoid fatigue, take breaks every 20-30 minutes to stretch, move around, and rest for eyes; this will help to recharge and maintain focus;

4. find ways to consider the material interesting with the aim to overcome a lack of interest;

5. try to find ways to make the material more engaging, ask yourself questions;

6. relate the material to personal experiences or interests;

7. think properly about the real-world applications for the information read;

Visual techniques use:

1. to help with difficult-to-understand material, use visual techniques;

2. draw diagrams, create mental images and infographics, make concept maps for better understanding complex ideas and relationships.

Practice active reading consistently because, like any skill, active productive reading requires practice to master. Make a habit of practicing active reading consistently, even if it's just for a few minutes a day. With time and practice it would be easier to overcome challenges and improve reading skills. Always search help if being struggling with active reading. Join a book club or different study groups, ask guidance from a teacher or tutor, or find online resources that can provide support and guidance.

Concluding, it should be stressed that it will be possible to improve active reading skills and enhance comprehension, retention, and engagement with the material. All of these will be definitely allowed by accepting common challenges, obstacles and implementing strategies to overcome them. Moreover, active reading is a skill that requires practice and effort, but with consistency and dedication making the main educational goals achieved.

References

1. Delgado, P. et al. (2018) 'Don't throw away your printed books: A meta-analysis on the effects of reading media on reading comprehension', Educational Research Review, Vol. 25, pp. 23–38.

2. Malcom Mann, Steve Taylore-Knowles. Laser B1+Teacher's Book. London. Macmillan Education, 2017. 170 p.
3. Oxford University Press Courses. URL : <https://www.oxfordowl.co.uk/>
4. Skimming. Active reading strategies. URL : [https://learningcenter.unc.edu/tips-and-tools/skimming/#:~:text=Skimming %20is %20a %20strategic %2C %20selective, %2C %20data %2C %20or %20other %20elaboration](https://learningcenter.unc.edu/tips-and-tools/skimming/#:~:text=Skimming%20is%20a%20strategic%2C%20selective,%2C%20data%2C%20or%20other%20elaboration)

ЛЬЧЕНКО Тамара Олексіївна

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ІНШОМОВНА КОМУНІКАЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА

Спілкування іноземними мовами розширює культурне розмаїття, відкриває нові горизонти та можливості, сприяє міжнародному розвитку та співпраці. Суть зовнішньої комунікації в нашому суспільстві полягає у сприянні глобального розуміння, полегшенні транскордонного співробітництва, вихованні взаємної поваги та розвитку більш взаємопов'язаного та гармонійного світу.

У період зростаючої глобалізації ефективна зовнішня комунікація є ключем до побудови позитивних відносин, вирішення глобальних проблем і формування більш інклюзивного та спільного майбутнього. У наш час, коли кордони не є бар'єром для потоку інформації. Культурний обмін є ключовим аспектом у руйнуванні стереотипів, розвіюванні упереджень та формуванню глобальної спільноти, яка цінує відмінності.

Таке пізнання сприяє більш тонкому розумінню унікальної історії, системи вірувань і способу життя. Крім того, ефективна зовнішня комунікація допомагає у вирішенні нагальних глобальних проблем. Такі питання, як зміна клімату, криза у сфері охорони здоров'я та економічна нерівність, вимагають спільних зусиль на міжнародному рівні. Через дипломатичні канали, та багатосторонні угоди зовнішня комунікація стає прискорювачом пошуку колективних рішень спільних проблем.

У сучасному світі бізнес, уряди та окремі особи щодня беруть участь у міжнародній комунікації. Успіх міжнародної торгівлі, дипломатичних відносин та культурної співпраці залежить від ефективної міжкультурної комунікації. Непорозуміння або неправильна передача інформації можуть мати негативні наслідки, що підкреслює потребу в кваліфікованих комунікаторах, здатних орієнтуватися в мовних і культурних складнощах.

Вивчення англійської мови відіграє багатогранну роль у суспільстві, слугуючи глобальною лінгва франка, яка долає кордони та об'єднує людей з різним мовним походженням. Володіння англійською мовою сприяє ефективній взаємодії в різних галузях, включаючи бізнес, науку, академічне середовище та дипломатію. Вона дозволяє людям спілкуватися без кордонів, сприяючи співпраці на глобальному рівні.

Англійська мова є домінуючою мовою в Інтернеті, в академічних колах та міжнародних засобах масової інформації. Вивчення англійської мови надає людям ширший доступ до інформації, досліджень та світових новин, дозволяючи їм залишатися в курсі подій та брати участь у глобальному дискурсі.

Чимала кількість престижних університетів та академічних установ по всьому світу використовують англійську мову як засіб навчання. Володіння англійською мовою надає широкий спектр освітніх можливостей, стипендій та міжнародних обмінів, покращуючи академічні та кар'єрні перспективи.

На міжнародному ринку праці знання англійської мови є цінною навичкою. Багато закордонних компаній та організацій використовують англійську як основну мову спілкування. Вивчення англійської мови може значно підвищити шанси на працевлаштування та кар'єрний ріст. У галузі інформаційних технологій та досліджень англійська мова є найуживанішою мовою. Володіючи англійською мовою, можна долучатися до найсучасніших проєктів у науці, технологіях та інноваціях. У сфері туризму знання іноземної мови є необхідним для споживачів та постачальників послуг, сприяючи безперешкодному спілкуванню та взаєморозумінню.

Отже, значущість іншомовної комунікації в нашому суспільстві невід'ємна, а здатність ефективно спілкуватися поза межами кордонів стає не лише навичкою, але й необхідністю для побудови більш інклюзивної, гармонійної та спільної глобальної спільноти.

LAPUZINA Olena

candidate of pedagogic sciences, associate professor, National Technical University
“Kharkiv Polytechnic Institute” (Ukraine, Kharkiv);

Dr. MUKUNI Joseph

PhD, Collegiate Associate Professor in the College of Liberal Arts and Human Sciences,
School of Education, Virginia tech (USA, Blacksburg)

REFOCUSING 21ST ORGANIZATIONAL LEADERSHIP TOWARDS HUMAN-CENTRIC SUSTAINABLE DEVELOPMENT

In recent years, the world of industry has witnessed the 4th Industrial Revolution also known as Industry 4.0. The focus of Industry 4.0 has been to digitalize industry and commerce to maximize efficiency, effectiveness, mass production, and profitability. The key features of this industrial revolution include the use of automation, smart machines, analytics, human-machine interaction, artificial intelligence, gene editing, advanced robotics, big data, and the Internet of Things, among other features (Butrica & Mudrazija, 2022; Jin & Shin, 2021; McGinnis, 2023; Mukuni, 2023; Schwab, 2017).

The Fourth Industrial Revolution was preceded by three epoch changing eras that saw the invention of the steam engine, the spinning jenny, electricity, electronics, and information technology. Along with the first three industrial revolutions, Industry 4.0 has impacted industry and life in general in ways that are beyond imagination

(Schwab, 2017). More and more, technology is becoming a significant driver of work processes, assuming many functions traditionally associated with human labor.

Industry is now being oriented towards another revolution called Industry 5.0, which is human-centric, to mitigate the adverse impact of Industry 4.0 on human beings and the environment. This paper presents the benefits and challenges of Industry 4.0, the advent of Industry 5, the impact of Industry 5.0 on the skill needs of workers, and what needs to be done to prepare leaders for the leadership and administrative challenges associated with Industry 5.0.

Benefits of Industry 4.0

Industry 4.0 has several benefits. One benefit is that the use of computerized machines minimizes the incidence of wastage arising from human error. Human beings are prone to error as immortalized in the saying that to error is human. There are many possible causes of workmen errors. They include sickness, lack of concentration, emotional disturbances, boredom, and fatigue. Machines are not likely to have any of these human-associated limitations. Once a machine has been programmed to produce the intended outputs, the machine will do as planned unless there is a malfunction. Another benefit of replacing as many human workers as possible with machines is that, apart from lowering the cost of production through a reduced wage bill, machines will not agitate for increased wages or disrupt production through strikes. Furthermore, non-human workers will not laze around or engage in workplace gossip that potentially causes intra-person animosities which create toxic work environments. The list of benefits is limitless, the greatest of which is mass production and profitability.

Challenges of Industry 4.0

Despite all the benefits associated with Industry 4.0, there is a downside to this exciting phenomenon. One significant challenge of Industry 4.0 is its negative impact on the mental health of users of information technology who experience cyberbullying, isolation from other humans, and invasion of privacy (Juszczak, 2015; Livingstone et al, 2021; Nesi, 2020; Vissenberg, 2022). Another challenge is that potential and actual replacement of human labor with robots is causing stress on workers who are worried about the threat to job security (Balliester & Elsheikhi, 2018; Butrica & Mudrazija, 2022).

Another important challenge is that Industry 4.0 has placed mass production and profits at the center of production with little regard for the human workforce and the environment. Regarding this concern, Ghobakhloo et al, have observed that:

Industry 4.0 aligns with the long-lasting neoliberal capitalism models that emphasize profitability and shareholder primacy, intensifying some of the prevailing socio-environmental concerns such as regional inequality, environmental degradation, of human-robot collaboration for a smart business ecosystem that promotes resource efficiency and bioeconomy.

Mitigating Adverse Effects of Industry 4.0

To mitigate the challenges associated with Industry 4.0, the European Union is advocating for Industry 5.0, which will retain all the good things in Industry 4.0 but put the human being and the environment at the center of production to make industrial development more sustainable. This refocusing of priorities from profit-centeredness to man-centeredness will entail giving workers more meaningful jobs (Khan et al, 2022), enhance morale, and place due emphasis on the dignity of labor, and ensure the protection of the environment upon which human life depends.

Implications of Industry 5.0 on Leadership

The refocusing of priorities from those of Industry 4.0 to those of Industry 5.0 will entail reskilling of workers and a transformation of the skillsets of leaders. Paramount among the skills needed for Industry 5.0 era are soft skills such as communication skills, teamwork, complex problem-solving, creativity, flexibility, emotional intelligence, and persistence (Polakova et al, 2022). Workers will also need to have skills for coping with human-robot interactions. Furthermore, the workforce will also need to have lifelong learning skills that will enable them to constantly stay abreast of developments in technology.

Leaders will need to have the skills for leading and managing Industry 5.0 workforce and the delicate balance between profit-centeredness and human-centeredness. Commenting on the transformation of skillsets of leaders, Polakova et al (2022) said:

“In the era of Industry 5.0, endeavors aimed at enhancing engagement, empowerment, and participation hold significant value. Given the human-centric focus of Industry 5.0, transformational and collaborative leadership behaviors are recognized as effective tools ... to foster positive outcomes. In the era of Industry 5.0, the ability to influence individuals both within and outside an organization is anticipated to be a highly sought-after skill. Various factors that shape the future of work, such as distributed teams, remote and hybrid work arrangements, complex tasks, and heightened diversity, indicate that leadership skills are crucial not only for individuals in traditional leadership roles but also for those who hold positions involving leading projects, teams, or departments”.

It is incumbent upon institutions of learning to revise leadership education curricula to put emphases on skills that will empower 21st century leaders with transformational and collaborative leadership skills required for changed workplace social and industrial settings. Failure to equip leaders with the demands of Industry 5.0 will result in failing to achieve the intentions of the Fifth Industrial Revolution.

Conclusion

Industry 5.0 has come, and with good intentions of reversing the negative impact of Industry 4.0 on humans and the environment. This realignment of priorities requires transformational and collaborative leadership skills. The onus is on institutions of learning to change the leadership curricula and produce leaders that will make Industry 5.0 achieve its goal of sustainable development through a knowledgeable and skilled workforce led by well-trained transformational and collaborative leaders.

References

1. Balliester, T., & Elsheikhi, A. (2018). The future of work: a literature review. ILO research department working paper, 29, 1-62.
2. Butrica, B. A., & Mudrazija, S. (2022). Skills-Based Hiring and Older Workers. Washington, DC: Urban Institute.
3. Ghobakhloo, M., Iranmanesh, M., Mubarak, M. F., Mubarik, M., Rejeb, A., & Nilashi, M. (2022). Identifying industry 5.0 contributions to sustainable development: A strategy roadmap for delivering sustainability values. *Sustainable Production and Consumption*, 33, 716-737.
4. Khan, M., Haleem, A., & Javaid, M. (2023). Changes and improvements in Industry 5.0: A strategic approach to overcome the challenges of Industry 4.0. *Green Technologies and Sustainability*, 1(2), 100020.

5. Jin, B. E., & Shin, D. C. (2021). The power of 4th industrial revolution in the fashion industry: what, why, and how has the industry changed?. *Fashion and Textiles*, 8(1), 1-25.
6. Juszczak, S. (2015). Fields of impact of social media on youth–Methodological implications. *Acta Technologica Dubnicae*, 5(2), 80-86.
7. Livingstone, S., Mascheroni, G., & Stoilova, M. (2023). The outcomes of gaining digital skills for young people’s lives and wellbeing: A systematic evidence review. *New media & society*, 25(5), 1176-1202.
8. McGinnis, D. (2018). What is the fourth industrial revolution. *Salesforce Blog*.
9. Mukuni, J. (2023). Behold the Fourth Industrial Revolution and how to keep pace with workplace competencies in an ever-changing world of work!. In *The Changing Landscape of Workplace and Workforce [Working Title]*. IntechOpen.
10. Nesi, J. (2020). The impact of social media on youth mental health: challenges and opportunities. *North Carolina medical journal*, 81(2), 116-121.
11. Poláková, M., Suleimanová, J. H., Madzík, P., Copuš, L., Molnárová, I., & Polednová, J. (2023). Soft skills and their importance in the labour market under the conditions of Industry 5.0. *Heliyon*, 9(8).
12. Schwab K. (2017). *The Fourth Industrial Revolution*. Cologny/Geneva: World Economic Forum; 3 Jan 2017.
13. Vissenberg, J., d’Haenens, L., & Livingstone, S. (2022). Digital literacy and online resilience as facilitators of young people’s well-being?. *European Psychologist*.

LAPUZINA Olena

candidate of pedagogic sciences, associate professor, National Technical University
“Kharkiv Polytechnic Institute” (Ukraine, Kharkiv);

Wang Yuling

student-master, National Technical University “Kharkiv Polytechnic
Institute” (Ukraine, Kharkiv)

**INTERNATIONAL TIES IN THE FUTURE LEADERS’ TRAINING IN HIGH
EDUCATION AMONG CHINA AND UKRAINE**

The modern professional training of the Master of Education should aim to create a creative and developmental educational space in higher education institutions, based on post classical methods and coordinated with today's needs. This space stipulates the implementation of personal strategies for future teachers, teachers, and students to improve themselves, reveal the inherent potential of self-development, and gain experience in innovative teaching activities, Mastering the personal style and abilities of future experts as the subject of the educational process. The application of innovative scientific method supports and teaching method support in future teacher professional training.

What does the activity criterion for monitoring the training of masters of the pedagogical profile reflect?

- (1) Student's level of educational activities
- (2) Activities of scientific and teaching workers
- (3) Design and realize the creative potential of teaching by optimizing the

selection of forms and technologies to achieve the goals and tasks of teaching activities

(4) Flexibility to take self-improvement actions based on conditions, environment, and goals; Originality and non-standard behavior, while exercising oneself

(5) Internally independent and not subject to external management

(6) Realizing the required personal changes (ability to set goals and self-analyze one's own potential; ability to strategically predict self-improvement and self-development teaching potential)

What indicators of the activity criterion for monitoring the training of masters in the pedagogical profile do you know?

(1) The quality of student education activities; The results of current student educational achievements; Master's thesis achievements; Conduct training quality surveys on graduates and teachers;

(2) The quality of activities of science and teaching workers (main indicators of science and teaching activities; self-analysis of teaching; diagnosis of successes and shortcomings; teacher ratings);

(3) Implementing interactive teaching methods and technologies (forming innovative potential; creating creative and developmental educational spaces; developing professional abilities; satisfaction with activities; rethinking the role of higher education teachers; cultivating 'team spirit');

(4) Creative teaching methods in higher education institutions (promoting communication skills and techniques: positive attitudes towards individual students; performance of teaching strategies; creating successful situations; using modern technologies (case studies, project methods, portfolio management, etc.) in the classroom and outside of class; Adopting interactive teaching methods; The use of information and communication technology; Develop organized suggestions; Compile investment portfolios).

What does the result-reflective criterion for monitoring the training of masters of the pedagogical profile reflect?

(1) The monitoring of the results of master's training in the teaching overview reflects the level of students' professional ability formation and the level of important professional qualities (acquired knowledge, acquired abilities, skills, and the ability to apply them to practice).

(2) The task faced by higher education institutions is to form a highly spiritual and creative teacher personality, and to prepare for practical changes in reality.

The applicant should master following competencies:

(1) Flexibility of thinking.

(2) Criticism and self-criticism.

(3) Engage in interpersonal interaction and teamwork within an international and multicultural community.

(4) Systematically understand the overall trend of higher education development in different countries around the world and its correlation with specific national situations.

(5) Able to analyze the main sources, teaching research, and development in different periods, and provide explanations and background analysis in written reports, term papers, and graduation papers.

(6) Able to work in an international environment and show a tolerant attitude towards other cultures.

(7) Educational Technology Direction and Innovative Models for Higher Education Expert Training

(8) The direction of scientific standards, higher education standards, educational documents, and their compliance in terms of information accuracy and quantity.

(9) The ability to make organizational management decisions based on rational decision-making theory knowledge

(10) Ability to create a developmental educational space, establish research and educational plans to cultivate future experts

(11) The ability to make management decisions in the field of higher education; Organize experiments and research work and present their results.

(12) Effectively solving psychological teaching problems, typical and non-standard professional tasks that arise in practical teaching activities based on innovative technologies

(13) The ability to identify and develop the abilities of young students; Develop and implement methods to humanize the teaching process in higher education

(14) Ability to create educational plans for future expert training based on the requirements for the structure, content, and design of educational plans

(15) Ability to continuously update technology in professional activities

(16) Being able to construct a personal trajectory for professional self-improvement; The motivation to pursue high achievements, strive to achieve high professional results, and achieve success in life.

What does the creation of a creative and developmental educational space in a higher education institution involve?

(1) The personal strategies for self-improvement of future teachers and students, revealing the inherent potential for self-development, gaining experience through innovative teaching activities, and mastering the personal style and abilities of future experts as the subject of the educational process.

(2) The Application of Innovative Scientific Method Support and Teaching Method Support in Future Teacher Professional Training

11. Write the strategic tasks of the professional training of masters in the pedagogical profile.

(1) Developing innovative education and method support, and training teacher education experts into systematic, ultimate, and value based methods;

(2) The task of conducting psychological and educational diagnosis;

(3) The task of supporting teachers' creative exploration and their ability to create innovative teaching that changes the process of higher education. Under the leadership of the central government, with the cooperation of local governments and the participation of third-party evaluation institutions, the "China model" of quality assurance has been formed. In the theory of new institutional economics, the influence of institutions must be superior to any other single element. It puts institutions in the process of dynamic development and understands the world from the perspective of development and evolution.

The "China model" is the result of replacement process of ineffective institutions to effective institutions ("211 Project" at the national level, the "985 Project", "Double First-Class"). The teaching evaluation system has effectively

changed from qualified evaluation to level evaluation, and then developed to audit evaluation. The evaluation index system is constantly optimized.

The culture with Chinese characteristics has a profound impact on the construction of the quality assurance system and mechanism. Its development process is the process of interaction between the central government, local governments, third-party evaluation institutions, colleges and universities, college students and their parents, and public representatives, and is the process of national will, government goals. It could be paid attention to following problems in the construction of China higher education quality assurance model: unclear accountability subjects, too much government responsibility, high pressure on colleges and universities, equal political achievements of evaluation results, and cumbersome evaluation process, which lead to the high transaction costs. At the same time, the local government attaches great importance to higher education. Now in China the "championship system" means that the central government will encourage and urge local governments to compete on major economic indicators in the administrative framework of large-scale economic decentralization to local governments through various ways.

The system of China's higher education quality assurance system has an adaptive process, which must change with the change of the environment. It is an important part of improving the quality assurance system in higher education to theoretically analyze the advantages and disadvantages of China's quality assurance system and scientifically predict the changes in the future higher education environment. China has started the practice of professional certification in several professional fields, such as construction, engineering, medicine, and business, and gradually explored a quality assurance mechanism that organically combines professional assessment with professional certification and professional qualification certificates. With China's smooth becoming a member of the Washington Agreement in 2016, it symbolizes that China's professional certification of engineering education has officially been brought into the track of dialogue with the world, and professional certification connects the industry with the world. Under the guidance of the policy, the institutional change is increasingly consistent with China's local environment. China's higher education quality assurance system has gradually formed its own characteristics in the process of development and improvement, and has built a multi-level "China model" for higher education quality assurance, which is a unique overall framework for higher education quality assurance in China.

Summing up experience, taking root in the local area, abiding by innovation and continuous optimization are the way of future development of the "China model" of quality assurance in higher education.

References

1. Abbott, C., Powell, J., Benneworth, P. and Cunha, J., 2015. Universities' contributions to social innovation: Reflections in theory and practice. *European Journal of Innovation Management*, 18(4), pp. 508–527.
2. Lifelong learning: Ladder and lifeline. University Alliance spotlight report. London: University Alliance. Available at: <https://www.unialliance.ac.uk/wp-content/uploads/2017/02/UA-Lifelong-learning-spotlight-paper-web.pdf>
3. Sam, C. and Van der Sijde, P., 2014. Understanding the concept of the entrepreneurial university from the perspective of higher education models. *Higher Education*, 68(6), pp. 1–18.

4. Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development. New York : United Nations. URL :

<https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld/publication>

5. Quality assurance and accreditation: A glossary of basic terms and definitions. Bucharest : UNESCO–CEPES. URL :

<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000134621>

6. World Economic Forum, 2020. Future of Jobs Report 2020. Geneva, WEF. URL : https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2020.pdf

LOWERY Charles L.

Ed.D., Associate Professor, Virginia Tech (USA, Blacksburg);

MULLEN Carol A.

Professor, Virginia Tech (USA, Blacksburg) (USA, Blacksburg);

MACENTYRE Antoinette; YOUNGER Latrese; BRADLEY LaShel; HARRIS Lesley

Virginia Tech doctoral students, Educational Leadership and Policy Studies

CROSSING LINES: REFLECTIONS OF BLACK FEMALE SCHOOL LEADERS ON THE INTERSECTION OF GENDER AND RACE

In this presentation doctoral students will explore the concept of dismantling social and racial injustice and constructing educational possibilities through autoethnographic reflection (Cooper & Lilyea, 2022; Ellis et al., 2011; Huber, 2022; Wall, 2006). This paper represents a centering of the Black female educational leader’s voice and experience, which, we contend, embodies a line in the sands of traditional viewpoints about school administration internationally. This line challenges not only limitations on African American school leaders in the U.S., individuals who are generally underrepresented as a minority in educational leadership (Gilmore, 2022), but also extends this challenge to include the limits placed on women and female individuals as minoritized leaders in schools (Banwo et al., 2022; Jang & Alexander, 2022; Johnson & Fournillier, 2023). Administrative expectations in educational leadership often hold the line, not allowing for creative democratic spaces in which the Black female voice is freely heard (Burkhard et al., 2022; Dei & Adhami, 2022). Acknowledging this color line, we seek to introduce an “edge” to the often standardized, sometimes sterile way in which educational leadership is spoken about. It is our intent to create a critical space for leaders, such as the presenters in this session, to reflect on ways to confront the actual problems of social development in a society of change.

It is crucial to consider the perspectives of Black women and female leaders in scholarship and practice. Research shows that Black principals, mostly women, make a significant difference for Black students (Lomotey, 2019). However, the socio-political cultures in society and school “predetermines certain voices and articulations [are] unrecognizable, illegitimate, unspeakable” (Boler, 2004, p. 3). Agreeing with

hooks (1981), “Racist, sexist socialization had conditioned us to devalue our femaleness and to regard race as our only relevant label of identification” (p. 1). A lack of recognition for Black women’s contributions coupled with society’s failure to invite African American females into discussions about educational leadership have led to feelings of exclusion and trauma (Allen, 2021; Crenshaw, 1991; Delker et al., 2020; Doharty, 2020).

Delving into issues of the development of leadership identity and style, confrontation and conflict, the struggle to lead for the learning of all, this session is a space in which we, the researchers, can lay down the tools of others and take off any masks (Author 2, 2014). Through autoethnographic writing, the presenters, who are doctoral students and Black female leaders, will embrace their multifaceted identities and speak from a centered position on leadership in the social sphere (Dahal & Luitel, 2022; Kilgore et al., 2020). This self-reflective approach aims to cross the color line and envision education spaces free from racial injustice (Hernandez et al., 2022).

Presenters/Authors

The discussion will consist of presentations by Educational Leadership and Policy Studies doctoral students who identify as Black female educational leaders. The paper authors, who will facilitate the presentation, are educational leadership professors with years of experience as school administrators and mentors for students of color and international students. Collectively, the authors and presenters will aim to consider “how higher education can provide students [of educational leadership] with the resources they need to succeed” through autoethnographic inquiry (Kelec, 2022; Perez et al., 2020; Shavers & Moore, 2019).

References

1. Allen, R. N. (2021). From academic freedom to cancel culture: Silencing black women in the legal academy. *UCLA Law Review*, 68, 364.
2. Author 1. (2016)
3. Author 2. (2014).
4. Banwo, B. O., Khalifa, M., & Seashore Louis, K. (2022). Exploring trust: culturally responsive and positive school leadership. *Journal of Educational Administration*, 60(3), 323-339.
5. Boler, M. (Ed.). (2004). *Democratic dialogue in education: Troubling speech, disturbing silence*. Peter Lang.
6. Burkhard, T., Kinloch, V., Graham, D., & Yarborough, K. A. (2022). I basically just walked out”: Race talk and the experiences of Black women educators in US educational settings. C. D. Gist & T. J. Bristol (Eds.), *Handbook of research on teachers of color and Indigenous teachers* (pp. 557-568). American Educational Research Association.
7. Cooper, R., & Lilyea, B. (2022). I’m interested in autoethnography, but how do I do it. *The Qualitative Report*, 27(1), 197-208.
8. Crenshaw, K. (1991). Intersectionality, identity politics, and violence against women of color. *Stanford Law Review*, 43(6), 1241-1299.
9. Dei, G. J., & Adhami, A. (2022). Coming to know and knowing differently: Implications of educational leadership. *Educational Administration Quarterly*, 58(5), 780-809.

10. Delker, B. C., Salton, R., & McLean, K. C. (2020). Giving voice to silence: Empowerment and disempowerment in the developmental shift from trauma ‘victim’ to ‘survivor-advocate’. *Journal of Trauma & Dissociation*, 21(2), 242-263.
11. Doharty, N. (2020). The ‘angry Black woman’ as intellectual bondage: being strategically emotional on the academic plantation. *Race Ethnicity and Education*, 23(4), 548-562.
12. Dahal, N., & Luitel, B. C. (2022). Understanding and encountering the ethics of self and others in autoethnography: Challenging the extant and exploring possibilities. *The Qualitative Report*, 27(12), 2671-2685.
13. Ellis, C., Adams, T. E., & Bochner, A.P. (2011). Autoethnography: An overview. *Qualitative Forum: Qualitative Social Research*, 12(1), 273-290.
14. Gilmore, D. (2022). The role of representative bureaucracy: A literature review examining the academic impact of representation in schools for African American and Latinx students. *International Journal of Innovation and Research in Educational Sciences*, 9(1), 2349-5219.
15. Hernandez, K. A., Chang, H., & Bilgen, W. A. (2022). Transformative autoethnography for practitioners: Change processes and practices for individuals and groups. *Myers Education*.
16. hooks, b. (1981). *Ain't I a woman: Black women and feminism*. Pluto Press.
17. Huber, G. (2022). Exercising power in autoethnographic vignettes to constitute critical knowledge. *Organization*. Advance online publication. URL : <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/13505084221079006>
18. Jang, S. T., & Alexander, N. A. (2022). Black women principals in American secondary schools: Quantitative evidence of the link between their leadership and student achievement. *Educational Administration Quarterly*, 58(3), 450-486.
19. Johnson, N. N., & Fournillier, J. B. (2023). Intersectionality and leadership in context: Examining the intricate paths of four black women in educational leadership in the United States. *International Journal of Leadership in Education*, 26(2), 296-317.
20. Keleş, U. (2022). Autoethnography as a recent methodology in applied linguistics: A methodological review. *Qualitative Report*, 27(2).
21. Kilgore, A. M., Kraus, R., & Littleford, L. N. (2020). “But I'm not allowed to be mad”: How Black women cope with gendered racial microaggressions through writing. *Translational Issues in Psychological Science*, 6(4), 372.
22. Lomotey, K. (2019). Research on the leadership of Black women principals: Implications for Black students. *Educational Researcher*, 48(6), 336-348.
23. Perez, R. J., Robbins, C. K., Harris, L. W., Jr., & Montgomery, C. (2020). Exploring graduate students’ socialization to equity, diversity, and inclusion. *Journal of Diversity in Higher Education*, 13(2), 133–145.
24. Shavers, M. C., & Moore, J. L. (2019). The perpetual outsider: Voices of Black women pursuing doctoral degrees at predominantly White institutions. *Journal of Multicultural Counseling and Development*, 47(4), 210-226.
25. Wall, S. (2006). An autoethnography on learning about autoethnography. *International Journal of Qualitative Methods*, 5(2), 146-160.

postraduate student, National Technical University
“Kharkiv Polytechnic Institute” (Kharkiv, Ukraine)

INTERNATIONAL COOPERATION AND COMMUNICATION IN A FOREIGN LANGUAGE IN THE DEVELOPMENT OF SOCIETY

International cooperation and communication in a foreign language are important components of the development of modern society. Thanks to them, people can exchange ideas, knowledge and experience that contribute to the development of science, culture, technology and economics.

International cooperation allows countries to work together to solve global problems, such as climate change, the fight against world terrorism, the development of international trade and much more. Countries can combine efforts to achieve common goals and solve problems that exceed the boundaries of individual states.

Communication in a foreign language is a key factor in successful international cooperation. The ability to effectively communicate in a foreign language allows people from different countries to understand each other and interact at a professional and personal level. Communication in a foreign language ensures the construction of trust and contributes to the development of international relations.

However, communication in a foreign language can be difficult from the difference in cultural traditions and linguistic nuances. This can lead to misunderstandings and conflicts. Therefore, for successful international communication, you need to deeply understand the cultural differences and skills of adaptation in the language environment.

In a world where globalization is becoming more and more, international cooperation and communication in a foreign language become more important. The development of society depends on the ability of people from different countries to cooperate and interact at a professional and personal level. Therefore, the development of foreign language skills and international cooperation is an important task for everyone who wants to help build a future society.

Emotional intelligence is the ability to understand and control their own emotions and emotions of other people. This is a set of skills that help people to communicate effectively, resolve conflicts and work in a team. The role of emotional intelligence in the creation of international cooperation is extremely important.

In international cooperation, people from different countries correspond to various cultural and linguistic barriers, which can lead to misunderstandings and conflicts. Emotional intelligence helps people understand how to act in such situations and how to interact with other people to achieve a common goal.

One of the key elements of emotional intelligence is sympathy - the ability to feel and understand the emotions of other people. In international cooperation, where people from different cultures meet, empathy helps people understand the point of

view of another party and find a general solution. The ability to compass and understand the emotions of other people helps to strengthen trust and promote successful interaction.

In addition, emotional intelligence helps people manage their own emotions, which is important for international cooperation. In situations where people from different cultures occur, conflicts may arise from the differences in views and approaches. The ability to control their own emotions helps people to maintain the world and focus on finding a solution, and not on emotional stress.

References

1. Ahmetoglu, G., Leutner, F., & Chamorro-Premuzic, T. (2011). EQ-nomics: Understanding the relationship between individual differences in trait emotional intelligence and entrepreneurship. *Personality and Individual Differences*, 51(8), 1028-1033. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.paid.2011.08.016>
2. Antonakis, J., Ashkanasy, N. M., & Dasborough, M. T. (2009). Does leadership need emotional intelligence? *The Leadership Quarterly*, 20(2), 247-261. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.leaqua.2009.01.006>
3. Barbuto, J. E., Jr., Gottfredson, R. K., & Searle, T. P. (2014). An examination of emotional intelligence as an antecedent of servant leadership. *Journal of Leadership & Organizational Studies*, 21(3), 315-323. DOI: <http://dx.doi.org/10.1177/1548051814531826>
4. Milstein, T. & Castro-Sotomayor, J. (2020). *Routledge Handbook of Ecocultural Identity*. London, UK: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781351068840>
5. Bratton, V. K., Dodd, N. G., & Brown, F. (2011). The impact of emotional intelligence on accuracy of self-awareness and leadership performance. *Leadership & Organization Development Journal*, 32(2), 127-149.
6. Chan, K.-Y., Uy, M. A., Chernyshenko, O. S., Ho, M.-H. R., & Sam, Y.-L. (2015). Personality and entrepreneurial, professional and leadership motivations. *Personality and Individual Differences*, 77, 161-166.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	3
<i>БІЛЕЦЬКИЙ І.П.</i> ВИКЛАДАННЯ ФІЛОСОФІЇ В УМОВАХ ПОСТМОДЕРНУ	3
<i>ГАВРИШКЕВИЧ О.В.</i> ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	5
<i>KURBANOVA Malohat.</i> FORMATION OF THE FUTURE TEACHER'S IMAGE IN INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION IN CONDITIONS OF DIGITALIZATION	7
<i>МІЩЕНКО В.І.</i> ІСТОРИЧНИЙ ШАНС ВИЖИВАННЯ	8
<i>MULLEN Carol A.</i> CREATIVITY IN HIGHER EDUCATION CURRICULUM FOR SUPPORTING STUDENT SUCCESS	11
<i>ПОНОМАРЬОВ О.С.</i> СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК В УМОВАХ ТУРБУЛЕНТНОСТІ	14
<i>PRASOL Irina.</i> THE USE OF CASE METHOD IN DEVELOPING PROFESSIONAL ORIENTATION OF FUTURE SPECIALISTS IN EDUCATIONAL PEDAGOGY	16
<i>ХАРЧЕНКО А.О.</i> ДУХОВНО-ЦІННІСНІ ВЕКТОРИ ТЕЛЕОЛОГІЇ СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	17
<i>СЛОВЕЦЬ О.А., ПАНФІЛОВ Ю.І.</i> ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТІ	20
СЕКЦІЯ 2. ЛІДЕРСТВО В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ	23
<i>ГУРА Т.В.</i> ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЛІДЕРСТВА	23
<i>ГУРА Т.В., ХМИЛКО Б.С.</i> ЦІННІСНО-ОРІЄНТОВАНЕ ЛІДЕРСТВО В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ	25
<i>ІГНАТЮК О.А., ПОЛИЩУК Д.В.</i> ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК СКЛАДОВОЇ В СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ	28
<i>LIU Rui, KOBETS Valentyn.</i> THE INFLUENCE OF FAMILY, SCHOOL, AND SOCIAL ENVIRONMENT ON THE FORMATION OF LEADERSHIP QUALITIES OF CHINESE STUDENTS	30
<i>LIU Xiaoyan, KOBETS Valentyn.</i> HOW STUDENTS CAN DEVELOP LEADERSHIP QUALITIES	32
<i>LOWERY Charles L.</i> EDUCATIONAL LEADERSHIP AND THE LIMINALITY OF SPACE AND TIME IN CRISIS AND CONFLICT: A CRITICAL THEORY PERSPECTIVE	34
<i>КУЗЬМЕНКО Н.А.</i> ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ЛІДЕРСТВА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИХ ВИКЛИКІВ	37
<i>НАНЛА Daryna.</i> PEDAGOGICAL COMMUNICATION AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' LEADERSHIP QUALITIES	40
<i>ОВЧИННИКОВА О.В.</i> РОЛЬ І МІСЦЕ ПОЧУТТЯ СОРОМУ В СОЦІАЛЬНОМУ ЖИТТІ ЛЮДИНИ	42
<i>РОМАНОВСЬКИЙ О.Г.</i> ДОСВІД ПІДГОТОВКИ ЛІДЕРІВ НА КАФЕДРІ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМИ СИСТЕМАМИ ІМЕНІ АКАДЕМІКА І.А. ЗЯЗЮНА В НТУ «ХП»	44
СЕКЦІЯ 3. СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СУСПІЛЬСТВІ ЗМІН	47
<i>ВЕРТЕГЕЛ А.К., ГРЕНЬ Л.М.</i> МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	47
<i>ГОНЧАР А.С., ГРЕНЬ Л.М.</i> СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА: ЗАВДАННЯ, ПРИНЦИПИ, КРИТЕРІЇ	49

<i>ГРИНЬКО С.В., ГРИБКО О.В.</i> ПРИНЦИПИ СУЧАСНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ.....	53
<i>ДЕМІДОВА Ю.Є.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ ПРОФЕСІЙНИХ РІШЕНЬ У ПРОФЕСІЯХ СОЦІАЛЬНОГО НАПРЯМУ	56
<i>ЗОТОВА Ю.К., ПАНФІЛОВ Ю.І.</i> ПАТРОНАТНА СІМ'Я – НОВІТНЯ ФОРМА СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ.....	58
<i>LOBODA Denis, GRUBKO Olga.</i> VOLUNTEER MOVEMENT IN SOCIAL WORK SYSTEM.....	60
<i>НІКІТЧЕНКО А.М., ГРЕНЬ Л.М.</i> БІДНІСТЬ: ОСНОВНІ ПРИЧИНИ ПОШИРЕННЯ ТА СТРАТЕГІЇ ПОДОЛАННЯ.....	62
<i>СОСПАТРОВ А.М., ЧЕБОТАРЬОВ М.К.</i> СВІТОВИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ФОНДІВ СОЦІАЛЬНОГО ЖИТЛА.....	65
<i>ХАРКІВСЬКА-ДЗЮБА Ж.В., ГРИБКО О.В.</i> АДАПТАЦІЯ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ-МІГРАНТІВ ДО НОВОГО СОЦІОКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА (НА ПРИКЛАДІ ПОРТУГАЛІЇ).....	67
<i>ШВЕДУН В.О.</i> СОЦІАЛЬНІ ПРОЄКТИ І ПРОГРАМИ З РЕАБІЛІТАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	70
СЕКЦІЯ 4. ПРАВО ТА ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ СУСПІЛЬНИМ РОЗВИТКОМ.....	73
<i>ВЕРГУН В.Г., КУКСА В.С.</i> РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО БАНКРУТСТВО В УКРАЇНІ.....	73
<i>VRUBLEVSKA-MISIUNA Kateryna.</i> ACHIEVEMENT OF SOCIAL EFFECT AS ONE OF THE ASPECTS OF INNOVATIVE INVESTMENT.....	75
<i>ГАСВАЯ О.В., ДЗЮБА А.С.</i> ЩОДО ПОРІВНЯННЯ СИСТЕМ ОСВІТИ НІМЕЧЧИНИ ТА УКРАЇНИ.....	77
<i>ГАРЯЄВА Г.М., ПЕРЕВАЛОВА Л.В.</i> ДЕЯКІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ АВТОРСЬКИМИ ПРАВАМИ В УКРАЇНІ.....	79
<i>ГРОБОВ В.Р., ГРИБКО О.В.</i> ПРАВОВІ ОСНОВИ ВОЛОНТЕРСТВА В УКРАЇНІ.....	82
<i>ДОМБРОВСЬКА А.В.</i> ЩОДО ВИЗНАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ СУБ'ЄКТОМ АВТОРСЬКОГО ПРАВА.....	84
<i>КУЗЬМЕНКО О.В.</i> ПРАВОВА ОСВІЧЕНІСТЬ ПРОФЕСІЙНИХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	86
<i>KUZMENKO Oleksandr, RESHETNIAK Natalya.</i> LEGAL CUSTOMS: HISTORY, NORMS OF BEHAVIOR AND ECONOMICS.....	88
<i>КУЦЕНКО А.О., ГАРЯЄВА Г.М.</i> ДЕЯКІ ЗМІНИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ТА РЕГУЛЮВАННІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	91
<i>ЛИСЕНКО І.В., ЛИСЕНКО А.М.</i> ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....	93
<i>МАРЧЕНКО В.В.</i> ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ КОМП'ЮТЕРНИХ ПРОГРАМ В КОНТЕКСТІ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	96
<i>ПЕРЕВАЛОВА Л.В.</i> МІЖНАРОДНІ НОРМИ ТА НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО У СФЕРІ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ.....	98
<i>ПОСТУПНА Олена Вікторівна</i> НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САНАТОРНО-КУРОРТНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІДПОВІДНИХ КАТЕГОРІЙ ОСІБ В УКРАЇНІ.....	101
<i>СЕМКО М.О.</i> ПРАВОВА ДЕРЖАВА В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ТА ПІСЛЯ ВІЙНИ	103

<i>ТКАЧОВ М.М.</i> МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ ВІД ДЕПОРТАЦІЇ ТА ПРИМУСОВОГО ПЕРЕМІЩЕННЯ.....	105
<i>ШУКШИН О.О., КВАСНИК О.В.</i> НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ.....	107
<i>ЯРОШЕНКО Д.С., ГРИБКО О.В.</i> ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ	110

СЕКЦІЯ 5. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ 112

<i>АДАШЕВСЬКА І.Ю., КРАЄВСЬКА О.О.</i> СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК І ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА НА ПРИКЛАДІ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧА ТА УЧНЯ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.....	112
<i>ГУРА Т.В., ДЗЮБА А.В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	114
<i>НАРБЕКОВА Д.С., ЧЕРКАШИН А.І.</i> ВПЛИВ ЗМІ ТА СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ І СОЦІАЛЬНИХ НОРМ МОЛОДІ	117
<i>ТРУНОВА Т.Ю., ЧЕРКАШИН А.І.</i> РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ АДАПТАЦІЇ ВІЙСЬКОВИХ	120
<i>ЧЕБОТАРЬОВ М.К., ПОНОМАРЬОВ О.С.</i> ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В СУСПІЛЬСТВІ ЗМІН.....	122

СЕКЦІЯ 6. СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ: СПОРТ, ТУРИЗМ, ДОЗВІЛЛЯ..... 125

<i>ГОРКУН М.О., ТЮРІНА Д.М.</i> РОЛЬ СПОРТИВНИХ ЗАХОДІВ У ФОРМУВАННІ ПОЗИТИВНОГО САМОВІДОБРАЖЕННЯ ТА САМООЦІНКИ УЧАСНИКІВ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ.....	125
<i>ДЕМІДОВА Ю.Є.</i> КОМПОНЕНТИ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ	127
<i>ДІЩУК М.В., ТЮРІНА Д.М.</i> ТУРИЗМ ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	128
<i>ІВАЩЕНКО С.М., АРТЮШЕНКО О.В., ГЕРМАНОВ Д.В.</i> СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ТА УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ.....	131
<i>ІВАЩЕНКО С.М., БОРОВИК Б.А.</i> УДОСКОНАЛЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ДЕСАНТНО-ШТУРМОВИХ ВІЙСЬК ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ...	133
<i>ЗАВАДА Є.Є., ПОСТУПНА О.В.</i> СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ МІСТА ХАРКОВА В УМОВАХ ВІЙНИ ЧЕРЕЗ МІСТИЧНИЙ ТУРИЗМ.....	135
<i>ЗАВАДА Є.Є., ТЮРІНА Д.М.</i> ВИКОРИСТАННЯ КУЛЬТУРНО-ТУРИСТИЧНИХ ЗАХОДІВ У ПРОЦЕСІ РЕАБІЛІТАЦІЇ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ.....	138
<i>ЗАГИНАЙКО В.С., ПОСТУПНА О.В.</i> ПОВІТРЯНИЙ ТУРИЗМ ЯК ОДИН ІЗ НОВИХ ФІЗИЧНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ НАПРЯМІВ У ТУРИСТИЧНІЙ ІНДУСТРІЇ УКРАЇНИ.....	141
<i>ЛЯДЕР А.С., ПОСТУПНА О.В.</i> ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО РОЗРОБКИ ТУРИСТИЧНОГО ТУРУ «ГІРСЬКОЛИЖНИЙ ТУРИЗМ В АНДОРРІ» В РАМКАХ ПРОВЕДЕННЯ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ.....	143
<i>ЛЯШЕНКО А.Р., ПОСТУПНА О.В.</i> СОЦІАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНА ФУНКЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ.....	146

<i>ПОСТУПІНА О.В., ГОРКУН М.О.</i> ПРОПОЗИЦІЇ МОТОТУРІВ КРАЇНАМИ СВІТУ ЯК НОВИЙ ВИД СОЦІАЛЬНОЇ ТА ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ	149
<i>СКЛЯРОВА А.О., ПОСТУПІНА О.В.</i> ТУРИСТИЧНЕ НАМЕТОВЕ МІСТЕЧКО ЯК ОДИН ІЗ СОЦІАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЗАХОДІВ МОЛОДІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	151
<i>ЧЕРНОМОРД С.В., ПОСТУПІНА О.В.</i> КОМПЛЕКСНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ В СПОРТИВНОМУ ТУРИЗМІ	154
<i>ЯРЦЕВ Д.А., ІВАЩЕНКО С.М.</i> ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ТА ПІДГОТОВКА У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ	157

СЕКЦІЯ 7. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ТА ІНШОМОВНА КОМУНІКАЦІЯ В РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА	160
<i>АРХИПОВА В.О., МУРАВЬОВА О.М.</i> АНГЛІЙСЬКА ЯК МОВА МІЖНАРОДНОГО СПІЛКУВАННЯ В УКРАЇНІ	160
<i>BADAN Antonina.</i> CHATGPT: FRIEND OR ENEMY?	162
<i>ВЕЦНЕР Ю.І., АВІНА С.І.</i> МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА ВИЩОЇ ОСВІТИ	164
<i>VNUKOVA Kateryna.</i> HOW TO GET STUDENTS TO LOVE READING	167
<i>ІЛЬЧЕНКО Т.О.</i> ІНШОМОВНА КОМУНІКАЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА	169
<i>LAPUZINA Olena, Dr. MUKUNI Joseph.</i> REFOCUSING 21ST ORGANIZATIONAL LEADERSHIP TOWARDS HUMAN-CENTRIC SUSTAINABLE DEVELOPMENT	170
<i>LAPUZINA Olena, Wang Yuling.</i> INTERNATIONAL TIES IN THE FUTURE LEADERS' TRAINING IN HIGH EDUCATION AMONG CHINA AND UKRAINE	173
<i>LOWERY Charles L., MULLEN Carol A. MACENTYRE Antoinette; YOUNGER Latrese; BRADLEY LaShel; HARRIS Lesley.</i> CROSSING LINES: REFLECTIONS OF BLACK FEMALE SCHOOL LEADERS ON THE INTERSECTION OF GENDER AND RACE	177
<i>KIRSANOV Ivan.</i> INTERNATIONAL COOPERATION AND COMMUNICATION IN A FOREIGN LANGUAGE IN THE DEVELOPMENT OF SOCIETY	180

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В
СУСПІЛЬСТВІ ЗМІН**

МАТЕРІАЛИ
II МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

28-30 березня 2024 р.

Відповідальний за випуск проф. Кіпенський А.В.

Підп. до друку 27.03.2024 р. Друк цифровий. Гарнітура Таймс.

Ум. друк. арк. 12,9. Безкоштовно.

Видавничий центр НТУ «ХП». Свідоцтво про реєстрацію ДК № 5478 від 21.08.2017

61002, Харків, вул. Кірпічова 2.

Самостійне електронне видання